ECCLESIASTI-
cæ hiſtoriæ gentis Anglorum

LIBRI QVINQVE DILI-
genti ſtudio à mendis, quibus hac-
tenus ſcatebant, vindicati.

BEDA ANGLOSAXONE AVTHORE.

Cum Gratia et Priuilegio.

ANTVERPIAE.
Excudebat Ioannes Grauius Typographus.
Anno M. D. L.

NAPOLI

Priuilegium.

SVPPLICATIONE in Conſilio Brabantiæ facte nomine Ioannis Grauij typographi & bibliopolæ Antuerpienſis iurati, vt ei daretur facultas imprimendi, vendendi & diſtrahendi ſubſequentes libros Latinos, quibus titulus eſt.

Eccleſiaſtica hiſtoria gentis Anglorum Beda Angloſaxone authore.

Diuus Anſelmus in Matthæum.

Reuocatio hæreticorum fratre Adriano Hecquetio authore.

De corrupto docendæ Grammaticæ Latinæ genere fratre Martino Cueua Carmonenſi authore.

Vita Anſelmi congeſte per fratrem Edinerum.

Quos omnes recognoſci fecit ſupplicans, approbantibus eos magne eruditionis viris ad id deputatis. Cæſaria Maieſtas habite cognitione viſitationis & approbationis factæ, quod præfati libri ſynceri ſint nihilque ſuſpecti contineant, fecit, facitque hiſce præſentibus Ioanni Grauio dictos libros (modo recogniti ſint) excudendi copiam, & per vniuerſam Brabantiam vendendi ac diſtrahendi vbicunque lubebit. Interdicendo omnibus aliis tum Impreſſoribus tum Librarijs eorundem librorum impreſſione aut venditione in hac ſua regione intra triennium e die præſentium, multe viginti Caroleorum ſuæ Maieſtati ſoluendorum cuilibet contrarium huius facienti dicta. Saluo quod dictus Grauius nouiſsimæ ſuper hac reordinationi ſeſe accommodare tenebitur. Actum Bruxellæ. Subſignauit

P. de Lens.

Ad Lectorem.

DAmus en tibi amice lector venerabilis Bedæ eccleſiaſticam Anglo
rum hiſtoriam, ſemel duntaxat (quod ſciam) ante annos quinqua-
ginta procuſam: ſed adeò deprauatè, vt difficilè iudicare poſſis,
præſtiterit ne prorſus non fuiſſe typis mandatam, quàm hoc modo
in hominum manus deueniſſe. Neſcio planè quibus conuitiis, iur-
gijs, multis plagis denique digni ſint, qui tanquam lupi aperto rictu ad quæſtum
inhiantes, nullam interim aut certè perquàm exiguam curam habent, vt ea quæ ex
cudunt, quàm caſtigatiſſimè ſtudioſorum manibus exhibeantur. Mentior, ſi non
in vno huius operis ternione, ſupra mille & quingenta errata deprehenderimus:
& plus negotij fortaſſe nobis in reſtituendo, quam auctori in cudendo fuerit. Iſtuc
ne, quæſo, eſt libros in lucem edere, & non potius vel Cymmerijs tenebris atrio-
res efficere? Quamobrem ſane eueniſſe puto, neminem ante nos huic operi manum
admoliri voluiſſe, quantumuis id ſæpenumerò à multis flagitatum: quod ſine gra
uiſſimo ac penè Herculeo labore omnium illud monſtrorum agmen confici haud
poſſe videbant. Cæterum nos communis commodi magis quã noſtrę imbecillita-
tis rationem habentes, auſi ſumus in hoc nos piſtrinum conijcere, æquiorẽ nobis le
ctorem fore ſperantes, ſi quid in tanta rerum omnium confuſione minus accura-
tè, exactè, minus denique abſolutè prӕſtitum fuerit. Quod verò ad operis huius ra
tionem attinet, imitatus auctor videtur Cæſarienſis Euſebij ſtudium, nunquam
certè ſatis laudatum, qui Chriſtianæ religionis, vt ſic dicam, infantiam, adoleſcen
tiam reliquumque progreſſum grauiſſima ac diſerta oratione conſcripſit. Scopus
quippe Bedæ fuit oſtendere qua ætate, quibus autoribus, propugnatoribus
Chriſtianæ fidei ſementis in Anglia ſata, rigata, atque ad incrementum
perducta fuit. Quæ res ſanè non ſolum ad pietatem plurimum
valet, verùm & id quoque ſecum commodi affert: quod
multorũ impiæ calumniæ ex his facilè refelli queant,
qui hodie receptiſſ. ac probatiſſ. eccleſiæ ſiue do-
gmatibus, ſiue inſtitutis obſtrepere haud ue
rentur, tanquam nouitia eſſent & ad
quęſtum à nuperrimis eccleſię
proceribus conficta.

Vale.

GLORIOSISSIMO REGI CEOLVVLPHO BEDA FAMVLVS Chriſti & presbyter.

HISTORIAM GENTIS ANGLORVM ECcleſiaſticam, quam nuper ædideram, libentiſsimè tibi deſideranti Rex & prius ad legendum ac probandum tranſmiſi, & nunc ad tranſſcribendum ac plenius ex tempore meditandum retranſmitto. Satiſque ſtudium tuæ ſynceritatis amplector, quo non ſolum audiendis ſcripturæ ſacræ verbis aurẽ ſedulus accommodas, verumetiam noſcendis priorum geſtis ſiue dictis, & maximè noſtræ gentis, virorum illuſtriũ curam vigilanter impẽdis. Siue enim hiſtoria de bonis bona referat, ad imitandum bonum auditor ſolicitus inſtigatur: ſeu mala commemoret de prauis, nihilominus religioſus ac pius auditor ſiue lector, vitando quod noxium eſt ac peruerſum, ſolertius ad exequenda ea quæ bona ac Deo digna eſſe cognouerit, accenditur. Quod ipſum tu quoq; vigilantiſsime deprehendens, hiſtoriam memoratam in notitiam tibi, ſimul & eis quibus te regendis diuina præfecit authoritas, ob generalis curam ſalutis larius propagari deſideras. Vt aũt in his quę ſcripſi vel tibi magnanime Rex vel cęteris auditorib⁹ ſiue lectoribus huius hiſtoriæ occaſionem dubitandi ſubtraham, quibus hæc maximè authoribus didicerim, breuiter intimare curabo. Author ante omnes atque adiutor opuſculi huius Albinus abbas reuerendiſsimus vir per omnia doctiſsimus extitit. Qui in eccleſia Cantuariorum à beatæ memoriæ Theodoro archiepiſcopo & Hadriano abbate viris venerabilibus atque eruditiſſimis inſtitutus, diligenter omnia quæ in ipſa Cantuariorum prouincia vel etiam in contiguis eiuſdẽ regionibus à diſcipulis beati papæ Gregorii geſta fuere, vel monimentis literarum vel ſeniorum traditione cognouerat, ea mihi de his quæ memoria digna videbantur per religioſum Londonienſis eccleſiæ presbyterum Nothelmum, ſiue literis mandata ſiue ipſius Nothelmi viua voce referenda, tranſmiſit. Qui videlicet Nothel-

Albinus Abbas. Theodorus Archiepi Cant. Hadrianus Abbas.- Discipuli B. Pape Gregorij. Senior. traditio. Nothelmus Londonien. presbyter.

Nothelmus poſtea Romam veniens, nonnullas ibi beati Gregorii papæ ſimul & aliorum pontificum epiſtolas, perſcrutato eiuſdem ſanctæ eccleſiæ Romanæ ſcrinio, permiſſu eius qui nunc ipſi eccleſiæ præeſt Gregorii pontificis, inuenit. Reuerſuſque nobis noſtræ hiſtoriæ inſerendas cum conſilio præfati Albini reuerendiſsimi patris attulit. A principio itaque voluminis huius vſque ad tempus, quo gens Anglorum fidem Chriſti percepit, ex priorum maximè ſcriptis hincinde collectis ea, quæ promemus, didicimus. Exinde autem vſque ad tempora præſentia, quæ in eccleſia Cantuariorum per diſcipulos beati Gregorii papæ, ſiue ſucceſſores eorum, vel ſub quibus Regibus geſta ſint, memorati abbatis Albini induſtria, Nothelmo vt diximus perferente, cognouimus. Qui etiā prouinciæ Orientalium Saxonum ſimul, & Occidentalium, nec non & Orientalium Anglorū atq; Nordan Humbrorū à qbus præſulibus vel quorū tempore Regū, gratiam euangelii perceperint, nōnulla mihi ex parte prodiderunt. Deniq; hortatu præcipuè ipſius Albini, vt hoc opus aggredi auderem, prouocatus ſum. Daniel quoque reuerendiſsimus Occidentalium Saxonum epiſcopus, qui nunc vſque ſupereſt, nonnulla mihi de hiſtoria eccleſiaſtica prouinciæ ipſius, ſimul & proximæ illi Auſtraliū Saxonum, nec non & Vectæ inſulæ literis mandata declarauit. Qualiter verò per miniſteriū Ceddi & Ceadda religioſorum Chriſti ſacerdotum, vel prouincia Merciorum ad fidem Chriſti quam non nouerat peruenerit, vel prouincia Orientalium Saxonum fidem quam olim exufflauerat recuperauerit, qualis etiam ipſorum patrum vita vel obitus extiterit, diligenter à fratribus monaſterii, quod ab ipſis conditum Læſtingen cognominatur, agnouimus. Porro in prouincia Orientalium Anglorum quæ fuerint geſta eccleſiaſtica, partim ex ſcriptis, vel traditione priorum, partim reuerendiſsimi abbatis Eſii relatione comperimus. At verò in prouincia Lindiſsig quæ ſint geſta erga fidem Chriſti, quæ ve ſucceſsio ſacerdotalis extiterit, vel literis reuerendiſsimi antiſtitis Cyneberhti vel aliorum fidelium virorum viua voce didicimus. Ad hæc quæ in Nordan Humbrorum prouincia, ex quo tempore fidem Chriſti perceperunt vſque ad præſens, per diuerſas re-

giones in eccleſia ſint acta, non vno quolibet auctore, ſed fideli innumerorum teſtium, qui hæc ſcire vel meminiſſe potuerunt aſſertione cognoui, exceptis his, quæ per meipſum noſſe poteram. Inter quæ notandum, quod ea quæ de ſanctiſsimo patre noſtro & antiſtite Cudberto vel in hoc volumine vel in libello geſtorum ipſius conſcripſi, partim ex eis quæ de illo prius à fratribus Lindisfarnenſis eccleſiæ ſcripta repperi aſſumpſi, ſimpliciter fidem hiſtoriæ quam legebam accommodans partim verò ea quæ certiſsima fidelium virorum atteſtatione per meipſum cognoſcere potui, ſolerter adiicere curaui.

Lectorem què ſuppliciter obſecro, vt ſi qua in his quæ ſcripſimus aliter quàm ſe veritas habet poſita repperit, non hoc nobis imputet, qui (quę vera lex hiſtoriæ eſt) ſimpliciter ea quæ fama vulgante collegimus, ad instructionem poſteritatis litteris mandare ſtuduimus.

Eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorum.

Liber I.

De ſitu Britanniæ vel Hyberniæ, & priſcis earum incolis.

CAPVT. I.

BRITANNIA Oceani inſula, cui quondam Albion nomen fuit, inter Septentrionem & Occidentē locata eſt. Germaniæ, Galliç, Hiſpaniç, maximis Europæ partibus multo interuallo aduerſa. Quæ per milia paſſuum octingenta in Boream longa, latitudinis habet milia ducenta, exceptis duntaxat prolixioribus diuerſorum promontoriorum tractibus, quibus efficitur, vt circuitus eius quadragies octies ſeptuaginta quinque milia compleat. Habet à meridie Galliā belgicam, cuius proximum littus tranſmeantibus aperit ciuitas, quæ dicitur Ruthubi portus, qui portus à gente Anglorum nunc corruptè Reptaceſtir vocata, interpoſito mari à Geſſoriaco Morinorū gentis littore proximo traiectu, miliarum quinquaginta, ſiue, vt quidam ſcripſere, ſtadiorum quadringentorū quinquaginta. A tergo autē, vnde Oceano infinito patet, Orcadas inſulas habet. Optima frugibus atque arboribus inſula, & alendis apta pecoribus ac iumentis. Vineas etiam quibuſdam in locis germinans: ſed & auium ferax terra mariq; generis diuerſi, fluuiis quoque multū piſcoſis, ac fontibus præclara copioſis. Et quidem præcipuè iſicio abundat & anguilla. Capiuntur autē ſępiſſimè & vituli marini, & delphines, nec nō & balenę. Exceptis autem variorum generibus conchiliorum. In quibus ſunt & muſculę, quib' incluſam ſæpe Margaritam omnis qui dē coloris optimā inueniunt, id eſt, & rubicundi & purpurei & hyacinthini & praſini, ſed maximè cādidi. Sunt & cochleę ſatis ſuperq; abundantes, quibus tinctura coccinei coloris cō-

ficitur. Cuius rubor pulcherrimus nullo vnquá ſolis ardore, nulla valet pluuiarũ iniuria palleſcere:ſed quo vetuſtior, eo ſolet eſſe venuſtior. Habet fontes ſalinarum, habet & fontes calidos, & ex eis fluuios balnearum calidarum, omni ætati & ſexui per diſtincta loca iuxta ſuum cuiq; modũ accommodos. Aqua enim (vt ſanctus Baſilius dicit) feruidá qualitatem recipit, quum per certa quędam metalla tranſcurrit, & fit non ſolum calida, ſed & ardens. Quæ etiam venis metallorum æris, ferri, plumbi, & argenti fœcunda, gignit & lapidem Gagatem plurimum optimumq́ue. Eſt autem nigrogemmeus, & ardẽs igni admotus, incenſus ſerpentes fugat. Attritu calefactus adplicita detinet æque vt ſuccinum. Erat & viginti & octo ciuitatibus quondam nobiliſſimis inſignita, pręter caſtella innumera, quę & ipſa muris, turribus, portis ac ſeris erant inſtructa firmiſsimis. Et quia prope ſub ipſo ſeptẽtrionali vertice mundi iacet, lucidas æſtate noctes habet, ita vt medio ſępe tempore noctis in quęſtionem veniat intuẽtibus, vtrũ crepuſculũ adhuc permaneat veſpertinum, an iam aduenerit matutinum: vtpote nocturno ſole nõ longè ſub terris ad orientem Boreales per plagas redeunte. Vnde etiam plurimæ longitudinis habet dies æſtate, ſicut & noctes contrà in bruma, ſole nimirum tunc in Libycas partes ſecedẽte, id eſt, horarũ decem & octo. Plurimæ itẽ breuitatis noctes æſtate, & dies hábet in bruma, hoc eſt, ſex ſolummodo ęquinoctialium horarũ. Cùm in Armenia, Macedonia, Italia, cæteriſq́ue eiuſdem lineæ regionibus longiſsima dies ſiuę nox quindecim, breuiſsima nouem compleat horas. Hęc in præſenti iuxta numerum librorum, quibus lex diuina ſcripta eſt, quinque gentium linguis vnam eandemq́ue ſummæ veritatis & veræ ſublimitatis ſcientiam ſcrutatur & confitetur, Anglorum videlicet, Britonum, Scottorum, Pictorum, & Latinorum, quæ meditatione ſcripturarum cęteris omnibus eſt facta communis. In primis hęc inſula Britones ſolum, à quibus nomen accepit, incolas habuit, qui de tractu Armoricano (vt fertur) Britanniam aduecti, auſtrales ſibi partes illius vindicarunt. Et cum plurimam inſulæ partem (incipientes ab auſtro) poſſediſſent, contigit gentem Pictorum de Scythia (vt perhibent) longis nauibus nõ multis Oceanũ ingreſſam, circumagente flatu ventorum extra fines

omnes

omnes Britanniæ Hiberniam perueniſſe, eiusque Septentrionales oras intraſſe, atque inuenta ibi gente Scottorũ ſibi quoque in partibus illius ſedes petiſſe, nec impetrare potuiſſe. Eſt autem Hibernia inſula omniũ poſt Britanniam maxima, ad Occidentem quidẽ Britanniæ ſita: ſed ſicut contra Aquilonẽ ea breuior, ita in meridiem ſe trans illius fines plurimum protendens, vſque contra Hiſpaniæ Septentrionalia, quamuis magno æquore interiacente, peruenit. Ad hanc ergo vſque peruenientes nauigio Picti (vt diximus) petierunt in ea ſibi quoq; ſedes & habitationem donari. Reſponderunt Scotti, quòd non ambos eos caperet inſula: ſed poſſumus (inquiunt) ſalubre vobis dare cõſilium, quid agere valeatis. Nouimus inſulam aliam eſſe non procul à noſtra contra ortũ ſolis, quam ſæpe lucidioribus diebus de lõge aſpicere ſolemus. Hanc adire ſi vultis, habitabilem vobis facere valeatis: vel ſi qui reſtiterint, nobis auxiliariis vtimini. Itaq; petentes Britanniam Picti habitare per Septẽtrionales inſulę partes cœperũt. Nã auſtrina Britones occupauerant. Cumq; vxores Picti nõ habentes peterent à Scottis, ea ſolum cõditione dare conſenſerũt, vt vbi res veniret in dubium, magis de fœminea regum proſapia, quàm de maſculina regem ſibi eligerent: quod vſq; hodie apud Pictos conſtat eſſe ſeruatum. Procedente aũt tempore Britannia poſt Britones & Pictos tertiam Scottorum nationem in Pictorum parte recepit. Qui duce Reuda de Hibernia egreſſi, vel amicitia vel ferro ſibimet inter eos ſedes, quas hactenus habent, vindicarunt. A quo videlicet duce vſq; hodie Dalreudini vocantur: nam lingua eorum dal partem ſignificat. Hibernia autem & latitudine ſui ſtatus & ſalubritate ac ſerenitate aërum multum Britanniæ præſtat, ita vt raro ibi nix plus quàm triduana remaneat: nemo propter hyemem aut fœna ſecet æſtate, aut ſtabula fabricet iumentis. Nullum ibi reptile videri ſoleat, nullus viuere ſerpens valeat. Nam ſæpe illo de Britannia allati ſerpentes, mox vt proximãte terris nauigio, odore aëris illius adtacti fuerint intereant: quin potius omnia penè quę de eadem inſula ſunt, cõtra venenum valent. Deniq; vidimus, quibuſdam à ſerpente percuſſis, raſa folia codicum, qui de Hibernia fuerunt, & ipſam raſurã aquę immiſſam, ac potui datam, talibus protinus totam vim ve-

neni graſſantis, totum inflati corporis abſumpſiſſe ac ſedaſſe tumorem. Diues lactis ac mellis inſula, nec vinearum expers, piſcium volucrumque: ſed & ceruorum venatu inſignis. Hęc autem propriè patria Scottorũ eſt. Ab hac egreſſi (vt diximus) tertiam in Britannia Britonibus, et Pictis gentem addiderũt. Eſt aũt ſinus maris permaximus, qui antiquitus gentem Britonum à Pictis ſecernebat. Qui ab Occidente in terras longo ſpatio erumpit, vbi eſt ciuitas Britonum munitiſsima vſque hodie, quę vocatur Alcuith. Ad cuius videlicet ſinus partem ſeptentrionalem Scotti (quos diximus) aduenientes ſibi locum patriæ fecerunt.

Vt Britanniam primus Romanorum Caius Iulius adierit.

CAP. II.

Anno ab V.C. 593. an incarnatione dominica 60.

VErùm eadem Britannia Romanis vſq; ad Caium Iulium Cæſarem inacceſſa atque incognita fuit. Qui anno ab vrbe condita quingenteſimo nonageſimotertio, ante verò incarnationis dominicæ tempus anno ſexageſimo, functus gradu conſulatus cum Lucio Bibulo, dum contra Germanorum Gallorumque gentes, qui Rheno tantum flumine dirimebantur, bellum gereret, venit ad Morinos, vnde in Britanniam proximus & breuiſsimus tranſitus eſt. Et nauibus circiter onerariis atque actuariis octogința pręparatis in Britanniam trãſuehitur, vbi acerba primùm pugna fatigatus, deinde aduerſa tempeſtate correptus, plurimam claſsis partem, & nõ paruum numerum militum, equitum verò penè omnem diſperdidit. Regreſſus in Galliam, legiones in Hyberna dimiſit, ac ſexcentas naues vtriuſque commodi fieri imperauit. Quibus iterum in Britanniam tranſuectus, dum ipſe in hoſtem cum ingenti exercitu pergit, naues in anchoris ſtantes, tempeſtate correptæ vel colliſæ inter ſe, vel harenis illiſę ac diſſolutæ ſunt. Ex quibus quadraginta perierunt, cæterę cum magna difficultate reparatæ ſunt. Cæſaris equitatus primo congreſſu à Britannis victus, ibidem Labienus tribunus occiſus eſt. Secundo prælio cum magno ſuorum diſcrimine victos Britannos in fugam vertit. Inde ad flumen Thameſim profectus eſt, quem vno tantum loco vadis tranſmeabilem ferunt. In huius

naues onerariç, et actuariç.

vlteriore

vlteriore ripa, Caſſabellauno duce, immenſa hoſtium multitudo conſederat, ripamque fluminis ac penè totum ſub aqua vadum acutiſſimis ſudibus præſtruxerat. Quarum veſtigia ſudium ibidem vſque hodie viſuntur, & videtur inſpectantibus, quòd ſingulæ earum ad modum humani femoris groſſæ & circumfuſæ plumbo immobiliter hęreant, in profundum fluminis infixe. Quod vbi à Romanis deprehenſum ac vitatum eſt, Barbari legionum impetum non ferentes, ſyluis ſeſe abdidere, vnde crebris eruptionibus Romanos grauiter ac ſæpe lacerabant. Interea Trinobantum firmiſſima ciuitas, cum Androgorio duce, datis quadraginta obſidibus Cæſari ſeſe dedidit. Quod exemplum ſecutæ vrbes alię complures, in fœdus Romanorum venerunt, iiſdem demonſtrantibus, Cæſar oppidum Caſsibellaum inter duas paludes ſitum, obtentu inſuper ſyluarum munitum, omnibuſque rebus confertiſsimum, tandem graui pugna cepit. Exin Cæſar à Britannis reuerſus in Galliam, poſtquam legiones in Hyberna miſit, repentinis bellorum tumultibus vndique circumuentus & conflictatus eſt.

sudes grosse circumfuse plumbo immobiliter herent fluminis.

Vt eandem ſecundus Romanorum Claudius adiens, Orcadas etiam inſulas adiecerit Romano imperio. Sed & Veſpaſianus ab eo miſſus Vectam quoque inſulam Romanis ſubdiderit.

CAP. III.

ANno aũt ab vrbe condita ſeptingenteſimo nonageſimo ſeptimo Claudius Imperator ab Auguſto quartus, cupiens ſe vtilẽ reipublicæ oſtentare principem, bellum vbique & victoriam vndecunque quæſiuit. Itaque expeditionem in Britanniã mouit, quæ excitata in tumultum propter non redditos trãſfugas uidebatur. Tranſuectus in inſulam eſt, quam neque ante Iulium Cæſarem, neque poſt eum quiſquam adire auſus fuerat, ibique ſine vllo pręlio ac ſanguine intra paucíſsimos dies plurimam inſulæ partem in deditionem recepit. Orcadas etiàm inſulas vltra Britanniam in Oceano poſitas, Romano adiecit imperio, ac ſexto quàm profectus erat menſe Romam rediit, filioque ſuo Britannici nomen impoſuit. Hoc autem bellum quar

An. ab V.C. 797.

Britannici nomen

to imperii ſui anno compleuit,qui eſt annus ab incarnatione domini quadrageſimuſſextus. Quo etiã anno fames grauiſsima per Syriam facta eſt,quæ in actibus Apoſtolorũ per prophetam Agabum prædicta eſſe memoratur.Ab eodem Claudio Veſpaſianus,qui poſt Neroné imperauit, in Britanniam miſſus, etiam Vectam inſulam Britanniæ proximam à meridie Romanorum ditioni ſubiugauit. Quę habet ab oriente in occaſum triginta circiter milia paſſuũ, ab auſtro in boream duodecim,in Orie͂talibus ſuis partibus mari ſex miliũ, In Occide͂talibus trium à meridiano Britanniæ littore diſtãs. Succedens autem Claudio in imperium Nero, nil omnino in re militari auſus eſt. Vnde inter alia Romani regni detrimenta innumera Britanniam penè amiſit.Nam duo ſub eo nobiliſsima oppida illic capta atque ſubuerſa ſunt.

Vt Lucius Britannorum rex miſsis ad Eleutherium Papam litteris Chriſtianum ſe fieri petierit.

CAP. IIII.

ANno ab incarnatione domini centeſimo quinquageſimo ſexto Marcus Antonius Verus decimus quartus ab Auguſto regnũ cũ Aurelio Commodo fratre ſuſcepit. Quorum temporibus cum Eleutherius vir ſanctus pontificatui Romanæ eccleſiæ præeſſet,miſit ad eum Lucius Britannorum rex epiſtolam, obſecrans vt per eius mandatum Chriſtianus efficeretur. Et mox effectum pię poſtulationis conſecutus eſt, ſuſceptamq́; fidem Britanni vſque in tempóra Diocletiani principis inuiolatam integramque quieta pace ſeruabant.

Vt Seuerus receptam Britanniæ partem vallo à cæteris diſtinxerit.

CAP. V.

ANno ab incarnatione domini centeſimo octageſimo nono Seuerus gñe Aphertripolitanus ab oppido Lepti decimus ſeptimus ab Auguſto imperiũ adeptus, decẽ et ſeptẽ annis tenuit. Hic natura ſęuus, multis ſemper bellis laceſsit⁹, fortiſsimè quidẽ rẽpublicã, ſed laborioſiſsimè rexit. Victor ergo ciuiliũ bellorũ, quę ei grauiſsima occurrerũt, in Britãniã defectu pene omnium

niũ ſociorũ trahitur, vbi magnis grauibuſq; pręliis ſępe geſtis, receptam partem inſulę, à cęteris indomitis gentibus non muro (vt quidam ęſtimant) ſed vallo diſtinguendam putauit. Murus etenim de lapidibus, Vallum verò (quoad repellendam vim hoſtium caſtra muniuntur) fit de ceſpitibus, quibus circumciſis è terra, velut murus extruitur altus ſuper terrã, ita vt in ante fiat foſſa, de qua leuati ſunt ceſpites, ſupra quam ſudes de lignis fortiſsimis præfriguntur. Itaquẽ Seuerus magnã foſſam firmiſsimumque vallum, crebris inſuper turribus cõmunitum, à mari ad mare duxit. Ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit, relinquens duos filios Baſsianum & Getam, quorũ Geta hoſtis publicus iudicatus interiit, Baſsianus verò Antonini cognomine aſſumpto regno potitus eſt.

De imperio Diocletiani, & vt Chriſtianos perſecutus ſit.

CAP. VI.

ANno incarnationis dominicæ ducenteſimo octageſimo ſexto Diocletianus triceſimus tertius ab Auguſto Imperator ab exercitu elect⁹, annis viginti fuit, Maximianumque cognomento Herculium ſocium creauit imperii. Quorum tempore Carauſius quidam genere quidem infimus, ſed conſilio et manu promptus, cum ad obſeruanda Oceani littora (quę tunc Franci & Saxones infeſtabant) poſitus, plus in perniciem quàm in prouentum rei publicę ageret, ereptam prędonibus prædam, nulla ex parte reſtituendo dominis, ſed ſibi ſoli vendicando, accedens ſuſpicionem, quia ipſos quoque hoſtes ad incurſandos fines artificii negligentia permitteret. Quamobrem à Maximiano iuſſus occidi purpuram ſumpſit, ac Britannias occupauit, quibus ſibi per ſeptem annos fortiſsimè vindicatis ac retentis, tandem fraude Allecti ſocii ſui interfectus eſt. Allectus verò poſteà ereptam Carauſio inſulam per triennium tenuit, quem Aſclepiodotus præfectus prætorio oppreſsit, Britanniamque poſt decem annos recepit. Interea Diocletianus in Oriẽte, Maximianus Herculius in Occidẽte vaſtari eccleſias, affligi, interficiq; Chriſtianos decimo poſt Nerone loco pręceperũt, quę perſecutio omnibus ferè ante actis diuturnior atq; immanior fuit. Nam per decem annos incendiis eccleſiarũ, proſcriptionibus

innocentum, cædibus martyrum inceſſabiliter acta eſt. Denique etiam Britanniam cum plurima confeſſionis Deo deuote gloria ſublimauit.

Paſsio ſ. Albani & ſociorũ eius, qui eo tẽpore pro domino ſanguinẽ fuderunt.

CAP. VII.

Siquidẽ in ea paſſus eſt ſanctus Albanus, de quo presbyter Fortunat⁹ in laude virginũ, cũ beatorũ martyrũ, qui de toto orbe ad dñm venirẽt, mẽtionẽ faceret, ait: Albanũ egregiũ fœcũda Britãnia ꝓfert. Qui videlicet Albanus paganus adhuc, cum perfidorum Principum mandata aduerſum Chriſtianos ſęuirent, clericũ quendam perſecutores fugientem hoſpitio recepit. Quem dum orationibus continuis ac vigiliis diu noctuque ſtudere conſpiceret, ſubito diuina gratia reſpectus exemplum fidei ac pietatis illius cœpit æmulari, ac ſalutaribus eius exhortationibus paulatim edoctus, relictis idololatrię tenebris, Chriſtianus integro ex corde factus eſt. Cumq; præfatus clericus aliquot diebus apud eum hoſpitaretur, peruenit ad aures nefandi Principis, confeſſorem Chriſti, cui necdum fuerat locus martyrii deputatus, penes Albanum latere. Vnde ſtatim iuſsit, milites eum diligentius inquirere. Qui cum ad tuguriũ martyris peruenissent, mox ſe ſanctus Albanus pro hoſpite ac magiſtro ſuo ipſius habitu, id eſt, caracalla, qua veſtiebatur, indutus, militibus exhibuit, atque ad iudicem vinctus perductus eſt. Contigit autem iudicẽ ea hora, qua ad eum Albanus adducebatur, aris aſsiſtere, ac dęmonibus hoſtias offerre. Cumque vidiſſet Albanum, mox ira ſuccenſus nimiã, quòd ſe ille vltro, pro hoſpite quem ſuſceperat, militibus offerre ac diſcrimini dare pręſumpſiſſet, ad ſimulachra dæmonum, quibus aſsiſtebat, eum iuſsit pertrahi. Quia rebellem, inquiẽs, ac ſacrilegum celare, quàm militibus reddere maluiſti, vt contemptor diuum, meritã blaſphemiæ ſuę pœnã lueret, quæcumq; illi debebantur ſupplicia, tu ſoluere habes, ſi à cultu noſtræ religionis diſcedere tentas. At ſanctus Albanus, qui ſe vltro perſecutoribus fidei Chriſtianũ eſſe prodiderat, nequaquã minas Principis metuit, ſed accinctus armis militię ſpiritualis palã ſe iuſsis illius parere nolle pronũciabat. Tũ iudex: Cuius, inquit, familię vel generis es? Albanus reſpõdit: Quid ad te pertinet, q̃ ſim ſtirpe genitus: ſed ſi veritatẽ religionis audire deſideras, Chriſtianũ iã me eſſe, Chriſtianiſq;

Chriſtianiſque officiis vacare cognoſce. Ait iudex: Nomen tuum quęro, quod ſine mora mihi inſinua. At ille: Albanus, inquit, à parentibus vocor, et Deum verum ac viuum, qui vniuerſa creauit, adoro ſemper & colo. Tũ iudex repletus iracundia dixit: Si vis perennis vitæ felicitate perfrui, diis magnis ſacrificare ne differas. Albanus reſpondit: Sacrificia hęc quę à vobis redduntur dæmonibus, nec auxiliari ſubiectis poſſunt, nec ſupplicantium ſibi deſyderia vel vota complere. Quin imo quicunque his ſacrificia ſimulacris obtulerit, æternas inferni pœnas pro mercede recipiet. His auditis iudex nimio furore commotus, cædi ſanctum Dei confeſſorem à tortoribus pręcepit: autumans ſe verberibus, quam verbis non poterat, cordis eius emoliri conſtantiam. Qui cum tormentis afficeretur acerrimis, patienter hæc pro domino, imo gaudenter ferebat. At vbi iudex illum tormentis ſuperari, vel à cultu Chriſtianæ religionis reuocari non poſſe perſenſit, capite eum plecti iuſsit. Cumque ad mortem duceretur, peruenit ad flumẽ, quod muro et arena, vbi feriendus erat, meatu rapidiſsimo diuidebatur. Viditq; ibi non paruam hominum multitudinem vtriuſque ſexus, cõditionis diuerſę et ętatis, quę ſine dubio diuinitatis inſtinctu ad obſequium beatiſsimi confeſſoris ac martyris vocabatur, & ita fluminis ipſius occupabat pontẽ, vt intra veſperã tranſire vix poſſet. Denique cunctis penè egreſsis, iudex ſine obſequio in ciuitate ſubſtiterat. Igitur ſanctus Albanus, cui ardens inerat deuotio mentis ad martyrium ocius peruenire, acceſsit ad torrentem, & dirigens ad cælum oculos, ilicò ſiccato alueo, vidit vndam ſuis ceſsiſſe ac viam dediſſe veſtigiis. Quod cùm inter alios etiam ipſe carnifex, qui eum percuſſurus erat, vidiſſet, feſtinauit ei, vbi ad locum deſtinatum morti venerat, occurrere: diuino nimirum admonitus inſtinctu, proiectoque enſe, quem ſtrictũ tenuerat, pedibus eius aduoluitur, multum deſyderans, vt cum martyre, vel pro martyre, quem percutere iubebatur, ipſe potius mereretur percuti. Dum ergo is ex perſecutore factus eſſet collega veritatis & fidei, ac iacente ferro eſſet inter carnifices iuſta cunctatio, montẽ cum turbis reuerendiſsimus dei cõfeſſor aſcẽdit. Qui oportune lętus gratia decẽtiſsima quingẽtis fere paſsibus ad arenã ſitus eſt, variis herbarũ floribus depictus, imo vſquequaq; veſtitus, in quo nihil repente arduũ,

nihil præceps, nihil abruptum, quem lateribus longè lateq́ue deductum in modum æquoris natura complanat. Dignum videlicet eum pro inſita ſibi ſpecie venuſtatis iam olim reddens, qui beati martyris cruore dicaretur. In huius ergo vertice ſanctus Albanus dari ſibi à Deo aquam rogauit, ſtatimq́ue incluſo meatu ante pedes eius fons perennis exortus eſt, vt omnes agnoſcerent, etiam torrentem martyri obſequium detuliſſe. Neq; enim fieri poterât, vt in arduo mōtis cacumine martyr aquam, quam in fluuio non reliquerat, peteret: ſi hoc oportunum eſſe non videret. Qui videlicet fluuius miniſterio perſoluto, deuotione completa, officii teſtimonium relinquens, reuerſus eſt ad naturam. Decollatus itaque martyr fortiſsimus, ibidem accepit coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Sed ille qui piis ceruicibus impias intulit manus, gaudere ſuper mortuum non eſt permiſſus. Nam oculi eius in terram vna cum beati martyris capite deciderūt. Decollatus eſt ibi etiam tum miles ille, qui antea ſuperno nutu correptus, ſanctum Dei confeſſorem ferire recuſauit. De quó nimirum conſtat, quia & ſi fonte baptiſmatis non eſt ablutus: ſui tamen eſt ſanguinis lauacro mundatus, ac regni cœleſtis dignus factus ingreſſu. Tunc iudex tanta miraculorum cœleſtium nouitate perculſus, ceſſari mox à perſecutione præcepit, honorem referre incipiens cædi ſanctorū, per quam eos opinabatur prius à Chriſtianæ fidei poſſe deuotione ceſſare. Paſſus eſt autem beatus Albanus die decimo Kalendarum Iuliarum iuxta ciuitatem Verolamium, quæ nunc à gente Anglorū Vuerlamaceſtir ſiue Vuarlingaceſtir appellatur, vbi poſtea redeunte temporum Chriſtianorū ſerenitate, eccleſia eſt mirandi operis, atque eius martyrio condigna extructa. In quo videlicet loco vſque ad hanc diem curatio infirmorum, & frequētium operatio virtutum celebrari non deſinit. Paſſi ſunt ea tempeſtate Aaron & Iulius Legionum vrbis ciues, aliiq; vtriuſque ſexus diuerſis in locis per plures. Qui diuerſis cruciatibus torti, et inauditi membrorū diſcerptione lacerati, animas ad ſupernæ ciuitatis gaudia perfecto agone miſerunt.

Vt hac ceſſante perſecutione, eccleſia in Britannis aliquantulum vſque ad tempora Arrianæ veſaniæ pacem habuerit.

CAPVT. VIII.

AT vbi

AT vbi turbo perſecutionis quieuit, progreſsi in publicum fideles Chriſti, qui ſe tempore diſcriminis ſyluis ac deſertis abditisve ſpeluncis occultauerant, renouant Eccleſias ad ſolum vſque deſtructas, baſilicas ſanctorum Martyrum fundant, conſtruunt, perficiunt, ac veluti victricia ſigna paſsim propalant, dies feſtos celebrant, ſacra mundo corde atque ore conficiunt. Manſitque hæc in eccleſiis Chriſti, quæ erant in Britannia, pax, vſque ad tempora Arrianæ veſaniæ, quæ, corrupto orbe toto, hãc etiam inſulam, extra orbem tam longè remotam, veneno ſui infecit erroris. Et hac quaſi via peſtilentiæ trans oceanum patefacta, non mora, omnis ſe lues hęreſeos cuiuſque, inſulæ noui ſemper aliquid audire gaudenti, & nihil certi firmiter obtinenti infudit. His temporibus Conſtantius, qui viuente Diocletiano Galliam Hiſpaniamque regebat, vir ſummę manſuetudinis & ciuilitatis, in Britannia mortem obiit. Hic Conſtantinũm filium ex cõcubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit. Scribit autem Eutropius, quòd Conſtantinus in Britannia creatus imperator patri in regnum ſucceſſerit. Cuius temporibus Arriana hęreſis exorta, & in Nicena ſynodo detecta atque damnata, nihilominus exitiabile perfidię ſuæ virus (vt diximus) non ſolum orbis totius, ſed & inſularum eccleſiis aſperſit. Eutropius.

Vt regnante Gratiano Maximus in Britannia Imperator creatus cum magno exercitu in Galliam redierit.

CAP. IX.

ANno ab incarnatione Domini trecenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo Gratianus quadrageſimus ab Auguſto poſt mortem Valentis ſex annis imperium tenuit: quãmuis iam dudum antea cum patruo Valente, & cum Valentiniano fratre regnaret. Qui cum afflictum & penè collapſum reipublicæ ſtatum videret, Theodoſium Hiſpanum virum reſtituendæ reipublicę neceſſitate apud Sirmium purpurã induit, orientiſque & Thracię ſimul pręfecit imperio. Qua tempeſtate Maximus vir quidem ſtrenuus & probus, atque Auguſto dignus: niſi contra ſacramenti fidem per tyrannidem emerſiſſet in Britannia: Inuitus propemodum ab exercitu creatus Imperator, in Galliam

An. 377.

Theodoſius Hiſpanus

Auguſto dignus.

tranſiit,

tranſiit, vbi Gratianum Auguſtum ſubita incurſione perterritum, atque in Italiam tranſire meditantem, dolis circumuẽtum interfecit, fratremq́ue eius Valentinianum Auguſtum Italia expulit. Valentinianus in Orientem refugiens, à Theodoſio paterna pietate ſuſceptus, mox etiam imperio reſtitutus eſt: clauſo videlicet intra muros Aquilegiæ, & capto atque occiſo ab eis Maximo tyranno.

Vt Arcadio regnante, Pelagius brito contra gratiam Dei ſuperba bella ſuſceperit.

CAP. X.

An. 394.

ANno ab incarnatione Domini trecenteſimo nonageſimo quarto Arcadius filius Theodoſii cum fratre Honorio quadrageſimus tertius ab Auguſto regnum ſuſcipiens, tenuit annos tredecim. Cuius temporibus Pelagius brito contra auxilium gratiæ ſupernæ venena ſuæ perfidiæ longè lateq́ue diſperſit, vtens cooperatore Iuliano de Campania, quem dudum amiſſi epiſcopatus intemperans cupido exagitabat. Quibus ſanctus Auguſtinus, ſicut & cæteri patres orthodoxi, multis ſententiarum catholicarum milibus reſponderunt, nec eorum tantum dementiam corrigere valebant: ſed quod grauius eſt, correpta eorum veſania, magis augeſcere contradicendo, quàm fauendo veritati, voluit emendari. Quod pulchrè verſibus heroicis Proſper rhetor inſinuat, cùm ait:

Pelagius Brito haeret. an. Auxiliis Iulianus de Campania eius coadiutor.

Proſper rhetor.

Contra Auguſtinum narratur ſerpere quidam
Scriptor, quem dudum liuor adurit edax.
Quis caput obſcuris contectum vtcunque cauernis
Tollere humo miſerum propulit anguiculum?
Aut hunc fruge ſua æquorei pauere Britanni,
Aut huic Campano gramine corda tument.

Vt regnante Honorio Gratianus & Conſtantinus in Britannia tyranni creari, & mox prior in Britannia, ſecundus in Gallia ſint interempti.

CAP. XI.

An. 403.

ANno ab incarnatione Domini quadringenteſimo ſeptimo, tenente imperium Honorio Auguſto filio Theodoſii iunioris loco ab Auguſto quadrageſimo quarto,

ſimo quarto ante biennium Romanæ irruptionis, quæ per Alaricũ regem Gotthorũ facta eſt, cùm gentes Alanorũ, Sueuorum, Vandalorum, multæque cum his aliæ, protritis Francis, tranſito Rheno, totas per Gallias ſæuirent, apud Britãnias Gratianus municeps tyrannus creatur & occiditur. Huius loco Conſtantinus ex infima militia, propter ſolã ſpem nominis ſine merito virtutis eligitur, qui cõtinuò vt inuaſit imperium, in Gallias tranſiit, vbi ſæpe à Barbaris incertis fœderibus illuſus, detrimento magis reipublicæ fuit. Vnde mox iubente Honorio Conſtantius comes in Galliã cum exercitu profectus, Conſtantinum imperatorem apud Arelatem ciuitatẽ clauſit, cepit, & occidit. Conſtantemq́; filium eius, quẽ ex monacho Cęſarẽ fecerat, Gerontius comes ſuus apud Viennam interfecit. Fracta eſt autem à Gotthis anno milleſimo centeſimo ſexageſimo quarto ſuæ conditionis, ex quo tempore Romani in Britannia regnare ceſſarũt, poſt annos fermè quadringentos ſeptuaginta ex quo Caius Iulius Cæſar eandẽ inſulã adiit. Habitabant aũt intra vallum, quod Seuerũ trans inſulã feciſſe cõmemorauimus, ad plagam meridianam, quod ciuitates, fana, pontes, & ſtratæ ibidem factæ vſq; hodie teſtantur, & cæterũ vlteriores Britannię partes, vel eas etiam quę vltra Britanniam ſunt inſulas iure dominandi poſsidebant.

Vt Britones à Scottis vaſtati Pictiſq́;, Romanorum auxilia quæſierint, qui ſecundo venientes murum trans inſulam fecerunt. Sed hi confeſtim à præfatis hoſtibus interrupti maiore ſint calamitate depreſsi.

CAP. XII.

EXin Britannia omni armato milite, militaribus copiis vniuerſis, tota floridę iuuentutis alacritate ſpoliata, quę tyrannorũ temeritate abducta, nuſquã vltra domũ rediit, prædæ tantũ patuit, vtpote omnis bellici vſus prorſus ignara. Deniq; ſubito duabus gentib' tranſmarinis vehementer ſæuis, Scottorum à Circio, Pictorum ab Aquilone multos ſtupet gemitq́ue per annos. Tranſmarinas autem dicimus has gentes, nó quòd extra Britanniam eſſent poſitę, ſed quia à parte Britonum erant remotę, duobus finibus mari interiacentibus, quorum vnus ab Orientali mari,

alter ab Occidentali, Britanniæ terras longè lateq́ue irrumpit, quamuis ad ſe inuicem pertingere poſsint. Orientalis habet in medio ſui vrbem Guidi. Occidētalis ſupra ſe, hoc eſt, ad dexteram ſui habet vrbem Alcluith, quod lingua eorum ſignificat Petram Cluith: eſt enim iuxta fluuium nominis illius. Ob harum ergo infeſtationem gentium, Britones legatos Romā cum epiſtolis mittentes, lachrymoſis precibus auxilia flagitabant, ſubiectionemq́ue continuam, dum modo hoſtis imminens, longius arceretur, promittebant. Quibus mox legio deſtinatur armata, quæ vbi in inſulam aduecta, & congreſſa eſt cum hoſtibus, magnā eorū multitudinem ſternēs, cęteros ſociorū finibus expulit, eosq́; interim à diriſsima depreſſione liberatos, hortata eſt, inſtruere inter duo maria trās inſulā murū qui arcendis hoſtibus poſſet eſſe præſidio: ſicq́; domū cum triumpho magno reuerſa eſt. At inſulani murum, quem iuſsi fuerant non tam lapidibus quàm ceſpitibus conſtruentes, vtpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil vtilem ſtatuunt. Fecerunt autē eum inter duo freta, vel ſinus (de quibus diximus) maris per milia paſſuum plurima. Vt vbi aquarum munitio deerat, ibi præſidio valli fines ſuos ab hoſtium irruptione defenderent. Cuius operis ibidem facti, id eſt, valli latiſsimi & altiſsimi vſque hodie certiſsima veſtigia cernere licet. Incipit autem duorum ferme milium ſpacio à monaſterio Aebercurnig ad Occidentem, in loco qui ſermone Pictorum Peanuahel, lingua autem Anglorū Penueltum appellatur, & tendens contra Occidentem terminatur iuxta vrbem Alcluith. Verùm priores inimici vt Romanum militem abiiſſe conſpexerant, mox aduecti nauibus irrumpunt terminos, cædūtq́ue omnia, & quaſi maturam ſegetem obuia quæque metunt, calcant, tranſeunt. Vnde rurſum mittuntur Romā legati, flebili voce auxilium implorantes, ne penitus miſera patria deleretur, ne nomen Romanæ prouinciæ, quod apud eos tam diu claruerat, exterarum gentiū improbitate obrutum vileſceret. Rurſum mittitur legio, quæ inopinata tempore autumni adueniens magnas hoſtium ſtrages dedit, eoſq́ue qui euadere poterant omnes trans maria fugauit, qui prius anniuerſarias prædas trans maria, milite nullo obſiſtēte, cogere ſolebant. Tum Romani denunciauere Britonibus non ſe vltra

ob eorum defenſionẽ tam laborioſis expeditionibus poſſe fatigari, ipſos potius monẽt arma corripere, & certandi cum hoſtibus ſtudium ſubire, qui non ob aliam cauſam, quàm ſi ipſi inertia ſoluerentur, eis poſſent eſſe fortiores: quin etiam quia & hoc ſociis, quos derelinquere cogebantur, aliquid commodi allaturum putabant, murum à mari ad mare recto tramite inter vrbes, quæ ibidem ob metum hoſtium factæ fuerãt (vbi & Seuerus quondam vallum fecerat) firmo de lapide locarũt. Quem videlicet murũ hactenus famoſum atq; conſpicuum, ſumptu publico priuatoq; adiuncta ſecum Britannorum manu conſtruebant, octo pedes latum, & duodecim altum, recta ab Oriente in Occaſum linea, vt vſque hodie intuentibus clarum eſt. Quo mox condito, dant fortia ſegni populo monita, præbent inſtruendorum exemplaria armorum. Sed & in littore Oceani ad meridiem, quo naues eorum habebãtur, quia & inde Barbarorum irruptio timebatur, turres per interualla ad proſpectum maris collocant, et valedicunt ſociis tanquam vltra nõ reuerſuri. Quibus ad ſua remeantibus, cognita Scotti Pictique reditus denegatione, redeunt confeſtim ipſi, & ſolito confidentiores facti, omnem aquilonarem extremamque inſulæ partem pro indigenis ad murum vſque capeſſunt. Statuitur ad hęc in ędito arcis acies ſegnis, vbi trementi corde ſtupida diu noctuque marcebat. At contrà non ceſſant vncinata hoſtium tela. Ignaui propugnatores miſerrimè de muris tracti ſolo allidebantur. Quid plura? relictis ciuitatibus ac muro, fugiunt, diſperguntur. Inſequitur hoſtis, accelerantur ſtrages, cũctis crudeliores prioribus. Sicut enim agni à feris, ita miſeri ciues diſcerpuntur ab hoſtibus. Vnde à manſionibus ac poſſeſſiunculis ſuis eiecti, imminens ſibi famis periculum, latrocinatio, ac rapacitate mutua temperabant, augentes externas dõmeſticis motibus clades, donec omnis regio totius cibi ſuſtentaculo, excepto venandi ſolatio, vacuaretur.

Vt regnante Theodoſio iuniore, cuius tempore Palladius ad Scotos in Chriſtum credentes miſſus eſt, Britones à Boëtio conſule auxilium flagitantes non impetrauerint.

CAP. XIII.

ANno dominicę incarnationis vigeſimo quadringenteſimo tertio Theodoſius iunior poſt Honoriū quadrageſimus quintus ab Auguſto regnum ſuſcipiens viginti & ſeptem annis tenuit, cuius anno imperii octauo Palladius ad Scottos in Chriſtum credentes à Pontifice Romanæ eccleſiæ Cęleſtino primus mittitur epiſcopus. Anno autem regni eius vigeſimo tertio Boëtius vir illuſtris, qui & patritius fuit, tertiū cum Symacho geſſit conſulatum. Ad hunc pauperculæ Britonum reliquiæ mittunt epiſtolam, cuius hoc principium eſt: Boëtio ter conſuli gemitus Britannorum. Et in proceſſu epiſtolæ ita ſuas calamitates explicant: Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros: inter hæc oriuntur duo genera funerum, aut iugulamur, aut mergimur. Neque hæc tamen agentes quicquam ab illo auxilii impetrare quiuerūt, vtpotè qui grauiſsimis eo tempore bellis cum Bleda & Attila regibus Hunnorū erat occupatus. Et quamuis anno ante hunc proximo Bleda Attilę fratris ſui ſit interemptus inſidiis, Attila tamen ipſe adeò intolerabilis reipublicæ remanſit hoſtis, vt totam penè Europā exciſis inuaſiſque ciuitatibus atque caſtellis corroderet. Quin & iiſdem temporibus fames Cōſtantinopolim inuaſit, nec mora peſtis ſecuta eſt, ſed & plurimi eiuſdem vrbis muri cum quinquaginta ſeptem torribus corruerunt, multis quoq; ciuitatibus collapſis, fames & aërū peſtifer odor plura hominum milia iumentorumque deleuit.

Vt Britones fame coacti, Barbaros ſuis è finibus pepulerint, nec mora frugum copia, luxuria, peſtilentia, & exterminium gentis ſecutum ſit.

CAP. XIIII.

INterea Britones fames illa præfata magis magiſque afficiens, ac famam ſuæ malitiæ poſteris diuturnam relinquēs, multos eorum coēgit victas infeſtis prędonibus dare manus, alios verò nunquā, quin potius confidentes in diuinum (vbi humanū ceſſauit) auxilium, de ipſis montibus, ſpeluncis ac ſaltibus continuè rebellabant, & tum primùm inimicis, qui per multos annos prędas in terra agebant, ſtrages dare cœperunt. Reuertuntur ergo impudentes graſſatores Hyberni domum. Poſt non longum

gum tempus reuerſuri. Picti in extrema parte inſulæ tunc primum & deinceps quieuerunt, prędas tamen nonnunquam exinde & cõtritiones de Britonum gente agere non ceſſarunt. Ceſſante autem vaſtatione hoſtili, tantis frugum copiis inſula quantis nulla retro ętas meminit, affluere cœpit, cum quibus & luxuria creſcere, & hanc continuo omnium lues ſcelerum comitari accelerauit. Crudelitas præcipuè, & odium veritatis amorque mendacii, ita vt ſi quis eorum mitior & veritati aliquatenus propior videretur, in hunc quaſi Britanniæ ſubuerſorem, omnium odia telaque ſine reſpectu contorquerentur. Et non ſolum hæc ſeculares uiri, ſed etiam ipſe grex domini, eiuſque paſtores egerunt, ebrietati, animoſitati, litigio, contentioni, inuidiæ, cæteriſque huiuſmodi facinoribus ſua colla, abiecto leui iugo Chriſti ſubdentes. Interea ſubito corruptæ mẽtis homines acerba peſtis corripuit, quæ in breui tantam eius multitudinem ſtrauit, ut ne ſepeliendis quidem mortuis viui ſufficerent, ſed ne morte quidem ſuorum, nec timor mortis, hi qui ſupererant, à morte animæ, qua peccando ſternebantur, reuocari poterant. Vnde non multò poſt acrior gentem peccatricem, vltio diri ſceleris ſecuta eſt. Initum namque eſt concilium, quid agendum, vbi quęrendum eſſet pręſidium, ad euitandas vel repellendas tam feras, tamque creberrimas gentium aquilonarium irruptiones, placuitq; omnibus cum ſuo rege Vortigerio, vt Saxonum gentem de tranſmarinis partibus in auxilium vocarent, quod domini nutu diſpoſitũ eſſe conſtat vt veniret contra improbos malum, ſicut euidentius rerum exitus probauit.

Vt inuitata in Britanniam gens Anglorum primo quidem aduerſarios longius abire compulerit, ſed non multo poſt iuncto cum his fœdere in ſocios arma verterit.

CAP. XV.

ANno ab incarnatione domini quadringẽteſimo nono Martianus cũ Valentiniano quadrageſimꝰ ſextus ab Auguſto regnũ adeptꝰ ſeptẽ annis tenuit. Tunc Anglorum ſiue Saxonũ gens, inuitata à rege pręfato Britanniam, tribus longis nauibus aduehitur, & in orientali parte inſulę iubente eodẽ Rege, locũ manendi, quaſi pro patria pugnatura, re aũt vera hanc expugnatura ſuſcepit.

Inito ergo certamine cum hoſtib⁹, qui ab Aquilone ad aciem venerant, victoriam ſumpſere Saxones. Quod vbi domi nunciatum eſt, ſimul et inſulę fertilitas, ac ſegnitia Britonum, mittitur confeſtim illô claſsis prolixior armatorum, ferens manũ fortiorem, quæ pręmiſſæ adiuncta cohorti, inuincibilem fecit exercitum. Suſceperunt ergo qui aduenerant, donãtibus Britannis locum habitationis inter eos, ea conditione, vt hi pro patriæ pace & ſalute contra aduerſarios militarent, illi militantibus debita ſtipendia conferrent. Aduenerant aũt de tribus Germanię populis fortioribus, id eſt, Saxonibus, Anglis, Vitis. De Vitarum origine ſunt Cãtuarii et Vectuarii, hoc eſt, ea gens quæ Vectam tenet inſulam, & ea quę vſque hodie in prouincia Occidentalium Saxonum, Vitarum natio nominatur: poſita contra ipſam inſulam Vectam. De Saxonibus, id eſt, ea regione quę nunc antiquorum Saxonum cognominatur, venere Orientales Saxones, Meridiani Saxones, Occidui Saxones. Porrò de Anglis, hoc eſt, de illa patria, quæ Anglia dicitur, & ab eo tempore vſque hodie manere deſertus inter prouincias Vitarum & Saxonum perhibetur, Orientales Angli, Mediterranei Angli, Mercii tota Nord. Humbrorum progenies, id eſt, illarum gẽtium, quę ad Boream. Humbri fluminis inhabitant, cæterique Anglorum populi ſunt orti. Duces fuiſſe perhibentur eorũ primi duo fratres Hengiſtus & Horſus. E quibus Horſus poſtea occiſus in bello à Britonibus, hactenus in Orientalibus Cantii partibus monumẽtum habet ſuo nomine inſigne. Erant autem filii Vuetgiſli, cuius pater Vecta, cuius pater Voden. De cuius ſtirpe multarum prouinciarum regium genus originem duxit. Non mora ergo confluentibus certatim in inſulam gentium memoratarũ cateruis, grãdeſcere populus cœpit aduenarum, ita vt ipſis quoque, qui eos aduocauerant, indigenis eſſent terrori. Tum ſubito inito ad tempus fœdere cum Pictis, quos longius iam bellando pepulerant, in ſocios arma vertere incipiunt. Et primum quidẽ annonas ſibi eos affluẽti⁹ miniſtrare, cogũt, quęrenteſq; occaſionẽ diuortii proteſtãtur, niſi profuſior ſibi alimẽtorum copia daret, ſe cuncta inſulæ rupto fœdere loca vaſtaturos: neque aliquando ſegnius minas effectibus proſequuntur. Siquidem, ut breuiter dicam, accenſus manibus paganorum ignis,

ignis,iuſtas de ſceleribus populi Dei vltiones expetiit:non illius impar,qui quondam a Chaldeis ſuccenſus,Hieroſolymorũ mœnia,imo & ędificia cuncta conſumpſit.Sic enim & hic agente impio victore,imo diſponente iuſto iudice,proximas quaſque ciuitates agroſque depopulans,ab Orientali mari vſque ad Occidentale,nullo pręhibente ſuũ continuauit incendium,totamque prope inſulæ pereuntis ſuperficiem obtexit. Ruebant ædificia publica ſimul & priuata,paſsim ſacerdotes inter altaria trucidabantur,præſules cum populis ſine vllo reſpectu honoris ferro pariter ac flammis abſumebantur,nec erat,qui crudeliter interemptos ſepulturæ traderet.Itaque nonnulli de miſerandis reliquiis in montibus comprehenſi aceruatim iugulabantur.Alii fame confecti procedentes, manus hoſtibus dabant,pro accipiendis alimentorum ſubſidiis, ęternum ſubituri ſeruitium : ſi tamen non continuo trucidarentur.Alii tranſmarinas regiones dolentes petebant. Alii perſtantes in patria trepidi pauperem vitam in montibus,ſyluis, vel rupibus arduis,ſuſpecta ſemper mente agebant.

Vt Britones primam de gente Anglorum victoriam duce Ambroſio Romano homine ſumpſerint. CAP. XVI.

AT vbi hoſtilis exercitus,exterminatis diſperſiſque inſulæ indigenis,domum reuerſus eſt, cœperunt & illi paulatim vires animoſque reſumere,emergentes de latibulis,quibus abditi fuerant,& vnanimo conſenſu auxilium cęleſte precantes,ne vſque ad internecionem,vſque quaque delerentur. Vtebantur eo tempore duce Ambroſio Aureliano,viro modeſto,qui ſolus forte Romanæ gentis,præfatæ tempeſtati ſuperfuerat,occiſis in eadem parentibus regium nomen & inſigne ferentibus.Hoc ergo duce vires capeſſunt Britones,& victores prouocantes ad prælium, victoriã (ipſi Deo fauente)ſuſcipiunt.Et ex eo tempore nunc ciues,nunc hoſtes vincebant,vſq; ad annum obſeſsionis Badonici mõtis,quando non minimas eiſdem hoſtibus ſtrages dabant quadrageſimo circiter & quarto anno aduentus eorum in Britanniam. Sed hęc poſtmodum.

Vt Germanus Epiſcopus cum Lupo Britanniam nauigans,& primo maris, poſtmodum Pelagianorum tempeſtatem diuina virtute ſedauerit.

CAP. XVII.

Ante paucos ſanè aduentus eorum annos, hæreſis Pelagiana per Agricolam illata Seueriani epiſcopi Pelagiani filium: fidem Britannorum fœda peſte commaculauerat. Verum Britanni cum neque ſuſcipere dogma peruerſum, gratiam Chriſti blaſphemando nullatenus vellent, neque verſutiam nefariæ perſuaſionis refutare verbis certando ſufficerent, inueniunt ſalubre conſilium vt à Gallicanis antiſtitibus auxilium belli ſpiritalis inquirant Quàm ob cauſam collecta magna ſynodo quærebatur in cõmune, qui illuc ad ſuccurrendum fidei mitti deberent, atque omnium iudicio eligebantur Apoſtolici ſacerdotes Germanus Altiſiodorenſis, & Lupus Trecaſſenæ ciuitatis Epiſcopi, qui ad confirmandam fidem gratiæ cæleſtis Britannias venirent. Qui cum prompta deuotione preces & iuſſa ſanctę eccleſiæ ſuſcepiſſent, intrant Oceanum, & vſque ad medium itineris, quo à Gallico ſinu Britannias vſque tenditur, ſecundis flatibus nauis tuta volabat. Tum ſubito occurrit pergentibus inimica vis dæmonum, qui tantos taleſque viros ad recuperandã tendere populis ſalutem inuiderent. Cõcitant procellas, cælum diemque nubium nocte ſubducunt. Ventorum furores vela non ſuſtinent, cedebant miniſteria victa nautarum, ferebatur nauigiũ oratione non viribus, & caſu dux ipſe vel pontifex fractus corpore, laſsitudine ac ſopore reſolutus eſt. Tunc verò quaſi repugnatore ceſſante tempeſtas excitata conualuit, & iam nauigium ſuperfuſis fluctibus mergebatur. Tum beatus Lupus omneſque turbati excitant ſeniorem, elementis furentibus opponendum, qui periculi immanitate conſtantior Chriſtum inuocat, & aſſumpto in nomine ſanctę Trinitatis leui aquæ aſpergine, fluctus ſęuientes opprimit, collegam commonet, hortatur vniuerſos, oratio vno ore & clamore profunditur. Adeſt diuinitas, fugantur inimici, tranquillitas ſerena ſubſequitur, venti è contrario ad itineris miniſteria reuertuntur, decurſiſq; breui ſpaciis pelagi, optati littoris quiete potiũtur. Ibi conueniens ex diuerſis partibus multitudo, excepit ſacerdotes, quos venturos etiã vaticinatio aduerſa prædixerat. Nunciabant enim ſiniſtri ſpiritus, quod timebant, qui imperio

rio ſacerdotum dum ab obſeſsis corporibus detruduntur, & tempeſtatis ordinem & pericula quæ intulerant fatebantur, victosque ſe eorum meritis & imperio non negabant. Interea Britanniarum inſulam apoſtolici ſacerdotes raptim opinione, prędicatione, virtutibus impleuerunt. Diuinuſque per eos ſermo quotidie non ſolum in eccleſiis, verùm etiam per triuia & per rura prędicabatur, ita vt paſsim & fideles catholici firmarentur, & deprauati viam correctionis agnoſcerent. Erat illis apoſtolorum inſtar & gloria & auctoritas per conſcientiã, doctrina per litteras, virtutes ex meritis. Itaque regionis vniuerſitas in eorum ſententiam prompta tranſierat. Latebant abditi ſiniſtræ perſuaſionis auctores, & more maligni ſpiritus gemebant perire ſibi populos euadẽtes, ad extremum diuturna meditatione con cepta, pręſumunt inire conflictum, procedunt conſpicui diuitiis, veſte fulgentes, circundati aſſentatione multorum. Diſcrimenque certaminis ſubire maluerunt, quàm in populo, quem ſubuerterãt, pudorem taciturnitatis incurrere, ne viderentur ſe ipſi ſilentio damnauiſſe. Illic planè immenſa multitudo etiã cum coniugibus ac liberis excitata conuenerat. Aderat populus & ſpectator futurus & iudex, aſtabant partes diſpari conditione diſsimiles, hinc diuina fides, inde humana pręſumptio: hinc pietas, inde ſuperbia: inde Pelagius auctor, hinc Chriſtus. Primo in loco beatiſsimi ſacerdotes Germanus atque Lupus præbuerunt aduerſariis copiam diſputandi, quæ ſola nuditate verborum diu inaniter et aures occupauit & tempora. Deinde nti aſtites venerandi torrentes eloquii ſui cum apoſtolicis et euangelicis imbribus profuderunt. Miſcebatur ſermo proprius cum diuino, & aſſertiones moleſtiſsimas lectionum teſtimonia ſequebantur. Conuincitur vanitas, perfidia confutatur, ita vt ad ſingulas verborum obiectiones errare ſe, dum reſpondere nequit, fateretur, populus arbiter vix manus continet, iudicium tamen clamore teſtatur.

Vt idem filiam Tribuni cæcam illuminauerit, ac deinde ad ſanctum Albanum perueniens reliquias ibidem & ipſius acceperit & beatorum Apoſtolorum, ſiue aliorum Martyrum poſuerit.

CAP. XVIII.

Tum

TVm ſubito quidam Tribunicię poteſtatis cum coniuge procedit in medium, filiam decem annorum cęcam curandam ſacerdotibus offerens,quam illi aduerſariis offerri præceperunt: ſed ii conſcientia puniente deterriti,iungunt cũ parentibus preces,& curationem paruulę à ſacerdotibus deprecantur.Qui inclinatos animo aduerſarios intuentes, orationem breuiter fundunt.Ac deinde Germanus plenus ſpiritu ſancto inuocat trinitatem,nec mora adhęrentem lateri ſuo capſulam cum ſanctorum reliquiis collo auulſam manibus comprehendit,eamq́; in conſpectu omniũ puellę oculis applicuit.Quos ſtatim,euacuatis tenebris,lumẽ veritatis impleuit. Exultant parentes,miraculũ populus contremiſcit,poſt quam diem ita ex animis omnium ſuaſio iniqua deleta eſt,vt ſacerdotũ doctrinam ſitientibus deſyderiis ſectarentur.Compreſſa itaque peruerſitate damnabili, eiuſque auctoribus confutatis,atque animis omnium fidei puritate compoſitis,ſacerdotes beatum Albanum martyrem auctori Deo per ipſum gratias,petierunt. Vbi Germanus omnium Apoſtolorum diuerſorumq́ue martyrum ſecum reliquias habens,facta oratione iuſsit reuelli ſepulchrum, precioſa ibidem munera conditurus:arbitrans oportunum,vt membra ſanctorum ex diuerſis regionibus collecta, quos pares meritis receperat cęlum, ſepulchri quoq; vnius teneret hoſpitiũ.Quibus depoſitis honorificè, atq; ſociatis de loco ipſo,vbi beati martyris effuſum erat ſanguis, maſſam pulueris ſecũ portaturus abſtulit,in qua apparebat cruore ſeruato,rubuiſſe martyrum cędem,perſecutore pallente. Quibus ita geſtis innumera hominum eodem die ad dominum turba conuerſa eſt.

Vt idem cauſa infirmitatis ibidem detentus,& incendia domorum orando reſtrinxerit:& ipſe per viſionem à ſuo ſit languore curatus. CAP. XIX.

VNde dum redeunt, inſidiator inimicus caſualibus laqueis præparatis, Germani pedem lapſus occaſione contriuit,ignorans merita illius, ſicut Iob beatiſsimi,afflictione corporis propaganda. Et

Et dum aliquamdiu vno in loco infirmitatis neceſsitate teneretur, in vicina qua manebat caſula exarſit incendium. Quod conſumptis domibus, quę illic paluſtri arundine tegebantur, ad illud habitaculum in quo idem iacebat flabris ſtimulantibus ferebatur. Concurſus omnium ad antiſtitem conuolauit, vt elatis manibus, periculum quod imminebat, euaderet. Quibus increpatis moueri ſe, fidei præſumptione, non paſſus eſt. At multitudo omnis deſperatione perterrita obuiam currit incendio. Sed vt Dei potentia maniſeſtior appareret, quicquid cuſtodire tentauerat turba, conſumitur. Quod verò iacens & infirmus defenderat, reſerto hoſpitio ſancti viri expaueſcens flamma tranſiliuit, vltra citraque deſęuiens, & inter globos flammantis incendii, incolume tabernaculum, quod habitator incluſus ſeruabat, emicuit. Exultat turba miraculo, & victam ſe diuinis virtutibus gratulatur. Excubabat diebus ac noctibus ante tugurium pauperis vulgus ſine numero. Hi animas curare cupientes, hi corpora. Referri nequeunt, quæ Chriſtus operabatur in famulo, qui virtutes faciebat infirmus. Et cùm debilitati ſuæ nihil remedii pateretur adhiberi, quadã nocte candentem niueis veſtibus vidit ſibi adeſſe perſonam, quę manu extenſa iacentem videretur attollere, eumque conſiſtere firmis veſtigiis imperabat. Poſt quam horam ita fugatis doloribus recepit priſtinam ſanitatem, vt die reddito itineris laborem ſubiret intrepidus.

Vt idem epiſcopi Britonibus in pugna auxilium cœleſte tulerint, ſicq; domum reuerſi ſunt.

CAP. XX.

INterea Saxones Pictique bellum aduerſum Britones iunctis viribus ſuſceperunt, quos eadem neceſsitas in caſtra contraxerat: et cum trepidi partes ſuas penè impares iudicarent, ſanctorum antiſtitum auxilium petierunt. Qui promiſſum maturantes aduentum, tantum pauentibus fiduciæ contulerunt, vt acceſsiſſe maximus crederetur exercitus. Itaque apoſtolicis ducibus Chriſtus militabat in caſtris. Aderant etiam quadrageſimæ venerabiles dies, quos religioſiores reddebat pręſentia ſacerdotum, in tantum, vt quotidianis prædicationibus inſtituti,

certatim

certatim populi ad gratiam baptiſmatis conuolarent. Nam maxima exercitus multitudo vndam lauacri ſalutaris expetiit, & eccleſia ad diem reſurrectionis dominicæ frondibus cõtexta componitur, atque in expeditione campeſtri inſtar ciuitatis aptatur. Madidus baptiſmate procedit exercitus, fides feruet in populo, & conterrito armatorum præſidio, diuinitatis expectatur auxilium. Inſtitutio, vel forma caſtitatis hoſtibus nunciatur, qui victoriam quaſi de inermi exercitu præſumentes aſſumpta alacritate feſtinant, quorum tamen aduentus exploratione cognoſcitur. Cumque emenſa ſolemnitate Paſchali, recens de lauacro pars maior exercitus arma capere ac bellũ parare tentaret, Germanus ſe ducem prælii profitetur. Eligit expeditos, circumiecta percurrit, & eregione qua hoſtiũ ſperabatur aduentus, vallem circundatam mediis montibus intuetur. Quo in loco nouum componit exercitum ipſe dux agminis. Etiam aderat ferox hoſtium multitudo, quam appropinquare intuebantur in inſidiis conſtituti. Tunc ſubito Germanus ſignifer vniuerſos admonet & prædicat, vt voci ſuæ vno clamore reſpondeant, ſecuriſque hoſtibus qui ſe inſperatos adeſſe confiderent, Alleluia tertio repetitum ſacerdotes exclamabant. Sequitur vna vox omnium, & elatum clamorem repercuſſo aëre montium concluſa multiplicant, hoſtile agmen terrore proſternitur, & ſuper ſe non ſolum rupes circundatas, ſed etiam cæli machinam contremiſcunt. Trepidationique iniectæ vix ſufficere pedum pernicitas credebatur. Paſſim fugiunt, arma proiiciunt, gaudentes vel nuda corpora eripuiſſe diſcrimini, plures etiam timore præcipites, flumen quod tranſierãt, deuorauit. Vltionem ſuam innocens exercitus intuetur, & victoriæ conceſſæ ocioſus ſpectator efficitur. Spolia colliguntur expoſita, & cæleſtis palmæ gaudia miles religioſus amplectitur. Triumphant Pontifices hoſtibus fuſis ſine ſanguine, triũphãt victoria fide obtenta, non viribus. Compoſita itaq; inſula, ſecuritate multiplici, ſuperatiſque hoſtibus vel inuiſibilibus vel carne conſpicuis, reditum moliuntur pontifices. Quibus tranquillam nauigationem, & merita propria, & interceſſio beati martyris Albani parauerunt, quietoſque eos ſuorum deſyderiis fœlix carina reſtituit.

Vt re-

Vt renaſcentibus virgultis Pelagianæ peſtis Germanus cum Seuero Britanniam reuerſus, prius claudo iuueni inceſſum, deinde & populo Dei, condemnatis ſiue emendaris hæreticis, greſſum recuperarit fidei.

CAP. XXI.

NEc multo poſt interpoſito tempore nunciatur ex eadem inſula, Pelagianam peruerſitatem iteratò paucis authoribus dilatari. Rurſuſq; ad beatiſsimum virum preces ſacerdotum omnium deferuntur, vt cauſam Dei, quam prius obtinuerat, tueretur. Quorum petitioni feſtinus obtemperat. Nam adiuncto ſibi Seuero totius ſanctitatis viro (qui erat diſcipulus beatiſsimi patris Lupi Trecaſenorum Epiſcopi, et tunc Treueris ordinatus Epiſcopus, gentibus primæ Germaniæ verbum Dei prædicabat) mare conſcendit, & conſentientibus elementis tranquillo nauigio Britannias petiit. Interea ſiniſtri ſpiritus prouolantes totam inſulam Germanum venire inuitis vaticinationibus nunciabant, intantum vt Elaſius quidam regionis illius primus in occurſum ſanctorum ſine vlla manifeſti nuntii relatione properaret, exhibens ſecum filium, quem in ipſo flore adoleſcentiæ debilitas dolenda damnauerat. Erat enim areſcentibus neruis contracto poplite, cui per ſiccitatem cruris vſus veſtigii negabantur. Hunc Elaſium prouincia tota ſubſequitur. Veniunt ſacerdotes, occurrit inſcia multitudo, confeſtim benedictio & ſermonis diuini doctrina profunditur. Recognoſcunt populum, in ea qua illum reliquerant credulitate, durantem, intelligunt culpam eſſe paucorum, inquirunt auctores, inuentoſque condemnant. Tum ſubito Elaſius pedibus aduoluitur ſacerdotum, offerens filium, cuius neceſsitatem ipſa debilitas etiam ſine precibus allegabat. Fit communis omnium dolor, & præcipuè ſacerdotum, qui conceptam miſericordiam ad diuinam clementiam contulerunt, ſtatumque adoleſcentem beatus Germanus ſedere compulit,

adtrectat poplitem debilitate curuatum, & per tota infirmitatis ſpatia medicabilis dextera percurrit, ſalubremq; tactum ſanitas feſtina ſubſequitur, ariditas ſuccum, nerui officia receperunt, & in conſpectu omnium incolumis patri filius reſtituitur. Implentur populi ſtupore miraculi, & in pectoribus omnium fides catholica inculcata firmatur, prædicatio deinde ad plebem de preuaricationis emendatione conuertitur. Omniumque ſententia prauitatis auctores qui erant expulſi inſula, ſacerdotibus adducuntur ad mediterranea deferendi, vt & regio abſolutione, & illi emendatione fruerentur. Factumque eſt vt illis locis multo ex eo tempore fides intemerata perduraret. Itaque compoſitis omnibus, beati ſacerdotes ea qua venerant proſperitate redierunt. Porro Germanus poſt hęc ad Rauennam pro pace Armoricanæ gentis ſupplicaturus aduenit, ibique à Valentiniano & Placidia matre ipſius ſumma reuerentia ſuſceptus, migrauit ad Chriſtum. Cuius corpus honorifico agmine comitantibus virtutum operibus ſuam defertur ad vrbem. Nec multo poſt Valentinianus ab Etii patricii, quem occiderat, ſatellitibus interimitur. Anno imperii Marciani ſexto, cum quo ſimul Heſperium concidit regnum.

Vt Britones quieſcentibus ad tempus exteris, ciuilibus ſeſe bellis contriuerint, ſimul & maioribus flagitijs ſubmerſerint.

CAP. XXII.

INterim Britannia ceſſatum quidẽ eſt parumper ab externis, ſed non à ciuilibus bellis. Manebant exterminia ciuitatum ab hoſte dirutarum ac deſertarum, pugnabant contra inuicem qui hoſtem euaſerant ciues. Attamen recenti adhuc memoria calamitatis & cladis inflictę ſeruabant vtcunque Reges, Sacerdotes, priuati & optimates ſuum quique ordinem. At illis decedentibus, cum ſucceſſiſſet ętas tempeſtatis illius neſcia, & pręſentis ſolum ſerenitatis ſtatum experta, ita cuncta veritatis ac iuſticię moderamina concuſſa ac ſubuerſa ſunt, vt nullum earum non dicam veſtigium, ſed ne memoria quidem pręter in pau

cis

cis & valde paucis vlla appareret. Quin inter alia inenarrabilium ſcelerum facta, quæ hiſtoricus eorum Gildas flebili ſermone deſcribit, & hoc addebat, vt nunquam genti Saxonum ſiue Anglorum ſecum Britanniam incolenti, verbum fidei prædicandum committerent. Sed non tamen diuina pietas plebem ſuam quam præſciuit deſeruit, quin multò digniores genti memoratæ præcones veritatis per quos crederet, deſtinauit.

Vt ſanctus Papa Gregorius Auguſtinum cum monachis ad prædicandum genti Anglorum mittens, epiſtola quoque illos exhortatoria, ne à laborando ceſſarent, confortauerit.

CAP. XXIII.

Siquidem anno ab incarnatione domini quingenteſimo octogeſimo ſecundo Mauritius ab Auguſto quinquageſimus quartus imperium ſuſcipiens, vno & viginti annis tenuit. Cuius anno regni decimo Gregorius vir doctrina & actione præcipuus Pontificatum Romanæ & apoſtolicę ſedis ſortitus, rexit annos tredecim, menſes ſex, & dies decem. Qui diuino admonitus inſtinctu anno decimoquarto eiuſdē principis, aduentus verò Anglorum in Britanniam anno circiter centeſimo quinquageſimo miſit ſeruum Dei Auguſtinum, & alios plures cum eo monachos timentes dominum, prædicare verbum Dei genti Anglorum. Qui cum iuſsis Pontificalibus obtemperantes, memoratum opus aggredi cœpiſſent, iamque aliquantum itineris confeciſſent, perculſi timore inerti redire domum, potius quàm barbaram, feram, incredulamque gentem, cuius nec linguam quidem noſſent, adire, cogitabant, & hoc eſſe tutius communi conſilio decernebant. Nec mora Auguſtinum, quem eis epiſcopum ordinandum (ſi ab Anglis ſuſciperentur) diſpoſuerat, domum remittunt, qui à beato Gregorio humili ſupplicatu obtineret, ne tā periculoſam, tam laborioſam, tam incertam peregrinationem adire deberent. Quibus ille exhortatorias mittēs literas, in opus eos verbi, diuino cōfiſos auxilio, proficiſci ſuadet. Quarum videlicet literarū iſta eſt forma. Gregorius ſeruus ſeruorū Dei. Quia melius fuerat bona non incipere, quàm ab his quæ cœpta ſunt cogitatione retrorſum redire, ſummo ſtudio dilectiſsimi

filii oportet, vt opus bonum, quod auxiliante domino cœpiſtis, impleatis. Nec ergo labor vos itineris, nec maledicorum hominum linguæ deterreant: ſed omni inſtantia, omniq́ue feruore quæ inchoaſtis Deo authore peragite. Scientes quòd laborem magnum æternæ retributionis gloria ſequitur. Remeanti autem Auguſtino præpoſito veſtro, quem & abbatem vobis conſtituimus, in omnibus humiliter obedite. Scientes hoc veſtris animabus per omnia profuturum, quicquid à vobis fuerit in eius admonitione completum. Omnipotens Deus ſua vos gratia protegat, & veſtri laboris fructum in æterna me patria videre concedat. Quatenus & ſi vobiſcum laborare nequeo, ſimul in gaudio retributionis inueniar, quia laborare ſcilicet volo. Deus vos incolumes cuſtodiat dilectiſsimi filii. Data die decima Kalendarum Auguſtarum, imperante Domino noſtro Mauritio Tiberio piiſsimo Auguſto anno decimo quarto, poſt Conſulatum eiuſdem domini noſtri anno decimo tertio, indictione decima quarta

Vt Arelatenſi Archiepiſcopo epiſtolam pro eorum ſuſceptione miſerit.

CAP. XXIIII.

VIſit etiam tunc iiſdem venerandus pontifex ad Etherium Arelatenſem Archiepiſcopum (vt Auguſtinum Britanniam peragentem benigne ſuſciperet) litteras, quarum iſte eſt textus. Reuerendiſsimo & ſanctiſsimo fratri Etherio coepiſcopo Gregorius ſeruus ſeruorum Dei. Licet apud ſacerdotes habentes Deo placitam charitatem religioſi viri nullius commendatione indigeant: quia tamen aptum tempus ſcribendi ſe ingeſsit, fraternitati veſtræ noſtra mittere ſcripta curauimus, inſinuantes latorem præſentium Auguſtinum ſeruum Dei, de cuius certi ſumus ſtudio, cum aliis ſeruis Dei, illuc nos pro vtilitate animarum auxiliante Domino direxiſſe. Quem neceſſe eſt, vt ſacerdotali ſtudio ſanctitas veſtra adiuuare, & ſua ei ſolatia præbere feſtinet. Cui etiam vt promptiores ad ſuffragandum poſsitis exiſtere, cauſam vobis iniunximus ſubtiliter indicare. Scientes quòd ea cognita tota vos propter

Deum

Deum deuotione ad ſolãdum, quia res exigit, commodetis. Candidum prçterea presbyterum communem filium, quem ad gubernationem patrimoniali eccleſiæ noſtræ tranſmiſimus, charitati veſtræ in omnibus commendamus. Deus te in columẽ cuſtodiat reuerendiſsimè frater. Data die decima kalendarum Auguſtarum imperante Domino noſtro Mauritio Tiberio piiſsimo Auguſto. Anno decimoquarto poſt conſulatum eiuſdem domini noſtri. Anno decimo tertio indictione decima quarta.

Vt veniens Britanniam Auguſtinus primo in inſulam Taneto Regi Cantuariorum prædicarit, & ſic accepta ab eo licentia Cantium prædicaturus intrauerit.

CAP. XXV.

Roboratus ergo confirmatione beati patris Gregorii Auguſtinus, cum famulis Chriſti qui erãt cum eo, rediit in opus verbi, peruenitq́ue Britanniam. Erat eo tempore Rex Edilberthus in Cantio potentiſsimus, qui ad cõfinium vſque Humbri fluminis maximi, quo meridiani & Septentrionales Anglorum populi dirimuntur, fines imperii tetenderat. Eſt aũt ad Orientalem Cantii plagam Tanetos inſula non modica, id eſt, magnitudinis iuxta conſuetudinem æſtimationis Anglorum miliarium ſexcentarum, quam à continenti terra ſecernit fluuius Vantſumu, qui eſt latitudinis circiter trium ſtadiorum, & duobus tantũ in locis eſt tranſmeabilis. Vtrumq; enim caput protendit in mare. In hac ergo applicuit ſeruus domini Auguſtinus, & ſocii eius viri (vt fertur) fermè quadraginta. Acceperunt autem præcipiente beato Papa Gregorio de gente Francorum interpretes, & mittẽs ad Edilberthum mandauit ſe veniſſe de Roma, ac nuncium ferre optimum, qui ſibi obtemperantibus æterna in cælis gaudia, & regnum ſine fine cũ Deo viuo & vero futurũ, ſine vlla dubietate promitteret. Qui hçc audiẽs, manere illos in ea quã adierãt inſula, & eis neceſſaria miniſtrari, donec videret quid eis faceret, iuſſit. Nã & antea fama ad eũ Chriſtianç religionis puenerat, vtpote q̃ et vxorẽ habebat Chriſtianã degẽte Frãcorũ regia noĩe Berthã.

patrimonialis eccl. nostrae Gubernator.

Edilbertus Rex Anglorum

E gente francorum interpres. Edilbertus regnum.

E gente francorum Regina.

Quam ea conditione à parentibus acceperat, vt ritum fidei ac religionis ſuæ cum epiſcopo, quem ei adiutorem fidei dederant, nomine, Luidhardo inuiolatum ſeruare, licentiam haberet. Poſt dies ergo venit ad inſulam Rex, & reſidens ſub diuo iuſsit Auguſtinum cum ſociis ad ſuum ibidem aduenire colloquium. Cauerat autem ne in aliquam domum ad ſe introirent veteri vſus augurio, ne ſuperuentu ſuo, ſi quid maleficæ artis habuiſſent, eum ſuperando deciperent. At illi non dęmonica ſed diuina virtute præditi veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, & imaginem Domini ſaluatoris in tabula depictam, letaniaſque canentes pro ſua ſimul & eorum propter quos & ad quos venerant ſalute æterna, Domino ſupplicabant. Cumque ad iuſsionem Regis reſidentes, verbum ei vitę vna cum omnibus qui aderant eius comitibus prædicarent: reſpondit ille dicens, Pulchra ſunt quidem verba & promiſſa quæ affertis, ſed quia noua ſunt & incerta, non his poſſum aſſenſum tribuere, relictis eis quę tanto tempore cum omni Anglorum gente ſeruaui. Verùm quia de longè huc peregrini veniſtis, & vt ego mihi videor perſpexiſſe, ea quæ vos vera & optima credebatis, nobis quoque communicare deſyderatis: nolumus moleſti eſſe vobis, quinpotius benigno vos hoſpitio recipere, & quæ victui veſtro ſunt neceſſaria, miniſtrare curamus, nec prohibemus, quin omnes, quos poteſtis, fidei veſtræ religionis prędicãdo ſocietis. Dedit ergo eis manſionẽ in ciuitate Dorouernẽſi (quę imperii ſui totius erat metropolis) eiſque, vt promiſerat, cum adminiſtratione victus temporalis, licentiã, quoq; prædicandi non abſtulit. Fertur aũt quòd appropinquantes ciuitati, more ſuo cũ cruce ſãcta et imagine magni Regis Domini noſtri Ieſu Chriſti, hanc letaniã conſona voce modularentur: Deprecamur te domine in omni miſericordia tua, vt auferatur furor tuus & ira tua à ciuitate iſta, & de domo ſãcta tuá, quoniam peccauimus, alleluya.

Vt idem in Cantio primitiuę eccleſiæ & doctrinam ſit imitatus & vitam, atque in vrbe Regis ſedem epiſcopatus acceperit.

CAP. XVI.

At vbi

AT vbi ſibi datam manſionem intrauerunt, cœperunt Apoſtolicam primitiuæ eccleſiæ vitam imitari, orationibus videlicet aſsiduis, vigiliis, ac ieiuniis ſeruiendo, verbum vitæ, quibus poterant, prædicando, cuncta huius mundi velut aliena ſpernendo, ea tantum, quę victui neceſſaria videbantur, ab eis, quos docebant, accipiendo, ſecundum ea quæ docebant ipſi per omnia viuendo, & paratum ad patiendū aduerſa quęque, vel etiā ad moriendū pro ea quam predicabant veritate, animū habendo. Quid? Crediderūt nonnulli, & baptizabantur, mirantes ſimplicitatem innocentis vitæ, ac dulcedinē doctrinę eorum cæleſtis. Erat autem propè ipſam ciuitatem ad Orientem eccleſia in honorē ſancti Martini antiquitus facta, dum adhuc Romani Britāniam incolerent, in qua regina, quam Chriſtianam fuiſſe prædiximus, orare conſueuerat. In hac ergo & ipſi primo conuenire pſallere, orare, miſſas facere, prędicare, & baptizare cœperunt, donec Rege ad fidem conuerſo, maiorem prædicādi per omnia, & eccleſias fabricandi, vel reſtaurendi, licentiam acciperent. At vbi ipſe etiam inter alios delectatus vita mundiſsima ſanctorum, & promiſsis eorum ſuauiſsimis, quę vera eſſe miraculorum quoque multorum oſtenſione firmauerunt, credens, baptizatus eſt, cœpere plures quotidie ad audiendum verbum confluere, ac relicto gentilitatis ritu, vnitati ſe ſanctę Chriſti eccleſiæ credendo ſociare. Quorum fidei & conuerſioni ita congratulatus eſſe Rex perhibetur, vt nullum tamen cogeret ad Chriſtianiſmū, ſed tantummodo credentes arctiori dilectione quaſi conciues ſibi regni cæleſtis amplecteretur. Didicerat enim & à doctoribus auctoribusque ſuæ ſalutis, ſeruitium Chriſti voluntarium, non coacticium debere eſſe. Nec diſtulit, quin etiam ipſis doctoribus ſuis locum ſedis, eorum gradui congruum, in Dorouernia metropoli ſua donaret, ſimul & neceſſarias in diuerſis ſpeciebus poſſeſsiones conferret.

Vt idem Epiſcopus factus Gregorio papæ quæ ſint Britanniæ geſta mandarit, ſimul & de neceſsitatibus eius reſponſa petens, acceperit.

CAP. XXVII.

INterea vir domini Auguſtinus venit Arelas,& ab archiepiſcopo eiuſdem ciuitatis Etherio, iuxta quod iuſſa ſancti patris Gregorii acceperat, Archiepiſcopus genti Anglorum ordinatus eſt. Reuerſusque Britanniam miſit continuò Romam Laurentium preſbyterum,& Petrum monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglorum fidem Chriſti accepiſſe,ac ſe epiſcopum factum eſſe referrent. Simul & de eis, quę neceſſaria videbantur,quæſtionibus eius conſulta flagitans. Nec mora, congrua quæſtionibus reſponſa recepit,quę etiam huic hiſtoriæ noſtræ commodum duximus indere.

¶ Interrogatio Auguſtini epiſcopi Cantuariorum eccleſiæ. De Epiſcopis, qualiter cum ſuis clericis conuerſentur, vel de his, quę fidelium oblationibus accedũt altari, quantę debeãt fieri portiones,& qualiter epiſcopus agere in eccleſia debeat?

¶ Reſpondit Gregorius Papa, vrbis Romæ, Sacra ſcriptura teſtatur(quã te bene noſſe dubiũ non eſt)& ſpecialiter beati Pauli ad Timo. epiſtolę, in quibus eum erudire ſtuduit, qualiter in domo Dei conuerſari debuiſſet. Mos autem ſedis apoſtolicæ eſt, ordinatis epiſcopis, præcepta tradere, vt in omni ſtipendio quod accedit, quatuor debeant fieri portiones. Vna videlicet epiſcopo & familiæ propter hoſpitalitatem atque ſuſceptionẽ alia clero, tertia pauperibus, quarta eccleſiis reparandis. Sed quia fraternitas tua monaſterii regulis erudita, ſeorſum fieri non debet à clericis ſuis in eccleſia Anglorum, quæ authore Deo nuper adhuc ad fidem perducta eſt, hanc debet conuerſationem inſtituere, quæ initio naſcentis eccleſiæ fuit patribus noſtris, in quibus nullus eorum ex his quę poſsidebãt aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant eis omnia communia. Si qui verò ſunt clerici extra ſacros ordines conſtituti, qui ſe continere non poſſunt, ſortiri vxores debent,& ſtipendia ſua exterius accipere. Quia & de iiſdem partibus, de quibus pręfati ſumus, nouimus ſcriptum quod diuidebatur ſingulis prout cuique opus erat. De eorum quoque ſtipendio cogitandum atque prouidendum eſt,& ſub eccleſiaſtica regula ſunt tenẽdi, vt bonis moribus viuant,& canendis pſalmis inuigilent,& ab omnibus illicitis & cor & linguam & corpus Deo auctore conſeruent. Communi autem vita viuentibus, iam de faciendis portionibus

portionibus,vel exhibenda hoſpitalitate,& adimplenda miſericordia,nobis quid erit loquendũ? Cùm omne quod ſupereſt,in cauſis piis ac religioſis erogandum eſt, Domino magiſtro omnium docente:Quod ſupereſt,date eleemoſynam,& ecce omnia munda ſunt vobis. ¶ Interrogatio Auguſtini. Cùm vna ſit fides,cur ſunt eccleſiarũ diuerſæ conſuetudines, & altera conſuetudo miſſarum in ſancta Romana eccleſia, at que altera in Galliarum tenetur.¶ Reſpondit Gregorius Papa.Nouit fraternitas tua Romanæ eccleſiæ conſuetudinem, in qua ſe meminit nûtritam .Sed mihi placet , vt ſiue in Romana,ſiue in Galliarum,ſeu in qualibet eccleſia,aliquid inueniſti quod plus omnipotenti Deo poſsit placere,ſollicitè eligas,& in Anglorum eccleſia, quę adhuc ad fidem noua eſt, inſtitutione præcipua,quæ de multis eccleſiis colligere potuiſti,infundas.Non enim pro locis res,ſed pro bonis rebus loca amanda ſunt . Ex ſingulis ergo quibuſque eccleſiis , quæ pia, quæ religioſa,quæ recta ſunt elige,& hæc quaſi in faſciculum collecta,apud Anglorum mentes in conſuetudinem depone. ¶ Interrogatio Auguſtini. Obſecro quid pati debeat, ſiquis aliquid de eccleſia furto abſtulit? ¶ Reſpondit Gregorius. Hoc tua fraternitas ex perſona furis penſare poteſt,qualiter valeat corrigi.Sunt enim quidam,qui habentes ſubſidia furtum perpetrant,& ſunt alii,qui hac in re ex inopia delinqunt.Vnde neceſſe eſt,vt quidam damnis,quidã verò verberibus: & quidam diſtrictius,quidam autem lenius corrigantur . Et cùm paulo diſtrictius agitur,ex charitate agendum eſt,non ex furore:quia ipſi hoc præſtatur qui corrigitur, ne gehennę ignibus tradatur.Sic enim nos fidelibus tenere diſciplinã debemus, ſicut boni patres carnalibus filiis ſolent,quos et pro culpis verberibus feriunt,& tamen ipſos,quos doloribus affligunt,habere hęredes quærunt; & quę poſsident ipſis ſeruant,quos irati inſequi videntur. Hęc ergo charitas in mente tenenda eſt, & ipſa modum correptionis dictet,ita vt mens extra rationis regulam omnino nihil faciat. Addes etiam,quomodo ea,quæ furto de eccleſiis abſtulerunt,reddere debeant.Sed abſit,vt eccleſia cum augmento recipiat,quod de terrenis rebus videtur amittere,& lucra de vanis quærere.¶ Interrogatio Auguſtini.Si debeant duo germani fratres ſingulas ſorores accipere,

quæ

quæ ſunt ab illis longa progenie generatæ? ¶ Reſpondit Gregorius. Hoc fieri modis omnibus licet. Nequaquam enim in ſacris eloquiis inuenitur, quod huic capitulo contradicere videatur. ¶ Interrogatio Auguſtini. Vſque ad quotam generationem debeant fideles cum propinquis ſibi coniugio copulari? ¶ Reſpondit Gregorius. Quædam terrena lex in Romana republica permittit, vt ſiue frater & ſoror, ſeu duorum fratrum germanorum, vel duarum ſororum filius & filia miſceantur. Sed experimento didicimus, ex tali coniugio ſobolē non poſſe ſuccreſcere. Et ſacra lex prohibet cognationis turpitudinem reuelare. Vnde neceſſe eſt, vt iam tertia vel quarta generatio fideliū licenter ſibi iungi debeat. Nam ſecunda, quam diximus, à ſe omni modo debet abſtinere. Cum nouerca aūt miſceri graue eſt facinus: quia & in lege ſcriptum eſt, turpitudinem patris tui non reuelabis. Neque enim patris turpitudinem filius reuelare poteſt: ſed quia ſcriptum eſt, Erunt duo in carne vna, qui turpitudinē nouercę, quę vna caro cū patre fuit reuelare pręſumpſerit, profecto patris turpitudinē reuelauit. Cum cognata quoque miſceri prohibitum eſt, quia per iunctionem priorem caro fratris fuerit facta. Pro qua re etiam Iohannes Baptiſta capite truncatus eſt, & ſancto martyrio conſummatus. Cui non eſt dictum, vt Chriſtum negaret, & tamē pro Chriſti confeſſione occiſus eſt: ſed quia iiſdem Dominus noſter Ieſus Chriſtus dixerat, Ego ſum veritas, quia pro veritate Iohannes occiſus eſt, videlicet & pro Chriſto ſanguinem ſudit. Quia verò ſunt multi in Anglorum gēte, qui dum adhuc in infidelitate eſſent, huic nefando coniugio dicuntur admixti, ad fidem venientes admonendi ſunt, vt ſe abſtineant, & graue hoc eſſe peccatum cognoſcant. Tremendum Dei iudicium timeant, ne pro carnali dilectione tormenta ęterni cruciatus incurrant. Non tamen pro hac re corporis & ſanguinis domini communione priuandi ſunt, ne in eis illa vlciſci videantur, in quibus ſe per ignorantiam ante lauacrū baptiſmatis aſtrinxerunt. In hoc enim tempore ſancta eccleſia quædam per feruorē corrigit, quædā per manſuetudinem tolerat, quędā per cōſiderationē diſsimulat, atq; ita portat & diſsimulat, vt ſæpe malū qđ aduerſatur portādo & diſsimulādo cōpeſcat. Oēs aūt qui ad fidem veniunt admonēdi ſunt, ne tale aliquid

audeant

audeant perpetrare.Si qui autem perpetrauerint,.corporis & ſanguinis Domini communione priuandi ſunt.Quia ſicut in his qui per ignorantiam fecerunt,culpa aliquatenus toleranda eſt,ita in his fortiter inſequenda,qui non metuunt ſciendo peccare. ¶Interrogatio Auguſtini. Si longinquitas itineris magna interiaceat, vt epiſcopi nō facile valeant conuenire,an debeat ſine aliorum epiſcoporum præſentia epiſcopus ordinari? ¶Reſpondit Gregorius.Et quidem in Anglorum eccleſia,in qua adhuc ſolus tu epiſcopus inueniris,ordinare epiſcopum nō aliter,niſi ſine epiſcopis potes. Nā quando de Gallis epiſcopi veniunt, qui in ordinatione epiſcopi teſtes aſsiſtunt? Sed fraternitatem tuā ita volumus epiſcopos ordinare,vt ipſi ſibi epiſcopi longo interuallo minime diſiungantur,quaten⁹ nulla ſit neceſsitas,vt in ordinatione epiſcopi, alii conuenire nō poſsint.Paſtores quoq; quorū præſentia valde eſt vtilis,facile debeant conuenire.Cū igitur auctore Deo ita fuerint epiſcopi in propinquis ſibi locis ordinati per oīa, epiſcoporū ordinatio ſine aggregatis tribus vel quatuor epiſcopis fieri non debet.Nā in ipſis rebus ſpiritalibus,vt ſapienter & mature diſponantur,exemplū trahere a rebus etiā carnalibus poſſumus. Certè enim dū coniugia in mundo celebrātur,coniugati quiq; conuocantur,vt qui in via iam coniugii præceſſerunt,in ſubſequentis quoq; copulæ gaudio miſceantur. Cur non ergo & in hac ſpiritali ordinatione,qua per ſacrum miniſteriū homo Deo coniungitur, tales conueniāt,qui vel in profectu ordinati epiſcopi gaudeant,vel pro eius cuſtodia omnipotenti Deo preces pariter fundant? ¶ Interrogatio Auguſtini. Qualiter debemus cum Galliarum & Britanniarum epiſcopis agere? ¶Reſpondit Gregorius. In Galliarum epiſcopis nullam tibi auctoritatē tribuimus:quia ab antiquis prædeceſſorū meorum temporibus pallium Arelatēſis epiſcopus accepit,quem nos priuare auctoritate percepta minime debemus. Si igitur contingat,vt fraternitas tua ad Calliarum prouinciā tranſeat, cum eodem Arelatenſi epiſcopo debet agere, qualiter (ſi qua ſunt vitia in epiſcopis)corrigantur.Qui ſi forte in diſciplinę vigore tepidus exiſtat,tuæ fraternitatis zelo accendendus eſt.

Cui etiam epiſtolas fecimus,vt cum tuæ ſanctitatis præſentia in Galliis & ipſe tota mente ſubueniat,& quę ſunt creatoris

noſtri

noſtri iuſsioni contraria, ab epiſcoporū moribus compeſcat. Ipſe autem ex auctoritate propria epiſcopos Galliarum iudicare non poteris, ſed ſuadendo, blandiendo, bona quoque opera eorum imitationi monſtrando, prauorum mentes ad ſanctitatis ſtudia reforma. Quia ſcriptum eſt in lege: Per alienam meſſem tranſiens, falcem mittere non debet: ſed manu ſpicas conterere & manducare. Falcem enim iudicii mittere non potes in ea ſegete, quæ alteri videtur eſſe cõmiſſa: ſed per effectum boni operis frumenta dominica vitiorum ſuorum paleis expolia, & in eccleſię corpore monendo & perſuadendo, quaſi mandendo conuerte. Quicquid verò ex auctoritate agẽdum eſt, cum prædicto Arelatenſi epiſcopo agatur, ne prætermitti poſsit hoc, quod antiqua patrum inſtitutio inuenit. Britanniarum verò omnes epiſcopos tuę faternitati committimus, vt indocti doceantur, infirmi perſuaſione roborentur, peruerſi auctoritate corrigantur. ¶ Interrogatio Auguſtini. Si prægnans mulier debeat baptizari? Aut poſtquam genuerit poſt quantum tempus poſsit eccleſiam intrare? Aut etiam ne morte pręoccupetur, quod genuerit poſt quot dies hoc licet ſacri baptiſmatis ſacramenta percipere? Aut poſt quantū temporis, huic vir ſuus poſsit in carnis copulatione coniungi? Aut ſi menſtrua cõſuetudine tenetur, an eccleſiam intrare ei liceat? Aut ſacræ communionis ſacramenta percipere? Aut vir ſuæ coniugi permixtus, priuſquàm lauetur aqua, ſi eccleſiam poſſit intrare? Vel etiam ad myſterium communionis ſacræ accedere? Quæ omnia rudi Anglorum genti oportet habere comperta. ¶ Reſpondit Gregorius. Hoc non ambigo fraternitatem tuam eſſe requiſitam, cui iam & reſponſum reddidiſſe me arbitror. Sed hoc quod ipſe dicere & ſentire potuiſti, credo quod mea apud te volueris reſponſione firmari. Mulier etenim pręgnans cur non debeat baptizari, cùm non ſit ante omnipotentis Dei oculos culpa aliqua fœcunditas carnis? Nam cùm primi parentes noſtri in paradiſo deliquiſſent, immortalitatem, quam acceperāt, recto Dei iudicio perdiderunt. Quia itaque iiſdem omnipotens Deus humanum genus pro culpa ſua funditus extinguere noluit, immortalitatem homini pro peccato ſuo abſtulit: & tamen pro benignitate ſuæ pietis, fœcunditatem ei ſobolis reſeruauit. Quod ergo naturæ hu-

manæ

manæ ex omnipotentis Dei dono ſeruatum eſt, qua ratione poterit à ſacri baptiſmatis gratia prohiberi? In illo quippe myſterio, in quo omnis culpa funditus extinguitur, valde ſtultum eſt, ſi donum gratiæ ei contradicere poſſe videatur. Cum verò enixa fuerit mulier, poſt quot dies debeat eccleſiam intrare, Teſtamenti veteris pręcepto manifeſtũ eſt, quod ita habet: Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, triginta tribus diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Omne ſanctum non tanget, nec ingredietur in ſanctuarium, donec impleãtur dies purgationis ſuæ. Sin autem fœminam pepererit, ſexaginta ſex diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Quod tamen ſciendum eſt, quia in myſterio accipitur. Nam ſi hora eadem qua genuerit actura gratias intret eccleſiam, nullo peccati pondere grauatur. Voluptas etenim carnis, non dolor in culpa eſt. In carnis autem commixtione voluptas eſt, nam in prolis prolatione gemitus. Vnde & ipſi primæ matri omnium Dei præceptum trãſgreſſæ dictum eſt: Multiplicabo ęrumnas tuas, & conceptus tuos, & in doloribus paries. Si itaque enixam mulierem prohibemus eccleſiam intrare, ipſam ei pœnam ſuam in culpam deputamus. Baptizare autem vel enixam mulierem, vel hocquod genuerit, ſi mortis periculo vrget, vel ipſa hora eadẽ qua gignit, vel hoc quod gignitur eadem qua natum eſt, nullo modo prohibetur: quia ſancti myſterii gratia ſicut viuentibus atque diſcernentibus cum magna diſcretione prouidenda eſt. Ita his quibus mors imminet, ſine vlla dilatione offerenda, ne dum adhuc tempus ad præbendum redemptionis myſterium quęritur, interueniente paululum mora inueniri non valeat qui redimatur. Ad eius ergo concubitum vir ſuus accedere non debet, quoadusque qui gignitur ablactetur. Praua autem conſuetudo in coniugatorum moribus effecit, vt mulieres filios quos gignunt nutrire contemnant, eosque aliis mulieribus ad nutriendum tradant, quod videlicet ex ſola cauſa incontinentiæ videtur inuentum. Quia dum ſe continere nolunt, deſpiciunt lactare quos gignunt. Hæ itaque quæ filios ſuos praua ex conſuetudine aliis ad nutriendum tradunt, niſi purgationis tempus tranſierit, viris ſuis non debent admiſceri. Quippe & ſine partus cauſa, quum in conſuetis ſuis menſtruis de-

tinentur, viris ſuis miſceri prohibentur, ita vt morte lex ſacra feriat, ſi quis vir ad menſtruatam mulierem accedat. Quæ tamen mulier dum conſuetudinem menſtruam patitur, prohiberi eccleſiam intrare non debet: quia ei naturæ ſuperfluitas in culpam non valet reputari, & per hoc quod inuita patitur, iuſtũ non eſt vt ingreſſu eccleſiæ priuetur. Nouimus namq; quòd mulier, quę fluxũ patiebatur ſanguinis, poſt tergum Domini humiliter veniens, veſtimẽti eius fimbriã tetigit, atq; ab ea ſtatim ſua infirmitas receſsit. Si ergo in fluxu ſanguinis poſita laudabiliter potuit Domini veſtimẽtum tangere, cur quæ menſtruum ſanguinis patitur, ei nõ liceat Domini eccleſiam intrare? Sed dicis, illam infirmitas compulit, has verò, de quibus loquimur, cõſuetudo conſtringit. Perpende autem frater chariſsime: quia omne quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturæ, eſt digno Dei iudicio poſt culpam ordinatum. Eſurire namque, ſitire, æſtuare, algere, laceſſere, ex infirmitate naturę eſt. Et quid eſt aliud contra famem alimẽta, contra ſitim potum, contra æſtum auras, contra frigus veſtẽ, contra laſsitudinem requiem quęrere, niſi medicamentũ quoddam contra ęgritudines explorare? Fœminæ itaque & menſtruus ſui ſanguinis fluxus ægritudo eſt. Si igitur bene pręſumpſit, quæ veſtimentum Domini in languore poſita tetigit, quod vni perſonæ infirmãti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus, quę naturę ſuæ vitio infirmantur? Sanctę autem communionis myſterium in iiſdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non pręſumit, laudanda eſt. Sed ſi perceperit, non iudicanda. Bonarum quippe mentiũ eſt, & ibi aliquo modo culpas ſuas agnoſcere, vbi culpa non eſt: quia ſępe ſine culpa agitur, quod venit ex culpa. Vnde etiam cum eſurimus, ſine culpa comedimus, autem ex culpa, primi hominis factum eſt vt eſuriamus. Menſtrua enim conſuetudo mulieribus non aliqua culpa eſt, videlicet quia naturaliter accidit: ſed tamẽ quia natura ipſa ita vitiata eſt, vt etiam ſine voluntatis ſtudio videatur eſſe polluta, ex culpa venit vitiũ, in quo ſe ipſa, qualis per iudicium facta ſit, humana natura, cognoſcat. Et homo qui culpam ſponte perpetrauit, reatum culpę portet inuitus. Atq; ideo fœminæ cum ſemetipſas conſiderant, ſi in menſtrua

conſuetu-

conſuetudine ad ſacramentum dominici corporis & ſanguinis accedere non præſumunt, de ſua recta conſyderatione laudandæ ſunt. Dum verò percipiendo ex religioſæ vitæ conſuetudine eiuſdem myſterii amore rapiuntur, reprimendæ (ſicut prędiximus) non ſunt. Sicut enim in Teſtamēto veteri exteriora opera obſeruantur, ita in Teſtamento nouo, non tam quod exterius agitur, quàm id quod interius cogitatur ſollicita intentione attenditur, vt ſubtili ſententia puniatur. Nam cùm multa lex velut immunda manducare prohibeat, in Euangelio tamen dominus dicit: Non quod intrat in os coinquinat hominem, ſed quæ exeunt de ore illa ſunt quę coinquinant. Atque paulò poſt ſubiecit exponēs: Ex corde exeunt cogitationes malę. Vbi vbertim indicatum eſt, quod illud ab omnipotenti Deo pollutum eſſe in opere oſtenditur, quod ex pollutæ cogitationis radice generatur. Vnde Paulus quoque apoſtolus dicit: Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum. Atque mox eiuſdem cauſam coinquinationis annuncians ſubiungit: Coinquinata ſunt enim & mens eorum & conſcientia. Si ergo ei cibus immundus non eſt, cui mens immunda non fuerit, cur quòd munda mente mulier ex natura patitur, ei in immunditiam reputetur? Vir autē cum propria coniuge dormiens, niſi lótus aqua intrare eccleſiam non debet, ſed neque lotus ſtatim intrare debet. Lex autem veteri populo præcipit, vt mixtus vir mulieri & lauari aqua debeat, & ante ſolis Occaſum eccleſiam non intrare, quod tamen intelligi ſpiritaliter poteſt. Quia mulieri vir miſcetur, quando illicitę concupiſcentię animus in cogitatione per delectationem coniungitur. Quia niſi prius ignis concupiſcentiæ à mente deferueat, dignum ſe congregationi fratrum æſtimare non debet, qui ſe grauari per nequitiam prauæ voluntatis videtur. Quamuis de hac re diuerſæ hominum nationes diuerſa ſentiant, atque alia cuſtodire videantur: Romanorum tamen ſemper ab antiquioribus vſus fuit, poſt admixtionem propriæ coniugis, & lauacri purificationem quærere, & ab ingreſſu eccleſiæ paululum reuerenter abſtinere. Nec hæc dicentes culpam deputamus eſſe coniugium, ſed quia ipſa licita admixtio coniugis ſine

voluptate carnis fieri non poteſt, à ſacri loci ingreſſu abſtinendum eſt: quia voluptas ipſa eſſe ſine culpa nullatenus poteſt. Non enim de adulterio, vel fornicatione, ſed de legitimo cõiugio natus fuerat, qui dicebat: Ecce enim in iniquitatibus cõceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea. Qui enim in iniquitatibus conceptum ſe nouerat, à delicto ſe natum gemebat: quia portat arbor in ramo humorem vitii, quem traxit ex radice. In quibus tamen verbis non admixtionem coniugũ iniquitatem nominat, ſed ipſam videlicet voluptatem admixtionis. Sunt etenim multa quæ licita eſſe probantur ac legitima, & tamen in eorum actu aliquatenus fœdamur. Sicut ſæpe iraſcendo culpas inſequimur, & tranquillitatem in nobis animi perturbamus: & cum rectum ſit quod agitur, non eſt tamen approbabile, quod in eo animus perturbatur. Contra vitia quippe delinquentium iratus fuerat, qui dicebat: Turbatus eſt prę ira oculus meus. Quia enim nõ valet niſi tranquilla mens in contemplationis ſe lucem ſuſpendere, in ira ſuum oculum turbatum dolebat. Quia dum male acta deorſum inſequitur, confundi atque turbari à ſummorum contemplatione cogebatur. Eſt ergo laudabilis ira contra vitium, & tamen moleſta, quia turbatum ſe aliquem reatũ incurriſſe æſtimat. Oportet itaque legitima carnis copula vt cauſa prolis ſit, non voluptatis. & carnis commixtio, creandorum liberorum ſit gratia, non ſatiſfactio vitiorum. Si quis vero ſua coniuge, non cupidine voluptatis raptus, ſed ſolummodo creandorum liberorum gratia vtitur, iſte profecto ſiue de ingreſſu eccleſiæ, ſiue de ſumendo dominici corporis ſanguiniſque myſterio, ſuo eſt relinquẽdus iudicio, quia à nobis prohiberi non debet accipere, qui in igne poſitus neſcit ardere. Cum verò non amor procreandæ ſobolis, ſed voluptas dominatur in opere commixtionis, habent coniuges etiam de ſua cõmixtione quod defleant. Hoc enim eis concedit ſancta prędicatio, & tamen de ipſa conceſſione metu animũ concutit. Nam cum Paulus apoſtolus Corinthiis ſcribens diceret, Qui ſe continere non poteſt, habeat vxorẽ ſuam, ſtatim ſubiungere curauit, Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium. Non enim indulgetur quod licet, quia iuſtum eſt. Quod igitur indulgere dixit, culpam eſſe demonſtrauit.

[Handwritten margin note:] De ſumendo dominici corporis et sanguinis myſterio,

Vigilanti

Vigilanti verò mẽte penſandum eſt, quòd in Sina monte Dominus locuturus ad populum, prius eundem populum abſtinere à mulieribus præcepit. Et ſi illic vbi Dominus per creaturam ſubditam hominibus loquebatur, tanta prouiſione eſt munditia corporis requiſita, vt qui verba Dei perciperent, mulieribus mixti non eſſent: quanto magis mulieres quę corpus Domini omnipotentis accipiũt, cuſtodire in ſe munditiã carnis debent, ne ipſa inæſtimabilis myſterii magnitudine grauentur. Hinc etenim ad Dauid de pueris ſuis per ſacerdotem dicitur, vt ſi à mulieribus mundi eſſent, panes propoſitionis acciperent, quos omnino non acciperent, niſi prius mundos eos Dauid à mulieribus fateretur. Tunc autẽ vir qui poſt admixtionem coniugis lotus aqua fuerit, etiam ſacræ communionis myſterium valet accipere, cùm ei iuxta præfinitam ſententiam etiam eccleſiam licuerit intrare. ¶ Interrogatio. Auguſtinus. Si poſt illuſionem, quæ per ſomnium ſolet accidere, vel corpus Domini quilibet accipere valeat, vel ſi ſacerdos ſit, ſacra myſteria celebrare? ¶ Reſpondit Gregorius. Hunc quidem teſtamentum veteris legis, ſicut & in ſuperiori capitulo iam diximus, pollutum dicit, & niſi lotum aqua etiam vſque ad veſperam intrare eccleſiam non concedit. Quod tamen aliter populus ſpiritalis intelligens, ſub eodem intellectu accipiet quo pręfati ſumus: quia quaſi per ſomnium illuditur, qui tentatus immunditia veris imaginibus in cogitatione inquinatus, ſed lauãdus eſt aqua, vt culpas cogitationis lachrymis abluat. Et niſi prius ignis tentationis receſſerit, reum ſe quaſi vſque ad veſperum cognoſcat. Sed eſt in eadem illuſione valde neceſſaria diſcretio, quæ ſubtiliter penſari debet, ex qua re accidat menti dormientis. Aliquando enim ex crapula, aliquando ex naturæ ſuperfluitate vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit. Ita & quidem cùm ex naturæ ſuperfluitate vel infirmitate euenerit, omnimodo hęc illuſio nõ eſt timenda: quia hanc animus neſciens pertuliſſe magis dolendum eſt, quàm feciſſe. Cum verò vltra modum appetitus gulæ in ſumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula grauantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen vſque ad prohibitionem percipiendi ſancti myſterii, vel miſſarum ſolennia celebrandi.

Cum fortaſſe aut feſtus dies exigit, aut exhiberi myſteriũ (pro eo quod ſacerdos alius in loco deeſt) ipſa neceſsitas cõpellit. Nam ſi adſunt alii, qui implere myſterium valeãt, illuſio pro crapula facta, à perceptione ſacri myſterii prohibere nõ debet: ſed ab immolatione ſacri myſterii abſtinere (vt arbitror) humiliter debet, ſi tamen dormientis mentẽ turpi imaginatione non concuſſerit. Nam ſunt quibus ita plerumque illuſio naſcitur, vt eorum animus etiam in ſomno corporis poſitus turpibus imaginationibus non fœdetur. Qua in re vnum ibi oſtenditur ipſa mens rea, non tamẽ vel ſuo iudicio libera, cum ſe, & ſi dormienti corpore nihil meminit vidiſſe, tamen in vigiliis corporis meminit in ingluuiem cecidiſſe. Si verò ex turpi cogitatione vigilantis oritur illuſio dormientis, patet animo ſuus reatus. Videt enim à qua radice inquinatio illa proceſſerit, quia quod cogitauit ſciẽs, hoc protulit neſciẽs. Sed penſandũ eſt, ipſa cogitatio vtrum ſuggeſtione, an delectatione, vel quod maius eſt, peccati cõſenſu acciderit. Tribus etenim modis impletur omne peccatũ, videlicet ſuggeſtiõe, delectatione, conſenſu. Suggeſtio quippe fit per diabolum, delectatio per carnem, conſenſus per ſpiritum. Quia & primam culpam ſerpens ſuggeſsit, Eua velut caro delectata eſt, Adam verò velut ſpiritus cõſenſit. Et neceſſaria eſt magna diſcretio, vt inter ſuggeſtionem atque delectationem, inter delectationem & conſenſum, iudex ſui animus præſideat. Cum enim malignus ſpiritus peccatum ſuggerit in mente, ſi nulla peccati delectatio ſequatur, peccatum omnimodo perpetratum non eſt. Cum verò delectari caro cœperit, tunc peccatũ incipit naſci. Si autem ex deliberatione conſentit, tũc peccatum cognoſcitur perfici. In ſuggeſtione igitur peccati initiũ eſt, in delectatione fit nutrimentum, in conſenſu perfectio. Et ſępe cõtingit, vt hoc quòd malignus ſpiritus ſeminat in cogitatione, caro in delectationem trahat, nec tamen anima eidem delectationi conſentiat. Et cum caro delectari ſine anima nequeat, ipſe tamen animus carnis voluptatibus reluctãs, in delectatione carnali aliquo modo ligatur inuitus, vt ei ex ratione cõtradicat, nec cõſentiat, & tñ delectatione ligatus ſit, ſed ligatũ ſe vehemẽter ingemiſcat. Vnde et ille cœleſtis exercitus pręcipuus miles gemebat dicẽs: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę,

tis meę, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Si autem captiuus erat, minime pugnabat, ſed & ſi pugnabat, quare captiuus erat? Repugnabat igitur legi mentis, cui lex quæ in membris eſt repugnabat. Si autem pugnabat, captiuus non erat. Ecce itaque homo eſt (vt ita dixerim) captiuus & liber. Liber ex iuſtitia quam diligit, captiuus ex delectatione quam portat inuitus. ¶Hucuſque reſponſiones beati Papę Gregorii ad conſulta reuerendiſsimi antiſtitis Auguſtini. Epiſtolam verò quam ſe Arelatenſi epiſcopo feciſſe commemorat, ad Vergilium Etherii ſucceſſorem dederat. Cuius hæc forma eſt.

Vt Papa Gregorius epiſtolam Arelatenſi epiſcopo pro adiuuando in opere Dei Auguſtino miſerit.

CAP. XXVIII.

REuerendiſsimo & ſanctiſsimo fratri Vergilio coëpiſcopo Gregorius ſeruus ſeruorum Dei. Quantus ſit affectus venientibus ſponte fratribus impendendus, ex eo quòd plærunque ſolet charitatis cauſa inuitari, cognoſcitur. Et ideò ſi communem fratrem Auguſtinum epiſcopum ad vos venire contigerit, ita illum dilectio veſtra ſicut decet affectuoſè dulciterque ſuſcipiat, vt & ipſum conſolationis ſuæ honore foueat, & alios qualiter fraterna charitas colenda ſit, doceat. Et quoniam ſæpius euenit, vt hi qui longè ſunt poſiti, prius ab aliis quę ſunt emendata cognoſcant: ſi quas fortaſſe fraternitati veſtræ ſacerdotum vel aliorum culpas intulerint, vna cum eo reſidentes ſubtili cuncta inueſtigatione perquirite. Et ita vos in ea quæ Deum offendunt, & ad iracundiam prouocant, diſtrictos ac ſollicitos exhibete, vt ad aliorum emendationem & vindicta culpabilem feriat, & innocentem falſa opinio nõ affligat. Deus te incolumem cuſtodiat reuerendiſsime frater. Data die decimo kalendarum Iuliarum, imperante Domino noſtro Mauritio Tiberio piiſsimo Auguſto Anno decimo octauo, poſt conſulatum eiuſdem domini noſtri anno decimo nono, indictio ne quarta.

Vt idem Auguſtino pallium,& epiſtolam,& plures verbi miniſtros miſerit.

CAP. XXIX.

legati.

PRæterea idem papa Gregorius Auguſtino epiſcopo(quia ſuggeſſerat ei multā quidem ſibi eſſe meſſem,ſed operarios paucos) miſit cum præfatis legatariis ſuis plures cooperatores ac verbi miniſtros,in quibus primi & pręcipui erāt Mellitus,Iuſtus,Paulinus,Rufinianus,& per eos generaliter vniuerſa,quæ ad cultum erant ac miniſterium eccleſiæ neceſſaria,vaſa videlicet ſacra & veſtimēta altarium,ornamēta quoque eccleſiarum,& ſacerdotalia vel clericalia indumenta,ſanctorum etiam apoſtolorum ac martyrum reliquias. necnon & codices plurimos.Miſit etiam literas, in quibus ſignificat, ſe ei pallium direxiſſe,ſimul & inſinuat qualiter epiſcopos in Britannia conſtituere debuiſſet,quarum literarum iſte eſt textus. ¶ Reuerendiſsimo & ſanctiſsimo fratri Auguſtino coëpiſcopo Gregorius ſeruus ſeruorum Dei.Cùm certum ſit, pro omnipotenti Deo laborantibus ineffabilia æterni regni præmia reſeruari,nobis tamen eis neceſſe eſt honorum beneficia tribuere,vt in ſpiritalis operis ſtudio ex remuneratione valeant multiplicius inſudare.Et quia noua Anglorum eccleſia ad omnipotentis Dei gratiam,eodem domino largiēte,& te laborante perducta eſt,vſum tibi pallii in ea ad ſola miſſarum ſolennia agenda,cōcedimus,ita vt per loca ſingula duodecim epiſcopos ordines,qui tuæ ſubiaceant ditioni,quatenus Lundonienſis ciuitatis epiſcopus ſemper in poſterum à ſynodo propria debeat conſecrari,atque honoris pallium ab hac ſancta & apoſtolica(cui Deo auctore deſeruio)ſede percipiat.Ad Eboracam verò ciuitatem te volumus Epiſcopum mittere, quem ipſe iudicaueris ordinare,ita duntaxat,vt ſi eadem ciuitas cum finitimis locis verbum Dei receperit,ipſe quoq; duodecim epiſcopos ordinet,& metropolitani honore perfruatur Quia ei quoq;(ſi vita comes fuerit)pallium tribuere domino fauente diſponimus,quem tamen tuæ fraternitatis volumus diſpoſitioni ſubiacere. Poſt obitum verò tuum ita epiſcopis quos ordinauerit pręſit vt Lundonienſis epiſcopo nullo modo ditioni

do ditioni ſubiaceat. Sit verò inter Lundonienſis & Eboracẽſis ciuitatis epiſcopos in poſterũ honoris iſta diſtinctio, vt ipſe prior habeatur, qui prius fuerit ordinatus. Communi autem conſilio, cõcordi actione quæq; ſunt pro Chriſti zelo agenda, diſponant vnanimiter, rectè ſentiant, & ea quę ſenſerint, non ſibimet diſcrepando perficiant. Tua verò fraternitas non ſolum eos epiſcopos quos ordinauerit, neque hos tantummodo qui Eboraci per epiſcopum fuerint ordinati, ſed etiam omnes Britanniæ ſacerdotes habeat Deo Domino noſtro Ieſu Chriſto auctore ſubiectos. Quatenus ex lingua & vita tuæ ſanctitatis & rectè credendi & bene viuẽdi normam percipiant, atque officium ſuum fide ac moribus exequentes ad cœleſtia quum Dominus voluerit regna pertingant. Deus te incolumem cuſtodiat, reuerendiſsime frater. Data die decima kalendarum Iuliarum, imperante Domino noſtro Mauritio Tiberio piiſsimo Auguſto anno decimo nono, poſt conſulatum eiuſdem domini anno decimo octauo indictione quarta.

Exemplar epiſtolæ quam Mellito Abbati Britanniam pergenti miſerit.

CAP. XXX.

ABeuntibus autem præfatis legatariis, miſit poſt eos beatus pater Gregorius literas memoratu dignas, in quibus apertè, quàm ſtudioſè erga ſaluationem noſtræ gentis inuigilauerit, oſtendit, ita ſcribens: Dilectiſsimo filio Mellito Abbati Gregorius ſeruus ſeruorum Dei. Poſt diſceſſum congregationis noſtrę quæ tecum eſt, valde ſumus ſuſpenſi redditi: quia nihil de proſperitate veſtri itineris audiſſe nos contigit. Quum ergo Deus omnipotens vos ad reuerendiſsimum virum fratrem noſtrum Auguſtinum epiſcopum perduxerit, dicite ei quid diu mecum de cauſa Anglorum cogitans tractaui, videlicet quod fana idolorum deſtrui in eadem gente minime debeant: ſed ipſa quæ in eis ſunt idola deſtruantur, aqua benedicta fiat, in eiſdem fanis aſpergatur, altaria conſtruantur, reliquię componantur. Quia ſi fana eadem bene conſtructa ſunt, neceſſe eſt vt à cultu dęmonum in obſequia

veri

Vnde neceſſe eſt,vt de eodem dono cœleſti & timendo gaudeas,& gaudẽdo pertimeſcas.Gaudeas videlicet, quia Anglorũ animæ per exteriora miracula ad interiorem gratiã pertrahuntur:pertimeſcas verò,ne inter ſigna quę fiunt infirmꝰ animus in ſua pręſumptione ſe eleuet,& vnde foris in honorẽ tollitur,inde per inanẽ gloriã intus cadat.Meminiſſe etenim debemus,quòd diſcipuli cum gaudio à prædicatione redeuntes, dum cœleſti magiſtro dicerent:Domine in nomine tuo etiã dęmonia nobis ſubiecta ſunt,protinus audierunt:Nolite gaudere ſuper hoc,ſed potius gaudete,quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælo. In priuata enim & temporali lætitia mentem poſuerant, qui de miraculis gaudebant.Sed de priuato ad cõmunẽ & de temporali ad æternã lætitiam reuocantur,quibus dicitur: In hoc gaudete,quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cęlo.Non enim omnes electi miracula faciunt,ſed tamen corũ nomina omnium in cælo tenẽtur adſcripta.Veritatis etenim diſcipulis eſſe gaudium nõ debet,niſi de eo bono,quod commune cum omnibus habent,& in quo finem lętitię non habent.Reſtat itaque frater chariſsime,vt inter ea quæ operante Domino exteriꝰ facis,ſemper te interius ſubtiliter iudices, ac ſubtiliter intelligas,& temetipſum quis ſis,& quanta ſit in eadem gente gratia,pro cuius conuerſione etiam faciendorũ ſignorum dona percepiſti.Et ſi quando te creatori noſtro ſeu per linguam ſeu per opera reminiſceris deliquiſſe,ſemper hęc ad memoriam reuoces,vt ſurgentem cordis gloriam memoria reatus premat. Et quicquid de faciendis ſignis acceperis vel accepiſti,hęc non tibi ſed eis deputes donata,pro quorum tibi ſalute collata ſunt.

Vt Edilbertho Regi literas & dona miſerit.

CAP. XXII.

MIſit & idem beatus Papa Gregorius eodem tempore etiam Regi Edilbertho epiſtolam,ſimul & dona in diuerſis ſpeciebus perpulchra,temporalibus quoque honoribus Regem glorificare ſatagens,cui gloriæ cæleſtis ſuo labore & induſtria notitiam proueniſſe gaudebat.Exemplar autem præfatæ epiſtolę

ſtolæ hoc eſt. ¶ Domino glorioſiſsimo atque præcellentiſſimo filio Edilbertho Regi Anglorum Gregorius epiſcopus. Propter hoc omnipotens Deus bonos quoſque ad regimina populorum perducit, vt per eos omnibus quibus prælati fuerint dona ſuæ pietatis impendat. Quod in Anglorum gente factum cognouimus, cui veſtra gloria eſt idcirco præpoſita, vt per bona, quæ vobis conceſſa ſunt, etiam ſubiectę vobis genti ſuperna beneficia præſtarentur. Et ideò glorioſe fili eam quam accepiſti diuinitus gratiam ſollicita mēte cuſtodi, Chriſtianamque fidem in populis tibi ſubditis extendere feſtina, zelum rectitudinis tuę in eorum multiplica conuerſione, idolorum cultus inſequere, fanorũ ędificia euerte, ſubditorum mores ex magna vitę munditia exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, & boni operis exempla monſtrando ędifica, vt illum retributorem inuenias in cęlo, cuius nomen atque cognitionem dilataueris in terra. Ipſe enim veſtrę quoque glorię nomen etiam poſteris glorioſius reddet, cuius vos honorem quæritis & ſeruatis in gentibus. Sic etenim Conſtantinus quondam piiſsimus Imperator Romanam rempublicam à peruerſis idolorum cultibus reuocans, omnipotenti Deo domino noſtro Ieſu Chriſto ſecum ſubdidit, ſeq́; cum ſubiectis populis tota ad Deum mente cõuertit. Vnde factum eſt, vt antiquorum principũ nomen ſuis vir ille laudibus vinceret, & tanto in opinione pręceſſores ſuos quanto & in bono opere ſuperaret. Et nunc itaq; veſtra gloria cognitionē vnius Dei patris & filii & ſpirituſſancti Regibus ac populis ſibimet ſubiectis feſtinet infundere, vt & antiquos gētis ſuę Reges laudibus ac meritis tranſeat, & quanto in ſubiectis ſuis etiam aliena peccata deterſerit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen ſecurior fiat. Reuerendiſſimus frater noſter Auguſtinus Epiſcopus in monaſterii regula doctus, ſacræ ſcripturæ ſcientia repletus, bonis auctore Deo operibus præditus, quæque vos admonet libenter audite, deuotè peragite, ſtudioſè in memoria reſeruate. Quia ſi vos eum in eo quod pro omnipotenti Deo loquitur auditis, idem omnipotens Deus hunc pro vobis exorantem celerius exaudiet. Si enim (quod abſit) verba eius poſtponitis, quomodo eũ omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis au

dire pro

dire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in feruore fidei ſtringite, atque ad niſum illius virtute quam vobis diuinitas tribuit adiuuante, vt regni ſui vos ipſe faciat participes, cuius vos fidem in regno veſtro recipi facitis & cuſtodiri. Præterea ſcire veſtrãm gloriam volumus, quòd ſicut in ſcriptura ſacra ex verbis domini omnipotentis agnoſcimus, præſentis mundi iam terminus iuxta eſt, & ſanctorum regnum venturum eſt, quod nullo vnquam poterit fine terminari. Appropinquante autem eodem mundi termino, multa imminent quæ antea non fuerunt, videlicet immutationes aëris, terroreſque de cælo, & contra ordinem temporum tempeſtates, bella, fames, peſtilentię, terræ motus per loca, quæ tamen non omnia noſtris diebus ventura ſunt, ſed poſt noſtros dies omnia ſubſequentur. Vos itaque ſi qua ex his euenire in terra veſtra cognoſcitis, nullo modo animum veſtrum perturbetis: quia idcirco hæc ſigna de fine ſeculi præmittuntur, vt de animabus noſtris debeam' eſſe ſolliciti, de mortis hora ſuſpecti, & venturo iudici in bonis actibus inueniamur eſſe pręparati. Hæc nunc gloriose fili paucis locutus ſum, vt cum Chriſtiana fides in regno veſtro excreuerit, noſtra quoq; locutio apud vos latior excreſcat, & tanto plus loqui libeat, quanto ſe in mente noſtra gaudia de gentis veſtræ perfecta conuerſione multiplicant. Parua autem xenia tranſmiſi, quę vobis parua non erunt, quum à vobis ex beati Petri apoſtoli fuerint benedictione ſuſcepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam ſuam quã cœpit perficiat, atque vitam veſtram & hic per multorum annorum curricula extendat, & poſt longa tempora in cæleſtis vos patriæ congregatione recipiat. Incolumem excellentiam veſtram gratia ſuperna cuſtodiat domine fili. Data die decima kalendarum Iuliarum, imperante domino noſtro Mauritio Tiberio piiſsimo Auguſto anno decimonono, poſt conſulatum eiuſdem anno decimo octauo, indictione quarta.

parua xenia.

Vt Auguſtinus eccleſiam ſaluatoris inſtaurauerit, & monaſterium beati Petri apoſtoli fecerit, & de primo eius abbate Petro.

CAP. XXXIII.

F At

AT Auguſtinus vbi in regia ciuitate ſedem epiſcopalem (vt prædiximus) accepit, recuperauit in ea, regio fultus adminiculo, eccleſiam quam ibi Romanorum antiquorum fidelium opere factam fuiſſe didicerat, & eam in nomine ſancti ſaluatoris Dei & domini noſtri Ieſu Chriſti ſacrauit, atque ibidem ſibi habitationem ſtatuit & cunctis ſucceſſoribus ſuis. Fecit autem & monaſteriũ non longè ab ipſa ciuitate ad Orientem, in quo eius hortatu Edelbert eccleſiam beatorum apoſtolorum Petri & Pauli à fundamentis conſtruxit, ac diuerſis donis ditauit, in qua & ipſius Auguſtini & omnium epiſcoporum Dorouernenſium, ſimul & regũ Cantii poni corpora poſſent. Quam tamen eccleſiã non ipſe Auguſtinus, ſed ſucceſſor eius Laurentius conſecrauit. Primus autem eiuſdem monaſterii abbas Petrus presbyter fuit, qui legatus Galliam miſſus, demerſus eſt in ſinu maris, qui vocatur Ampleat, & ab incolis loci ignobili traditur ſepulturæ: ſed omnipotens Deus vt qualis meriti vir fuerit demonſtraret, omni nocte ſupra ſepulchrum eius lux cæleſtis apparuit, donec animaduertentes vicini qui vide bant ſanctum fuiſſe virũ, qui ibi eſſet ſepultus, & inueſtigãtes vnde & quis eſſet abſtulerunt corpus, & in Bononia ciuitate iuxta honorem tanto viro congruum in eccleſia poſuerunt.

Eccl.a in monasterio construit.

consecrat.

legatus missus.

Bononia ciuitas

Vt Edelfridus rex Nord, Humbrorum Scottorum gentes prælio conterens ab Anglorum finibus expulſus eſt.

CAP. XXXIIII.

HIs temporibus Norda Humbrorum regno præfuit rex fortiſsimus & gloriæ cupidiſsimus Edelfridus, qui plus omnibus Anglorũ primatibus gentẽ vaſtabat Britonũ, ita vt Sauli quondam, Regi Iſraëliticæ gentis comparandus videretur excepto duntaxat hoc, quòd diuinæ erat religionis ignarus. Nemo enim in tribunis, nemo in regibus plures eorum terras, exterminatis vel ſubiugatis indigenis, aut tributarias genti Anglorum, aut habitabiles fecit. Cui merito poterat illud, quod benedicens filium Patriarcha in perſona Saulis dicebat, aptari: Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & veſpere diuidet ſpolia. Vnde motus eius profectibus Edan Rex Scottorum, qui Britanniã inhabitant, venit contra

Edelfridus rex.

cum cum immenſo ac forti exercitu, ſed cum paucis victus aufugit. Siquidem in loco celeberrimo, qui dicitur Degſaſtè, id eſt, degſa lapis, omnis penè eius eſt cæſus exercitus. In qua etiam pugna Theodbaldus frater Edilfridi cum omni illo quem ipſe ducebat exercitu peremptus eſt. Quod videlicet bellum Edilfridus anno ab incarnatione domini ſexcenteſimo tertio, regni autem ſui, quod viginti quatuor annis tenuit, anno vndecimo perfecit. Porrò anno Focatis, qui tum, regni Romani apicem tenebat, primo. Neque ex eo tempore, quiſquam regum Scottorum in Britanniam aduerſus gentem Anglorũ vſque ad hanc diem in prælium venire audebat.

An. 603.

Eccleſiaſticæ hiſtorię gentis Anglorum libri primi.
FINIS

Eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorum, Liber II.

De obitu beati Papæ Gregorij. CAP. I.

An. 605.

HIS temporibus, id eſt, anno dominicæ incarnationis ſexenteſimo quinto beatus Papa Gregorius poſtquam ſedem Romanę & apoſtolicę eccleſię tredecim annos, mẽſes ſex, & dies decẽ glorioſiſsimè rexit, defunctus eſt, atque ad æternam regni cęleſtis ſedem tranſlatus. De quo nos conuenit (quia noſtram, id eſt, Anglorum gentem de poteſtate Satanæ ad fidem Chriſti ſua induſtria conuertit) latiorem in noſtra hiſtoria Eccleſiaſtica facere ſermonẽ, quem rectè noſtrum appellare poſſumus & debemus Apoſtolũ. Quia cum primum in toto orbe gereret Pontificatum, & conuerſis iamdudum ad fidem veritatis eſſet prelatus eccleſiis, noſtram gentem eatenus idolis mancipatam Chriſti fecit eccleſiam, ita vt apoſtolicum illum de eo liceat nobis proferre ſermonem. Quia & ſi aliis nõ eſt apoſtolus, ſed tamẽ nobis eſt. Nã ſignaculũ apoſtolatus eius nos ſumus in dño. Erat autẽ natione Romanus, ex patre Gordiano, genus à proauis nõ ſolũ nobile, ſed & religioſum ducens. Deinde Felix eiuſdẽ ſedis apoſtolicę quondã epiſcopus, vir magnę glorię in Chriſto & eccleſia eius fuit atauus. Sed & ipſe nobilitatẽ religionis nõ minore q̃ parẽtes & cognati virtute deuotiõis exercuit. Nobilitatẽ verò illã, quã ad ſeculũ videbatur habere, totã ad nanciſcẽdã ſupernę gloriã dignitatis diuina gratia largiẽte cõuertit. Nã mutato repente ſeculari habitu, monaſteriũ petiit, in quo tanta perfectionis gratia cœpit conuerſari, vt (ſicut ipſe poſtea flendo atteſtari ſolebat) animo illius labẽtia cuncta ſubtereſſent, vt rebus omnibus quę voluũtur emineret, vt nulla niſi cęleſtia cogitare ſoleret, vt etiam retẽtus corporę ipſa iam carnis clauſtra contẽplatione tranſiret, vt mortem quoque, quæ pene cunctis pœna eſt, videlicet vt ingreſſum vitę & laboris ſui præmium amaret. Hoc autem ipſe de ſe non profectum iactando virtutum, ſed deflendo potius defectum, quem (vt referre conſueuerat) ſibi per curam paſtoralem incurriſſe videbatur. Denique tempore quodam ſecreto, cum dia-

nobilitas religionis.

cum diacono ſuo Petro colloquens, enumeratis animi ſui virtutibus priſcis mox dolendo ſubiunxit. At nunc ex occaſione curæ paſtoralis ſecularium hominum negotia patitur, & poſt tam pulchram quietis ſuæ ſpeciem terreni actus puluere fœdatur. Cumque ſe pro condeſcenſione multorũ ad exteriora ſparſerit, etiam cum interiora appetit, ad hæc proculdubio minor redit. Perpendo itaque quid tolero, perpẽdo quid amiſi, dumq́; intueor illud quod perdidi, fit hoc grauius quod porto. Hęc quidẽ ſanctus vir ex magna humilitatis intentione dicebat. Sed nos credere decet, nihil eum monaſticæ perfectionis perdidiſſe, occaſione curæ paſtoralis, imò potiorẽ tũc ſumpſiſſe profectũ de labore conuerſionis multorũ, q̃ de propria quondã quiete conuerſationis habuerat, maxime quia & pontificali functus officio domũ ſuam monaſteriũ facere curauit. Et dũ primũ de monaſterio abſtractus, ad miniſteriũ altaris ordinatus, atq; Conſtantinopolim apocriſarius ab apoſtolica ſede directus eſt, non tamen in terreno cõuerſatus palacio propoſitum vitæ cæleſtis intermiſit. Nam quoſdã fratrũ ex monaſterio ſuo, quę eũ gratia germanę charitatis ad Regiã vrbẽ ſecuti ſunt, in tutamentũ cœpit obſeruantiæ regularis habere, videlicet vt eorũ ſemper exemplo (ſicut ipſe ſcribit) ad orationis placidũ littus, quaſi anchorę fune reſtringeretur, cum inceſſabili cauſarum ſecularium impulſu fluctuaret, cõcuſſamque ſeculi actibus mentẽ inter eos quotidieper ſtudioſæ lectionis roboraret alloquiũ. Horũ ergo cõſortio nõ ſolũ à terrenis eſt munitꝰ incurſibus, verumetiã ad cæleſtis exercitia vitæ magis magiſq́ue ſuccenſus. Nã hortati ſunt eũ, vt librũ beati Iob magnis inuolutũ obſcuritatibꝰ myſtica interpretatione diſcuteret, neque negare potuit opus, quod ſibi fraternus amor multis vtile futurum imponebat. Sed eundem librum, quomodo iuxta litteram intelligendus, qualiter ad Chriſti & eccleſiæ ſacramenta referendus, quo ſenſu vnicuique fidelium ſit aptandus, per triginta quinque libros expoſitionis, miranda ratione perdocuit. Quod videlicet opus in Regia quidẽ vrbe apocriſarius inchoauit, Romæ aũt iã factus Pontifex impleuit. Qui cũ eſſet adhuc Regia in vrbe poſitus, naſcẽtẽ ibi nouã hæreſim de ſtatu noſtræ reſurrectiõis, cũ ipſo quo exorta eſt initio, iuuãte ſe gratia catholicæ veritatis attriuit. Siquidẽ Euthicius

eiuſdem vrbis epiſcopus dogmatizabat, corpus noſtrum in illa reſurrectionis gloria impalpabile, ventis aërique ſubtilius eſſe futurum. Quod ille audiens, & ratione veritatis, & exemplo dominicę reſurrectionis probauit hoc dogma orthodoxę fidei omnibus modis eſſe contrarium. Catholica etenim fides habet, quòd corpus noſtrũ in illa immortalitatis gloria ſublimatũ, ſubtile quidẽ ſit per effectũ ſpiritalis potentię, ſed palpabile per veritatẽ naturę, iuxta exemplũ dominici corporis, de quo à mortuis ſuſcitato, dicit ipſe diſcipulis: Palpate & videte, quia ſpiritus carnẽ & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. In cuius aſſertione fidei venerabilis pater Gregorius intantũ contra naſcentem hæreſim nouam laborare contendit, tanta hac inſtantia iuuãte etiam piiſsimo imperatore Tiberio Conſtantino comminuit, vt nullus exinde ſit inuentus, qui eius reſuſcitator exiſteret. Alium quoque librum compoſuit egregium, qui vocatur Paſtoralis, in quo manifeſta luce patefecit, qualis ad eccleſiæ regimen aſſumi, qualiter ipſi rectores viuere, qua diſcretione ſingulas quaſque audientiũ inſtruere perſonas, & quanta conſideratione propriam quotidie debeant fragilitatem penſare. Sed & Homilias euangelii numero quadraginta compoſuit, quas in duobus codicibus æqua ſorte diſtinxit. Libros etiam dialogorum quatuor fecit, in quibus rogatu Petri diaconi ſui virtutes ſanctorum, quos in Italia clariores noſſe vel audire poterat, ad exemplum viuendi poſteris collegit, vt (ſicut in libris Expoſitionũ ſuarum quibus ſit virtutibus inſudandũ edocuit) ita etiam deſcriptis ſanctorum miraculis, quæ virtutum earundẽ ſit claritas oſtenderet. Primã quoque & vltimã Ezechielis prophetæ partem, quę videbantur obſcuriores, per homilias viginti duas, quantum lucis intus habeant, demõſtrauit. Excepto libello Reſponſionũ, quem ad interrogationes ſancti Auguſtini primi Anglorum gentis epiſcopi ſcripſit, vt ſupra docuimus, totum ipſum libellum his inſerentes hiſtoriis: libello quoque Synodico, quem cum epiſcopis Italię de neceſſariis eccleſię cauſis vtiliſsimũ cõpoſuit: & familiaribus ad quoſdam literis. Quod eò magis mirũ eſt, tot eũ ac tanta condere volumina potuiſſe, q̃ penè omni iuuentutis ſuę tempore (vt verbis ipſius loquar) crebris viſcerum doloribus cruciabatur, horis momentiſque

omnibus

omnibus fracta ſtomachi virtute laſſeſcebat, lentis quidem, ſed tamen continuis febribus anhelabat. Verùm inter hæc dũ ſollicitus penſaret, quia ſcriptura teſte, omnis filius qui recipitur, flagellatur, quò malis præſentibus durius deprimebatur, eò de æterna certius præſumptione reſpirabat. Hæc quidem de immortali ejus dicta ſint ingenio, quod nec tanto corporis potuit dolore reſtringi. Nam alii quidem pontifices conſtruendis ornandiſque auro vel argento eccleſiis operam dabant, hic autem totus erga animarum lucra vacabat. Quicquid pecuniæ habuerat, hoc ſedulus diſpergere ac dare pauperibus curabat, vt iuſtitia eius maneret in ſeculum ſeculi, & cornu eius exaltaretur in gloria, ita vt illud beati Iob veraciter dicere poſſit: Auris audiens beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi, eò quòd liberaſſem pauperem vociferantẽ & pupillũ, cui nõ eſſet adiutor. Benedictio perituri ſuper me veniebat, & cor viduę cõſolatus ſum. Iuſtitia indutus ſum & veſtiui me ſicut veſtimento & diademate iuditio meo. Oculus fui cęco, & pes claudo. Pater eram pauperum, & cauſam quam neſciebam diligentiſsimè inueſtigabam. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prędam. Et paulò pòſt. Si negaui, inquit, quid volebant pauperibus & oculos viduæ expectare feci. Si comedi bucellam meam ſolus, & nõ comedit pupillus ex ea: Quia ab infantia mea creuit mecum miſeratio, & de vtero matris meę egreſſa eſt mecũ. Ad cuius pietatis & iuſtitiæ opus pertinet etiam hoc, quod noſtram gẽtem per prædicatores quos huc direxit, de dentibus antiqui hoſtis eripiens, æternæ libertatis fecit eſſe participem. Cuius fidei & ſaluti congaudens, quanque digna laude commendans, ipſe dicit in expoſitione beati Iob. Ecce lingua Britãniæ, quæ nihil aliud nouerat quam barbarum frendere, iamdudũ in diuinis laudibus hebræum cœpit Alleluia reſonare.

Ecce quondam tumidus, iam ſubſtratus ſanctorum pedibus, ſeruit oceanus, eiuſq; barbaros motus, quos terreni principes edomare ferro nequiuerant, hos pro diuina formidine ſacerdotum ora ſimplicibus verbis ligant: & qui cateruas pugnantium infideles nequaquam metueret, iam nunc fideles humiliũ linguas timet. Quia enim preceptis, cæleſtibus verbis, clareſcentibus quoque miraculis, virtus ei diuinę cognitiõnis in

unditur, eiuſdem diuinitatis terrore refrenatur, vt prauè agere metuat, ac totis deſyderiis ad æternitatis gloriam venire côcupiſcat. Quibus verbis beatus Gregorius hoc quoque declarat, quòd ſanctus Auguſtinus & ſocii eius non ſola prædicatione verborum, ſed etiam cæleſtium oſtenſione ſignorum gentem Anglorum ad agnitionem veritatis perducebant. Fecit inter alia beatus papa Gregorius, vt in eccleſiis beatorum apoſtolorum Petri & Pauli ſuper corpora eorum miſſæ celebrarentur. Sed & in ipſa miſſarum celebratione tria verba maximæ perfectionis plena ſuperadiecit, Dieſque noſtros in tua pace diſponas, atq; ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum iubeas grege numerari. ¶ Rexit autem eccleſiam temporibus imperatorum Mauricii & Focatis. Secundo autem eiuſdem Focatis anno tranſiens ex hac vita migrauit ad veram quæ in cælis eſt vitam. Sepultus verò eſt corpore in eccleſia beati Petri apoſtoli ante ſecretarium, die quarto iduũ Martiarum: quandoque in ipſo cum cæteris ſanctæ eccleſiæ paſtoribus reſurrecturus in gloria. Scriptumque eſt in tumba ipſius Epitaphium huiuſmodi.

Suſcipe terra tuo corpus de corpore ſumptum,
  Reddere quod valeas viuificante Deo.
Spiritus aſtra petit, lethi nil iura nocebunt,
  Cui vitæ alterius mors magis ipſa via eſt.
Pontificis ſummi hoc clauduntur membra ſepulchro,
  Qui innumeris ſemper viuit vbique bonis.
Eſuriem dapibus ſuperauit, frigora veſte,
  Atque animas monitis texit ab hoſte ſacris.
Implebatque actu, quicquid ſermone docebat,
  Eſſet vt exemplum, myſtica verba loquens.
Ad Chriſtum Anglos conuertit pietate magiſtra,
  Acquirens fidei agmina gente noua.
Hic labor, hoc ſtudium, hæc tibi cura, hoc paſtor agebas,
  Vt domino offerres plurima lucra gregis.
Hiſque Dei conſul factus lætare triumphis,
  Nam mercedem operum iam ſine fine tenes.

¶ Nec ſilentio prætereunda opinio, quæ de Beato Gregorio, traditione maiorum, ad nos vſque perlata eſt, qua videlicet

videlicet ex cauſa admonitus tam ſedulam erga ſalutem noſtræ gentis curam geſſerit. Dicunt, quia die quadam cum aduenientibus nuper mercatoribus multa venalia in forum fuiſſent collata, multique ad emendum confluxiſſent, & ipſum Gregorium inter alios aduenisſe, ac vidiſſe inter alia pueros venales poſitos, candidi corporis, ac venuſti vultus, capillorũ quoque forma egregia. Quos cum aſpiceret interrogauit (vt aiunt) de qua regione vel terra eſſent allati? dictumq; eſt quòd de Britannia inſula, cuius incolę tales eſſent aſpectu. Rurſus interrogauit, vtrũ iidem inſulani Chriſtiani, an paganis adhuc erroribus eſſent implicati? Dictumque eſt, quòd eſſent pagani. At ille intimo ex corde longa trahens ſuſpiria. Heu proh dolor, inquit, quòd tam lucidi vultus homines tenebrarum auctor poſsidet, tantaque gratia frontis conſpicui mentem ab interna gratia vacuam geſtãt. Rurſus ergo interrogauit, quod eſſet vocabulum gentis illius? Reſponſum eſt, quòd Angli vocarentur. At ille, bene, inquit. Nam & angelicam habent faciem, & tales angelorum in cælis decet eſſe cohæredes. Quod (ait) habet nomen ipſa prouincia, de qua iſti ſunt allati? Reſpõſum eſt, quòd Deiri vocarentur iidem prouinciales. At ille, bene, inquit, Deiri de ira eruti, & ad miſericordiã Chriſti vocati. Rex prouincię illius quomodo vocatur? Reſpõſum eſt, quòd Elle diceretur. At ille alludens ad nomen, ait, Alleluia laudem Dei creatoris illis in partibus oportet cantari. Accedensque ad pontificem Romanæ & apoſtolicę ſedis (nondum enim erat ipſe pontifex factus) rogauit, vt genti Anglorum in Britanniã aliquos verbi miniſtros, per quos ad Chriſtum cõuerteretur, mitteret, ſeipſum paratum eſſe in hoc opus domino cooperante perficiendum, ſi tamẽ apoſtolico Papę, hoc vt fieret placeret. Quod dum perficere non poſſet, quia & ſi pontifex concedere illi quod petierat voluit, non tamen ciues Romani vt tam longè ab vrbe ſecederet, potuere permittere. Mox vt ipſe pontificatus officio functus eſt, perfecit opus diu deſideratũ. Alios quidem prędicatores mittens, ſed ipſe prædicationem vt fructificaret, ſuis exhortationibus ac precibus adiuuans. Hæc iuxta opinionem quam ab antiquis accepimus, hiſtoriæ noſtræ eccleſiaſticæ inſerere optimum duximus.

Vt Augu-

Vt Auguſtinus Britonum epiſcopos pro pace catholica etiam miraculo cæleſti coram eis facto monuerit, quęve illos ſpernentes vltio ſecuta ſit.

CAP. II.

INterea Auguſtinus adiutorio vſus Edilberthi Regis conuocauit ad ſuum colloquium epiſcopos ſiue doctores maximæ & proximæ Britonum prouinciæ, in loco vbi vſque hodie lingua Anglorum Auguſtineizat, id eſt, robur Auguſtini in confinio Vectiorum & Occidentalium Saxonum appellatur, Cœpitque eis fraterna admonitione ſuadere, vt pace catholica ſecum habita, communem euangelizandi gentibus pro domino laborē ſuſciperent, Non enim paſchæ diem dominicum ſuo tempore, ſed à decima quarta vſque ad viceſimam lunam obſeruabant. Quę computatio octoginta quatuor annorum circulo continetur. Sed & alia plurima vnitati eccleſiæ contraria faciebant. Qui cum longa diſputatione habita, neque precibus neque hortamentis neque increpationibus Auguſtini ac ſociorum eius aſſenſum præbere voluiſſent, ſed ſuas potius traditiones vniuerſis quæ per orbem ſibi in Chriſto concordant eccleſiis præferrent, ſanctus pater Auguſtinus hunc laborioſi ac longi certaminis finem fecit, vt diceret: Obſecremus Deum, qui habitare facit vnanimes in domo patris ſui, vt ipſe nobis inſinuare cęleſtibus ſignis dignetur, quæ ſequenda traditio, quibus ſit viis ad ingreſſum regnī illius properandum. Adducatur aliquis ęger, & per cuius preces fuerit curatus, huius fides & operatio Deo deuota atque omnibus ſequenda credatur. Quod cū aduerſarii inuiti licet concederent, allatus eſt quidam de genere Anglorum oculorum luce priuatus, qui cum oblatus Britonum ſacerdotibus nil curationis vel ſanationis horum miniſterio perciperet, tandem Auguſtinus iuſta neceſsitate compulſus flectit genua ſua ad patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, deprecans vt viſum cęco, quem amiſerat, reſtitueret, & per illuminationē vnius hominis corporalem in plurimorū cordibus fidelium ſpiritalis gratia lucem accenderet. Nec mora illuminatur cæcus, ac verus ſummæ lucis preco ab omnibus prędicatur Auguſtinus. Tum Britones confitentur quidem intellexiſſe ſe, veram eſſe viam

dominicum Paschę diem à quartadecima luna, usque ad vicesimam primam lunam oportet inquiri. eccl. lib. cap. 19. et lib. 5. cap. 22. lib. 25. et cap. 3. et cap. 17.

viam iuſtitiæ quam prædicaret Auguſtinus, ſed non ſe poſſe abſque ſuorum conſenſu ac licētia priſcis abdicare moribus. Vnde poſtulabant, vt ſecūdò ſynodus pluribus aduenietibus fieret. Quod cum eſſet ſtatutū, venerunt (vt perhibent) ſeptem Britonum epiſcopi, & plures viri doctiſsimi, maximè de nobiliſsimo eorum monaſterio, quod vocatur lingua Anglorū Bācornaburg, cui tempore illo Dinooth abbas præfuiſſe narratur, qui ad præfatum ituri concilium, venerunt primò ad quendam virum ſanctum ac prudentem, qui apud eos anachoriticam ducere ſolebat vitam, conſulentes, an ad prædicationem Auguſtini ſuas deſerere traditiones deberent? Qui reſpondebat: Si homo Dei eſt, ſequimini illum. Dixerunt: Et vnde hoc poſſumus probare? At ille: Dominus inquit ait: Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. Si ergo Auguſtinus ille mitis eſt & humilis corde, credibile eſt, quia iugum Chriſti & ipſe portet, & vobis portandum offerat. Sin autem immitis ac ſuperbus eſt, conſtat quia nōn eſt de Deo, neque nobis eius ſermo curandus eſt. Qui rurſus aiebant: Et vnde vel hoc dinoſcere valemus? Procurate, inquit, vt ipſe prior cum ſuis ad locum ſynodi adueniat, & ſi vobis appropinquantibus aſſurrexerit, ſcientes quia famulus Chriſti eſt, obtēperanter illum audite. Sin autem vos ſpreuerit, nec coram vobis aſſurgere voluerit, cum ſitis numero plures, & ipſe ſpernatur à vobis. Fecerūt vt dixerat. Factúmque eſt, vt venientibus illis ſederet Auguſtinus in ſella. Quod illi videntes, mox in iram conuerſi ſunt, eúmque notantes ſuperbię, cunctis quę dicebat contradicere laborabant. Dicebat autem eis, quòd in multis quidem noſtrę conſuetudini, imò vniuerſalis eccleſiæ contraria geritis: & tamen ſi in tribus his mihi obtemperare vultis, vt paſcha ſuo tempore celebretis, vt miniſterium baptizandi, quo Deo renaſcimur, iuxta morem Romanę ſanctæ eccleſiæ & apoſtolicæ eccleſiæ compleatis, vt genti Anglorum vnà nobiſcum prædicetis verbum Domini, cætera quæ agitis quàmuis moribus noſtris contraria, ęquanimiter cuncta tolerabimus. At illi nihil horum ſe facturos, neque illum pro Archiepiſcopo habituros eſſe reſpondebant. Conferentes ad inuicem, quia ſi modo nobis aſſurgere

gere noluit, quanto magis ſi ei ſubdi cœperimus, iam nos pro nihilo contemnet. Quibus vir domini Auguſtinus fertur minitans prædixiſſe, quòd ſi pacem cum fratribus accipere nollent, bellum ab hoſtibus forent accepturi. Et ſi nationi Anglorum noluiſſent viam vitæ prędicare, per horum manus vltionem eſſent mortis paſſuri. Quod ita per omnia (vt prędixerat) diuino agente iudicio patratum eſt. Siquidem poſt hæc ipſe, de quo diximus, Rex Anglorum fortiſsimus Edilfridus collecto grandi exercitu ad ciuitatem Legionũ, quę à gente Anglorum Legaceſtir à Britonibus autem rectius Carlegion appellatur, maximam gentis perfidę ſtragem dedit. Cumque bellum acturus videret ſacerdotes eorũ, qui ad exorandũ Deum pro milite bellum agente conuenerant, ſeorſum in tutiore loco conſiſtere: ſciſcitabatur qui eſſent ii, quidve acturi illo conueniſſent? Erant autem plurimi eorũ de monaſterio Bancor, in quo tantus fertur fuiſſe numerus monachorum, vt cum in ſeptem portiones eſſet cum præpoſitis ſibi rectoribus monaſterium diuiſum, nulla harum portio minus quàm trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum ſuarum viuere ſolebant. Horum ergo plurimi ad memoratam aciem, peracto ieiunio triduano, cum aliis orandi cauſa conuenerunt, habentes defenſorem nomine Brocmalium, qui eos intentos precibus à Barbarorum gladiis protegeret. Quorum cauſam aduentus cum intellexiſſet rex Edilfridus ait: Ergo ſi aduerſum nos ad Deum ſuũ clamant, profectò & ipſi, quamuis arma non ferant, contra nos pugnant, qui aduerſis nos in precationibus perſequuntur. Itaq; in hos primũ arma verti iubet, & ſic cęteras nefandę militię copias, non ſine magno exercitus ſui dãno, deleuit. Extinctos in ea pugna ferũt, de his qui ad orandum venerunt, viros circiter mille ducentos, & ſolum quinquaginta fuga eſſe lapſos. Brocmalius ad primũ hoſtiũ aduentũ cum ſuis terga vertens, eos quos defendere debuerat, inermes ac nudos ferientibus gladiis reliquit. Sicque completum eſt prẹſagium ſancti pontificis Auguſtini, quàmuis ipſo iam multo ante tempore ad cęleſtia regna ſublato, vt etiam temporalis interitus vltionem ſentirent perfidi, quòd oblata ſibi perpetuę ſalutis conſilia ſpreuerant.

Vt idem

Vt idem Mellitum ac Iuſtum epiſcopos fecerit, & de obitu eius.

CAP. III.

ANno dominicæ incarnationis ſexcenteſimo quarto Auguſtinus Britanniarum Archiepiſcopus ordinauit duos epiſcopos, Mellitum videlicet et Iuſtum. Mellitũ quidem ad prędicandum prouinciæ Orientaliũ Saxonũ, qui Thameſi fluuio dirimuntur à Cantio, & ipſi Orientali mari contigui, quorũ metropolis Londonia ciuitas eſt, ſuper ripam præfati fluminis poſita, & ipſa multorum emporium populorum terra mariq́ue venientium. In qua videlicet gente tunc temporis Saberethus nepos Edelberti ex ſorore Ricula regnauit, quàmuis ſub poteſtate poſitus eiuſdẽ Edelberti, qui omnibus (vt ſuprà dictum eſt) vſque ad terminum Humbri fluminis Anglorũ gentibus imperabat. Vbi verò & hæc prouincia verbum veritatis prædicante Mellito accepit, fecit rex Edelbertus in ciuitate Londonia eccleſiã ſancti Pauli apoſtoli in qua locũ ſedis epiſcopalis & ipſe & ſucceſſores eius haberent. Iuſtũ verò in ipſo Cantio Auguſtinus ordinauit epiſcopum in ciuitate Dorouerni, quam gens Anglorũ à primario quondã illius qui dicebatur Rotſcheſter cognominat. Diſtat autẽ à Dorouerni milibus paſſuũ fermè viginti quatuor ad Occidentem, in qua rex Edelbertus eccleſiã beati Andreæ apoſtoli fecit, qui etiã epiſcopis vtriuſq; huius eccleſię dona multa ſicut & Dorouernienſis obtulit, ſed & territoria ac poſſeſſiones in vſum eorum qui erant cum epiſcopis adiecit. Defunctus eſt aũt Deo dilectus pater Auguſtinus, & poſitum corpus eius foras iuxta eccleſiam beatorum apoſtolorũm Petri & Pauli, cuius ſuprà meminimus, quòd ea necdum fuerat perfecta nec dedicata: mox verò vt dedicata eſt, intro illata in porticu illius aquilonari decenter ſepultum eſt. In qua etiam ſequentium Archiepiſcoporum omnium ſunt corpora tumulata, præter duorum tantũmodo, id eſt, Theodori & berthvvaldi quorũ corpora in ipſa eccleſia poſita ſunt, eo quòd prædicta porticus plura capere nequiuit. Habet hęc in medio ſui pene altare in honorem beati Gregorii papæ dedicatum, in quo per omne ſabbatum à præſbitero loci illius agendæ eorum ſolenniter celebrantur.

Scriptum verò eſt in tumba eiuſdem Auguſtini epitaphium huiuſmodi: Hic requieſcit dominus Auguſtinus Dorouernẽſis Archiepiſcopus primus, qui olim huc à beato Gregorio Romanæ vrbis pontifice directus, & à Deo operatione miraculorum ſuffultus, & Edelberthum regem ac gẽtem illius ab idolorum cultu ad fidem Chriſti perduxit, & completis in pace diebus officii ſui defunctus eſt ſeptimo Kalendas Iunias eodem Rege regnante.

Vt Laurentius cum epiſcopis ſuis Scottos vnitatem ſanctæ eccleſiæ maximè in Paſcha obſeruando ſequi monuerit, & vt Mellitus Romam venerit.

CAP. IIII.

SVcceſsit autem Auguſtino in epiſcopatum Laurentius, quem ipſe idcirco adhuc viuens ordinauerat, ne ſe defuncto ſtatus eccleſiæ tam rudis vel ad horam paſtore deſtitutus vacillare inciperet. In quo & exemplum ſequebatur primi paſtoris eccleſiæ, hoc eſt, beatiſsimi apoſtolorũ principis Petri, qui fundata Romæ eccleſia Chriſti Clementem ſibi adiutorem euangelizandi, ſimul & ſucceſſorem conſecraſſe perhibetur. Laurentius Archiepiſcopatus gradu potitus, ſtrenuiſsimè fundamenta eccleſię, quæ nobiliter iacta, vidit augmentare, atque ad perfectum debiti culminis, & crebra voce ſanctæ exhortationis, & continuis piæ operationis exemplis prouehere curauit. Deniq; non ſolum nouæ, quæ de Anglis erat collecta, eccleſię curam gerebat, ſed & veterum Britãniæ incolarum, nec non & Scottorum, qui Hyberniam inſulam Britanniæ proximã incolunt, populis paſtoralẽ impendere ſolicitudinẽ curabat. Siquidem vbi Scottorum in præfata ipſorum patria, quo modo & Britonum in ipſa Britannia vitam ac profeſsionem minus eccleſiaſticam in multis eſſe cognouit, maximè quòd paſchæ ſolennitatem non ſuo tempore celebrarent, ſed vt ſuprà docuimus à decima quarta luna vſque ad viceſimam dominicæ reſurrectionis diem obſeruandum eſſe putarent, ſcripſit cum coẽpiſcopis ſuis exhortatoriam ad eos epiſtolam, obſecrans eos & conteſtans, vnitatem pacis & catholicæ obſeruationis cum ea quæ toto orbe diffuſa eſt Chriſti eccleſia tenere, cuius videlicet epiſtolæ principium hoc eſt. ¶ Dominis cha-

chariſsimis fratribus epiſcopis vel abbatibus per vniuerſam Scotiam Laurentius, Mellitus,& Iuſtus epiſcopi ſerui ſeruorum Dei. Dum nos ſedes apoſtolica more ſuo, ſicut in vniuerſo orbe terrarum, in his occiduis partibus ad prædicandum gentibus paganis dirigeret, atque in hanc inſulam, quæ Britãnia nuncupatur, contigit introiſſe, antequàm cognoſcerēmus credentes, quòd iuxta morem vniuerſalis eccleſiæ ingrederentur, in magna reuerentia ſanctitatis tam Britones quàm Scottos venerati ſumus. Sed cognoſcentes Britones, Scottos meliores putauimus. Scottos verò per Dagamum epiſcopum in hanc quam ſuperius memorauimus inſulam,& Columbanũ abbatem in Galliis venientem, nihil diſcrepare à Britonibus in eorum conuerſatione didicimus. Nam Dagamus epiſcopus ad nos veniens non ſolum cibum nobiſcum, ſed nec in eodem hoſpitio quo veſcebamur ſumere voluit. Miſit idem Laurentius cum coëpiſcopis ſuis etiam Britonũ ſacerdotibus litteras ſuo gradui condignas, quibus eas in vnitate catholica confirmare ſategit. Sed quantum hęc agendo profecerit, adhuc pręſentia tempora declarant. ¶His temporibus venit Mellitus Lundoniæ epiſcopus Romam de neceſſariis eccleſię Anglorum cauſis cum apoſtolico papa Bonifacio tractaturus. Et cum idē papa reuerendiſsimus cogeret ſynodũ epiſcoporum Italiæ de vita monachorũ & quiete ordinaturus,& ipſe Mellitus inter eos aſſedit anno octauo imperii Focatis principis, indictione decima tertia, tertia die kalendarum Martiarum, vt quæque erant regulariter decreta, ſua quoq; auctoritate ſubſcribens confirmaret, ac Britanniam rediens, ſecum Anglorũ eccleſiæ mandata atque obſeruanda deferret, vna cum epiſtolis, quas idem pontifex deo dilecto Archiepiſcopo Laurentio,& clero vniuerſo ſimiliter & Edilbertho Regi atque genti Anglorum direxit. Hic eſt Bonifacius quartus à beato Gregorio Romanę vrbis epiſcopo, qui impetrauit à Focate principe donari eccleſię Chriſti templum Romæ, quod Pantheon vocabatur ab antiquis, quaſi ſimulacrum eſſet omnium Deorum. In quo ipſe eliminata omni ſpurcitia, fecit eccleſiam ſanctę Dei genetricis atque omnium martyrum Chriſti, vt excluſa multitudine dęmonum, multitudo ibi ſanctorum memoriam haberet.

Vt defunctis Edelbertho & Sebertho regibus ſucceſſores eorum idololatriam reſuſcitarint, ob quod & Mellitus ac Iuſtus à Britannia diſceſſerunt.

CAP. V.

ANno ab incarnatione dominica ſexcenteſimo decimo tertio (qui eſt annus viceſimus primus ex quo Auguſtinus epiſcopus cũ ſociis ad prædicandũ genti Anglorum miſſus eſt) Edelberthus rex Cantuariorum poſt regnum tẽporale, quod quinquaginta & ſex annis glorioſiſsimè tenuerat, ęterna cęleſtis regni gaudia ſubiit. Qui tertius quidem in Regibus gentis Anglorum cunctis Auſtralibus eorum prouinciis, qui Humbro fluuio & cõtiguis ei terminis ſequeſtrantur à Borealibus, imperauit: ſed primus omnium cæli regna conſcendit. Nam primus imperium huiuſmodi Elli rex Auſtralium Saxonum, Secundus Celin Rex Occidentalium Saxonum, qui lingua ipſorum Ceulin vocabatur, Tertius, vt diximus, Edelberthus Rex Cantuariorum, Quartus Redualt Rex Orientalium Anglorum, qui etiam viuente Edelbertho eidem ſuæ genti ducatum prębebat, obtinuit. Quintus Eduinus Rex Nord Humbrorum gentis, id eſt, eius quæ ad Borealem Humbri fluminis plagam inhabitat, maiore potentia cunctis qui Britanniam incolunt, Anglorum pariter & Britonum populis præfuit, pręter Cantuariis tantùm, nec non & Meuanias Britonũ inſulas, quę inter Hyberniam & Britanniam ſitæ ſunt, Anglorum ſubiecit imperio. Sextus Oſvvaldus & ipſe Nord Humbrorum Rex Chriſtianiſsimus iiſdem finibus regnum tenuit. Septimus Oſvvi frater eius æqualibus penè terminis regnum nonnullo tempore coercens, Pictorum quoq; ac Scottorum gentes, quę Septentrionales Britanniæ fines tenent, maxima ex parte perdomuit, ac tributarias fecit: ſed hæc poſtmodum. Defunctus verò eſt Rex Edelberthus die vigeſima quarta mẽſis Februarii poſt viginti & vnum annos acceptæ fidei, atq; in porticu S. Martini intra eccleſiã beatorũ apoſtolorũ Petri & Pauli ſepultus, vbi & Bertha regina cõdita eſt. Qui inter cętera bona, quæ genti ſuæ cõſulendo cõferebat, etiam decreta illi iudiciorũ iuxta exẽpla Romanorũ cũ cõſilio ſapientiũ cõſtituit.

Quæ

Quę conſcripta Anglorum ſermone hactenus habentur et obſeruantur ab ea. In quibus primitus poſuit, qualiter id emēdare deberet, qui aliquid rerum vel eccleſiæ, vel epiſcopi, vel reliquorum ordinum furto auferret; volens ſcilicet tuitionem eis, quos & quorum doctrinam ſuſceperat, pręſtare. Erat autem idem Edelbertus filius Irminrici, cuius pater Octa, cuius pater Orrich cognomēto Oiſc, à quo Reges Cantuariorum ſolent Oiſcingas cognominari. Cuius pater Hengiſt, qui cum filio ſuo Oiſc inuitatus à Vortigerio Britanniam primus intrauit, vt ſuprà retulimus. At verò poſt mortem Edelberthi cum filius eius Eadbaldus regni gubernacula ſuſcepiſſet, magno tenellis adhuc ibi eccleſiæ crementis detrimento fuit. Siquidem non ſolū Chriſti fidem recipere noluerat, ſed & fornicatione pollutus eſt tali, qualem nec inter gentes auditam Apoſtolus teſtatur, ita vt vxorem patris haberet. Quo vtroque ſcelere occaſionem dedit ad priorem vomitum reuertendi iis, qui ſub imperio ſui parentis vel fauore vel timore regio fidei & caſtimonię iura ſuſceperant. Nec ſupernę flagella diſtrictionis perfido Regi caſtigando vel corrigendo defuere. Nam crebra mentis veſania & ſpiritus immundi inuaſione premebatur. Auxit autem procellam huiuſmodi perturbationis etiam mors Saberethi Regis Orientalium Saxonum, qui vbi regna perennia petens, tres filios ſuos, qui pagani perdurauerant, regni temporalis hæredes reliquit. Cœperunt illi mox idololatrię, quam viuente eo aliquantulum intermiſiſſe videbantur, palam ſeruire, ſubiectiſque populis idola colendi liberam dare licentiam. Cumq; viderent pontificem celebratis in eccleſia miſſarū ſolenniis euchariſtiam populo dare, dicebant (vt vulgo fertur) ad eum barbara inflati ſtultitia: Quare non & nobis porrigis panem nitidum, quem & patri noſtro Saba (ſic namque eum appellare conſueuerant) dabas, & populo adhuc in eccleſia dare non deſiſtis? Quibus ille reſpondebat: Si vultis ablui fonte illo ſalutari, quo pater veſter ablutus eſt, poteſtis etiam panis ſancti, cui ille participabat, eſſe participes. Sin autem lauacrum vitæ contemnitis, nullatenus valetis panem vitæ percipere. At illi nolumus, inquiunt fontem illum intrare, quia nec illos, opus nos habere nouimus, ſed tamen pane illo refici volumus.

ſam poſtremo mortem, mortem autem crucis, ab infidelibus & inimicis Chriſti ipſe cum Chriſto coronandus pertulit. His beati Petri flagellis ſimul & exhortationibus animatus famulus Chriſti Laurentius, mox mane facto venit ad Regem, & retecto veſtimento quantis eſſet verberibus laceratus ei oſtendit. Qui multum miratus & inquirens quis tanto viro tales auſus eſſet plagas infligere. Vt audiuit, quia cauſa ſuę ſalutis epiſcopus ab apoſtolo Chriſti tanta eſſet tormenta plagaſque perpeſſus, extimuit multum. Atque anathematizato omni idololatrię cultu, abdicato cõnubio non legitimo, ſuſcepit fidẽ Chriſti, & baptizatus eccleſiæ rebus quantũ valuit in omnibus cõſulere ac fauere curauit. Miſit etiã in Galliã, & reuocauit Mellitũ & Iuſtũ, eóſque ad ſuas eccleſias libere inſtituendas redire præcepit, qui poſt annum ex quo abierant, reuerſi ſunt. Et Iuſtus quidem ad ciuitatẽ Rhoſi, cui præfuerat, reuiit. Mellitum verò Lundonienſis epiſcopũ recipere noluerunt, idololatris pontificibus magis ſeruire gaudentes. Nõ enim tanta erat ei quanta patri ipſius regni poteſtas, vt etiam nolentibus ac contradicentibus paganis antiſtitem ſuę poſſet eccleſiæ reddere. Verumtamen ipſe cum ſua gente, ex quo ad Dominum conuerſus eſt, diuinis ſe ſtuduit mancipare præceptis. Denique & in monaſterio beatiſsimi apoſtolorum Principis eccleſiam ſanctæ Dei genitricis fecit, quam conſecrauit archiepiſcopus Mellitus.

Vt Mellitus Epiſcopus flammas ardentes ſuæ ciuitatis orando reſtrinxerit. CAP. VII.

HOc enim regnante Rege beatus archiepiſcopus Laurentius regnũ cęleſte conſcendit, atque in eccleſia & monaſterio ſancti apoſtoli Petri iuxta prædeceſſorem ſuum Auguſtinum ſepultus eſt, die quarto nonarum Februarium. Poſt quàm Mellitus, qui erat Londoniæ epiſcopus, ſedem Dorouernenſis eccleſiæ tertius ab Auguſtino ſuſcepit. Iuſtus aũt adhuc ſuperſtes Rhoſenſem regebat eccleſiam. Qui cum magna eccleſiam Anglorum cura ac labore gubernarent, ſuſceperunt ſcripta exhortatoria à Pontifice Romanę & apoſtolicæ ſedis

An. 619. Bonif. 5.

Melitus podagra gravatus.

Bonifacio. Iuſtus pôſt Deuſdedit eccleſiæ preſuit, anno incarnationis dominicæ ſexcenteſimo decimo octauo. Erat autē Mellitus quidē corporis infirmitate, id eſt, podagra grauatus, ſed mētis greſsibus ſanus alacriter terrena quæq; tranſiliens, atq; ad cęleſtia regna ſemper amāda petenda & quęrēda peruolans. Erat carnis origine nobilis, ſed culmine mentis nobilior. Denique vt vnum virtutis eius (vnde cætera intelligi poſsint) teſtimonium referam. Tempore quodam ciuitas Dorouernenſis per culpam incurię igne correpta crebreſcentibus cœpit flāmis cōſumi, quibus cum nullo aquarū iniectu poſſet aliquis obſiſterē, iamq; ciuitatis eſſet pars vaſtata non minima, atque ad epiſcopum furēs ſe flamma dilataret, confidens epiſcopus in diuinum, vbi humanū deerat auxilium, iuſsit ſe obuiam ſæuientibus & huc illucq; volantibus igniū globis efferri. Erat autem eo loci, vbi flammarum impetus maximè incumbebat, martyrium beatorum quatuor coronatorum. Ibi ergo perlatus obſequētum manibus epiſcopus, cœpit orando periculum infirmus abigere, quod firma fortium manus multum laborando nequiuerat. Nec mora ventus qui à meridie flans, vbi incendia ſparſerat, contra meridiem reflexus, primò vim furoris ſui à læſione locorum quæ contra erant abſtraxit, ac mox funditus quieſcendo flammis pariter ſopitis atque extinctis compeſcuit. Et quia vir Dei igne diuinę charitatis fortiter ardebat, qui tempeſtates poteſtatum aëriarum à ſua ſuorumq; læſione crebris orationibus vel exhortationibus repellere conſueuerat, merito ventis flammiſque mundialibus præualere, & ne ſibi ſuiſque nocerent obtinere poterat. Et hic ergo poſtquàm annis quinque rexit eccleſiam Eadbaldo regnante migrauit ad cęlos. Sepultuſque eſt cum patribus ſuis in ſæpe dicto monaſterio & eccleſia beatiſſimi principis apoſtolorum, anno ab incarnatione Domini ſexcenteſimo viceſimo quarto, die octauo kalendarum Maiarum.

martyrium beator. 4 coronator.

An. 624.

Vt Bonifacius Papa Iuſto ſucceſſori eius pallium & epiſtolam miſerit.

CAP. VIII.

Cui ſtatim

QVi ſtatim ſucceſsit in pontificatū Iuſtus, qui erat Rhofenſis eccleſię epiſcopus. Illi aūt eccleſię Romanum pro ſe conſecrauit epiſcopum, data ſibi ordinandi epiſcopos auctoritate à pontifice Bonifacio, quem ſucceſſorem fuiſſe Deuſdedit, ſuprà meminimus. Cuius auctoritatis iſta eſt forma.

auctoritas ordinandi epōs. à Pontifice data.

¶ Dilectiſsimo fratri Iuſto Bonifacius. Quàm deuotè, quàmque etiam vigilanter pro Chriſti euangelio elaborauerit veſtra fraternitas, non ſolū epiſtolæ à vobis directę tenor, imò indulta deſuper operi veſtro perfectio indicauit. Nec enim omnipotens deus aut ſui nominis ſacramentum, aut fructum veſtri laboris deſeruit, dum ipſe prædicatoribus euangelii fideliter repromiſit: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Quod ſpecialiter, iniuncto vobis miniſterio, eius clemētià demonſtrauit, aperiens corda gentium ad ſuſcipiendum prædicationis veſtræ ſingulare myſterium. Magno enim pręmio faſtigiorum veſtrorum delectabilem curſum bonitatis ſuę ſuffragiis illuſtrauit, dum creditorum vobis talentorum fideliſsimę negociationis officiis, vberem fructum impendens ei, quod ſignare poſsitis multiplicatis generibus præparauit. Hocq; etiam illa vobis repenſatione collatum eſt, qui iniuncto miniſterio iugiter perſiſtentes laudabili patientia redemptionem gentis illius expectatis, & veſtris vt proficerent meritis eorū eſt ſaluatio propinata, dicente domino: Qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Saluati ergo eſtis ſpe patientię & tolerantię virtute, vt infidelium corda naturali ac ſuperſtitioſo morbo purgata, ſui conſequerētur miſericordiam ſaluatoris. Suſceptis nanque apicibus filii noſtri Adelualdi Regis, repperimus quanta ſacri eloquii eruditione eius animum ad veræ conuerſionis & indubitatæ fidei credulitatem fraternitas veſtra perduxerit. Qua ex re de longanimitate clementiæ cœleſtis certam aſſumentes fiduciam, non ſolum ſuppoſitarum ei gentium pleniſsimam, ſalutem imò quoque vicinatū, veſtræ quoq; prædicationis miniſterio credimus ſubſequendum, quatenus ſicut ſcriptum eſt: Conſummati operis vobis merces à retributore omniū bonorū domino tribuatur. Et verè per omnem terram exiſſe ſonum eorum, & in fines

orbis

orbis terrę verba ipſorum, vniuerſalis gentium confeſsio (ſuſcepto Chriſtianę ſacramento fidei) præſtetur. Pallium præterea perlatorem præſentium fraternitati tuæ benignitatis ſtudiis inuitati, direximus, quod videlicet tantũ in ſacroſanctis myſteriis celebrãdis licentiã vtendi imperauimus, Cõcedentes etiã tibi ordinationes epiſcoporũ, exigente opportunitate, domini pręueniente miſericordia celebrare, ita vt Chriſti euãgeliũ plurimorum annunciatione in omnibus gentibus quę nec dum conuerſæ ſunt dilatetur. Studeat ergo tua fraternitas hoc, quod ſedis apoſtolicę humanitate percepit, intemerata mentis ſynceritate ſeruare intendens, cuius rei ſimilitudine tam pręcipuum indumentum humeris tuis baiulandum ſuſceperis. Talemq́ue te Domini implorata clementia exhibendum ſtude, vt indulti muneris præmia non cum reatitudine, ſed cum commodis animarum ante tribunal ſummi & venturi iudicis repræſentes. Deus te incolumem cuſtodiat dilectiſsime frater.

De imperio Regis Eduini, & vt veniens ad euangelizandum Paulinus primo filiam eius cum aliis fidei Chriſtianæ ſacramentis imbuerit.

CAP. IX.

QVo tempore etiam gens Nordan Humbrorum, hoc eſt, ea natio Anglorum, quæ ad Aquilonarem Humbri fluminis plagam habitabat, cum Rege ſuo Eduino verbum fidei, prędicante Paulino (cuius ſupra meminimus) ſuſcepit. Cui videlicet Regi in auſpicium ſuſcipiendæ fidei, & regni cæleſtis poteſtas, & terreni creuerat imperii, ita vt (quod nemo Anglorũ ante eum fecit) omnes Britannię fines, qua vel ipſorum vel Britonum prouinciæ habitabantur, ſubditione acceperit. Quin & Meuanias inſulas, ſicut & ſupra docuimus, imperio ſubiugauit Anglorum. Quarum prior, quę ad Auſtrum eſt, & ſitu amplior, & frugum prouentu atque vbertate fœlicior, nongentarum ſexaginta familiarum menſuram, iuxta æſtimationem Anglorum, ſecunda trecentorum & vltra ſpatium tenet. Huic autem genti occaſio fuit percipiendæ fidei,

dei, quòd prẹfatus Rex eius cognatione iunctus eſt regibus Cantuariorum, accepta in coniugem Edelburga filia Edelberthi Regis, quę alio nomine Tate vocabatur. Huius cõſortium cum primò ipſe, miſsis procis à fratre eius Eadbaldo, qui tunc regno Cantuariorum pręerat, peteret: Reſponſum eſt, non eſſe licitum, Chriſtianam virginem pagano in cõiugium dari, ne fides & ſacramenta cæleſtis Regis conſortio profanarentur regis, qui veri Dei cultus eſſet prorſus ignarus. Quę dum Eduino verba nuntii referrent, promiſit ſe nihil omnibus modis contrariũ Chriſtianæ fidei quam virgo colebat eſſe facturum: quin potius permiſſurum, vt fidem cultumque ſuę religionis cum omnibus qui ſecum veniſſent viris ſiue fœminis, ſacerdotibus ſeu miniſtris more Chriſtiano ſeruaret. Neque abnegauit ſe etiam eandem ſubiturum eſſe religionem, ſi tamen examinata à prudentibus ſanctior ac Deo dignior poſſet inueniri. Itaque promittitur virgo atque Eduino mittitur, & iuxta quod diſpoſitum fuerat ordinatur epiſcopus vir Deo dilectus Paulinus, qui cum illa veniret, eamque & comites eius, ne paganorum poſſent ſocietate pollui, quotidiana exhortatione & ſacramentorum cæleſtium celebratione confirmauit. Ordinatus eſt autem Paulinus epiſcopus à Iuſto archiepiſcopo ſub die duodecima, kalendarum Auguſtarum, anno ab incarnatione domini quingenteſimo viceſimo quinto. Et ſic cum prẹfata virgine ad Regem Eduinum quaſi comes copulę carnalis aduenit. Sed ipſe potius toto animo intendens, vt gentem, quam adibat, ad agnitionem veritatis aduocans, iuxta vocem apoſtoli, vni viro virginem caſtã exhiberet Chriſto. Cumq; in prouinciã veniſſet, laborauit multũ, vt & eos qui ſecũ venerant, ne à fide deficerent, domino adiuuante contineret, & aliquos, ſi fortè poſſet, de paganis ad fidei gratiã prędicando cõuerteret. Sed ſicut apoſtolus ait. Quàmuis multo tp̃e illo laborante in verbo, Deus ſeculi huiꝰ excęcauit mẽtes infideliũ, ne eis fulgeret illuminatio euãgelii gloriæ Chriſti. Anno aũt ſequẽti venit in ꝓuinciã quidã Sicarius vocabulo Eumerꝰ, miſſus à Rege Occidẽtaliũ Saxonũ noĩe Cuichelmo, ſperãs ſe Regẽ Eduinũ regno ſimul & vita priuaturũ, qui habebat ſicã bicipitẽ toxicatã, vt ſi ferri vulnꝰ minus ad mortẽ Regis ſufficeret, peſte iuuaretur veneni.

Peruenit

villa Regalis. ſimulat legatio

Peruenit autem ad Regem primo die paſchæ, iuxta amnem Dorouentionem, vbi tunc erat villa Regalis. Intrauitque quaſi nuncium domini ſui referens, & cum ſimulatã legationem ore aſtuto volueret, exurrexit repente, & euaginata ſub veſte ſica impetum fecit in Regem. Quod cum videret Lilla miniſter regis amiciſsimus, non habens ſcutum ad manum, quo Regem à nece defenderet, mox interpoſuit corpus ſuum ante ictum pungentis. Sed tanta vi hoſtibus ferrum infixit, vt per corpus militis occiſi etiam Regem vulneraret. Qui cum mox vndique gladiis impeteretur, in ipſo tumultu etiam alium de militibus, cui nomen erat Fordherio ſica nefanda peremit. Eadem autem nocte ſacroſancta dominicę paſchę pepererat Regina filiam Regi, cui nomen Eanfled. Cumq; idem Rex præſente Paulino epiſcopo gratias ageret diis ſuis pro nata ſibi filia: contrà epiſcopus gratias cœpit agere Domino Chriſto, Regique aſtruere, quòd ipſe precibus ſuis apud illũ obtinuerit, vt Regina ſoſpes & abſque dolore graui ſobolem procrearet. Cuius verbis delectatus Rex promiſit ſe abrenunciatis idolis Chriſto ſeruiturum, ſi vitam ſibi & victoriam donaret pugnanti aduerſus Regem, à quo homicida ille, qui eum vulnerauerat, miſſus eſt, & in pignus promiſsionis implẽdę, eandem filiam ſuam Chriſto conſecrandam Paulino epiſcopo adſignauit. Quę baptizata eſt die ſancto Penthecoſtes prima de gente Nord Humbrorum cum duodecim aliis de familia eius. Quo tempore curatus à vulnere ſibi pridem inflicto Rex collecto exercitu venit aduerſus gentem Occidẽtaliũ Saxonũ, ac bello inito, vniuerſos, quos in necẽ ſuam conſpiraſſe didicerat, aut occidit, aut in deditionem recepit. Sicque victor in patriam reuerſus, non ſtatim & inconſultè ſacramẽta fidei Chriſtianæ percipere voluit, quàmuis nec idolis vltra ſeruiuit, ex quo ſe Chriſto ſeruiturum eſſe promiſerat: verùm primò diligentius ex eo tempore & ab ipſo venerabili viro Paulino rationem fidei ediſcere, & cum ſuis primatibus, quos ſapientiores nouerat, curauit conferre, quid de iis agendum arbitrarentur. Sed & ipſe, cum eſſet vir natura ſagaciſsimus, ſępe diu ſolus reſidens, ore quidem tacito, ſed in intimis cordis multa ſecum colloquens, quid ſibi eſſet faciendum, quę religio ſeruanda tractabat.

Sacramenta fidei christianae

Vt papa

Vt papa Bonifacius eundem Regem, miſsis literis, ſit hortatus ad fidem. CAP. X.

QVo tempore exhortatorias ad fidem literas à pontifice ſedis apoſtolicę Bonifacio accepit, quarum iſta eſt forma. ¶ Viro glorioſo Eduino Regi Anglorum Bonifacius epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei. Licet ſummę diuinitatis potentia humanę locutionis officiis explanari non valeat, quippe quę ſui magnitudine ita inuiſibili atque inueſtigabili æternitate conſiſtit, vt eã nulla ingenii ſagacitas quanta ſit cõprehendere diſſerereque ſufficiat: quia tamen eius humanitas ad inſinuationem ſui reſeratis cordis ianuis, quæ de ſemet ipſa proferentur, ſecreta humanis mentibus inſpiratione clementer infundit, ad annunciandam vobis plenitudinem fidei Chriſtianæ, ſacerdotalem curauimus ſolicitudinem prętogare, vt perinde Chriſti euangelium quod ſaluator noſter omnibus præcepit gentibus prędicari, veſtris quoque ſenſibus inſerentes, ſalutis veſtræ remedia propinentur. Supernę igitur maieſtatis clementia, quæ cuncta ſolo verbo pręceptionis ſuę condidit & creauit, cœlum videlicet & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt (diſpoſitis ordinibus quibus ſubſiſterent) coęterni verbi ſui conſilio, & ſanctiſpiritus vnitate diſpenſans, hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem ſuam ex limo terræ plaſmatum conſtituit, eíque tantam præmii pręrogatiuam indulſit, vt eum cunctis præponeret, atque ſeruato termino præceptionis æternitatis ſubſiſtentia præmuniret. Hunc ergo Deum patrem filium & ſpiritumſanctum, quod eſt indiuidua trinitas, ab ortu ſolis vſque ad occaſum humanum genus quippe vt creatorẽ omnium atq; factorem ſuum ſalutifera confeſsione fide veneratur & colit. Cui etiam ſummitates imperii, rerumq́; poteſtates ſubmiſſæ ſunt: quia eius diſpoſitione omnium prælatio regnorum conceditur. Eius ergo bonitatis miſericordia totius creaturæ ſuæ dilatandæ ſubſidiis etiam in extremitate terrę poſitarum gentium corda frigida ſanctiſpiritus feruore in ſui quoque agnitione mirabiliter eſt dignata ſuccẽdere. Quę enim in glorioſi filii noſtri Audubaldi Regis gentibuſque ei ſuppoſitis illuſtratione

Exemplar epiſtolæ beatiſſimi & apoſtolici papæ urbis Romanæ eccleſiæ Bonifacij directæ uiro glorioſo Eduino Regi Anglorũ.

clementia redēptoris fuerit operata,plenius ex vicinitate locorum veſtram gloriam coniicimus cognouiſſe. Eius ergo mirabile donū & in vobis certa ſpei cęleſti longanimitate cōferri confidimus.Cùm profecto glorioſam coniugē veſtrā, quæ veſtri corporis pars eſſe dignoſcitur,æternitatis præmio per ſacri baptiſmatis regenerationem illuminatā agnouimus.Vnde præſenti ſtylo glorioſius vos adhortandos cum omni affectu intimę charitatis curauimus,quatenus abominatis idolis eorumq́; cultu,ſpretiſq́; fanorum fatuitatibus, & auguriorū deceptibilibus blandimentis,credatis in Deum patrē omnipotentē,eiuſq́; filiū Ieſum Chriſtū, & ſpiritum ſanctū, vt credentes à diabolicę captiuitatis nexibus, ſanctæ & indiuiduæ trinitatis cooperāte potentia,abſoluti,ęternæ vitæ poſsitis eſſe participes.Quanta aūt reatitudinis culpa teneantur aſtricti hi, qui idololatriarū pernicioſiſsimā ſuperſtitionē colētes amplectūtur,eorū quos colūt exempla perditionis inſinuant.Vnde de eis per Pſalmiſtā dicitur:Omnes dii gentiū dęmonia,dominus aūt cęlos fecit.Et iterū: Oculos habēt & non vidēt, aures habent & non audiūt,nares habēt & nō odorabūt.Manus habēt & non palpabūt,pedes habent & non ambulabūt. Similes ergo efficiuntur his,qui ſpē ſuæ confidentiæ ponunt in eis.Quomodo enim iuuandi quēlibet poſſunt habere virtutem hi,qui ex corruptibili materia inferiorum etiā ſuppoſitorumq́ue tibi manibus conſtruūtur, quibus videlicet artificiū humanum accōmodans eis inanimatā mēbrorum ſimilitudinē contuliſti : qui niſi à te moti fuerint ambulare non poterunt,ſed tanq̄ lapis in vno loco poſitus,ita cōſtructi,nihilq́; intelligentiæ habentes,ipſaq́; inſenſibilitate obruti,nullā neque lædēdi neque iuuādi facultatē adepti ſunt? Qua ergo mētis deceptione eos deos,quibus voſipſi imaginē corporis tradidiſtis, colentes ſequimini,iuditio diſcreto reperire nō poſſumus.Vnde oportet vos ſuſcepto ſigno ſanctęcrucis,ꝑ quod humanum genus redemptū eſt,execrando diabolicę verſutię ſupplantationē,qui diuinæ bonitatis operibus inuidus æmulúſque conſiſtit, à cordibus veſtris abiicere.Iniectíſque manibus hos quos eatenus materię cōpage vobis deos fabricaſtis, cōfringēdos diminuendóſque ſūmopere ꝓcurate : ipſa enim eorum diſſolutio corruptioq́;,quę nunquā viuentē ſpiritum habuit,

habuit, nec ſenſibilitate à ſuis factoribus potuit quolibet modo ſuſcipere, vobis patenter inſinuet, quòd nihil erat quod eatenus colebatis, dū profectò meliores vos, qui ſpiritū viuentem à domino percepiſtis, eorum cōſtructioni nihilominus exiſtatis: quippe quos Deus omnipotens ex primi hominis quem plaſmauit cognatione deductos per ſecula innumerabilibus propaginibus pullulare cōſtituit. Accedite ergo ad agnitionē eius qui vos creauit, qui in vobis vitę inſufflauit ſpiritū, qui pro veſtra redemptione filium ſuum vnigenitū miſit, vt vos ab originali peccato eriperet, & ereptos de poteſtate diabolicę nequitiæ cœleſtibus pręmiis muneraret. Suſcipite verba prædicatorum & euangelium Dei quod vobis annunciant, quatenus credentes (ſicut ſæpius dictū eſt) in Deum patrem omnipotentem, & in Ieſum Chriſtū eius filium, & ſpiritumſanctum, & inſeparabilem trinitatem, fugatis dæmoniorum ſenſibus, expulſaque à vobis ſolicitatione venenoſi & deceptibilis hoſtis per aquam & ſpiritūſanctū renati, ei cui credideritis in ſplēdore glorię ſempiternę cohabitare eius opitulatione & munificētia valeatis. Præterea benedictionem protectoris veſtri beati Petri apoſtolorum principis vobis direximus, id eſt, camiſiam cum ornatura in auro vna, & lena anciriana vna, quod petimus vt eo benignitatis animo gloria veſtra ſuſcipiat, quo à nobis noſcitur deſtinatum.

Vt coniugem ipſius per epiſtolam ſalutis illius ſedulam agere curam monuerit.

CAP. XI.

AD coniugem quoque eius Edelburgam huiuſmodi literas idem pontifex miſit. Exemplar epiſtolæ beatiſsimi & apoſtolici Bonifacii Papę vrbis Romæ directę Edelburgi reginę Eduini Regis. Dominę glorioſæ filiæ Edelburgæ Reginæ Bonifacius epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei. Redemptoris noſtri benignitas humano generi, quod precioſi ſanguinis ſui effuſione à vinculis diabolicæ captiuitatis eripuit, multa prouidentia quibus ſaluaretur propinauit remedia, quatenus ſui nominis agnitionē diuerſo modo gentibus innoteſcens, creatorem ſuum ſuſcepto Chriſtianæ fidei agnoſcerent ſacramen

to,quod quidem in veſtræ glorię ſenſibus cæleſti collatū munere myſtica regeneratio veſtrę purgationis,patenter innuit. Magno ergo largitatis dominicæ beneficio mens noſtra gaudio exultauit,quòd ſcintillam orthodoxæ religionis in veſtri dignatus eſt conuerſione ſuccendere. Ex qua re non ſolū glorioſi cōiugis veſtri,imò totius gentis ſuppoſitæ vobis intelligentiam in amorem ſui facilius inflāmaret. Didicimus nāq; referentibus his,qui ad nos glorioſi filii noſtri Audubaldi regis laudabilē conuerſionē nunciantes peruenerūt, quòd etiā veſtra gloria Chriſtianę fidei ſuſcepto mirabili ſacramēto piis & Deo placitis iugiter operibus eniteſcat. Ab idolorū etiam cultu,ſeu fanorum auguriorumq́;illecebris ſe diligenter abſtineat,& ita in amore redēptoris ſui immutata deuotione perſiſtens inuigilet,vt ad dilatandam Chriſtianam fidē inceſſabiliter non deſiſtat operam commodare. Cumque de glorioſa cōiuge veſtra paterna charitas ſollicite perquiſiſſet, cognouimus,ꝙ eatenus abominandis idolis ſeruiens, ad ſuſcipiendam vocē prædicatorū ſuam diſtulerit obediētiam exhibere. Qua ex re non modica nobis amaritudo cōgeſta eſt, ab eo ꝙ pars corporis veſtri ab agnitione ſummæ & indiuiduæ trinitatis remanſit extranea. Vnde paternis officiis veſtræ glorioſæ Chriſtianitati noſtram commonitionem non diſtulimus cōferre, adhortantes quatenus diuinę inſpirationis imbuta ſubſidiis importunè & oportunè agendū non differas, vt & ipſe ſaluatoris noſtri Domini Ieſu Chriſti cooperāte potentia Chriſtianorū numero copuletur, vt perinde intemerato ſocietatis fœdere iura teneas maritalis conſortii. Scriptū nāque eſt: Erūt duo in carne vna. Quomodo nāque vnitas vobis cōiunctionis ineſſe dici poterit, ſi à veſtrę fidei ſplendore interpoſitis deteſtabilis erroris tenebris remāſerit ille alienus? Vnde orationi cōtinuò inſiſtēs,à lōganimitate cœleſtis clemētię illuminationis illiꝰ beneficia impetrare nō deſinas. Vt videlicet quos copulatio carnalis affectꝰ vnū quodāmodo corpꝰ exhibuiſſe mōſtrat,hos quoq; vnitas fidei etiā poſt huiꝰ vitę trāſitū in ꝑpetua ſocietate cōſeruet. Inſiſte ergo glorioſa filia, & ſummis conatibus duriciam cordis ipſius religioſa diuinorum pręceptorum inſinuatione mollire ſummopere dematura,infundēs ſenſibus eius,quantū ſit pręclarum , quod credendo ſuſce-

piſti myſte-

piſti myſterium, quantumve ſit admirabile quod renata præmium conſequi meruiſti. Frigiditatem cordis ipſius ſancti ſpiritus annunciatione ſuccende, quatenus amoto corpore pernicioſiſsimi cultus, diuinæ fidei calor eius intelligentiam tuarum exhortationum frequentatione ſuccendat. Vt profecto ſacræ ſcripturę teſtimonium per te expletum indubitanter prȩclareat. Saluabitur vir infidelis per mulierem fidelem. Ad hoc enim miſericordiam dominicę pietatis conſecuta es, vt fructum fidei creditorumque tibi beneficiorũ redemptori tuo multiplicem reſignares. Quod equidem ſuffragante præſidio benignitatis ipſius, vt explere valeas, aſsiduis non deſiſtimus precibus poſtulare. His ergo præmiſsis, paternæ vobis dilectionis exhibentes officia, hortamur, vt nos (reperta portitoris occaſione) de his quæ per vos ſuperna potentia mirabiliter in conuerſatione coniugis veſtri ſubmiſſęque vobis gentis dignatus fuerit operari, proſperis quantocyus nuntiis reueletis, quatenus ſollicitudo noſtra, quę de veſtri veſtrorumq́; omnium animæ ſalute optabilia deſyderãter expectat, vobis nuntiantibus reueletur, illuſtrationemque diuinæ propitiationis in vobis diffuſam opulentius agnoſcentes, hilari confeſsione largitori omnium bonorũ Deo, & beato Petro apoſtolorum principi vberes merito gratias exoluamus. Præterea benedictionẽ protectoris veſtri beati Petri apoſtolorũ principis vobis direximus, id eſt, ſpeculum argenteum & pectinem eburneum inauratum, quod petimus vt eo benignitatis animo gloria veſtra ſuſcipiat, quo à nobis noſcitur deſtinatum.

portitoris occasio.

Benedictione B. Petri ... speculum argenteum et pectinem eburneum inauratum.

Vt Eduinus per viſionem quandam ſibi exuli oſtenſam ſit ad credendum prouocatus.

CAP. XII.

HAec quidem memoratus papa Bonifacius, de ſalute regis Eduini ac gentis ipſius literis agebat. Sed & oraculum cæleſte, quod illi quondam exulanti apud Redualdum Regem Anglorum pietas diuina reuelare dignata eſt, non minimum ad ſuſcipienda vel intelligenda doctrinæ monita ſalutaris ſenſum illius iuuit. Cùm ergo videret Paulinus difficulter poſſe ſublimitatem animi Regalis ad humilitatẽ viæ ſalutaris, & ſuſcipiendum myſterium viuificæ crucis inclina-

ri,ac pro ſalute illius ſimul & gentis cui præerat, & verbo exhortationis apud homines,& apud diuinam pietatem verbo deprecationis ageret,tandem (vt veriſimile videtur) didicit in ſpiritu,quod vel quale eſſet oraculum Regi quondam cælitus oſtenſum.Nec exinde diſtulit,quin continuò Regẽ admoneret explere votũ,quod in oraculo ſibi exhibito ſe facturum promiſerat,ſi temporis illius ęrumnis exemptus ad regni faſtigia perueniret.Erat autem oraculũ huiuſmodi. Cùm perſequente illum Edelfrido, qui ante eum regnauit, per diuerſa occultus loca vel regna multo annorum tempore profugus vagaretur,tandem venit ad Regem Redualdum,obſecrans vt vitam ſuam à tãti perſecutoris inſidiis tutando ſeruaret.Qui libenter eum excipiens, promiſit ſe quæ petebat eſſe facturum.At poſtquàm Edelfridus in hac eum prouincia apparuiſſe, & apud Regem illius familiariter cum ſociis habitare cognouit,miſit nuntios qui Redualdo pecuniã multam pro nece eius offerrent, neque aliquid profecit, miſit ſecũdò, miſit tertiò,& copioſiora auri & argenti dona offerens,& bellum inſuper illi, ſi contemneretur,indicẽs. Qui vel minis fractus, vel corruptus muneribus ceſsit deprecanti, & ſiue occidere ſe Eduinum,ſeu legatariis tradere promiſit.Quod vbi fideliſsimus quidam amicus illius animaduertit, intrauit cubiculum quo dormire diſponebat.Erat enim prima hora noctis.Et euocatum foras quid erga eum agere Rex promiſiſſet, edocuit,& inſuper adiecit: Si ergo vis hac ipſa hora educã te de hac prouincia,& ea in loca te introducam, vbi nunquam te vel Redualdus vel Edelfridus inuenire valeant. Qui ait: Gratias quidem ago beneuolentię tuę, non tamen hoc facere poſſum quod ſuggeris, vt pactũ quod cum tanto Rege inii, ipſe primus irritum faciã, cùm ille mihi nihil mali fecerit, nihil adhuc inimicitiarum intulerit, quinpotius ſi moriturus ſum,ille me magis q̃ ignobilior quiſquã morti tradat. Quo enim nunc fugiã, qui per omnes Britannię prouincias tot annorum temporumq́ue curriculis vagabundus hoſtium vitabam inſidias? Abeunte igitur amico remanſit Eduinus ſolus foris,reſidensq́ue mœſtus ante palatium multis cœpit cogitationum æſtibus affici,quid ageret, quóve pedem verteret neſcius. Cumq́ue diu tacitis mentis angoribus, & cæco car-

peretur

peretur igne, vidit ſubito intempeſtæ noctis ſilentio appropinquantem ſibi hominem vultus habituſque incogniti, quem videns, vt ignotum & inopinatum non parum expauit. At ille accedēs ſalutauit eū, & interrogauit quare illa hora cæteris quieſcentibus & alto ſopore preſſis ſolus ipſe mœſtus in lapide peruigil ſederet? At ille viciſſim ſciſcitabatur, quid ad eum pertineret, vtrum ipſe intus an foris noctem tranſigeret? Qui reſpondens ait: Ne me æſtimes tuæ mœſticiæ, & inſomniorum, & forinſecæ ac ſolitariæ ſeſſionis cauſam neſcire. Scio enim certiſſimè qui es, & quare mœres, & quæ ventura tibi in proximo mala formidas. Sed dicito mihi, quid mercedis dare velis ei, ſiqui ſit, qui his te mœroribus abſoluat, et Redualdo ſuadeat, vt nec ipſe tibi aliquid mali faciat, nec tuis te hoſtibus perimendum tradat? Qui cum ſe omnia quæ poſſet huic tali pro mercede beneficii daturum eſſe reſponderet. Adiecit ille, quid ſi etiam te regem futurum extinctis hoſtibus in veritate promittat, ita vt nō ſolum omnes progenitores tuos, ſed & oēs, qui ante te Reges in gente Anglorū poteſtate fuerant tranſcendas. At Eduinus cōſtantior interrogando factus, nō dubitauit promittere, quin etiā ei qui tāta ſibi beneficia donaret, dignis ipſe gratiarum actionibus reſponderet. Tum ille tertiò. Si aūt, inquit, is qui tibi tāta taliaq; dona veraciter aduentura prædixerit, etiam cōſilium tibi tuæ ſalutis ac vitæ melius atque vtilius quàm aliquis de tuis parentibus aut cognatis vnquam audiuit, oſtendere potuerit, num ei obtemperare, & monita eius ſalutaria ſuſcipere conſentis? Nec diſtulit Eduinus, quin continuo polliceretur, ſe in omnibus ſecuturum doctrinam illius, qui ſe tot ac tantis calamitatibus ereptum, ad regni apicem proueheret. Quo accepto reſponſo, confeſtim is qui loquebatur cum eo impoſuit dexteram ſuam capiti eius dicens: Cùm hoc ergo tibi aduenerit, memento huius temporis ac loquelæ noſtræ, & ea quæ nunc promittis adimplere ne differas. Et his dictis, vt ferunt, repente diſparuit, vt intelligeret non hominem eſſe, qui ſibi apparuiſſet, ſed ſpiritum. Et cùm regius iuuenis ſolus adhuc ibidem ſederet, gauiſus quidem de collata ſibi pia ac benigna conſolatione: ſed multum ſolicitus ac mente ſedula cogitans, quis eſſet ille, vel vnde veniſſet, qui hęc ſibi loqueretur?

Venit ad eum præſatus amicus illius, lætoque vultu ſalutans eum: Surge, inquit, intra, & ſopitis ac relictis curarũ auxietatibus quieti membra ſimul & animum compone: quia immutatum eſt cor Regis, nec tibi aliquid mali facere, ſed fidem potius pollicitam ſeruare diſponit. Poſtquàm enim cogitationem ſuam, de qua tibi antè dixi, Reginæ in ſecreto reuelauit, reuocauit eum illa ab intentione, admonens quia nulla ratione conueniat tanto Regi amicum ſuum optimum in neceſsitate poſitum auro vendere, imò fidem ſuam, quæ omnibus ornamẽtis precioſior eſt, amore pecuniȩ perdere. Quid plura? Fecit Rex vt dictum eſt, nec ſolum exulem nuntiis hoſtibus nõ tradidit, ſed etiam eum, vt in regnum perueniret, adiuuit. Nã mox redeuntibus domum nuntiis exercitum ad debellandũ Edelfridum collegit copioſum, eumque ſibi occurrentem cũ exercitu multum impari (non enim dederat illi ſpatium, quo totum ſuum congregaret atque adunaret exercitum) occidit in finibus gentis Merciorum ad Orientalem plagam amnis, qui vocatur Idle. In quo certamine & filius Redualdi vocabulo Regnheri occiſus eſt, ac ſic Eduinus iuxta oraculum quod acceperat, non tantum Regis ſibi infeſti inſidias vitauit, verũ etiam eidem perempto in regni gloriam ſucceſsit. Cùm ergo prædicante verbum Dei Paulino Rex credere differret, & per aliquod tempus, vt diximus, horis competentibus ſolitarius ſederet, & quid agẽdum ſibi eſſet, quæ religio ſequẽda ſedulus ſecum ipſe ſcrutari conſueſſet, ingrediens ad eum quadam die vir Dei, impoſuit dexteram capiti eius, & an hoc ſignum agnoſceret requiſiuit. Qui cùm tremens ad pedes eius procidere vellet, leuauit eum, & quaſi familiari voce affatus: Ecce, inquit, hoſtium manus quos timuiſti domino donante euaſiſti. Ecce regnum quod deſyderaſti ipſo largiente percepiſti. Memento vt tertiũ quod promiſiſti facere non differas, ſuſcipiendo fidem eius, & præcepta ſeruando, qui te & à temporalibus aduerſis eripiens, temporalis regni honore ſublimauit, & ſi deinceps voluntati eius, quam per me tibi prȩdicat, obſecundare volueris, etiam à perpetuis malorum tormentis te liberabit, & æterni ſecum regni in cœlis faciet eſſe participem.

Quale conſilium idem cum primatibus ſuis de percipienda Chriſti fide habuerit, & vt pontifex eius ſuas aras profanauerit.

CAP. XIII.

QVibus auditis Rex ſuſcipere quidem ſe fidem, quam docebat, & velle & debere reſpondebat. Verùm adhuc cum amicis principatibus & conſiliariis ſuis ſeſe de hoc collaturum eſſe dicebat, vt ſi & illi eadem cum eo ſentire vellent, omnes pariter in fonte vitæ Chriſto cōſecrarentur. Et annuente Paulino fecit, vt dixerat. Habito enim cum ſapientibus conſilio, ſciſcitabatur ſingillatìm ab omnibus, qualis ſibi doctrina hæc eatenus inaudita, & nouas diuinitatis qui prędicabatur, cultus videretur? Cui primus pontificum ipſius Coifi continuò reſpondit: Tu vide Rex quale ſit hoc, quod nobis modo prædicatur: ego tibi veriſsimè quod certum didici profiteor, quia nihil omnino virtutis habet, religio illa, quam hucuſque tenuimus. Nullus enim tuorum ſtudioſius quàm ego culturæ deorū noſtrorū ſe ſubdidit, & nihilominus multi ſunt, qui ampliora à te beneficia quàm ego & maiores accipiūt dignitates, magisq́; proſperantur in omnibus quæ agenda vel acquirenda diſponunt. Si autem dii aliquid valerent, me potius iuuare vellent, qui illis impenſius ſeruire curaui. Vnde reſtat, vt ſi ea, quæ nunc nobis noua prędicantur, meliora eſſe & fortiora habita examinatione perſpexeris, abſq́; vllo cunctamine ſuſcipere illa feſtinemus. Cuius ſuaſioni verbisq́; prudentibus alius optimatum regis tribuens aſſenſum continuo ſubdidit: Talis, inquiens, mihi videtur Rex vita hominū præſens in terris, ad cōparationē eius quod nobis incertū eſt tēporis, quale cum te reſidente ad cœnam cum ducibus ac miniſtris tuis tēpore brumali, accenſo quidem foco in medio, & calido effecto cœnaculo, furentibus autem foris per omnia turbinibus hyemalium pluuiarum vel niuium: aduenienſq́; vnus paſſerum domum citiſsimè peruolarit, qui cum per vnū oſtium ingrediēs, mox per aliud exierit, ipſo quidem tempore quo intus eſt hyemis tēpeſtate nō tangitur: ſed tamē minimo ſpatio ſerenitatis ad momētū excurſo, mox de hyeme in hyemem regrediēs tuis oculis elabitur. Ita hęc vita hominū ad modicum apparet, q̄d aūt ſequat̄ quidúe precęſſerit prorſus ignoramus.

Vnde

Vnde ſi hæc noua doctrina certius aliquid attulerit, meritò ſequenda eſſe videtur. His ſimilia & cæteri maiores natu ac Regis conſiliarii diuinitus admoniti proſequebantur. Adiecit autem Coifi, quia vellet ipſum Paulinum diligentius audire de Deo quem prędicabat verbum facientem. Quod cùm iubẽte Rege faceret, exclamauit auditis eius ſermonibus dicens: Iam olim intellexeram nihil eſſe quod colebamus, quia videlicet quanto ſtudioſius in eo cultu veritatem quærebam, tanto minus inueniebam. Nunc autem apertè profiteor, quia in hac prædicationę veritas claret illa, quæ nobis vitæ ſalutis & beatitudinis æternę dona valet tribuere. Vnde ſuggero Rex, vt templa & altaria quę ſine fructu vtilitatis ſacrauimus, ocyus anathemati & igni tradamus. Quid plura? Prębuit palam aſſenſum euangelizandi beato Paulino rex, & abrenunciata idololatria fidem ſe Chriſti ſuſcipere confeſſus eſt. Cumq́; à pręfato pontifice ſacrorum ſuorum quæreret, quis aras & fana idolorum cum ſeptis quibus erant circundata primus profanare deberet? Ille reſpondit: Ego, quis enim ea quæ per ſtultitiã colui, nunc ad exemplum omnium aptius quàm ipſe per ſapientiam mihi à Deo vero donatam, deſtruam? Statimq́ue abiecta ſuperſtitione vanitatis rogauit ſibi Regem arma dare, & equum emiſſarium, quem aſcendens ad idola deſtruenda venit. Non enim licuerat pontificem ſacrorum, vel arma ferre, vel præter in equa equitare. Accinctus ergo gladio accepit lanceam in manu, & aſcendens emiſſarium regis pergebat ad idola. Quod aſpiciens vulgus æſtimabat eum inſanire. Nec diſtulit ille, mox vt appropiabat ad fanum, profanare illud, iniecta in eo lancea quam tenebat, multumq́ue gauiſus de agnitione veri Dei cultus, iuſsit ſociis ſuis deſtruere ac ſuccendere fanũ cum omnibus ſeptis ſuis. Oſtenditur autem locus ille quondam idolorum non longè ab Eboraco ad Orientem amnem Dorvventionem, & vocatur hodie Gotmundin Gaham, vbi pontifex ille, inſpirãte Deo vero, polluit ac deſtruxit eas, quas ipſe ſacrauerat, aras.

Vt idem Eduinus cum ſua gente fidelis ſit factus, & vbi Paulinus illos baptizauerit.

CAP. XIIII.

Igitur

EGitur accepit rex Eduinus cũ cunctis gẽtis ſuę nobilibus ac plebe perplurima fidẽ & lauacrũ ſanctę regenerationis, anno regni ſui vndecimo, q̃ eſt annus dominicæ incarnationis ſexcẽteſimus viceſimus ſeptimus: ab aduentu verò Anglorũ in Britanniã annus circiter cẽteſimus octogeſimus. Baptizatus eſt aũt Eboraci die ſancto paſchę pridie Iduũ Apriliũ in eccleſia ſancti Petri apoſtoli, quã ibidẽ ipſe de ligno cũ catechizaretur atq; ad percipiendũ baptiſma imbueretur citato opere conſtruxit. In qua etiã ciuitate ipſi doctori atque antiſtiti ſuo Paulino ſedem epiſcopatus donauit. Mox autem vt baptiſma conſecutus eſt, curauit docente eodem Paulino maiorem ipſo in loco & anguſtiorẽ de lapide fabricare baſilicam, in cuius medio ipſum quod prius fecerat oratorium includeretur. Præparatis ergo fundamentis in gyro prioris oratorii per quadrum cœpit ædificare Baſilicam. Sed priuſquam altitudo parietis eſſet cõſummata, Rex ipſe impia nece occiſus, opus idem ſucceſſori ſuo Oſvvaldo perficiendum reliquit. Paulinus autem ex eo tempore ſex annis continuis, id eſt, vſque ad finem imperii Regis illius, verbum Dei (annuente ac fauente ipſo) in ea prouincia prædicabat. Credebantq; & baptizabantur quotquot erant prę ordinati ad vitam ęternam, in quibus erant Oſfridus & Eadfridus filii regis Eduini, qui ambo ei exuli nati ſunt de Quenburga filia Cearli Regis Merciorum. Baptizati ſunt tempore ſequenti & alii liberi eius de Edelburga regina progeniti Edilhimus & Ediltridis filia, & alter filius Buſcfrea, quorum primi albati adhuc, rapti ſunt de hac vita, & Eboraci in eccleſia ſepulti. Baptizatus eſt & Iffi filius Offridi, necnõ & alii nobiles & egregii viri non pauci. Tantus autem fertur tunc fuiſſe feruor fidei ac deſiderium lauacri ſalutaris genti Nord Humbrorum, vt quodã tempore Paulinus veniens cum Rege & Regina in villam regiam, quæ vocatur Adregin, triginta ſex diebus ibidem cũ eis catechizandi & baptizandi officio deditus moraretur, quibus diebus cunctis à mane vſq; ad veſperã nil aliud ageret, q̃ confluentẽ eo de cunctis viculis ac locis plebẽ, Chriſti verbo ſalutis inſtruere, atque inſtructam in fluuio Gleni, qui proximus erat lauacro remiſsionis, abluere. Hæc villa tẽpore ſequẽtiũ regũ deſerta, & alia pro illa eſt facta in loco, q vocatur Melmin.

¶ Hæc

¶Hæc quidem in prouincia Berniciorum,ſed & in prouincia Deirorum,vbi ſępius manere cum rege ſolebat,baptizabat in fluuio Sualua, qui vicum iuxta Cataractam preterfluit.Non dum enim oratoria vel baptiſteria in ipſo exordio naſcentis, ibi eccleſiæ poterant edificari.Attamen in campo Dono(vbi tunc etiam villa Regia erat)fecit Baſilicam, quam poſt modũ pagani,à quibus Eduinus Rex occiſus eſt,cum tota eadem villa ſuccenderunt.Pro qua Reges poſteriores fecere ſibi villam in regione quæ vocatur Loidis. Euaſit autem ignem altare, quia lapideum erat, & ſeruatur adhuc in monaſterio reuerendiſsimi abbatis & preſbyteri Trumvvulſi quod in ſylua Elmete eſt.

Abbas, et presbyter.

Vt prouincia Orientalium Anglorum fidem Chriſti ſuſceperit. CAP.XV.

TAntam autem(vt fertur)deuotionem Eduinus erga cultum veritatis habuit,vt etiam regi Orientalium Anglorũ, Carpualdo filio Redualdi perſuaderet,relictis idolorum ſuperſtitionibus, fidem & ſacramenta Chriſti cum ſua prouincia ſuſcipere. Et quidem pater eius Redualt, iamdudum in Cantio ſacramentis Chriſtianæ fidei imbutus eſt, ſed fruſtra: nam rediens domum ab vxore ſua,& à quibuſdam peruerſis doctoribus ſeductus eſt,atque à ſynceritate fidei deprauatus habuit poſteriora peiora prioribus, ita vt in morem antiquorum Samaritanorum & Chriſto ſeruire videretur,& diis quibus anteà ſeruiebat.Atq; in eodẽ fano & altare haberet ad ſacrificiũ Chriſti,& arulam ad victimas dęmoniorũ, quod videlicet fanum Rex eiuſdẽ prouincię Alduulf(qui noſtra ætate fuit) vſque ad ſuum tẽpus perduraſſe & ſe in pueritia vidiſſe teſtabatur.Erat autem præfatus Rex Redualdus natu nobilis,quamlibet actu ignobilis,filius Tytili,cuius pater fuit Vuffa,à quo reges Anglorum Orientalium Vuffingas appellantur.Verùm Carpualdus non multo poſtquàm fidem accepit tempore occiſus eſt, à viro gentili nomine Richberto,& exinde tribus annis prouincia in errore verſata eſt,donec accepit regnum eiuſdem frater Carpualdi Sibertus vir per omnia doctiſsimus atque chriſtianiſsimus.

antiquorum Samaritanorum mos.

chriſtianiſsimus. Qui viuente adhuc fratre, cùm exularet in Gallia, fidei ſacramentis imbutus eſt. Quorum participem, mox vbi regnare cœpit, totam ſuam prouinciam facere curauit. Cuius ſtudiis glorioſiſsimè fauit Felix epiſcopus, qui de Burgundiorum partibus vbi ortus & ordinatus eſt cùm veniſſet ad Honorium Archiepiſcopum, eique indicaſſet deſyderium ſuum, miſit eum ad prędicandum verbum vitę præfatæ nationi Anglorum. Nec vota ipſius incaſſum cecidere, quinpotius fructum in ea multiplicem credentium populorum pius agri ſpiritalis cultor inuenit. Siquidem totam illam prouinciam iuxta ſui nominis ſacramentum à longa iniquitate atque infœlicitate liberatam, ad fidem & opera iuſtitię ac perpetuæ fœlicitatis dona perduxit. Accepitque ſedem epiſcopatus in ciuitate Dũmock, et cũ ſeptemdecim annos eidẽ prouinciæ pontificali regimine pręfuiſſet, ibidem in pace vitã finiuit.

Vt Paulinus in prouincia Lindiſi prædicauerit, & de qualitate regni Eduini.

CAP. XVI.

PRædicabat autem Paulinus verbum etiam prouinciæ Lindiſi, quę eſt prima ad meridianam Humbri fluminis ripam pertingens vſque ad mare. Pręfectumq; Lindocolinę ciuitatis, cui nomen erat Blecca, primùm cum domo ſua conuertit ad dominum. In qua videlicet ciuitate & eccleſiam operis egregii de lapide fecit, cuius tecto vel longa incuria vel hoſtili manu deiecto, parietes hactenus ſtare videntur, & omnibus annis aliqua miracula ſanitatum in eodem loco ſolent ad vtilitatem eorum qui fideliter quærunt, oſtendi. In qua eccleſia Paulinus tranſeunte ad Chriſtum Iuſto, Honorium pro eo conſecrauit epiſcopum, vt in ſequentibus ſuo loco dicemus. De huius fide prouinciæ narrauit mihi presbyter & abbas quidam vir veraciſsimus de monaſterio Peartan vocabulo Deda, retuliſſe ſibi quendam ſeniorum, baptizatum ſe fuiſſe die media à Paulino epiſcopo pręſente rege Eduino, & multam populi turbã in fluuio Trehenta iuxta ciuitatem quę lingua Anglorum Tiouulfingaceſtir vocatur. Qui etiam effigiem eiuſdem Paulini referre eſſet ſolitus, quòd eſſet longæ ſtaturę, pau

lulum incuruus, nigro capillo,facie macilenta, naſo adunco,pertenui, venerabilis ſimul & terribilis aſpectu. Habuit aut ſecū in miniſterio & Iacobū diaconū virū vtiq; induſtriū ac nobilē in Christo & in eccleſia,qui ad noſtra vſq; tēpora permanſit.Tanta aūt eo tēpore pax in Britannia, quoquouerſum imperium regis Eduini peruenerat,fuiſſe perhibetur, vt (ſicut vſq; hodie in prouerbio dicitur) etiā ſi mulier vna cum recens nato paruulo vellet totā perambulare inſulam à mari ad mare, nullo ſe lædente,valeret. Tantū quoq; rex idē vtilitati ſuæ gentis conſuluit,vt pleriſque in locis vbi fontes lucidos iuxta publicos viarum tranſitus conſpexit,ibi ob refrigerium viantium erectis ſtipitibus & ęrcos caucos ſuſpendi iuberet,neque hos quiſquam niſi ad vſum neceſſarium contingere præ magnitudine vel timoris eius auderet vel amoris vellet.Tantum verò excellentiæ in regno habuit,vt non ſolum in pugna ante illum vexilla geſtarentur,ſed & tempore pacis equitantem inter ciuitates ſiue villas aut prouincias ſuas cum miniſtris ſemper antecedere signifer conſueuiſſet.Necnon & incedente illo vbilibet per plateas illud genus vexilli,quod Romani Tufam, Angli verò appellant Thuuf,ante eum ferri ſolebat.

prouerbium.

arcos caucos ſuſpendi.

vexillum, quod Romani Tufam appellant.

Vt Eduinus ab Honorio papa exhortatorias literas accepit, qui etiam Paulino pallium miſerit.

CAP. XVII.

Honorius Papa.

QVo tempore præſulatū ſedis apoſtolicæ Honorius Bonifacii ſucceſſor habebat,qui vbi gentem Nord Humbrorū cū ſuo rege ad fidem conſeſsionemq́ue Chriſti Paulino euangelizāte cōuerſam eſſe didicit miſit eidē Paulino palliū, miſit & regi Eduino literas exhortatorias,paterna illū charitate accēdens,vt in fide veritatis,quā acceperāt, perſiſtere ſemper ac proficere curarent.Quarū videlicet literarū iſte eſt ordo.¶Domino excellentiſsimo atq; pręcellentiſsimo filio Eduino regi Anglorū Honorius epiſcopus ſeruus ſeruorū Dei ſalutē.Ita chriſtianitatis veſtrę integritas circa conditoris ſui cultū fidei eſt ardore ſuccenſa,vt longè lateq; reſplēdeat,& in omni mūdo annunciata,veſtri operis multipliciter referat fructū.Sic enim vos reges eſſe cognoſcitis,dū regem & creatorem veſtrum orthodoxa prædicatione edocti

Deum

Deū venerādo creditis eiq́ue quod humana valet cōdicio mētis veſtrę ſyncerā deuotionē exoluitis. Quid Deo noſtro aliud offerre valebimus, niſi vt in bonis actibus perſiſtentes ipſumq́; auctorē humani generis confitētes eū colere, eiq́ue vota noſtra reddere feſtinemus? Et ideo excellētiſſime fili paterna vos charitate qua cōuenit exhortamur, vt hoc quod vos diuina miſericordia ad ſuā gratiā vocare dignata eſt, ſolicita intētione & aſsiduis orationibus ſeruare omnimodo feſtinetis, vt qui vos in pręſenti ſeculo ex omni errore abſolutos ad agnitionem ſui nominis eſt dignatus perducere, cæleſtis patrię vobis pręparet manſionē. Prædicatoris igitur veſtri domini mei apoſtolicæ memorię Gregorii lectione frequenter occupati, prę oculis affectū doctrinę ipſius, quę pro veſtris animabus libēter exercuit, habeto te, quatenus eius oratio & regnū veſtrū populūq́; augeat, & vos omnipotenti Deo irreprehenſibiles repræſentet. Ea verò quę à nobis pro veſtris ſacerdotibus ordinanda ſperaſtis, hæc pro fidei veſtræ ſynceritate, quæ nobis multimoda relatione per præſentium portitores laudabiliter inſinuata eſt, gratuito animo attribuere illis ſine vlla dilatione præuidemus. Et duo pallia vtrorumque metropolitanorum, id eſt, Honorio & Paulino direximus, vt dū quis eorū de hoc ſeculo ad auctorē ſuum fuerit accerſitus, in loco ipſius alterū epiſcopū ex hac noſtra auctoritate debeat ſubrogare, quod quidē tā pro veſtræ charitatis affectu, q̄ pro tantarū prouinciarū ſpatio, quæ inter nos & vos eſſe noſcūtur, ſumus inuitati concedere, vt in omnibus deuotioni veſtrę noſtrū cōcurſum & iuxta veſtra deſideria pręberemus. Incolumē excellentiā veſtrā gratiā ſuperna cuſtodiat.

Vt Honorius, qui Iuſto in epiſcopatu Dorouernenſis eccleſiæ ſucceſsit, ab Honorio papa pallium & literas acceperit.

CAP. XVIII.

INtere hæc Iuſtus archiepiſcopus ad cæleſtia regna ſublatus eſt quarto Iduum Nouembrium die, et Honorius pro illo eſt in præſulatū electus. Qui ordinandus venit ad Paulinū, & occurrente ſibi illo in Lindocolino, quintus ab Auguſtino Dorouernēſis eccleſiæ conſecratus eſt antiſtes. Cui etiā pręfatus papa Honorius miſit palliū & literas, in quibus decreuit

hoc ipſum,quod in epiſtola ad Eduinum regem miſſa decreuerat,ſcilicet vt cùm Dorouernenſis vel Eboracenſis antiſtes de hac vita tranſierit,is qui ſupereſt conſors eiuſdem gradus habeat poteſtatem alterum ordinandi in loco eius qui tranſierat ſacerdotem,ne ſit neceſſe ad Romanam vſq; ciuitatem per tam prolixa terrarum & maris ſpatia pro ordinãdo Archiepiſcopo ſemper fatigari. Quarum etiam textum literarum in noſtra hac hiſtoria ponere commodum duximus .Dilectiſsimo fratri Honorio . Honorius, Inter plurima quæ redemptoris noſtri miſericordia ſuis famulis dignatur bonorum munera prærogare,illud etiam clementer collata ſuę pietatis munificentia tribuit,quotiens per fraternos affatus vnanimã dilectionem quadam contemplatione alternis aſpectibus repręſentat,pro quibus maieſtati eius gratias indeſinenter exoluimus. Eumque votis ſupplicibus exoramus,vt veſtram dilectionem in prædicatione euangelii elaborantem & fructificantem,ſectantemque magiſtri veſtri & capitis ſui ſancti Gregorii regulam perpeti ſtabilitate confirmet. Et ad augmentũ eccleſiæ ſuæ potiora per vos ſuſcitet incrementa,vt fide & opere in timore dei & charitate veſtra acquiſitio deceſſorumque veſtrorum,quæ per domini Gregorii exordium pullulat,conualeſcendo amplius extendatur,vt ipſa vos dominici eloquii promiſſa in futuro reſpiciant.Voſque vox iſta ad æternam feſtiuitatem euocet:Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis,& ego reficiam vos.Et iterum:Euge ſerue bone & fidelis,quia ſuper pauca fuiſti fidelis,ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium domini tui.Et nos equidem fratres chariſſimi,hęc vobis pro æterna charitate exhortationis verba pręmittentes,quæ rurſus pro eccleſiarum veſtrarum priuilegiis congruere poſſe conſpicimus non deſiſtimus impartire.Et iã iuxta veſtram petitionem,quam filiorum noſtrorum regum vobis præſenti noſtra præceptione,vice beati Petri apoſtolorum principis, auctoritatem tribuimus, vt quando vnum ex vobis diuina ad ſe iuſſerit gratia vocari,is qui ſuperſtes fuerit alterũ in loco defuncti debeat epiſcopũ ordinare. Pro qua etiã re ſingula veſtrę dilectioni pallia pro eadem ordinatione celebranda direximus, vt per noſtræ pręceptionis auctoritatem poſsitis Deo placitam ordinationem efficere:quia vt hęc

vobis concederemus, longa terrarum mariſque interualla, quę inter nos ac vos obſiſtunt, ad hęc nos condeſcendere coë gerunt, vt nulla poſsit eccleſiarum veſtrarum iactura per cuiu ſlibet occaſionis obtentum quoquo módo peruenire, ſed po tius commiſsi vobis populi deuotionem plenius propagare. Deus te incolumem cuſtodiat dilectiſsime frater. Data die tertia Idus Iunias, imperantibus dominis noſtris piiſsimis Auguſtis. Heraclio, anno viceſimo quarto, procóſulatus eiuſdem anno viceſimo tertio, & conſulatus eius anno tertio. Sed & Heraclio fęliciſsimo Cęſare, id eſt, filio eius annò tertio, indictione ſeptima, id eſt, anno Dominicę incarnationis ſexcenteſimo triceſimo tertio.

Vt primo idem Honorius & poſt Iohannes literas genti Scottorum pro paſchæ obſeruatione ſimul & pro Pelagiana hæreſi miſerit.

CAP. XIX.

Miſit idē papa Honorius literas etiam genti Scottorum, quos in obſeruatione ſancti paſchæ errare compererat, iuxta quod ſuprà docuimus, ſolerter exhortans, ne paucitatem ſuam in extremis terræ finibus conſtitutam, ſapientiorem antiquis ſiue modernis, quæ per orbem terræ erant, Chriſti eccleſiis æſtimarent, neue contra paſchales computos & decreta ſynodalium totius orbis pontificum aliud paſcha celebrarent. Sed & Iohannes, qui & ſucceſſori eiuſdem Honorii Seuerino ſucceſsit, cum adhuc eſſet electus in pontificatum, pro eodem errore corrigendo literas eis magna auctoritate atque eruditione plenas direxit, euidenter aſtruens, quia dominicū paſchę diem à quintadecima luna vſq; ad viceſimam primam lunam (quod in Nicena ſynodo probatū eſt) oporteret inquiri. Nec nō & pro Pelagiana hæreſi (quàm apud eos reuiuiſcere didicerat) cauenda ac repellenda, in eadem illos epiſtola admonere curauit. Cuius epiſtolæ principium hoc eſt.

¶ Dilectiſsimis & ſanctiſsimis Thomiano, Columbano, Chromano, Dimano, & Bathano epiſcopis, Chromano, Hermannoque, Lauſtrano, Stellano, & Segiano presbyteris, Sarano cęteriſque doctoribus ſeu abbatibus Scottis Hilarius

archipresbyter & ſeruans locum ſanctę ſedis apoſtolicæ, Iohannes diaconus & in Dei nomine electus, Item Iohannes primicerius & ſeruans locum ſanctæ ſedis apoſtolicę, & Iohannes ſeruus Dei conſiliarius eiuſdem apoſtolicæ ſedis. Scripta quę per latores ad ſanctæ memoriæ Seuerinum papā adduxerunt, eo de hac luce migrante, reciproca reſponſa ad ea quæ poſtulata fuerant ſiluerunt. Quibus reſeratis, ne diutantæ quæſtionis caligo indiſcuſſa remaneret, repperimus quoſdam prouinciæ veſtrę contra orthodoxam fidem nouam ex veteri hæreſim renouare conantes, paſcha noſtrum in quo immo latus eſt Chriſtus nebuloſa caligine refutantes, & quartadecima luna cum Hebræis celebrare nitentes. Quo epiſtolæ principio manifeſtè declaratur, & nuperrimè temporibus illis hāc apud eos hæreſim exortam, & non totam eorum gentem, ſed quoſdam ex eis hac fuiſſe implicitos. Expoſita autem ratione paſchalis obſeruantiæ, ita de Pelagianis in eadem epiſtola ſubdunt: Et hoc quoque cognouimus, quòd virus Pelagianæ hæreſeos apud vos denuo reuiuiſcit, quod omnino hortamur, vt à veſtris mētibus huiuſmodi venenatū ſuperſtitionis facinus auferatur. Nam qualiter ipſa quoque execranda hęreſis damnata eſt, latere vos non debet: quia non ſolum per iſtos ducentos annos abolita eſt, ſed & quotidie à nobis perpetuo anathemate ſepulta damnatur: & hortamur ne quorum arma combuſta ſunt, apud vos eorum cineres ſuſcitentur. Nam quis non execretur ſuperbum eorum conamen & impium, dicentium, poſſe ſine peccato hominem exiſtere ex propria voluntate & non ex gratia Dei? Et primùm quidem blaſphemiæ & ſtultiloquium eſt dicere, eſſe hominem ſine peccato, quod omnino non poteſt, niſi vnus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus, qui ſine peccato eſt conceptus & partus. Nam cęteri homines cum peccato originali naſcentes, teſtimoniū pręuaricationis Adæ (etiam ſine peccato actuali exiſtētes) portare noſcuntur, ſecundum Prophetam dicentem: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.

Vt occiſo Eduino Paulinus Cantium rediens Rhofenſis eccleſiæ præſulatum ſuſceperit.

CAP. XX.

At

AT verò Eduinus cùm decẽ & ſeptem annis genti Anglorum ſimul & Britonum glorioſiſsimè præeſſet,è quibus etiã rex ipſe(vt diximus)Chriſti regno militauit,rebellauit aduerſus eum Carduella rex Britonum, auxilium præbente illi Penda viro ſtrennuiſsimo de regio genere Merciorum,qui & ipſe ex eo tempore gentis eiuſdẽ regno annis viginti & duobus varia ſorte præfuit.Et conſerto graui prçlio in campo qui vocatur Hethfelth,occiſus eſt Eduinus die quarta iduũ Octobris,anno dominicæ incarnationis ſexcenteſimo triceſimo tertio, cùm eſſet annorum quadraginta & ſeptem,eiuſq́ue totus vel interemptus vel diſperſus eſt exercitus.In quo etiã bello ante illum vnus filius eius Offrid iuuenis bellicoſus cecidit,alter Edfrid neceſsitate cogente ad Pendam Regem tranſfugit,& ab eo poſtmodum regnante Oſvvaldo contra fidem iuriſiurandi peremptus eſt.Quo tẽpore maxima eſt facta ſtrages in eccleſia vel gente Nord Humbrorum, maximè quòd vnus ex ducibus(à quibus acta eſt) paganus,alter quia barbarus erat,pagano ſæuior.Siquidem Penda cum omni Merciorum gente idolis deditus,& Chriſtiani erat nominis ignarus. At verò Carduella quàmuis nomen & profeſsionem haberet Chriſtiani,adeò tamen erat animo ac moribus barbarus, vt nec ſexui quidem muliebri vel innocuç paruulorum parceret ætati,quin vniuerſos atrocitate ferina morti per tormenta contraderet,multo tempore totas eorum prouincias debacchando peruagatus,ac totum genus Anglorum Britanniç finibus eraſurum ſe eſſe deliberans.Sed nec religioni Chriſtianç,quç apud eos exorta erat,aliquid impendebat honoris. Quippe cùm vſque hodie moris ſit Britonum,fidem religionemq́ue Anglorum pro nihilo habere, neq; in aliquo eis magis communicare quàm paganis.Allatum eſt aũt caput Eduini regis Eboracum, & illatum poſtea in eccleſiam beati Petri apoſtoli, quam ipſe cœpit, ſed ſucceſſor eius Oſvvaldus perfecit,vt ſupra docuim⁹.Poſitũ eſt aũt in porticu ſancti papæ Gregorii,à cui⁹ ipſe diſcipulis verbũ vitæ ſuſceperat.Turbatis itaq; rebus Nord Hũbrorũ huius articulo cladis,cũ nihil alicubi prçſidii niſi in fuga eſſe videretur,Paulin⁹ aſſumpta ſecũ Edelburga regina,quã pridem adduxerat,rediit Cãtiũ nauigio,atq; ab

Honorio Archiepiſcopo & Rege Edulbaldo multum honorifice ſuſceptus eſt. Venit autem illuc duce Baſſo milite regis Eduini fortiſsimo, habens ſecum Heanfredam filiam & Vulcfream filium Eduini, nec non & Iffi filium Oſfridi filii eius, quos poſteà mater metu Edboldi & Oſvvaldi regum miſit in Galliam, nutriendos Regi Decberto, ibique ambo in infantia defuncti, & iuxta honorem vel regiis pueris vel innocentibus Chriſti congruum in eccleſia ſepulti ſunt. Attulit quoque ſecum vaſa precioſa Eduini regis perplura, in quibus & crucem magnam auream, & calicem aureum conſecratum ad miniſterium altaris, quæ hactenus in eccleſia Cantii conſeruata monſtrantur. ¶ Quo in tempore Rhoſenſis eccleſia paſtorem minime habebat, eo quòd Romanus præſul illius ad Honorium papam à Iuſto Archiepiſcopo legatarius miſſus, abſorptus fuerat fluctibus Italici maris, ac per hoc curam illius præfatus Paulinus inuitatione Honorii antiſtitis & Eadbaldi regis ſuſcepit, ac tenuit vſque dum & ipſe ſuo tempore ad cæleſtia regna, cum glorioſi fructu laboris aſcendit, in qua eccleſia moriens pallium quoque quod à Romano papa acceperat reliquit. Reliquerat autem in eccleſia ſua Eboraci Iacobum Diaconum virum vtique eccleſiaſticum & ſanctum, qui multo exhinc tempore in eccleſia manens, magnas antiquo hoſti prædas docendo & baptizando eripuit. Cuius nomine vicus in quo maximè ſolebat habitare iuxta Cataractam vſque hodie cognominatur. Qui quoniam cantandi in eccleſia erat peritiſsimus, recuperata poſtmodum pace in prouincia creſcēte numero fideliū etiam magiſter eccleſiaſticę cantionis iuxta morem Romanorum ſeu Cantuariorum multis cœpit exiſtere. Et ipſe ſenex & plenus dierum, iuxta ſcripturas, patrum viam ſecutus eſt.

Eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorum libri ſecundi

FINIS.

Eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorum,

LIBER III.

Vt primi ſucceſſores Eduini regis & fidem ſuæ gentis prodiderint & regnum. Porrò Olwaldus chriſtianiſſimus rex vtrunque reſtaurauit.

CAP. I.

AT INTERFECTO in pugna Eduino, ſuſcepit pro illo regnum Deirorum (de qua prouincia ille generis proſapiam & primordia regni habuerat) filius patrui eius Elfrici, vocabulo Oſrichus, qui ad prædicationem Paulini fidei erat ſacramentis imbutus. Porrò regnum Berniciorum (nam in has duas prouincias gens Nord Humbrorum antiquitus diuiſa erat) ſuſcepit filius Edelfridi, qui de illa prouincia generis & regni originem duxerat, nomine Eanfridus. Siquidem tempore toto quo regnauit Eduinus, filii præfati Regis Edelfridi, qui ante eum regnauerat, cum magna nobilium iuuentute apud Scottos ſiue Pictos exulabant. Ibique ad doctrinam Scottorum catechizati, & baptiſmatis gratia ſunt recreati. Qui vt mortuo Rege inimico patriam ſunt redire permiſsi, accepiens primus eorũ, quem diximus, Oſrichus regnum Deirorum, ſecundus verò Eanfridus regnum Berniciorum. Vterque autem vt terreni regni infulas ſortitus eſt, ita ſacramenta regni cæleſtis, quibus initiatus erat, anathematizando perdidit, ac ſe priſcis idololatriæ ſordibus polluendũ perdendumq; reſtituit. Nec mora vtrumque Rex Britonum Ceduálla impia manu, ſed iuſta vltione peremit. Et primò quidem proxima æſtate Oſrichũ, dum ſe in oppidi municipio temerariè obſediſſet, erumpẽs ſubito cum ſuis omnibus imparatum cum toto exercitu deleuit. Deinde cum anno integro prouincias Nord Humbrorum non vt Rex victor poſſideret, ſed quaſi tyrannus ſæuiens diſperderet ac tragica cæde dilaceraret, Eanfridum inconſultè ad ſe cum duodecim electis militibus poſtulandæ pacis gratia venientem, ſimili ſorte damnauit. Infauſtus ille annus, & omnibus bonis exoſus

vſque

vſque hodie permanet, tam propter apoſtaſiam Regũ Anglorum, quàm fidei ſacramẽtis ſe exuerant, quàm propter veſanã Britonici Regis tyrannidẽ. Vnde cunctis placuit, Regũ tempora computantibus, vt ablata de medio Regum perfidorum memoria, idẽ annus ſequẽtis Regis, id eſt, Oſvvaldi viri Deo dilecti regno aſſignaretur. Quo, poſt occiſionẽ fratris Eanfridi, ſuperueniente cum paruo exercitu, ſed fide Chriſti munito, infandus Britonum dux cum immenſis illis copiis, quibus nihil reſiſtere poſſe iactabat, interemptus eſt, in loco qui lingua Anglorũ Deniſes burna, id eſt, riuus Deniſi vocatur.

Vt de ligno crucis, quod idem Rex contra Barbaros pugnaturus erexerat, inter innumera ſanitatum miracula quidam adoleſcens ſit brachii languore curatus.

CAP. II.

Oſtenditur autem vſque hodie, & in magna veneratione habetur locus ille, vbi venturus ad hãc pugnam Oſvvaldus ſignum ſanctæ crucis erexit, ac flexis genibus Deum deprecatus eſt, vt in tanta rerum neceſsitate ſuis cultoribus cæleſti ſuccurreret auxilio. Denique fertur, quia facta citato opere cruce ac fouea, præparata in qua ſtatui deberet, ipſe fide feruens hanc arripuerit, ac foueæ impoſuerit, atque vtraq; manu erectam tenuerit, donec adgeſto à militibus puluere terrę figeretur. Et hoc facto elata in altum voce, cuncto exercitui proclamauerit: Flectamus omnes genua, & Deum omnipotentẽ viuum ac verũ in communi deprecemur, vti nos ab hoſte ſuperbo ac feroce ſua miſeratione defendat, ſcit enim ipſe, quia iuſta pro ſalute gentis noſtræ bella ſuſcepimus. Fecerũt oẽs vt iuſſerat. Et ſic incipiente diluculo in hoſtem progreſsi, iuxta meritum ſuæ fidei victoria potiti ſunt. In cuius loco orationis innumerę virtutes ſanitatum noſcuntur eſſe patratę, ad indicium videlicet ac memoriã fidei Regis. Nam & vſq; hodie multi de ipſo ligno ſacro ſanctæ crucis aſtulas excidere ſolent, quas cum in aquas miſerint, eiſque languentes homines ac pecudes potauerint ſiue aſperſerint, mox ſanitati reſtituuntur. Vocatur locus ille lingua Anglorum Heoſonfeld, quod dici poteſt Latinè, cœleſtis Campus, quod certo vtique præſagio

præſagio futurorũ antiquitus nomẽ accepit,ſignificans nimirum quòd cœleſte ibidem erigendum tropheum,cœleſtis inchoanda victoria,cœleſtia vſque hodie forent miracula celebranda.Eſt aũt locus ille iuxta murum illum ad aquilonẽ,quo Romani quondam ob arcendos barbarorũ impetus totam à mari vſq; ad mare præcinxere Britanniã,vt ſupra docuimus. In quo videlicet loco conſuetudinẽ multo iam tempore fecerant fratres Haguſtaldenſis eccleſiæ(quæ non longè abeſt)aduenientes omni anno,pridie q̃ poſtea idẽ Rex Oſvvaldus occiſus eſt,vigilias pro ſalute animę eius facere, plurimaq; pſalmorũ laude celebrata, victimã pro eo manè ſacræ oblationis efferre.Qui etiã creſcente bona conſuetudine, nuper ibidẽ eccleſia cõſtructa atq; dedicata,ſacratiorẽ & cunctis honorabiliorẽ omnibus locũ fecerũt.Nec immerito,quia nullum,vt comperimus,fidei Chriſtianę ſignum, nulla eccleſia , nullũ altarè in tota Berniciorũ gẽte erectũ eſt,prius quàm hoc ſacrę crucis vexillũ nouus militię eductor dictãte fidei deuotione, contra hoſtẽ immaniſsimum pugnaturus ſtatueret.Nec ab re eſt,vnũ è pluribus,quæ ad hãc crucẽ patrata ſunt,virtutis miraculũ narrare.Quidã è fratribus eiuſdẽ Haguſtaldenſis eccleſię,nomine Bothelmus,qui nũc vſq; ſupereſt,ante paucos annos dum incautus fortè noctu in glacie incederet, repente corruens brachiũ cõtriuit, ac grauiſsima fracturę ipſius cœpit moleſtia fatigari,ita vt ne ad eos quidẽ adducere ipſum brachiũ nullatenus dolore arcẽte valeret.Qui cùm die quadã manè audiret vnum de fratribus ad locũ eiuſdẽ ſanctę crucis aſcẽdere diſpoſuiſſe, rogauit vt aliquam ſibi partẽ de illo ligno venerabili rediens afferret.Credere ſe dicens,quia per hoc donante domino ſalutem poſſet conſequi.Fecit ille vt rogatus eſt,& reuerſus ad veſperã,ſedentibus iam ad menſam fratribus, obtulit ei aliquid de veteri muſco, quo ſuperficies ligni erat obſita.Qui cum ſedens ad menſam non haberet ad manum vbi oblatum ſibi munus reponeret,miſit hoc in ſinum ſuum. Et dum iret cubitum, oblitus hoc alicubi deponere, permiſit ſuo in ſinu permanere. At medio noctis tempore cum euigilaret,ſenſit (neſcio quid frigidi) ſuo lateri adiacere ,admotaque manu requirere quid eſſet,ita ſanum brachium manumq́ue repperit,ac ſi nil vnquam tanti languoris habuiſſet.

Vt idem

Vt idem Rex poſtulans de gente Scottorum acceperit Aidanũ, eidemq́; in inſula Lindiſfarnenſi ſedem epi-ſcopatus donauerit.

CAP. III.

IDem ergo Oſvvaldus mox, vbi regnum ſuſcepit, deſyderans, totam cui præeſſe cœpit gentẽ, fidei Chriſtianę gratia imbui, cuius experimenta per maxima in expugnandis Barbaris iam ceperat, miſit ad maiores natu Scottorum, inter quos exulans ipſe baptiſmatis ſacramenta cum his qui ſecum erant militibus conſecutus erat, petens vt ſibi mitteretur antiſtes, cuius doctrina ac miniſterio gens quam regebat Anglorum dominicę fidei & dona diſceret, & ſuſciperet ſacramenta. Neque aliquanto tardius quod petiit impetrauit: accepit namque pontificem Aidanum ſummæ manſuetudinis & pietatis ac moderaminis virum, habentemq́ue zelum Dei, quàmuis non plenè ſecundum ſcientiam. Namque diem paſchæ dominicum more ſuæ gentis, cuius ſæpius mentionem fecimus, à quartadecima luna vſque ad viceſimam obſeruare ſolebat. Hoc etenim ordine ſeptentrionalis Scottorum prouincia, & omnis natio Pictorum illo adhuc tempore paſchæ dominicum celebrabat, æſtimans ſe in hac obſeruãtia ſancti ac laude digni patris Anatholii ſcripta ſecutum. Quod quidem an verum ſit, peritus quiſque facillimè cognoſcit. Porrò gentes Scottorum, quę in Auſtralibus Hyberniæ inſulę partibus morabantur, iam dudum ad admonitionem apoſtolicæ ſedis antiſtitis paſcha canonico ritu obſeruare didicerunt. Veniente igitur ad ſe epiſcopo Rex locum ſedis epiſcopalis in inſula Lindiſfarnenſi, vbi ipſe petebat, tribuit. Qui videlicet locus accedente ac recedente reumate, bis quotidie inſtar inſulæ maris circunluitur vndis, bis renudato litore contiguus terrę redditur: atque eius admonitionibus humiliter ac libenter in omnibus auſcultans, eccleſiã Chriſti in regno ſuo multum diligenter ędificare ac dilatare curauit. Vbi pulcherrimo ſæpe ſpectaculo contigit, vt euangelizante antiſtite, qui Anglorum linguam perfectè non nouerat, ipſe Rex ſuis ducibus ac miniſtris interpres verbi exiſteret cęleſtis: quia nimirum tam longo exilii ſui tempore linguam Scottorum iam plene didicerat.

didicerat. Exinde cœpere plures per dies de Scottorum regione venire Britanniam, atque illis Anglorũ prouinciis quibus regnauit Rex Oſvvaldus magna deuotione verbum fidei prædicare, & credentibus gratiam baptiſmi, quicunque ſacerdotali erant gradu prędititi, miniſtrare. Conſtruebantur ergo eccleſiæ per loca, confluebant ad audiendum verbum Dei populi gaudentes, donabantur munere regio poſſeſsiones & territoria ad inſtituenda monaſteria, imbuebãtur pręceptoribus Scottis paruuli Anglorum vna cum maioribus, ſtudiis & obſeruatione diſciplinę regularis. Nam monachi erant, maximè qui ad prædicandum venerant. Monachus ipſe epiſcopus Aidanus, vtpote de inſula quę vocatur Hydeſtinatus. Cuius monaſteriũ in cunctis penè ſeptentrionaliũ Scottorũ & oĩm Pictorũ monaſteriis non paruo tẽpore arcẽ tenebat, regẽdiſq; eorum populis præerat. Quę videlicet inſula ad ius quidem Britanniæ pertinet, nõ magno ab ea freto diſcreta, ſed donatione Pictorum, qui illas Britanniæ plagas incolunt, iam dudum monachis Scottorum tradita, eo quòd illis prædicantibus fidem Chriſti perceperunt.

Quando gens Pictorum fidem Chriſti ſuſceperit.

CAP. IIII.

SIquidem anno incarnationis dominicæ quingenteſimo ſexageſimo quinto (quo tempore gubernaculũ Romani imperii poſt Iuſtinianũ Iuſtinus minor accepit) venit de Hybernia presbyter & abbas habitu & vita monachi inſignis nomine Columbanus Britanniam, prędicaturus verbũ Dei prouinciis Septentrionalium Pictorum, hoc eſt, eis qui arduis atque horrentibus montium iugis ab auſtralibus eorum ſunt regionibus ſequeſtrati. Namque ipſi auſtrales Picti, qui intra eoſdem montes habent ſedes, multo ante tempore (vt perhibẽt) relicto errore idololatriæ fidẽ veritatis acceperant, prędicantẽ eis verbum Nynia epiſcopo reuerendiſsimo & ſanctiſsimo viro de natione Britonum, qui erat Romæ regulariter fidem & myſteria veritatis edoctus, cuius ſedem epiſcopatus, ſancti Martini epiſcopi nomine, & eccleſia inſignem (vbi ipſe etiam corpore vnà cum pluribus ſanctis requieſcit) iam nunc Anglo

rum gens obtinet.Qui locus ad prouinciam Berniciorũ pertinens,vulgo vocatur Ad candidam caſam,eo quòd ibi eccleſiam de lapide inſolito Britonibus more fecerit.Venit autem Britãniã Colũbanus regnante Pictis Bridio filio Meilochõ rege potẽtiſsimo,nono anno regni eius,gentemq́; illam verbo & exemplo ad fidem Chriſti conuertit. Vnde & præfatam inſulam ab eis in poſſeſsionem monaſterii faciendi accepit. Neque enim magna eſt, ſed quaſi familiarum quinque iuxta æſtimationem Anglorum, quam ſucceſſores eius vſque hodie tenent, vbi & ipſe ſepultus eſt,cùm eſſet annorum ſeptuaginta ſeptem,poſt annos circiter triginta & duos ex quo ipſe Britanniam prædicaturus adiit.Fecerat autẽ prius quàm Britanniam veniret monaſterium nobile in Hybernia, quod à copia roborum Dearmach lingua Scottorum, hoc eſt, cãpus roborum cognominatur.Ex quo vtroque monaſterio perplurima exinde monaſteria per diſcipulos eius & in Britannia & in Hybernia propagata ſunt.In quibus omnibus idem monaſterium inſulanum,in quo ipſe requieſcit corpore,principatum tenet.Habere autem ſolet ipſa inſula rectorem ſemper abbatem presbyterum,cuius iuri & omnis prouincia & ipſi etiam epiſcopi ordine inuſitato debeant eſſe ſubiecti, iuxta exemplum primi doctoris illius,qui non epiſcopus ſed presbyter extitit & monachus. De cuius vita & verbis nõnulla à diſcipulis eius feruntur ſcripta haberi.Verùm qualiſcunque fuerit ipſe,nos hoc de illo certum tenemus,quòd reliquit ſucceſſores magna continentia ac diuino amore regulariq́ue inſtitutione inſignes. In tempore quidem ſummę feſtiuitatis dubios circulos ſequentes, vtpote quibus longè vltra orbem poſitis,nemo ſynodalia Paſchalis obſeruantiæ decreta porrexerãt, tantum ea quę in propheticis euangelicis & apoſtolicis literis diſcere poterant,pietatis & caſtitatis opera diligenter obſeruantes.Permanſit aũt huiuſmodi obſeruantia Paſchalis apud eos tẽpore non pauco,hoc eſt,vſquead annum dominicę incarnationis ſeptingenteſimũ decimũ ſextũ per annos centũ quinquaginta . At tunc veniente ad eos reuerendiſsimo & ſanctiſsimo patre & ſacerdote Egbertho, de natione Anglorum,qui in Hybernia diutius exulauerat pro Chriſto, eratq́; doctiſsimus in ſcripturis, & lõgęua vitæ perfectione eximius,

correcti

correcti ſunt per eum, & ad verum canonicumq; paſchę diem tranſlati. Quem tamen & antea non ſemper in luna quartadecima cum Iudęis, vt quidam rebantur, ſed in die quidem dominica, alia tamen quàm decebat hebdomada, celebrabāt. Sciebant enim (vt Chriſtiani) reſurrectionem dominicā, quæ prima Sabbati facta eſt, prima Sabbati ſemp eſſe celebrandā. Sed vt barbari & ruſtici, quando eadem prima Sabbati, quæ nunc Dominica dies cognominatur, veniret, minime didicerant. Verùm quia gratia charitatis feruere nō omiſerant, huius quoque notitiam rei ad perfectum percipere meruerunt, iuxta promiſſum Apoſtoli dicentis: Et ſi quid aliter ſapitis, & hoc quoque vobis Deus reuelauit, de quo plenius in ſequentibus ſuo loco dicendum.

De vita Aidani epiſcopi.
CAP. V.

AB hac ergo inſula ab horum collegio monachorum ad prouinciam Anglorum inſtituendam in Chriſto miſſus eſt Aidanus accepto gradu epiſcopatus, quo tempore eidem monaſterio Segenius abbas & presbyter pręfuit. Vnde inter alia viuendi documenta ſaluberrimum abſtinentiæ vel continentię clericis exemplum reliquit. Cuius doctrinam id maxime commendabat omnibus, quòd non aliter quàm viuebat cum ſuis, ipſe docebat. Nihil enim huius mundi quærere, nil amare curabat. Cuncta quæ ſibi à regibus vel diuitibus ſeculi donabātur, mox pauperibus qui occurrerēt erogare gaudebat. Diſcurrere per cuncta & vrbana & ruſtica loca non equorum dorſo, ſed pedū inceſſu vectus, niſi ſi maior forte neceſsitas compuliſſet, ſolebat. Quatenus vbicumque aliquos vel diuites vel pauperes incedens aſpexiſſet, confeſtim ad hos diuertens, vel ad fidei ſuſcipiendæ ſacramentū, ſi infideles eſſent, inuitaret, vel ſi fideles, in ipſa eos fide confortaret, atque ad eleemoſynas bonorumq; operum executionē & verbis excitaret & factis. In tantum aūt vita illius à noſtri tēporis ſegnicia diſtabat, vt omnes qui cum eo incedebāt, ſiue adtonſi ſiue laici meditari deberent, id eſt, aut legendis ſcripturis, aut pſalmis diſcendis operam dare. Hoc erat quotidianum opus il-

lius, & omnium qui cum eo erant fratrum vbicumque locorum deueniſſent. Et ſi fortè eueniſſet (quod tamen raro euenit) vt ad Regis conuiuium vocaretur, intrabat cum vno clerico aut duobus, & vbi paululum reficiebatur, accelerabat ocyus ad legendum cum ſuis ſiue ad orandū egrediuit Cuius exemplis informati, tempore illo, religioſi quique viri ac fœminę, conſuetudinem fecerunt per totum annum, excepta remiſsione quinquageſimę paſchalis, quarta & ſexta Sabbati ieiunium ad nonam vſque horam protelare. Nunquam diuitibus honoris ſiue timoris gratia ſi qua deliquiſſent reticebat, ſed aſpera illos inuectione corrigebat. Nullam potentibus ſeculi pecuniam, excepta ſolummodo eſca, ſi quos hoſpitio ſuſcepiſſet, vnquam dare ſolebat. Sed ea potius quę ſibi à diuitibus donaria pecuniarum largiebantur, vel in vſuspauperū (vt diximus) diſpergebat, vel ad redemptionem eorum qui iniuſtè fuerunt venditi, diſpenſabat. Denique multos quos precio dato redemerat, redēptos poſtmodum ſuos diſcipulos fecit, atque ad ſacerdotalem vſque gradū erudiendo atq; inſtituendo prouexit. Ferunt aūt quia cùm de prouincia Scottorū Rex Oſvvaldus poſtulaſſet antiſtitē, qui ſibi ſuæque genti verbum fidei miniſtraret, miſſus fuerit primo alius auſterioris animi vir. Qui cùm aliquamdiu genti Anglorum prędicans nil proficeret, nec libenter à populo audiretur, redierit patriam, atque in conuentu ſeniorum retulerit, quia nihil prodeſſe docendo genti ad quam miſſus erat potuiſſet, eo quòd eſſent homines indomabiles & duræ ac barbaræ mentis. At illi, vt perhibent, tractatum magnū in concilio quid eſſet agendum habere cœperunt, deſyderantes quidem genti quam petebant ſalutem eſſe, ſed non recepto quem miſerant prædicatore dolentes. Tunc ait Aidanus (nam & ipſe cōcilio intererat) ad eū de quo agebatur ſacerdotem: Videtur mihi frater, quia durior iuſto indoctis auditoribus fuiſti, & non eis iuxta apoſtolicam diſciplinam primò lac doctrinæ mollioris porrexiſti, donec paulatim enutriti verbo Dei ad capienda perfectiora, & ad facienda ſublimiora Dei præcepta ſufficerent. Quo audito omniū qui conſedebant ad ipſum ora & oculi conuerſi diligēter quid diceret diſcutiebant, & ipſum eſſe dignum epiſcopatu, ipſum ad erudiendos incredulos & indoctos mitti debere decernunt.

nunt.

nunt. Qui gratia diſcretionis, quę virtutũ mater eſt, ante omnia probatur imbutus, ſicq; illum ordinantes ad prædicandũ miſerunt. Qui vbi tempus accepit ſicut prius moderamine diſcretionis ita poſtmodũ et cęteris virtutibus ornatus apparuit.

De religione ac pietate miranda Oſwaldi regis.

CAP. VI.

HVius igitur reuerendiſsimi antiſtitis doctrina Rex Oſvvaldus cum ea cui præerat gente Anglorum inſtitutus, non ſolum incognita progenitoribus ſuis regna cęlorum ſperare didicit: ſed & regna terrarum pluſquam vlli maiorum ſuorum ab eodẽ vno omnipotenti Deo qui fecit cęlum & terram conſecutus eſt. Denique omnes nationes & prouincias Britannię, quæ in quatuor linguas (id eſt, Britonum, Pictorũ, Scottorum Anglorũ) diuiſę ſunt, in ditione accepit. Quo regni culmine ſublimatus, nihilominus, quod mirũ dictu eſt, pauperibus & peregrinis ſemper humilis, benignus, & largus fuit. Denique fertur quòd tempore quodam cùm die ſancto Paſchę cum præfato epiſcopo conſediſſet ad prandium, poſituſq; eſſet in menſa coram eo diſcus argenteus regalibus epulis refertus, iamque eſſent manus ad panem benedicendum miſſuri, intraſſe ſubito miniſtrum ipſius, cui ſuſcipiendorum inopũ erat cura delegata, & indicaſſe Regi quia multitudo pauperum vndecunque aduenïens maxima per plateas ſederet, poſtulans aliquid eleemoſynæ à Rege. Qui mox dapes ſibimet appoſitas deferri pauperibus, & diſcum confringi, atq; eiſdęm minutatim diuidi pręcepit. Quo viſo pontifex qui aſsidebat delectatus tali facto pietatis, apprehendit dexteram eius & ait: Nunquã inueteraſcat hæc manus. Quod & ita iuxta votum benedictionis eius prouenit. Nam cùm interfecto illo in pugna manus cum brachio à cætero eſſent corpore reſecatæ, contigit vt hactenus incorruptæ perdurent. Denique in vrbe regia, quæ à regina quõdam vocabulo Bebba cognominatur, loculo incluſę argẽteo in eccleſia S. Petri ſeruãtur, ac digno à cunctis honore venerãtur. Huius induſtria regis Deirorum & Berniciorum prouinciæ, quæ eatenus ab inuicẽ diſcordabant, in vnã ſunt pacem, & velut vnum compaginatæ in populum.

Erat autem nepos Eduini regis ex ſorore Acha, dignumq́; fuit, vt tantus præceſſor talem haberet de ſua conſanguinitate & religionis hæredem & regni.

Vt prouincia Occidentalium Saxonum verbum Dei prædicante Byrino ſuſceperit, & de ſucceſſoribus eius Agilberchto, & Eleuterio.

CAP. VII.

EO tempore gens Occidentalium Saxonum, qui antiquitus Geuiſſe vocabantur, regnante Cynigilſo fidem Chriſti ſuſcepit. Prædicante illis verbum Byrino epiſcopo, qui cum conſilio papæ Honorii venerat Britanniam, promittens quidē ſe illo preſente in intimis vltra Anglorum partibus, quo nullus doctor pręceſsiſſet, ſanctæ fidei ſemina eſſe ſparſurū. Vnde & iuſſu eiuſdem pontificis per Aſterium Genuenſem epiſcopum in epiſcopatus conſecratus eſt gradum. Sed Britanniam perueniens, ac primùm Geuiſſorum gentē ingrediens, cùm omnes ibidem paganiſsimos inueniret, vtilius eſſe ratus eſt, ibi potius verbum Dei prædicare, quàm vltra progrediens eos quibus prędicare deberet inquirere. Itaque euangelizante illo in pręfata prouincia, cùm Rex ipſe catechizatus fonte baptiſmi cum ſua gente ablueretur, contigit tunc temporis ſanctiſsimum ac victorioſiſsimum Regem Nord Humbrorū Oſvvaldum affuiſſe, eumque de lauacro exeuntem ſuſcepiſſe, ac pulcherrimo prorſus & Deo dignus conſortio, cuius erat filiam accepturus in coniugē, ipſum prius ſecunda generatione Deo dedicatum ſibi accepit in filium. Donauerunt ergo ambo reges eidem epiſcopo ciuitatē quæ vocatur Dorcinca, ad faciendam inibi ſedē epiſcopalem, vbi factis dedicatiſque eccleſiis, multiſque ad dominum pro eius labore populis aduocatis, migrauit ad dominum. Sepultuſque in eadem ciuitate, & poſt annos multos Hedde epiſcopatum agente, tranſlatus inde in Ventam ciuitatem, atque in eccleſia beatorū apoſtolorum Petri & Pauli poſitus eſt. ¶ Defuncto autem Rege ſucceſsit in regnum filius eius Cenvvalch, qui & fidem & ſacramēta regni cœleſtis ſuſcipere renuit, & non multo poſt etiā regni terreſtris potentiam perdidit. Repudiata enim ſorore Pendam regis Merciorum, quam duxerat, aliam accepit vxorem.

Accepit filiā eius, cuius fuit patrinus in coniugem
Epō ciuitatem donant ad sedē epālē ibi faciendam.
Cenuualch, Rex.

vxorem. Ideoque bello petitus, ac regno priuatus ab illo, ſeceſsit ad regem Orientalium Anglorum,cui nomẽ erat Anna,apud quem triennio exulans fidem cognouit, ac ſuſcepit veritatem.Nam & ipſe apud quẽ exulabat rex erat vir bonus, & bona ac ſancta ſobole fœlix,vt in ſequentibus docebimus. Cùm verò reſtitutus eſſet in regnũ Cenvvalch, venit in prouinciam de Hybernia Pontifex quidã nomine Agilbertus,natione quidem Gallus,ſed tamen legendarum gratia ſcripturarum in Hybernia non paruo tempore demoratus. Coniunxitque ſe regi,ſponte miniſterium prædicandi aſſumens, cuius eruditionem atque induſtriam videns rex rogauit eum, accepta ibi ſede epiſcopali , ſuæ gentis manere pontificem. Qui precibus eius annuens multis annis eidem genti ſacerdotali iure præfuit.Tandem rex,qui Saxonum linguam tantum nouerat,pertæſus barbaræ loquelę ſubintroduxit in prouinciam alium ſuæ linguæ epiſcopum,vocabulo Vvini,& ipſum in Gallia ordinatum. Diuidenſque in duas parrochias prouinciam,huic in ciuitate Venta, quæ à gente Saxonũ Vintanceſtir appellatur,ſedem epiſcopalem tribuit.Vnde offenſus grauiter Agilbertus,quòd hoc ipſo inconſulto ageret Rex, rediit Galliam , & accepto epiſcopatu Pariſiacæ ciuitatis, ibidem ſenex & plenus dierum obiit.Non multis autem annis poſt abſceſſum eius à Britannia tranſactis, pulſus eſt Vvini ab eodem rege de epiſcopatu , qui ſecedens ad regem Merciorum,vocabulo Vulfheri, emit precio ab eodẽ ſedem Londoniæ ciuitatis,eiuſque epiſcopus vſque ad vitæ ſuę terminũ manſit. Sicque prouincia Occidentalium Saxonum tempore non pauco abſque pręſule fuit.Quo etiam tempore rex præfatus ipſius gentis grauiſsimis regni ſui damnis ſępiſsimè ab hoſtibus afflictus , tandem ad memoriam reduxit, quòd eum quem pridem perfidia regno depulerit, fideąagnita Chriſti in regnum reuocauerit.Intellexitque quòd etiam tunc deſtituta pontifice prouincia,rectè pariter diuino fuerit deſtituta pręſidio.Miſit ergo legatarios in Galliam ad Agilbertum,ſubmiſſa illum ſatiſfactione deprecans ad epiſcopatum ſuæ gentis redire.At ille ſe excuſans,& eò venire non poſſe conteſtãs,quia epiſcopatu propriæ ciuitatis ac parrochiæ teneretur aſtrictus. Ne tamen obnixè petenti nil ferret auxilii , miſit pro ſe illò

presbyterum Eleutherium nomine nepotem ſuum, qui ei ſi vellet ordinaretur epiſcopus, dicens: quòd ipſe eum dignum eſſe epiſcopatu iudicaret. Quo honorificè à populo & à rege ſuſcepto, rogauerunt Theodorũ tunc Archiepiſcopum Doro uernenſis eccleſiæ ipſum ſibi antiſtitem conſecrari. Qui conſecratus in ipſa ciuitate, multis annis epiſcopatum Geuiſſorũ ex ſynodica ſanctione ſolus ſedulo moderamine geſsit

Vt rex Cantuariorum Earconbertus idola deſtrui præcepit, & de filia eius Eartongatha, & propinqua eius Edelburg ſacratis Deo virginibus.

CAP. VIII.

ANno dominicæ incarnationis ſexcẽteſimo quadrageſimo Eadbaldus rex Cantuariorum tranſiens ex hac vita Earconberto filio regni gubernacula reliquit. Quę ille ſuſcepta viginti quatuor annis & aliquot menſibus nobiliſsimè tenuit. Hic primus regũ Anglorum in toto regno ſuo idola relinqui ac deſtrui, ſimul & ieiunium quadraginta dierum obſeruari, principali auctoritate præcepit. Quæ ne facilè à quopiam poſſet contemni, in tranſgreſſores dignas & competentes punitiones propoſuit. Cuius filia Eartõgatha, vt cõdigna parẽti ſoboles, magnarum fuit virgo virtutũ, indeſinẽter ſemper ſeruiens Deo in monaſterio, quod in regione Francorũ conſtructũ eſt ab abbatiſſa nobiliſsima, vocabulo Fara, in loco qui dicitur Brige. Nam eo tempore necdum multis in regione Anglorum monaſteriis conſtructis, multi de Britannia monaſticæ conuerſationis gratia Francorum vel Galliarum monaſteria adire ſolebant, & filias ſuas eiſdem erudiendas, ac ſponſo cęleſti copulandas mittebant. Maximè in Brige & in Cale & in Andilegum monaſterio. Inter quas erat Sedrido filia vxoris Annę regis Orientaliũ Anglorum, cuius ſuprà meminimus, & filia naturalis eiuſdem Regis Edelburg, vtraque cum eſſet peregrina, prę merito virtutum eiuſdem monaſterii Brigenſis eſt abbatiſſa conſtituta. Cuius regis filia maior Sexburg vxor Earconberti Regis Cantuariorum habuit filiam Eartongatham, de qua ſumus dicturi. Huius autem virginis Deo dedicatæ multa quidem ab incolis loci illius ſolent opera

virtutum

virtutum & ſigna miraculorum vſque hodie narrari. Verùm nos de tranſitu tamen illius, quo cæleſtia regna petiit, aliquid breuiter dicere ſufficiat. Imminente ergo die ſuę vocationis, cœpit circumire in monaſterio caſulas infirmarum Chriſti famularum, earumque maximè quæ vel ætate prouecta vel probitate erant morum inſigniores, quarum ſe omnium precibus humiliter commendãs, obitum proximè ſuum, quem reuelatione didicerat, non celabat eſſe futurum. Quam videlicet reuelationem huiuſmodi eſſe perhibebat: Vidiſſe ſeſe albatorum cateruam hominum idem monaſterium intrare, hoſque à ſe interrogatos quid quęrerent, aut quid ibi vellent, reſpondiſſe, quòd ob hoc illò fuerint deſtinati, vt aureum illud numiſma, quod eò de Cantio venerat, ſecum aſſumerent. Ipſa autem nocte, in cuius vltima parte, id eſt, incipiente aurora, præſentis mundi tenebras tranſiens, ſupernã migrauit ad lucem. Multi de fratribus eiuſdem monaſterii, qui aliis erant in ædibus, iam manifeſtè ſe concentus angelorum pſallentium audiſſe referebant, & ſonitum quaſi plurimę multitudinis monaſterium ingredientis. Vnde mox egreſsi dignoſcere quid eſſet, viderunt lucem cœlitus emiſſam fuiſſe permaximã quę ſanctam illam animam carnis vinculis abſolutam ad æterna patriæ cęleſtis gaudia deducebat. Addunt & alia, quę in ipſa nocte in monaſterio eodẽ diuinitus fuerint oſtenſa miracula. Sed hęc nos ad alia tendentes ſuis narrare permittimus. Sepultum eſt autẽ corpus venerabile virginis & ſponſę Chriſti in eccleſia beati protomartyris Stephani. Placuitque poſt diem tertium, vt lapis quo monumentum tegebatur amoueretur, & altius in ipſo loco reponeretur, quod dum fieret, tãtæ flagrantiæ ſuauitas ab imis ebulliuit, vt cunctis qui aſtabant fratribus & ſororibus quaſi opobalſami cellaria eſſe viderentur aperta. Sed & matertera eius, de qua diximus Edelburga, & ipſa Deo dilectam perpetuę virginitatis gloriam in magna corporis continentia ſeruauit, quæ cuius eſſet virtutis magis poſt mortẽ claruit. Cũ enim eſſet abbatiſſa cœpit facere in monaſterio ſuo eccleſiam in honorem omnium apoſtolorũ, in qua ſuum corpus ſepeliri cupiebat. Sed cum opus idẽ ad medium fermè eſſet perductum, illa ne hoc perficeret morte prę repta eſt, & in ipſo eccleſiæ loco vbi deſyderabat condita.

Poſt

Poſt cuius mortem fratribus alia magis curantibus intermiſſum eſt hoc ædificium annis ſeptem,quibus completis ſtatuerunt ob nimietatem laboris huius ſtructuram funditus relinquere. Oſſa verò abbatiſſę illo de loco eleuata in eccleſiam quæ eſſet perfecta ac dedicata transferre. Et aperientes ſepulchrum eius ita intemeratum corpus inuenere,vt à corruptione concupiſcentię carnalis erat immune,& ita denuo lotum, atque aliis veſtibus indutum,tranſtulerunt illud in eccleſiam beati Stephani martyris. Cuius videlicet natalis ibi in magna gloria ſolet celebrari,die Nonarum Iuliarum.

Vt in loco in quo occiſus eſt rex Oſwaldus crebra ſanitatum miracula facta,vſque ibi primo iumentum cuiuſdam viantis, ac deinde puella paralitica ſit curata.

CAP.IX.

REgnauit autem Oſvvaldus rex chriſtianiſsimus Nord Humbrorum nouem annos, annumerato etiam illo anno,quem & feralis impietas Regis Britonum & apoſtaſia demens Regum Anglorum deteſtabilem fecerat.Siquidem(vt ſuprà docuimus) vno animo omnium conſenſu firmatum eſt, vt nomen & memoria apoſtatarum de catalogo regum Chriſtianorum prorſus aboleri deberet,neque aliquis regno eorum annus adnotari. Quo completo annorũ curriculo occiſus eſt, cõmiſſo graui prȩlio,ab eadem gente pagana,paganoque rege Merciorum,à quo et prȩdeceſſor eius Eduinus peremptus fuerat,in loco qui lingua Anglorum nuncupatur Maſerfelth, anno ætatis ſuæ trigeſimo octauo die quinto menſis Auguſti, Cuius quanta fides in Deum, quæ deuotio mentis fuerit, id poſt mortem virtutum miraculis claruit.Namque in loco vbi pro patria dimicans à paganis interfectus eſt,vſque hodie ſanitates infirmorum & hominum & pecorum celebrari non deſinunt.Vnde contigit vt puluerem ipſum, vbi corpus eius in terram corruit,multi auferentes, & in aquam mittentes,ſuis per hoc infirmis multum commodi afferrent. Qui videlicet mos adeo increbuit, vt paulatim ablata exinde terra, foſſam ad menſuram ſtaturæ virilis altam reddiderit. Nec mirandum in loco mortis illius infirmos ſanari, qui ſemper dum viueret

viueret infirmis & pauperibus cõſulere,& eleemoſynas dare, opem ferre,non ceſſabat.Et multa quidem in loco illo,vel de puluere loci illius facta virtutum miracula narrantur. Sed nos duo tantum,quæ à maioribus audiuimus, referre ſatis duximus. Non multo poſt interfectionem eius exacto tempore contigit,vt quidam equo ſedẽs iter iuxta locum ageret illum, cuius equus ſubito laſſeſcere conſiſtere, caput in terram declinare,ſpumas ex ore dimittere,& augeſcẽte dolore nimio in terram cœpit ruere,deſiliuit eques,& ſtramine ſubſtrato cœpit expectare horam,qua aut melioratum reciperet iumentũ, aut relinqueret mortuũ.At ipſum diu graui dolore vexatum, cùm diuerſas in partes ſe torqueret,repente volutando deuenit in illud loci,vbi rex memorabilis occubuit.Nec mora quieſcente dolore ceſſabat ab inſanis membrorum motibus, & conſueto equorum more,quaſi poſt laſsitudinem in diuerſum latus vicißim ſeſe voluere, ſtatimque exurgens quaſi ſanus per omnia vireta herbarum auidius carpere, cœpit, quo ille viſo,vt vir ſagacis ingenii,intellexit aliquid miræ ſanctitatis huic loco, quo equus eſt curatus,ineſſe.Et poſito ibi ſigno, non multo poſt aſcendit equum,atque hoſpitium quò propoſuerat acceßit,quò dum adueniret,inuenit puellam ibi neptem patriſfamilias longo paralyſis morbo grauatam.Et cùm familiares domus illius,de acerba puellę infirmitate ipſo præſente quererẽtur,cœpit dicere ille de loco vbi caballus ſuus eſſet curatus.Quid multa?imponentes carro duxerunt ad locũ illum, ibidemque depoſuerunt.At illa poſita in loco obdormiuit parumper,& vbi euigilauit,ſanatam ſe ab illa corporis diſſolutione ſentiens,poſtulata aqua,ipſa lauit faciem, crines compoſuit,caput linteo cooperuit,& cum his, qui ſe adduxerant,ſana pedibus incedendo reuerſa eſt.

Vt puluis illius contra ignem valuerit.

CAP.X.

EO tempore venit alius quidam de natione Britonum(vt ferunt) iter faciens iuxta ipſum locum, in quo præfata erat pugna completa. Et vidit vnius loci ſpacium cætero campo viridius ac venuſtius

nuſtius,cœpitq́ue ſagaci animo coniicere,quòd nulla eſſet alia cauſa inſolitę illo in loco viriditatis,niſi quòd ibidem ſanctior cætero exercitu vir aliquis fuiſſet interfectus.Tulit itaq; de puluere terrę illius ſecum,illigans in linteo,cogitans quod futurum erat,quia ad medelam infirmantium idem puluis proficeret:& pergens itinere ſuo peruenit ad vicum quendam veſpere,intrauitq́ue in domum in qua vicini cœnantes epulabantur,& ſuſceptus à dominis domus reſedit & ipſe cum eis ad conuiuium,appendens linteolum cum puluere quem attulerat in vno poſte parietis.Cumq́; diutius epulis atq; ebrietati vacarent,accenſo grandi igne in medio,contigit volantibus in altum ſcintillis, culmen domus quod erat virgis contextū atque fœno tectum,ſubitaneis flammis impleri. Quod cùm repente conuiuæ terrore confuſi conſpicerent,fugerunt foras nihil ardenti domui iamiamque perituræ prodeſſe valentes. Conſumpta ergo domo flammis,poſtis ſolummodo, in quo puluis ille incluſus pendebat,tutus ab ignibus & intactus remanſit. Qua viſa virtute mirati ſunt valde, & perquirētes ſubtilius inuenerunt, quòd de illo loco adſumptus erat puluis,vbi regis Oſvualdi ſanguis erat effuſus. Quibus patefactis ac diffamatis longè lateq́ue miraculis, multi locum frequentare illum,& ſanitatum ibi gratiam capere ſibi ſuiſq́ue cœperunt.

accendebant ignes in medio.

Vt ſuper reliquias eius lux cœleſtis tota nocte ſteterit,& vt per eas ſint dæmoniaci curati.

CAP.XI.

Inter quæ nequaquam ſilentio prętereundum reor,quid virtutis ac miraculi cęleſtis fuerit oſtenſum,cùm oſſa eius inuenta,atque ad eccleſiam,in qua nunc ſeruantur,tranſlata ſunt. Factum eſt autem hoc per induſtriam reginę Merciorū Offridæ,quæ erat filia fratris eius Oſvvini,qui poſt illū regni apicem tenebat, vt in ſequentibus dicemus.Eſt monaſterium nobile in prouincia Lindiſſi,nomine Beardanā,quod eadem regina cum viro ſuo Adilredo multum diligebat, venerabatur, excolebat, in quo deſyderabat honoranda patrui ſui oſſa recondere.Cumq́ue veniſſet carrum , in quo eadem

oſſa

oſſa ducebantur, incumbente veſpera, in monaſterium præfatum noluerunt ea, qui erant in monaſterio, libenter excipere: quia & ſi ſanctum eum nouerant, tamen quia de alia prouincia ortus fuerat, & ſuper eos regnum acceperat, veteranis eum odiis etiam mortuum inſequebantur. Vnde factum eſt, vt ipſa nocte reliquię allatæ foris permanerent tentorio tamen maiore ſupra carrũ in quo inerant extenſo: ſed miraculi cæleſtis oſtenſio, quàm reuerēter ea ſuſcipienda à cunctis fidelibus eſſent, patefecit. Nam tota ea nocte columna lucis à carro illo ad cœlum vſque porrecta, omnibus penè eiuſdem Lindiſſę prouinciæ locis conſpicua ſtabat. Vnde mane facto fratres monaſterii illius, qui pridie abnuerant, diligenter ipſi petere cœperunt, vt apud ſe eædem ſanctæ ac Deo dilectæ reliquię conderentur. Tota igitur oſſa intulerunt in thecam, quam in hoc pręparauerant, atque in eccleſia, iuxta honorem congruum, poſuerunt: & vt regia viri ſancti perſona memoriam haberet æternam, vexillum eius ſuper tumbã ex auro & purpura compoſitum appoſuerunt, ipſamque aquam in qua lauerunt oſſa in angulum ſacrarii fuderunt. Ex quo tempore factum eſt, vt ipſa terra quæ lauacrum venerabile ſuſcepit, ad abigendos ex obſeſsis corporibus dęmones gratię ſalutaris haberet effectum. Denique tempore ſequente cùm præfata regina in eodem monaſterio moraretur, venit ad ſalutandam eam abbatiſſa quædam venerabilis, quæ vſque hodie ſupereſt, vocabulo Edilhilt, ſoror virorum ſanctorum Edelvvini & Aldevvini, quorum prior epiſcopus in Lindiſsi prouincia, ſecundus erat abbas in monaſterio, quod vocatur Peartaneu, à quo non longè & illa monaſterium habebat. Quum ergo veniens illuc loqueretur cum regina, atque inter alia ſermone de Oſvvaldo exorto diceret, quòd & ipſa lucem ipſa nocte illa ſupra reliquias eius ad cęlum vſque altam vidiſſet, adiecit regina, quòd de puluere pauimenti in quo aqua lauacri illius effuſa eſt, multi iam ſanati eſſent infirmi. At illa petit ſibi portionem pulueris ſalutiferi dari, & accipiens illigatũ panno condidit in capſella, & rediit. Trãſacto aũt tẽpore aliquanto, cùm eſſet in ſuo monaſterio, venit illuc quidam hoſpes, qui ſolebat nocturnis ſæpius horis repentè ab immundo ſpiritu grauiſsimè vexari. Qui quum benignè ſuſceptus poſt cœnam in lecto

membra poſuiſſet,ſubito à diabolo arreptus,inclamare, dentibus frendere,ſpumare,& diuerſis motibus cœpit membra torquere. Cumq́; à nullo vel teneri vel ligari potuiſſet,cucurrit miniſter,& pulſans ad oſtium nunciauit abbatiſſę. At illa aperiens ianuam monaſterii,exiuit ipſa cum vna ſanctimonialiũ fœminarum ad locum virorum,& euocans presbyterum rogauit ſecum venire ad patientem. Vbi cùm venientes viderēt multos affuiſſe,qui vexatum tenere,& motus eius inſanos cōprimere conati nequaquam valebant,dicebat presbyter exorciſmum,& quæcũq; poterat,pro ſedādo miſeri furore agebat: ſed nec ipſe quàmuis multum laborans,proficere aliquid valebat. Cumq́; nil ſalutis furenti ſupereſſe videretur,repente venit in mentē abbatiſſæ puluis ille præfatus. Statimque iuſsit ire miniſtram,& capſellam in qua erat adducere. Et cùm illa afferēs quæ iuſſa eſt, intraret atriũ domus in,cuius interiorib⁹ dæmonioſus torquebatur,cōticuit ille ſubito,& quaſi in ſomnum laxatus depoſuit caput,membra in quietem omnia compoſuit,conticuere omnes,intentique ora tenebant, quem res exitum haberet,ſoliciti expectantes. Et poſt aliquantum horę ſpatium reſedit qui vexabatur,& grauiter ſuſpirans,modo,inquit,ſanum ſapio,recepi enim ſenſum animi mei. At illi ſedulo ſciſcitabantur,quomodo hoc contigiſſet. Qui ait: Mox vt virgo hęc cum capſella quam portabat appropinquauit atrio domus huius,diſceſſere omnes qui me premebant ſpiritus maligni,& me relicto nuſquam comparuerunt. Tunc dedit ei abbatiſſa portiũculā de puluere illo,& ſic data oratione à presbytero noctē illā quietiſsimā duxit. Neq; aliquid ex toto nocturni timoris aut vexationis ab antiquo hoſte pertulit.

Vt ad tumbam eius ſit puerulus à febre curatus.

CAP. XII.

SEquente de hinc tempore fuit in eodem monaſterio puerulus quidam longo febrium incommodo grauiter vexatus. Qui cùm die quadā ſolicitus horam acceſsionis expectaret, ingreſſus ad eum quidam de fratribus: Vis,inquit,mi nate doceam te quomodo cureris ab huius moleſtia languoris. Surge,inquit,ingredere eccleſiam,& accedens ac ſepulchrũ Oſvvaldi,

Oſvvaldi ibi reſide,& quietus manens adhære tūbæ, vide ne exeas inde,nec de loco mouearis,donec hora receſsionis febrium tranſierit,tunc ipſe intrabo & educam te inde.Fecit vt ille ſuaſerat.Sedentemq́ue eum ad tumbam ſancti infirmitas tangere nequaquā preſumpſit,quoniā in tātum timēs aufugit,vt nec ſecunda die,nec tertia,nec vnquā exinde eum auderet cōtingere.Quod ita eſſe geſtū,qui referebat mihi frater inde adueniens adiecit, quòd eo adhuc tempore quo mecum loquebatur ſupereſſet in eodem monaſterio iam iuuenis ille,in quo tunc puero factum erat hoc miraculum ſanitatis.Nec mirandum preces Regis illius iam cum domino regnantis multū valere apud eum,qui temporalis regni quondam gubernacula tenēs,magis pro æterno regno ſemper laborare ac deprecari ſolebat.Deniq; ferunt,quia à tempore matutinæ laudis ſæpius ad diem vſq; in orationibus perſtiterit,atq; ob crebrum morem orandi,ſiue gratias agendi domino,ſemper vbicunq; ſedens ſupinas ſuper genua ſua manus habere ſolitus ſit. Vulgatum eſt autem & in conſuetudinē prouerbii verſum, quòd etiam inter verba orationis vitam finierit. Namque cum armis & hoſtibus circunſeptus, iamiamque videret ſe eſſe perimendum,orauit ad dominum pro animabus exercitus ſui. Vnde dicunt in prouerbio:Deus miſerere animabus dixit Oſvvaldus cadens in terrā.Oſſa illius tranſlata & cōdita ſunt in monaſterio quod diximus.Porro caput & manus cū brachiis à corpore præſciſas iuſſit rex qui occiderat in ſtipitibus ſuſpēdi. Quò poſt annū deueniēs cū exercitu ſucceſſor regni eius Oſvvinus abſtulit ea, & caput quidē in cœmiterio Lindiſſarnenſis eccleſiæ,in regia verò ciuitate manus cū brachiis condidit.

Vt in Hybernia ſit quidam à mortis articulo per eius reliquias reuocatus.

CAP. XIII.

NEc ſolum inclyti fama viri Britanniæ fines luſtrauit vniuerſos, ſed etiā trans Oceanum longè radios ſalutiferæ lucis ſpargens Germaniæ ſimul & Hyberniæ partes attigit.Denique reuerendiſsimus antiſtes Acca ſolet referre, quia cùm Romam vadens apud ſanctiſsimum Friſonum gētis Epiſcopum VVillibrordum cum

tegram ſe in hoc habere fidem reſpondebat. Tunc benedixi aquam,& aſtulam roboris præfati immittens,obtuli ęgro potandam.Nec mora,melius habere cœpit, & conualeſcens ab infirmitate multo deinceps tempore vixit,totoque ad Deum corde & opere conuerſus, omnibus vbicunque perueniebat clementiam pii conditoris,& fidelibus eius famuli gloriam prædicabat.

Vt defuncto Paulino Thamar pro eo Rhofenſis eccleſiæ præſulatum ſuſceperit,& de humilitate mirabili Oſwini, qui ab Oſuiu crudeli cęde peremptus eſt. CAP. XIIII.

TRanſlato ergo ad cęleſtia regna Oſvvaldo ſuſcepit regni terreſtris ſedem pro eo frater eius Oſvvin iuuenis triginta circiter annorum, & per annos viginti octo laborioſiſsimè tenuit. Impugnatus videlicet à pagano rege Penda, & ab ea quæ fratrem eius occiderat pagana gente Merciorum, & à filio quoque ſuo Alcfrido,necnon & à fratruo, id eſt,fratris ſui qui ante eum regnauit filio Adilualdo,cuius anno ſecundo,hoc eſt,ab incarnatione dominica anno ſexcenteſimo quadrageſimo quarto,reuerendiſsimus pater Paulinus quondam quidem Eboracenſis,ſed tunc epiſcopus Rhofenſis ciuitatis,tranſiit ad dominum ſexto Iduum Octobrium die.Qui decem & nouem annos & menſes duos & viginti vnum dies epiſcopatum tenuit.Sepultusque eſt in ſecretario beati apoſtoli Andreæ, quod rex Edilbertus à fundamentis in eadem Rhofi ciuitate conſtruxit.In cuius locum Honorius archiepiſcopus ordinauit Ithamar,oriundum quidem de gente Cãtuariorũ,ſed vita & eruditione anteceſſoribus ſuis æquandũ. Habuit aũt Oſvvin primus regni ſui temporibus conſortẽ regi dignitatis, vocabulo Oſvvini, de ſtirpe regis Eduini,hoc eſt,filium Oſrici,de quo ſuprà retulimus,virum eximiæ pietatis & religionis,qui prouinciæ Deirorum ſeptem annis in maxima omnium rerum affluentia,& ipſe amabilis omnibus pręfuit.Sed nec cum eo ille,qui cæteram transhumbranæ gentis partẽ ab Aquilone, id eſt, Berniciorum prouinciam regebat, habere pacem potuit,quinpotius ingraueſcentibus cauſis diſſenſionum miſerrima hunc cæde peremit.Siquidem congre-

gato contra inuicem exercitu, cùm videret ſe Oſvvinus cũ illo qui plures habebat auxiliarios non poſſe bello confligere, ratus eſt vtilius tunc dimiſſa intentione bellandi ſeruari ſe ad tempora meliora. Remiſit ergo exercitum, quem congregauerat, ac ſingulos domum redire præcepit à loco, qui vocatur Vvilfares Duun, id eſt, mons Vvilfari, & eſt à vico Cataractone decem fermè milia paſſuum contra ſolſtitialem occaſum ſecretus. Diuertitq́ue ipſe cum vno tantum milite ſuo fideliſſimo nomine Condheri celandus in domo comitis Hunualdi, quem etiam ipſum ſibi amiciſsimum autumabat. Sed heu proch dolor longè aliter erat. Nam ab eodem comite proditum eum Oſvvino cum præfato ipſius milite per præfectum ſuum Ediluinũ deteſtanda omnibus morte interfecit. Quod factum eſt die tertia decima Kalendarum Septembrium, anno regni eius nono, in loco qui dicitur Ingethlingũ, vbi poſt modum caſtigandi huius facinoris gratia monaſterium con ſtructũ eſt, in quo pro vtriuſque regis & occiſi videlicet, & eius qui occidere iuſsit, animæ redẽptione quotidie domino preces offerri deberent. Erat autem rex Oſvvinus & aſpectu venuſtus, et ſtatura ſublimis, et affatu iocundus, et moribus ciuilis, & manu omnibus nobilibus ſimul atque ignobilibus largus. Vnde contigit vt ob regiam eius & animi & vultus & meritorum dignitatem ab omnibus diligeretur, & vndique ad eius miniſterium de cunctis propè prouinciis viri etiam nobiliſsimi concurrerent. Cuius inter cęteras virtutis & modeſtiũ, & (vt ita dicam) ſpecialis benedictionis glorias etiam maxima fuiſſe fertur humilitas, vt vno probare ſat erit exemplo. Donauerat equũ optimũ antiſtiti Aidano, in quo ille quàmuis ambulare ſolitus, vel amniũ fluenta trãſire, vel ſi alia quęlibet neceſſitas inſiſteret, viã peragere poſſet, cui cùm paruo interiecto tẽpore pauper quidam occurreret, eleemoſynã petens, deſiliens ille præcepit equũ ita vt erat ſtratus regaliter pauperi dari. Erat enim multum miſericors & cultor pauperum ac velut pater miſerorum. Hoc cùm regi eſſet relatum dicebat epiſcopo, cùm fortè ingreſſuri eſſent ad prandium: Quid voluiſti domine antiſtes equum regium quem te conueniebat proprium habere pauperi dare? Nunquid non habuimus equos viliores plurimos, & alias ſpecies quæ ad pauperum dona ſufficerent,

quamuis

quàmuis illum eis equum non dares, quẽ tibi ſpecialiter poſsidendũ elegi? Cui ſtatim epiſcopus: Quid loqueris, inquit, rex? Num tibi carior eſt ille filius ęque quàm ille filius Dei? Quibus dictis intrabant ad prandendũ, & epiſcopus quidem reſidebat in ſuo loco. Porro rex venerat de venatu & cœpit conſiſtẽs ad focũ calefieri cum miniſtris. Et repente inter calefaciendum recordans verbi, quod dixerat illi antiſtes, diſcinxit ſe gladio ſuo, & dedit illũ miniſtro, feſtinusq; accedẽs ante pedes epiſcopi corruit, poſtulans vt ſibi placatus eſſet, quia nunquã, inquit, deinceps aliquid loquar de hoc, aut iudicabo quid vel quantũ de pecunia noſtra filiis Dei tribuas: quod vidẽs epiſcopus multum pertimuit, ac ſtatim exurgens lauauit eum, promittens ſe multũ illi eſſe placatum, dummodo ille reſidens ad epulas triſtitiã deponeret. Dũq; rex iubente ac poſtulãte epiſcopo lætitiã reciperet, cœpit contra epiſcopus triſtis vſq; ad lachrymarũ profuſionem effici. Quẽ dũ presbyter ſuus lingua patria, quam rex & domeſtici eius nõ nouerant, quare lachrymaretur interrogaſſet. Scio, inquit, quòd non multo tẽpore victurus eſt rex. Nunquam enim vidi ante hac humilem regem. Vnde animaduerto citius illum ex hac vita rapiendum. Non enim digna eſt hæc gens talem habere rectorem. Nec multo poſt dira antiſtitis præſagia triſti regis funere: de quo ſuprà diximus, impleta ſunt. Sed & ipſe antiſtes Aidan non plus quàm duodecimo poſt occiſionem regis quem amabat die, id eſt, pridie kalendarum Septembrium de ſeculo ſublatus perpetua laborum ſuorum à domino pręmia recepit.

Vt epiſcopus Aidan nautis & tempeſtatem futuram prædixerit, & oleum ſanctum quo hanc ſedarent dederit.

CAP. XV.

QVi cuius meriti fuerit etiam miraculorũ ſignis internus arbiter edocuit. E quibus tria memorię cauſa ponere ſatis ſit. Presbyter quidam nomine Vtta multę grauitatis ac veritatis vir, & ob id oĩbus etiã ipſis principibus ſeculi honorabilis cũ mitteret Cantiã ob ad ducendã cõiugẽ regi Oſvvini filiã videlicet Eduini regis Eanfledã, q̃ occiſo patre illuc fuerat adducta. Qui terreſtri quidem itinere illò venire, ſed nauigio cũ vir

gine

gine redire diſponebat. Acceſsit ad epiſcopum Aidanū, obſecrans eum pro ſe ſuiſque qui tunc iter erant aggreſſuri domino ſupplicare. Qui benedicens illos, ac Domino commendans, dedit etiam oleum ſanctificatum. Scio, inquiens, quia vbi nauem aſcenderitis, tempeſtas vobis & ventus contrarius ſuperueniet. Sed tu memento, vt hoc oleum quod tibi do mittas in mare, & ſtatim quieſcentibus ventis ſerenitas maris vos lęta proſequetur, & cupito itinere domum remittet, quæ cuncta, vt prædixerat antiſtes, ex ordine completa ſunt. Equidem inprimis furentibus vndis pelagi tentabant nautę anchoris in mare miſsis nauem retinere, neque hoc agentes aliquid proficiebant. Cumq́ue mergentibus vndique & implere incipientibus nauem fluctibus, mortem ſibi omnes imminere, iam iamque adeſſe viderent, tandem presbyter reminiſcens verba antiſtitis, aſſumpta ampulla miſit de oleo in pontum, & ſtatim vt prædictum erat ſuo quieuit à feruore. Sicq́ue factum eſt vt vir Dei per prophetiæ ſpiritum tempeſtatem prædixerit futuram, & per virtutem eiuſdem ſpiritus hanc exortam, quàmuis corporaliter abſens, ſopiuerit. Cuius ordinem miraculi non quilibet dubius relator, ſed fidiſsimus mihi noſtræ eccleſiæ presbiter Cynimund vocabulo narrauit, qui ſe hoc ab ipſo Vtta presbytero in quo & per quem completum eſt, audiſſe perhibebat.

Vt idem admotum ab hoſtibus vrbi regię ignem orando amouerit.

CAP. XVI.

ALiud eiuſdem patris memorabile miraculum ferunt multi, qui noſſe potuerunt. Nam cùm tēpore epiſcopatus eius hoſtilis Merciorum exercitus Penda duce Nord Humbrorum regiones impia clade longè lateq́ue deuaſtans, peruenit ad vrbem vſque regiam, quæ ex Bebbę quondam reginę vocabulo cognominatur, eamq́ue cùm neque armis, neque obſidione capere poterat, flāmis abſumere conatus eſt, diſciſſiſq; vinculis quæ in vicinia vrbis inuenit, aduexit illò plurimā congeriē trabiū, tignorū, parietū, virgeorū, aliarūq; rerū. Et his vrbē in magna altitudine circūdedit à parte quę terræ eſt contigua.

Et

Et dum ventum opportunum cerneret illato igne comburere vrbem niſus eſt. Quo tempore reuerendiſsimus antiſtes Aidan in inſula Farne, quæ duobus ferme milibus paſſuũ ab vrbe procul abeſt morabatur. Illò enim ſæpius ſecretè orationis & ſilentii cauſa ſecedere conſueuerat. Denique vſque hodie locum ſedis illius ſolitarie in eadem inſula ſolent oſtendere. Qui cùm ventis furentibus globos ignis ac fumum ſupra muros vrbis exalare conſpiceret, fertur eleuatis ad cælum oculis manibusq́ue cum lachrymis dixiſſe: Vide Domine quanta mala facit Penda. Quo dicto ſtatim mutati ab vrbe venti, in eos qui accenderant flammarum incendia retorſerunt, ita vt aliqui læſi omnes territi impugnare vltra vrbẽ ceſſarent, quam diuinitus iuuari cognouerant.

Vt deſtina eccleſiæ, cui idem accumbens obierat, ardentibus cæteris domus flammis abſumi nequiuerit, & de interna vita illius.

CAP. XVII.

HVnc cùm dies mortis egredi è corpore cogeret, completis annis epiſcopatus ſui ſeptemdecim, erat in villa regia non longe ab vrbe de qua præfati ſumus: in hac enim habens eccleſiam & cubiculum ſępius ibidem diuerti ac manere, atq; inde ad prædicandum circum quaq; conſueuerat exire, quod ipſum & in aliis villis regiis facere ſolebat, vtpote nihil proprię poſſeſsionis excepta eccleſia ſua & adiacentibus agellis habens. Tetenderunt ergo ei ęgrotanti tentorium ad Occidentalem eccleſię partem, ita vt ipſum tentorium parieti hæreret eccleſię. Vnde factum eſt vt adcliuis deſtinæ, quę extrinſecus eccleſiæ pro munimine erat appoſita, ſpiritum vitę exalaret vltimum. Obiit autem decimoſeptimo epiſcopatus ſui anno, pridie Kalendarum ſeptẽbrium. Cuius corpus mox inde tranſlatum ad inſulam Lindiſſarnenſiũ atque in cœmiterio fratrũ ſepultum eſt. At interiecto tempore aliquanto, cùm fabricata eſſet ibi baſilica maior, atque in honorem beatiſsimi apoſtolorum principis dedicata, illò oſſa eius tranſlata, atque ad dexteram eius altaris iuxta venerationem tanto pontifice dignam condita ſunt. Succeſsit verò ei in epiſcopatum Sinan,

&

gelicis, ſiue apoſtolicis, ſiue propheticis literis facienda cognouerat prætermittere, ſed cuncta pro ſuis viribus operibus explere curabat. Hęc in pręfato antiſtite multum complector & amo, quia nimirum hæc Deo placuiſſe non ambigo. Quòd aũt paſcha non ſuo tempore obſeruabat, vel canonicum eius tempus ignorans, vel ſuæ gentis auctoritate, ne agnitum ſequeretur, deuictus, non approbo nec laudo. In quo tamen hoc approbo, quia in celebratione ſui paſchæ non aliud corde tenebat, venerabatur, et predicabat, quàm quod nos, id eſt, redemptionem generis humani per paſsionem, reſurrectionem, aſcenſionem in cælos mediatoris Dei & hominum hominis Ieſu Chriſti. Vnde & hanc non, vt quidam falſo opinantur, quartadecima luna in qualibet feria cũ Iudæis, ſed die dñica ſemper agebatà luna quartadecima vſq; ad viceſimã, propter fidẽ videlicet dñicę reſurrectionis quã vna ſabbati factã, ꝓpter ſpẽ noſtræ reſurrectionis quã eandẽ vnã ſabbati, quæ nũc Dñica dies dicitur, veraciter futuram ſancta eccleſia credebat.

De vita vel morte religioſi regis Sigberti.

CAP. XVIII.

His temporibus regni Orientaliũ Anglorũ poſt Eorpvvaldũ Redualdi ſucceſſorem Sigbertus frater eius præfuit homo bonus ac religioſus, qui dudum in Gallia dum inimicitias Redualdi fugiẽs exularet lauacrum baptiſmi percepit, & patriam reuerſus, vbi regno potitus eſt, mox ea quæ in Galliis bene diſpoſita vidit, imitari cupiẽs, inſtituit ſcholã in qua pueri literis erudirentur, iuuãte ſe epiſcopo Felice, quem de Cãtia acceperat, eiſq; pędagogos ac magiſtros iuxta morẽ Cãtuariorũ prębente. Tantũq; Rex ille cæleſtis regni amator factus eſt, vt ad vltimũ relictis regni negociis, & cognato ſuo Ecgrico cõmẽdatis, qui & antea partẽ eiuſdẽ regni tenebat, intraret monaſteriũ quod ſibi fecerat, atque accepta tõſura, ꝓ æterno magis regno militare curaret. Qđ dũ multo tpe faceret, cõtigit gentẽ Merciorũ duce rege Pẽda aduerſus Oriẽtales Anglos in bellũ ꝓcedere. Qui dũ ſe inferiores in bello hoſtibus cõſpicerent, rogauerũt Sigbertũ ad cõfirmãdũ milites ſecũ venire in pręliũ. Illo nolẽte ac cõtradicente, inuitũ de monaſterio eruẽtes duxerũt

in

in certamen,ſperantes minus animos militum trepidare,minus præſente duce quondam ſtrennuiſsimo & eximio poſſe de fuga meditari.Sed ipſe profeſsionis ſuæ nõ immemor, dũ opimo eſſet vallatus exercitu, non niſi virgam tamen habere in manu voluit.Occiſusq́ue eſt vna cum rege Ecgrico & cunctus eorum,inſiſtentibus paganis,cęſus ſiue diſperſus exercitus.Succeſſor autem regni illorum factus eſt Anna filius Eni de regio genere vir optimus atque optimę genitor ſobolis. De quibus in ſequentibus ſuo tempore dicendum eſt. Qui & ipſe poſtea ab eodem pagano Merciorum duce,à quo & prędeceſſores eius,occiſus eſt.

Vt Furſeus apud Orientales Anglos monaſterium fecerit,& de viſionibus vel ſanctitate eius,cui etiam caro poſt mortem incorrupta teſtimonium perhibuerit.

CAP. XIX.

VErùm dum adhuc Sigbertus regni inſulas teneret,ſuperuenit de Hybernia vir ſanctus nomine Furſeus,verbo & actibus clarus,ſed egregiis inſignis virtutibus,cupiens pro domino, vbicunque ſibi oportunum inueniret,peregrinam ducere vitam.Qui cùm ad prouinciam Orientalium perueniſſet Anglorum,ſuſceptus eſt honorificè à rege præfato, & ſolitum ſibi opus euangelizandi exequens, multos & exemplo virtutis & incitamento ſermonis vel incredulos ad Chriſtũ conuertit,vel etiam credentes amplius in fide atque amore Chriſti cõfirmauit.Vbi quadã infirmitate corporis arreptus, angelica meruit viſione perfrui,in qua ad monitus eſt,cœpto verbi miniſterio ſedulus inſiſtere, vigiliiſq́ue conſuetis & orationibus indefeſſus incumbere:eo quòd certus ſibi exitus eſſet,ſed incerta eiuſdem exitus hora futura,dicente Domino: Vigilate itaque quia neſcitis diem neque horam.Qua viſione confirmatus,curauit locum monaſterii,quem à præfato rege Sigberto acceperat velociſsimè cõſtruere ac regularibus inſtituere diſciplinis.Erat autem monaſterium ſyluarum & maris vicinitate amœnum,cõſtructum in caſtro quodam, quod lingua Anglorum Cnobhersburg,id eſt, vrbs Cnobheri vocatur.Quod deinde rex prouincię illius Anna,ac nobiles qui-

que

quę auguſtioribus ędificiis ac donariis adornauerunt. Erat autem vir iſte de nobiliſsimo genere Scottorum: ſed longè animo nobilior, quàm carne. Ab ipſo tẽpore pueritię ſuę curam non modicam lectionibus ſacris ſimul & monaſticis exhibebat diſciplinis, & quod maximè ſanctos decet, cuncta quæ agenda didicerat, ſolicitus agere curabat. Quid multa? procedente tempore & ipſe ſibi monaſterium, in quo liberius cęleſtibus ſtudiis vacaret, conſtruxit. Vbi correptus infirmitate (ſicut libellus de vita eius conſcriptus ſufficienter edocet) raptus eſt è corpore. Et à veſpera vſque ad Gallicantum corpore exutus, angelicorum agminum & aſpectus intueri & laudes beatas meruit audire. Referre autem erat ſolitus, quòd apertè eos inter alia reſonare audiret: Ibunt ſancti de virtute in virtutem. Et iterum: Videbitur Deus Deorum in ſyon. Qui reductus in corpore, & die tertia rurſum eductus, vidit non ſolum maiora beatorum gaudia, ſed & maxima malignorum ſpirituum certamina, qui crebris accuſationibus improbi iter illi cæleſte intercludere contendebant: nec tamen protegentibus eum angelis quicquam proficiebant. De quibus omnibus ſi quis plenius ſcire vult, id eſt, quanta fraudis ſolertia dęmones & actus eius, & verba ſuperflua, & ipſas etiam cogitationes, quaſi in libro deſcriptas replicauerint, quæ ab angelis ſanctiſque ac viris iuſtis ſibi inter angelos apparentibus læta vel triſtia cognouerit, legat ipſum de quo dixi libellum vitę eius, & multum ex illo (vt reor) profectus ſpiritalis accipiet. In quibus tamen vnum eſt, quod & nos in hac hiſtoria ponere multis cõmodum duximus. Cùm ergo in altum eſſet elatus, iuſſus eſt ab angelis qui eum ducebant reſpicere in mundum. At ille oculos in inferiora deflectens, vidit quaſi vallem tenebroſam ſubtus ſe in imo poſitam. Vidit & quatuor ignes in aëre non multo ab inuicẽ ſpatio diſtãtes. Et interrogãs angelos qui eſſent hi ignes, audiuit hos eſſe ignes qui mũdũ ſuccẽdentes eſſent conſumpturi. Primum mendacii, cùm hoc quod in baptiſmo abrenunciare nos ſathanę & omnibus operibus eius promiſimus, minime implemus. Secundũ cupiditatis, cùm mundi diuitias amori cęleſtiũ præponimus. Tertium diſſenſionis, cùm animas proximorum etiam in ſuperuacuis rebus offendere non formidamus. Quartum impieta-

tis cum infirmiores ſpoliare & eis fraudem facere pro nihilo ducimus. Creſcentes verò paulatim ignes vſque ad inuicem ſeſe extenderunt, atque in immenſam adunatę ſunt flammã. Cumque appropinquaſſent pertimeſcens ille dicit Angelo. Domine ecce ignis mihi appropinquat. At ille. Quod non incendiſti inquit, non ardebit te. Nam & ſi terribilis iſte & grãdis eſſe rogus videtur, tamen iuxta merita operum ſingulos examinat, quia vniuſcuiuſque cupiditas in hoc igne ardebit. Sicut enim quis ardet in corpore per illicitam voluptatem, ita ſolutus corpore ardebit per debitam pœnam. Tunc vidit vnũ de tribus angelis, qui ſibi in tota vtraque viſione ductores affuerunt, pręcedentem ignis flammas diuidere, & duos ab vtroque latere circumuolantes, ab ignium ſe periculo defendere. Vidit autem & dæmones per ignem volantes, incendia bellorum contra iuſtos ſtruere, ſequuntur aduerſus ipſum accuſationes malignorum, defenſiones ſpirituum: bonorum copioſior cęleſtium agminum viſio. Sed & virorum de ſua natione Scottorum, quos olim ſacerdotali gradu non ignobiliter potitos fama iam vulgante compererat, à quibus non pauca quæ vel ipſi vel omnibus qui audire vellent multum ſalubria eſſent audiuit. Qui cum verba finiſſent, & cum angelicis ſpiritibus ipſi quoque ad cælos redirent, remanſerunt cũ beato Furſeo tres angeli de quibus diximus, qui eum ad corpus referrent. Cumque prefato igni maximo appropiaret, diuiſit quidem Angelus ſicut prius ignem flammę, ſed vir Dei vbi ad patefactam vſque inter flammas ianuam peruenit, arripientes immundi ſpiritus vnum de eis quos in ignibus torrebant, iactauerunt in eum, & contingentes humerum, maxillamque eius incenderunt. Cognouitque hominem, & quod veſtimentum eius morientis acceperit, ad memoriam reduxit, quem angelus ſanctus ſtatim apprehẽdens in ignem reiecit. Dicebatque hoſtis malignus: Nolite repellere quem ante ſuſcepiſtis. Nam ſicut bona eius peccatoris ſuſcepiſtis, ita & de pœnis eius participes eſſe debetis. Contradicens angelus. Non inquit hoc propter auaritiam, ſed propter ſaluandam eius animam ſuſcepit. Ceſſauitque ignis. Et conuerſus ad eum angelus. Quod incendiſti, inquit, hoc arſit in te.

Si

Si enim huius viri in peccatis ſuis mortui pecuniam non acce piſſes, nec pœna eius in te arderet. Et plura locutus, quid erga ſalutem eorum qui pœniterent eſſet agendum, ſalubri ſermone edocuit. Qui poſtmodum in corpore reſtitutus, omni vitæ ſuę tempore ſignum incendii quod in anima pertulit, viſibile cunctis in humero maxillaque portauit. Mirumq́; in modum quod anima in occulto paſſa ſit, caro palã prę monſtrabat. Curabat autem ſemper, ſicut & antea cõſueuerat, omnibus opus virtutum & exemplis oſtendere & prædicare ſermonibus. Ordinem autem viſionũ ſuarum illis ſolummodo, qui propter deſyderium compunctionis interrogabãt exponere volebat. Supereſt adhuc quidã frater ſenior monaſterii noſtri, qui narrare ſolet, dixiſſe ſibi quendam multum veracem ac religioſum hominem, quòd ipſum Furſeum viderit in prouincia Orientalium Anglorum, illasque viſiones ex ipſius ore audierit. Adiiciensq́ue, quòd tempus hyemis fuerit acerrimum & glacię conſtrictum, cùm ſedens in tenui veſte vir iſte inter dicendum propter magnitudinem memorati timoris vel ſuauitatis quaſi in medię æſtatis caumate ſudauerit. Cùm ergo, vt ad ſuperiora redeamus, multis annis in Scotia verbum Dei omnibus annuncians, tumultus irruentiũ turbarũ non facile ferret, relictis omnibus quę habere videbatur, ab ipſa quoq; inſula patria diſceſsit. Et paucis cũ fratribus per Britones in prouinciam Anglorũ deuenit, ibiq́; prædicans verbum Dei, vt diximus, monaſterium nobile conſtruxit. Quibus ritè geſtis, cupiens ſe ab omnibus ſęculi huius & ipſius quoque monaſterii negotiis alienare, reliquit monaſterium, & animarum curam fratri ſuo Fullano & presbyteris Gobbano & Dicullo, & ipſe ab omnibus mundi rebus liber in anachoretica conuerſatione vitam finire diſpoſuit. Habuit alterum fratrem vocabulo Vltanum, qui de monaſterii probatione diuturna ad eremiticam vitam perueneńat. Hunc ergo ſolus petens, annum totum cum eo in continentia & orationibus, in quotidianis manuum vixit laboribus. Dein turbatam incurſione gentilium prouinciam videns, & monaſteriis quoque periculum imminere præuidens, dimiſsis ordinatè omnibus nauigauit Galliam, ibiq́ue à Rege Francorum Lothovvio vel patricio Herconualdo honorificè ſuſceptus, monaſterium conſtruxit

caumate.
anachoretica conuerſatio.
& monaſterio ad eremiticam vitam.
Rex Francorum Lothovvius in Gallia.
Herconualdus patricius in Gallia.

in loco Latiniaco nominato. Ac non multò poſt infirmitate correptus diem clauſit vltimum. Cuius corpus idem Herçonualdus patricius accipiens, ſeruauit in porticu quodam eccleſiæ, quam in villa ſua cui nomen erat Perroma faciebat, donec ipſa eccleſia dedicaretur. Quod cùm poſt dies viginti ſex eſſet factum, & corpus ipſum de porticu ablatum, prope altare eſſet recondendum, inuentum eſt ita illęſum, ac ſi eadem hora de hac luce fuiſſet egreſſus. Sed & poſt annos quatuor conſtructa domuncula cultiore receptui corporis eiuſdem, ad Orientem altaris adhuc ſine macula corruptionis inuentum ibidem digno cum honore tranſlatũ eſt. Vbi merita illius multis ſæpe conſtat Deo operante claruiſſe virtutibus. Hęc & de corporis eius incorruptione breuiter attigimus, vt quanta eſſet viri ſublimitas legentibus notius exiſteret. Quæ cuncta in libello eius ſufficientius, & de aliis commilitonibus ipſius quiſquis legerit inueniet.

Vt defuncto Honorio, pontificatu ſit functus Deuſdedit, & qui in tempore illo Orientalium Anglorum, qui Rhofenſis eccleſiæ fuerint antiſtites.

CAP. XX.

Interea defuncto Felice Orientalium Anglorum epiſcopo, poſt decem & ſeptem annos accepti epiſcopatus Honorius loco eius ordinauit Thomam diaconum eius de prouincia Giruiorum, & poſt annos ſui epiſcopatus quinque de hac vita ſubtracto Beretgilſum cognomine Bonifaciũ de prouincia Cantuariorum loco eius ſubſtituit. Et ipſe quoque Honorius poſtquàm metas ſui curſus impleuit migrauit ex hac luce anno ab incarnatione Domini ſeptingenteſimo quinquageſimo tertio pridie kalendarum Octobrium, & ceſſante epiſcopatu per annũ & ſex mẽſes electus eſt archiepiſcopus cathedrę Dorouernenſis ſextus Deuſdedit de gẽte Occidentalium Saxonũ. Quem ordinaturus venit illuc Ithamar antiſtes eccleſiæ Rhofenſis. Ordinatus eſt aũt die ſeptimo kalendarum Aprilium, & rexit eccleſiam annos nouem menſes quatuor duos dies, & ipſo defuncto Ithamar conſecrauit pro eo Damianũ, qui de genere Auſtraliũ Saxonũ erat oriundus.

Vt prouin-

Vt prouincia mediterraneorum Anglorum ſub rege Penda Chriſtiana ſit facta.

CAP. XXI.

HIs temporibus Middelengli, id eſt, mediterranei Angli ſub principe Penda filio Pendam regis fidem & ſacramenta veritatis perceperunt. Qui cùm eſſet iuuenis optimus ac regis nomine ac perſona dignißimus, prȩlatus eſt à patre regno gentis illius. Venitque ad regem Nord Humbrorum Oſvvi, poſtulans filiā eius Alchfledan ſibi coniugē dari, neq; aliter quod petebat impetrare potuit, niſi fidem Chriſti ac baptiſma cum gente cui præerat acciperet. At ille audita prȩdicatione veritatis, & promißione regni cæleſtis, ſpeque reſurrectionis ac futurȩ immortalitatis, libenter ſe Chriſtianum fieri velle confeſſus eſt, etiam ſi virginem non acciperet, perſuaſus maximè ad percipiendam fidem à filio regis Oſvvi nomine Alchfrido, qui erat cognatus & amicus eius, habens ſororem ipſius coniugem vocabulo Cymburgā filiam Pendan regis. Baptizatus eſt ergo à Finano epiſcopo cum omnibus qui ſecum venerant comitibus ac militibus eorumque famulis vniuerſis, in vico regis illuſtri qui vocatur Admurum. Et acceptis quatuor presbyteris, qui ad docendam baptizandamq; gentem illius & eruditione & vita videbantur idonei, multò cum gaudio reuerſus eſt. Erant autē presbyteri Cedda & Adda & Betti & Diuna, quorum vltimus natione Scotus, cæteri fuere Angli. Adda autem erat frater Vttan presbyteri illuſtris, & abbatis monaſterii quod vocatur ad Capreæ caput, cuius ſuprà meminimus. Venientes igitur in prouinciam memorati ſacerdotes cum principe prȩdicabant verbum, et libenter auditi ſunt. Multique quotidie & nobilium & infimorum abrenūciata ſorde idololatriȩ, fidei ſunt fonte abluti. Nec prohibuit Penda Rex quin etiam in ſua, hoc eſt, Merciorū natione verbum (ſi qui vellent audire) prȩdicaretur. Quin potius odio habebat & deſpiciebat eos, quos fide Chriſti imbutos opera fidei non habere deprehendit, dicens contemnendos & miſeros eſſe eos, qui Deo ſuo in quē crederent, obedire cōtemnerent. Cœpta ſunt hęc biennio ante mortē Penda regis. Ipſo autem occiſo, cum Oſvvi Rex Chriſtianißimus regnum eius

M 3 acciperet,

Rex coniugē fidelem sibi dari non obtinuit, nisi fidelis ipse et virgens evaderet.

Cognatus.

Rex Christianissimus.

acciperet (vt in ſequentibus dicemus) factus eſt Diuma vnus ex præfatis quatuor ſacerdotibus epiſcopus mediterraneorũ Anglorum, ſimul & Merciorum ordinatus à Finano epiſcopo. Paucitas enim ſacerdotum cogebat vnum antiſtitẽ duobus populis præfici. Qui cum pauco ſub tempore non paucã domino plebẽ acquiſiſſet defunctus eſt apud mediterraneos Anglos, in regione quæ vocatur in Feppingum. Suſcepitque pro illo epiſcopatum Ceollach & ipſe de natione ſcottorum, Qui non multo poſt epiſcopatu relicto reuerſus eſt ad inſulã Hii, vbi plurimorum caput, & arcem Scotti habuere cenobiorum. Succedente illo in epiſcopatum Trumhere viro religioſo & monachica uita inſtituto, natione quidem Anglo, ſed à Scottis ordinato epiſcopo, quod temporibus Vulfheri regis (de quo in ſequentibus dicemus) factum eſt.

Paucitas ſacerdotum cogebat unum antiſtitem duob. populis præfici.

Caput, et arx plurimorum cenobiorum.

Vt Orientales Saxones, fidem quam dudum abiecerant ſub rege Sigberechto prædicante Ced receperint.

CAP. XXII.

EO tempore etiam Orientales Saxones fidẽ quã olim expulſo Mellito antiſtite abiecerant, inſtãtia regis Oſvvi receperunt. Erat enim rex eiuſdẽ gentis Sigbert, qui poſt Sigbertum cognomento paruum regnauit amicus eiuſdem Oſvvi regis qui cum frequenter ad eum in prouinciam Nord Humbrorum veniret, ſolebat eum hortari, ad intelligendum Deos eſſe non poſſe, qui hominum manibus facti eſſent, Dei creandi materiam viuam lignum vel lapidem eſſe non poſſe, quorũ reciſurę vel igni abſumerentur, vel in vaſa quælibet humani vſus formarentur, vel certe deſpectui habita, foras proiicerẽtur & pedibus conculcata in terram verterentur. Deum potius intelligendum maieſtate incomprehenſibilem, humanis oculis inuiſibilem, omnipotentem & ęternum, qui cælum & terram & humanum genus creaſſet regeret & iudicaturus eſſet orbem in æquitate, cuius ſedes æterna meritoque intelligendum, quia omnes qui voluntatem eius à quo creati ſunt diſcerent & facerent, ęterna ab illo premia eſſent percepturi. Hęc & huiuſmodi multa cum rex Oſvvi regi Sigberto amica

bili

bili & quaſi fraterno conſilio, ſæpe inculcaret, tandē iuuante amicorū conſenſu credidit, & facto cū ſuis conſilio, cū exhortatione fauentibus cūctis & annuentibus fidei, baptizatus eſt cū eis a Finano epiſcopo in villa regia cuius ſuprà meminim⁹ quæ cognominatur Ad murū: eſt enim iuxta murū quo olim Romani Britanniā inſulā præcinxere duodecim milibus paſſuū à mari Orientali ſecreta. Igitur rex Sigbert æterni regni iā ciuis effectus, temporalis ſui regni ſedē repetiit, poſtulans ab Oſvvi rege vt aliquos ſibi doctores daret qui gentem ſuam ad fidem Chriſti conuerterent, ac fonte ſalutari abluerent. At ille mittens ad prouinciam mediterraneorum Anglorum clamauit ad ſe virum Dei Cedd, & dato illi ſocio altero quodam presbytero, miſit prædicare verbum genti Orientalium Saxonum. Vbi cùm omnia perambulantes multam domino eccleſiam congregaſſent, contigit quodam tempore eundem Cedd redire domum, ac peruenire ad eccleſiam Lindiſfarnenſem propter colloquium Finani epiſcopi, qui vbi proſperatum ei opus euangelii comperit, fecit eum epiſcopum in gente Orientalium Saxonum vocatis ad ſe in miniſterium ordinationis aliis duobus epiſcopis. Qui accepto gradus epiſcopatus rediit ad prouinciam, & maiore auctoritate ceptum opus explens, fecit per loca eccleſias, præsbyteros & diaconos ordinauit, qui ſe in verbo fidei & miniſterio baptiſandi adiuuarent, maxime in ciuitate quæ lingua Saxonum Ithanceſtir appellatur. Sed & in illa quæ Tilaburg cognominatur, quorum prior locus eſt in ripa Pente amnis, ſecundus in ripa Tamenſis in quibus collecto examine famulorum Chriſti diſciplinam vitæ regularis, inquantum rudes adhuc capere poterant erudiri docuit. Cumque tempore non pauco in præfata prouincia gaudente rege, congaudente vniuerſo populo, vitæ cæleſtis inſtitutio quotidianum ſumeret augmentum, contigit ipſum regem inſtigante omnium bonorum inimico propinquorum ſuorū manu interfici. Erant autem duo germani fratres qui hoc facinus patrarunt. Qui cum interrogarentur cur hoc facerent, nihil aliud reſpondere potueruut niſi ob hoc ſe iratos fuiſſe & inimicos regi quod ille nimium ſuis parcere ſoleret inimicis, & factas ab eis iniurias mox obſecrantibus placida mente dimitteret.

Talis

Talis erat culpa regis pro qua occideretur, quòd euangelica præcepta deuoto corde ſeruaret, in qua tamen morte eius innoxia, iuxta prædictum viri Dei, vera eſt eius culpa punita. Habuerat enim vnus ex his qui eum occiderant comitibus illicitum coniugium, quod cùm epiſcopus prohibere & corrigere non poſſet, excommunicauit eum, atque omnibus qui ſe audire vellent, pręcepit ne domum eius intrarent, neque de cibis illius acciperent. Contempſit hoc rex præceptum, & rogatus à comite intrauit epulaturus domum eius, qui cum abiſſet obuiauit ei antiſtes. At rex intuens eum, mox tremefactus deſiliuit de equo, ceciditque ante pedes eius veniam reatus ſui poſtulans. Nam & epiſcopus pariter deſiliuit, ſederat enim & ipſe in equo. Iratus autem tetigit regem iacentem virga quam tenebat manu, & pontificali auctoritate proteſtans: dico tibi, inquit, quia noluiſti te continere à domo perditi & damnati illius, tu in ipſa domo mori habes. Sed credendum eſt, quia talis mors viri religioſi non ſolum talem culpam diluerit, ſed etiam meritum eius auxerit. Quia nimirum ob cauſam pietatis, quæ propter obſeruãtiam mandatorum Chriſti contigit. Succeſsit autem Sigberto in regnũ Suidhelmus filius Sexbaldi, qui baptizatus eſt ab ipſo Cedde in prouincia Orientalium Anglorum, in vico regio qui dicitur Rendleſham, id eſt, manſio Rendili. Suſcepitq; eum aſcendentem de fonte ſancto Edeluualdus rex ipſius gentis Orientalium Anglorũ, frater Annę regis eorundem.

Vt idem epiſcopus Cedd locum monaſterii conſtruendi ab Oſvvaldo rege accipiens, orationibus & ieiuniis Domino conſecrauerit, & de obitu ipſius.

CAP. XXIII.

Solebat autem idem vir Domini, cùm apud Orientales Saxones epiſcopatus officio fungeretur, ſæpius etiam ſuam, id eſt, Nord Humbrorum prouinciam exhortandi gratia reuiſere. Quem cũ Edilvvaldus filius Oſvvaldi regis, qui in Deirorum partibus regnum habebat, virum ſanctũ & ſapientem probumque moribus videret, poſtulauit eũ poſſeſsionẽ terræ

aliquam

aliquam à ſe,ad conſtruendum monaſterium,in quo ipſe rex & frequentius ad deprecandum Dominum,verbumq́ue audiendum aduenire,& defunctos ſepelire deberet Nam & ipſum fideliter credidit,multum iuuari eorum orationibus quotidianis,qui illo in loco Domino ſeruirent. Habuerat autem idem rex ſecum fratrem germanum eiuſdem epiſcopi vocabulo Celin,virum ęque Deo deuotum,qui & ipſi ac familiæ ipſius verbum & ſacramenta fidei(erat enim presbyter) miniſtrare ſolebat,per cuius notitiam maximè ad diligendum noſcendumq́ue epiſcopum peruenit.Fauens ergo votis regis antiſtes, elegit ſibi locum monaſterii conſtruendi in montibus arduis ac remotis.In quibus latronum magis latibula ac luſtra ferarum quàm habitacula fuiſſe videbantur hominũ,vt iuxta prophetiã Eſaię in cubilibus in quibus prius dracones habitabant,orirẽtur viro,calami & iunci,id eſt, quòd fructus bonorũ operum ibi naſcerẽtur,vbi prius vel beſtiæ commorari,vel homines beſtialiter viuere conſueuerant. Studens autẽ vir domini acceptum monaſterii locum primo precibus ac ieiuniis à priſtina flagitiorum ſorde purgare,& ſic in eo monaſterii fundamenta iacere, poſtulauit à rege, vt ſibi per totum quadrageſimæ tempus quod inſtabat facultatem ac licentiam ibidem orationis cauſa demorandi concederet. Quibus diebus cunctis,excepta dominica, ieiunium ad veſperam iuxta morem protelans,nec tunc niſi panis permodicum & vnum ouum gallinaceum cum paruo lacte aqua mixto percipiebat. Dicebat enim hanc eſſe conſuetudinem eorum à quibus normam diſciplinæ regularis didicerat, vt accepta nuper loca ad faciendum monaſterium vel eccleſiam, prius orationibus ac ieiuniis Domino conſecrent. Cumq́ue decem dies quadrageſimę reſtarent,venit qui clamaret eum ad regem.At ille ne opus religioſum negotiorum regalium cauſa intermitteretur,petiit presbyterũ ſuũ Cymbellũ,qui etiam frater germanus erat ipſius pia cœpta complere.Cui cùm ille libenter acquieſceret,expleto ſtudio ieiuniorum & orationis fecit ibi monaſterium , quod nunc Leſtinghẽ vocatur,& religioſis moribus iuxta ritum Lindiſfarnenſiũ, vbi educatus erat,inſtituit. Qui cùm annis multis & in præfata prouincia epiſcopatum adminiſtraret,& huius quoque monaſterii ſtatutis præpoſitis

curam

curam gereret, caſu contigit vt ad ipſum monaſterium tempore mortalitatis adueniens tactus ibidem infirmitate, corporis obiret. Qui primo quidem foris ſepultus eſt, tempore autem pręcedente in monaſterio eccleſia eſt in honorem beatæ Dei genetricis, de lapide facta, & in illa corpus ipſius ad dexteram altaris reconditum. Dedit autem epiſcopus regendũ poſt ſe monaſterium fratri ſuo Ceadda, qui poſtea epiſcopus factns eſt, vt in ſequentibus dicemus. Quatuor ſiquidẽ quos diximus germani fratres Cedd & Cymbil & Ceulin & Ceadda (quod raro inuenitur) omnes ſacerdotes domini fuere pręclari, & duo ex eis etiam ſummi ſacerdotũ gradu functi ſunt. Cùm ergo epiſcopum defunctum ac ſepultum in prouincia Nord Humbrorũ audirentur, fratres qui in monaſterio eius erant in prouincia Orientalium Saxonum, venerunt illo de ſuo monaſterio homines circiter triginta, cupientes ad corpus ſui patris aut viuere (ſi ſic Deo placeret) aut morientes ibi ſepeliri. Qui libenter à ſuis fratribus & commilitonibus ſuſcepti, omnes ibidem ſuperueniente prędfatæ peſtilentiæ clade defuncti ſunt, excepto vno puerulo quem orationibus patris ſui à morte conſtat eſſe ſeruatũ. Nã cũ multo poſt hæc tempore viueret, & ſcripturis legendis operam daret, tandem didicit ſe aqua baptiſmatis non eſſe regeneratum, & mox fonte lauachri ſalutaris ablutus, etiam poſtmodum ad ordinem præsbyterii promotus eſt, multiſque in eccleſia vtilis fuit. De quo dubitandũ non crediderint, quin intercesſionibus (vt dixi) ſui patris, ad cuius corpus dilectionis ipſius gratia venerat, ſit ab articulo mortis retentus, vt & ipſe ſic mortem euaderet æternam & aliis quoque fratribus miniſterium vitę ac ſalutis docendo exhiberet.

Vt prouincia merciorum occiſo rege Penda fidem Chriſti ſuſceperit, & Oſvvi pro adepta victoria Deo ad conſtruenda monaſterio dederit

CAP. XXIIII.

HIs temporibus rex Oſvvi cum acerbas & intolerabiles pateretur irruptiones ſæpe dicti regis Merciorum, qui fratrem eius occiderat, ad vltimum neceſsitate cogente, promiſit ſe ei innumera & maiora quam credi poteſt, ornamenta regia,

regia vel donaria in pretium pacis largiturum, dum modo ille domum rediret, & prouincias regni eius vſque ad internetionem vaſtare deſineret. Cumque rex perfidus, nullatenus pręcibus illius aſſenſum præberet, qui totam eius gentem à paruo vſque ad magnum delere, atque exterminare decreuerat, reſpexit ille ad diuinæ auxilium pietatis, quo ab impietate barbarica poſſet eripi Votoque ſe obligans, ſi paganus inquit neſcit accipere noſtra donaria, offeramus ei, qui nouit, domino Deo noſtro. Vouit ergo quod ſi victor exiſteret, filiam ſuam domino ſacra virginitate dicandam offerret, ſimulque duodecim poſſeſsiones prædiorum ad conſtruenda monaſteria donaret, & ſic cum pauciſsimo exercitu ſe certamini dedit. Denique fertur, quod tricies maiorem pagani habuerint exercitum, ſiquidem ipſi triginta legiones ducibus nobiliſsimis inſtructas in bello habuere. Quibus Oſvvi rex cum Alchfrido filio perparuum (vt dixi) habens exercitum, ſed Chriſto duce confiſus accurrit. Nam alius filius eius Ecfrid eo tempore in prouincia merciorum apud reginam Cinuiſe obſes tenebatur. Filius autem Oſvvaldi regis Edelvvald qui eis auxilio eſſe debuerat, in parte erat aduerſariorum, eiſdemque contra patriam & patruum ſuum pugnaturis ductor extiterat, quamuis ipſo tempore pugnandi ſeſe pugna ſubtraxerat, euentumque diſcriminis tuto in loco expectabat. Inito ergo certamine fugati ſunt & cęſi pagani duces regis triginta, & qui ad auxilium venerant pene omnes interfecti, in quibus Edilhere, frater Annæ regis Orientalium Anglorum, qui poſt eum regnauit aùctor ipſe belli, perditis militibus ſiue auxiliis interemptus eſt. Et à prope fluuium Iuvvet pugnatum eſt, qui tunc præ inundantia pluuiarũ late alueum ſuum, imo omnes ripas ſuas tranſierat, contigit vt multo plures aqua fugientes quam bellantes perderet enſis. Tunc rex Oſvvi iuxta quod domino uouerat pro collata ſibi victoria gratias Deo referens dedit filiam ſuam Elfledam quæ vix dum vnius anni ætatem impleuerat, perpetua ei virginitate conſecrandam, donatis in ſuper duodecim poſſeſsiunculis terrarum, in quibus ablato ſtudio militię terreſtris, ad exercendã militiam cæleſtem ſupplicandumque pro pace gentis eius ęterna deuotioni ſedulæ monachorum locus facultasq; ſuppeteret. E quibus videlicet

poſſeſsiunculis

poſſeſsiunculis ſex in prouincia Deirorum, ſex in Berniciorũ dedit. Singulæ verò poſſeſsiones decem erant familiarum, id eſt, ſimul omnes centum viginti. Intrauit autem præfata regis Oſvvi filia Deo dicanda monaſterium quod nuncupatur Herutheu, id eſt, inſula cerui, cui tunc Hilea abbatiſſa præfuit. Quæ poſt biennium comparata poſſeſsione decẽ familiarum in loco qui dicitur Streaneshalch ibi monaſterium cõſtruxit. In quo memorata regis filia primo diſcipula vitæ regularis, deinde etiam magiſtra extitit, donec completo ſexaginta annorum numero ad complexũ & nuptias ſponſi cæleſtis virgo beata intraret. In quo monaſterio & ipſa, & pater eius Oſvvi, & mater eius Eanfled, & pater matris eius Eduinus, & multi alii nobiles in eccleſia S. Petri apoſtoli ſepulti ſunt. Hoc aũt bellũ rex Oſvvi in regione Loidis tertiodecimo regni ſui anno decimoſeptimo die kalendarũ Decembriũ, cũ magna vtriuſq; populi vtilitate confecit. Nam & ſuã gentẽ ab hoſtili paganorum depopulatione liberauit, & ipſam gentem Merciorum finitimarũq; prouinciarum deſecto capite perfido, ad fidei chriſtianæ gratiam conuertit. Primus autem in prouincia Merciorum ſimul & Lindiſfarorum ac mediterraneorum Anglorum factus eſt epiſcopus Diuma (vt ſuprà diximus) qui apud mediterraneos Anglos defunctus eſt. Secundus Cellach, qui relicto epiſcopatus officio viuens ad Scottiam rediit, vterque de genere Scottorum. Tertius Trumhere de natione quidem Anglorum, ſed doctus & ordinatus à Scottis, qui erat abbas in monaſterio quod dicitur Ingethlingum, ipſe eſt locus in quo occiſus eſt rex Oſvvi, vt ſuprà meminimus. Nam regina Eanfled propinqua illius, ob caſtigationem necis eius iniuſtæ, poſtulauit à rege Oſvvi, vt donaret ibi locum monaſterio conſtruendo pręfato Dei famulo Tũhere: quia propinquus & ipſe erat regis occiſi. In quo videlicet monaſterio orationes aſsiduę pro vtriuſq; regis, id eſt, & occiſi, & eius qui occidere iuſſit, æterna ſalute fierent. Idem autem rex Oſvvin tribus annis poſt occiſionem Pendam regis Merciorum gentis, necnon & cæteris auſtralium prouinciarum populis præfuit, qui etiam gentem Pictorum maxima ex parte regno anglorũ ſubiecit. Quo tempore donauit præfato Penda filio regis Pendam, eo quòd eſſet cognatus ſuus, regnum auſtralium

Merciorum,

Merciorum,qui ſunt(vt dicunt)familiarum quinque miliū diſcreti fluuio Treanta ab aquilonaribus Mercis,quorum terra eſt familiarum ſeptem milium:ſed idem Pendan proximo vere multum nefariè peremptus eſt, proditione (vt dicunt) coniugis ſuę,in ipſo tempore feſti Paſchalis.Completis autē tribus annis poſt interfectionem Penda regis, rebellauerunt aduerſus regem Oſvvi duces gentis Merciorum Immin & Eaba & Eadbert,leuato in regem Vulſhere filio eiuſdem Pendan adoleſcente,quem occultū ſeruauerant.Et eiectis principibus regis,non proprii fines ſuos fortiter ſimul & libertatem receperunt.Sicque cum ſuo rege liberi, Chriſto vero regi pro ſempiterno in cælis regno ſeruire gaudebant. Præfuit autem rex idem genti Merciorum annis decem & ſeptem.Habuitq; primum epiſcopum Trumhere,de quo ſuprà diximus,ſecundum Iaroman,tertium Ceaddan,quartum Vvinfridum.Omnes hi per ordinem ſibimet ſuccedentes ſub rege Vulſhere gentis Merciorum epiſcopatu ſunt functi.

Vt quæſtio ſit mota de tempore paſchæ aduerſus eos qui de Scotia venerant.

CAP.XXV.

INterea Aidano epiſcopo de hac vita ſublato Finan pro illo gradum epiſcopatus à Scotis ordinatus ac miſſus acceperat, qui in inſula Lindiſfarnenſi fecit eccleſiam epiſcopali ſede congruam. Quam tamen more Scotorum non de lapide, ſed de robore ſecto totam compoſuit atque arundine texit. Quam tempore ſequente reuerendiſsimus archiepiſcopus Theodorus in honorem beati Petri apoſtoli dedicauit. Sed epiſcopus loci illius Eadbert ablata arundine plumbi laminis eam totam,hoc eſt, & tectum & ipſos quoq; parietes eius cooperire curauit. His temporibus quęſtio facta eſt frequens & magna,de obſeruatione paſchæ confirmantibus eis, qui de Cantia vel de Galliis aduenerant,quòd Scoti dominicum paſchæ diem contra vniuerſalis eccleſię morem celebrarent.

N Erat

Erat in his acerrimus veri paſchæ defenſor nomine Ronan, natione quidem Scotus, ſed in Galliæ vel Italiæ partibus regula eccleſiaſticę veritatis edoctus,qui cum Finano cõfligens multos quidem correxit vel ad ſolertiorem veritatis inquiſitionem accendit, nequaquam tamen Finanum emendare potuit,quin potius quod eſſet homo ferocis animi, acerbiorem caſtigando,& apertum veritatis aduerſarium reddidit.Obſeruabat autem Iacob diaconus quondam(vt ſuprà docuimus) venerabilis archiepiſcopi Paulini, verum & catholicum paſcha cum omnibus quos ad correctionis viam erudire poterat.Obſeruabat & regina Eanfeld cum ſuis,iuxta quod in Cãtia fieri viderat,habens ſecum de Cantia presbyterum catholice obſeruationis nomine Romanum.Vnde nonnunquam contigiſſe fertur illis temporibus,vt bis in anno vno paſcha celebraretur.Et cum rex paſcha dominicum ſolutis ieiuniis faceret,tunc regina cum ſuis perſiſtens adhuc in ieiunio diem palmarum celebraret.Hæc autem diſſonantia paſchalis obſeruãtię viuente Aidano patienter ab omnibus tolerabatur qui patenter intellexerant,quia & ſi paſcha contra morẽ eorum qui ipſum miſerant facere non potuit,opera tamen fidei, pietatis & dilectionis,iuxta morem omnibus ſanctis conſuetum diligenter exequi curauit. Vnde ab omnibus, etiam his qui de paſcha aliter ſentiebant,merito diligebatur,nec ſolum à mediocribus,verum ab ipſis quoque epiſcopis Honorio Cantuariorum,& Felice Orientalium Anglorum venerationi habitus eſt.Defuncto autem Finano,qui poſt illum fuit,cùm Colmanus in epiſcopatu ſuccederet, & ipſe miſſus à Scotia grauior de obſeruatione paſchę,necnon & de aliis eccleſiaſticę vitæ diſciplinis controuerſia nata eſt. Vnde merito mouit hęc queſtio ſenſus & corda multorum timentium, ne fortè accepto Chriſtianitatis vocabulo,in vacuum currerent aut cucurriſſent. Peruenit & ad ipſas principũ aures Oſvvi videlicet regis,& filii eius Alchfridi, quia nimirum Oſvvi à Scotis edoctus ac baptizatus,illorum etiam lingua optime imbutus,nil melius quàm quod illi docuiſſent autumabat. Porrò Alchfrid magiſtrum habuit eruditionis Chriſtianæ Vilfridum virum doctiſsimum. Nam & Romam prius propter doctrinam eccleſiaſticam adierat,& apud Dalphinum archiepiſco-

pum

Archiepiſcopum Galliarum Lugduni multum temporis egerat, à quo etiam tonſurę eccleſiaſticæ coronam ſuſceperat. Huius doctrinam omnibus Scotorum traditionibus iure pręferendam ſciebat. Vnde ei etiam donauerat monaſterium quadraginta familiarum, in loco qui dicitur Humpū. Quem videlicet locum paulo ante eis qui Scotos ſequebantur in poſſeſsionem monaſterii dederat. Sed quia illi poſtmodum, data ſibi optione, magis loco cedere, quàm ſuam mutare conſuetudinem volebant, dedit eum illi qui dignam loco & doctrinam haberet & vitam. Venerat eo tempore Agilbertus Occidentalium Saxonum epiſcopus, cuius ſuprà meminimus, amicus Alchfridi Regis & Vvilfridi abbatis ad prouinciā Nordan Hymbrorum, & apud eos aliquandiu demorabatur, qui etiam Vuilfridum rogatu Alchfridi in præfato ſuo monaſterio presbyterum fecit: habebat autem ſecum ipſe presbyterum nomine Agathonem. Mota ergo ibi quæſtione de paſcha, vel tonſura, vel aliis rebus eccleſiaſticis, diſpoſitum eſt, vt in monaſterio, quod dicitur Strenaeſhalch, quod interpretatur ſinus ſari, cui tunc Hilda abbatiſſa Deo deuota fœmina præfuit, ſynodus fieri & hæc queſtio terminari deberet. Veneruntque illò reges ambo pater ſcilicet & filius, epiſcopi Colman cum clericis ſuis de Scotia: Agilbertus cum Agathone & Vuilfrido preſbyteris Iacobus & Romanus in horum parte erant. Hilda abbatiſſa cum ſuis in parte Scotorum, in qua erat etiam venerabilis epiſcopus Cedda iamdudum ordinatus à Scotis, vt ſuprà docuimus, qui & interpres in eo concilio vigilantiſsimus vtriuſque partis extitit. Primuſque rex Oſvvi, pręmiſſa præfatione, quod oporteret eos qui vni Deo ſeruirent vnam viuendi regulam tenere, nec diſcrepare in celebratione ſacramentorum cæleſtium, qui vnum omnes in cęlis regnum expectarent, inquirendum potius, quæ eſſet verior traditio, & hanc ab omnibus communiter eſſe ſequendam. Iuſsit primo dicere epiſcopum ſuum Colmanum qui eſſet ritus, & vnde originem ducens ille quem ipſe ſequeretur. Tunc Colmanus, Paſcha, inquit, hoc quod agere ſoleo à maioribus meis accepi, qui me huc epiſcopum miſerunt, quod omnes patres noſtri viri Deo dilecti

eodem modo celebraſſe noſcuntur. Quod ne cui contemnendum & reprobandum eſſe videatur, ipſum eſt puod beatus euangeliſta Ioannes, diſcipulus ſpecialiter domino dilectus, cũ omnibus quibus præerat eccleſiis celebraſſe legitur. Quo hęc & his ſimilia dicẽte, iuſsit rex & Agilbertũ proferre in mediũ, morem ſuę obſeruationis vnde initium haberet, vel qua hunc auctoritate ſequeretur. Reſpondit Agilbertus. Loquatur obſecro vice mea diſcipulus meus Vilfrid preſbiter, quia vnum ambo ſapimus cum cæteris qui hic aſsident eccleſiaſticæ traditionis cultoribus, & ille melius ac manifeſtius ipſa lingua Anglorum, quam ego per interpretem, poteſt explanare quę ſentimus. Tunc Vilfrid iubente rege, vt diceret ita exorſus eſt. Paſcha quod facimus, inquit, vidimus romæ vbi beati apoſtoli Petrus & Paulus vixere, docuere paſsi ſunt, & ſepulti ab omnibus celebrari, hoc in Italia, hoc in Gallia quas diſcendi vel orãdi ſtudio pertranſiuimus, ab omnibus agi conſpeximus. Hoc Africam, Aſiam, & Aegiptum, Græciam, & omnem orbem quacunque Chriſti eccleſia diffuſa eſt, per diuerſas nationes ac linguas. Vno ac non diuerſo temporis ordine geri comperimus, præter hos tantum & obſtinationis eorum complices, Pictos dico, & Britones, cum quibus de duabus vltimis oceani inſulis, his non totis, contra totum orbem ſtulto labore pugnant. Cui hęc dicenti reſpondit Colmanus. Mirũ quare ſtultum appellare velitis laborem noſtrum, in quo tanti apoſtoli qui ſuper pectus domini recumbere dignus fuit exempla ſectamur, cum ipſum ſapientiſsime vixiſſe omnis mund° nouerit. At Vilfridus. Abſit inquit, vt Iohannem ſtultitiæ reprehendamus, cũ ſcita legis Moyſaicę iuxta literã ſeruaret, Iudaizante adhuc in multis eccleſia, nec ſubito valentibus apoſtolis, omnem legis obſeruantiam, quæ à Deo inſtituta eſt ab dicare. Quomodo ſimulachra, quæ à dæmonibus inuẽta ſunt, repudiare omnes qui ad fidem veniunt neceſſe eſt, videlicet ne ſcandalum facerent eis qui inter gentes erant iudeis. Hinc eſt enim quod Paulus Timotheũ circumcidit, quod hoſtias in templo immolauit, quod cũ Aquila & Priſcilla caput Chorinti totondit, ad nihil videlicet vtile niſi ad ſcandalum vitandum Iudeorum. Hinc quod eidem Paulo Iacobus ait. Vides frater, quot milia ſunt in Iudæis, qui crediderunt,

Iudaizabat in multis primitiva eccl[ia] quare

&

& omnes ii æmulatores ſunt legis: nec tamen hodie clareſcente per mundum euangelio neceſſe eſt, imo nec licitum fidelibus vel circumcidi, vel hoſtias Deo victimarum offerre carnalium. Itaque Iohannes ſecundum legis conſuetudinem decimaquarta die menſis primi, ad veſperam incipiebat celebrationem feſti paſchalis, nil curans vtrum hęc ſabbato, an alia qualibet feria proueniret. At verò Petrus cùm Romæ prędicaret, memor quia dominus prima ſabbati reſurrexit à mortuis, ac mundo ſpem reſurrectionis contulit, ita paſcha faciendum intellexit, vt ſecundum conſuetudinem ac præcepta legis, decimam quartam lunam primi menſis, eque ſicut Iohannes orientem ad veſperam ſemper expectaret. Et hac exorta, ſi dominica dies (quæ tunc prima ſabbati vocabatur) erat mane ventura, in ipſa veſpera paſcha dominicum celebrare incipiebat, quomodo & nos omnes hodie facere ſolemus. Sin autem dominica non proximo mane poſt lunam decimam quartã, ſed ſexta decima aut ſeptima decima aut alia qualibet luna, vſque ad viceſimam primam eſſet ventura, expectabat eam, & præcedẽte ſabbato veſpere ſacroſancta paſchæ ſolẽnia inchoabat. Sicq; fiebat vt dominica paſchæ dies, nõ niſi à quintadecima luna vſque ad viceſimam primam ſeruaretur. Neque hæc euangelica & apoſtolica traditio legem ſoluit ſed potius adimplet, in qua obſeruandum paſcha à quartadecima luna primi menſis ad veſperam, vſque ad viceſimã primã lunã eiuſdẽ menſis ad veſperã præceptum eſt, in quã obſeruantiam imitandam, omnes ſancti Iohannis ſucceſſores in Aſia poſt obitum eius, & omnis per orbem eccleſia conuerſa eſt, & hoc eſſe verum paſcha hoc ſolum fidelibus celebrandum Niceno conſilio, non ſtatutum nouiter ſed confirmatum eſt, vt eccleſiaſtica docet hyſtoria. Vnde conſtat vos Colmane neque Iohannis (vt autumatis) exempla ſectari, neque Petri cuius traditioni ſcientes contradicitis, neque legi, neque euangelio, in obſeruatione veſtri paſchę congruere. Ioannes enim ad legis Moyſaicæ decreta tempus paſchale cuſtodiens, nil de prima ſabbati curabat, quod vos non facitis, qui non niſi prima ſabbati paſcha celebratis. Petrus à decima quinta luna vſque ad viceſimam primam diem paſchę dominicũ celebrabat, quod vos non facitis, qui à decima quarta vſpue ad viceſimã lunam

diem dominicum paſchæ obſeruatis,ita vt tertiadecima luna ad veſperam ſępius paſcha incipiatis,cuius neque lex vllam fecit mentionem,neque auctor ac dator euangelii Dominus in ea, ſed in quartadecima luna vel vetus paſcha manducauit ad veſperam, vel noui Teſtamenti ſacramenta in commemorationem ſuę paſsionis eccleſiæ celebranda tradidit. Itemq́ue lunam viceſimam primam,quam lex maximè celebrandā commendauit,à celebratione veſtri paſchæ funditus eliminatis.Sicq́ue vt dixi in celebratione ſummæ feſtiuitatis, neque Iohanni,neque Petro,neq; legi,neque euangelio concordatis.His contrà Colmanus:Nunquid,ait,Anatholius vir ſanctus,& in pręfata hiſtoria eccleſiaſtica multum laudatus, legi vel euangelio contraria ſapuit,qui à quartadecima vſque ad viceſimam paſcha celebrandum ſcripſit?Nunquid reuerēdiſsimum patrem noſtrum Columbam & ſucceſſores eius viros Deo dilectos qui eodem modo paſcha fecerūt,diuinis paginis contraria ſapuiſſe vel egiſſe credendum eſt?Cùm plurimi fuerint in eis quorum ſanctitati cęleſti ſigna, & virtutum quæ fecerunt miracula teſtimonium præbuerunt, quos vt ipſe ſanctos eſſe non dubitans,ſemper eorum vitam,mores,& diſciplinam ſequi non deſiſto.At Vvilfridus:Conſtat,inquit, Anatholium virum ſanctiſsimum,doctiſsimum ac laude eſſe digniſsimum,ſed quid vobis cū illo,cùm nec eius decreta ſeruetis?Ille enim in paſcha ſua regulam vtique veritatis ſequēs, circulum nouemdecim annorum poſuit,quem vos aut ignoratis, aut agnitum à tota Chriſti eccleſia cuſtoditum,pro nihilo contemnitis.Ille ſic in Paſchæ dominicā decimam quartam lunam computauit,vt hanc eadem ipſa die,more Ęgiptiorum decimam quintam lunam ad veſperam eſſe fateretur. Sic idem viceſimā diem dominico paſchæ annotauit,vt hanc declinata eadem die eſſe viceſimam primam crederet.Cuius regulam diſtinctionis vos ignoraſſe probat,quod aliquotiens paſcha manifeſtiſsime ante plenilunium,id eſt,in tertia decima luna facitis.De patre autem veſtro Columba & ſequacibus eius,quorum ſanctitatem vos imitari, & regulam ac præcepta cæleſtibus ſignis confirmata ſequi perhibetis,poſſum reſpondere quia multis in iuditio dicentibus domino,quòd in nomine eius prophetauerint,& dæmonia eiecerint & virtu-

tes

tes multas fecerint,reſponſurus ſit Dominus, quia nunquam eos nouerit.Sed abſit vt de patribus veſtris hoc dicam,quia iuſtius multo eſt de incognitis bonum credere quàm malum. Vnde & illos dei famulos ac Deo dilectos eſſe non nego, qui ſimplicitate ruſtica ſed intentione pia,Deum dilexerunt. Neque illis multum obeſſe paſchę talem reor obſeruantiam,quã diu nullus ad uenerat qui eis inſtituti perfectioris decreta,quę ſequerentur oſtenderet.Quos vtique credo,ſi qui tunc ad eos catholicus calculator adueniret, ſic eius monita fuiſſe ſecuturos, quomodo ea quæ nouerant ac didicerant dei mandata probantur fuiſſe ſecuti.Tu autem & ſocii tui ſi audita decreta ſedis apoſtolicæ,imo vniuerſalis eccleſię,& hęc literis ſacris confirmata ſequi contemnitis,abſque vlla dubietate peccatis. Et ſi enim patres tui ſancti fuerunt, nunquid vniuerſali quæ per orbem eſt Chriſti eccleſiæ, horum eſt paucitas vna de angulo extremæ inſulæ præferenda?Et ſi ſanctus erat ac potens, virtutibus ille Columba veſter,imo & noſter ſi Chriſti erat, num præferri potuit beatiſsimo apoſtolorum principi? Cui Dominus ait:tu es Petrus,& ſuper hanc petram ędificabo eccleſiam meã, & portæ inferi non prępualebunt aduerſus eam, & tibi dabo claues regni cælorum.Hæc perorãte Vvilfrido dixit rex.Vere ne Colmane hæc illi petro dicta ſunt à domino qui ait.Vere rex.At ille habetis inquit vos proferre aliquid tãtæ poteſtatis veſtro Columbæ datum.At ille ait.Nihil. Rurſum autem rex:Si vtrique veſtrum inquit in hoc ſine vlla controuerſia conſentiunt,quod hęc principaliter Petro dicta, & ei claues regni cælorum ſint datæ à domino. Reſponderunt etiam vtrique.At ille ita concluſit. Et ego vobis dico, quia hic eſt oſtiarius ille,cui ego contradicere nolo, ſed in quantũ noui vel valeo,huiuscupio in omnibus obedire ſtatutis,ne forte me aduenienre ad fores regni cælorum,non ſit qui reſerat, auerſo illo qui claues tenere probatur.Hæc dicente rege fauerunt aſsidentes quiq; ſiue aſtantes maiores vna cũ mediocribus,& abdicata minus perfecta inſtitutione,ad ea quæ melio ra cognouerant ſeſe tranſferre feſtinabant.

Vt Colman victus domum redierit,& Tuda pro illo epiſcopatu ſit functus,qualiſque illis doctoribus eccleſiæ fuerit habitus.

CAP.XXVI.

FInitoque conflictu ac ſoluta concione Agilbertus domũ rediit. Colmã videns ſpretã ſuã doctrinã, ſectamque eſſe deſpectã, aſſumptis his qui ſe ſequi voluerũt, id eſt, qui paſcha catholicũ & tõſuram coronæ (Nã & de hoc quæſtio non minima erat) recipere nolebant, Scotiam regreſſus eſt, tracturus cum ſuis quid de his facere deberet. Cedd relictis Scottorum veſtigiis ad ſuam ſedem rediit, vtpote agnita obſeruatione catholici Paſchæ. Facta eſt autem hæc quæſtio anno dominicæ incarnationis ſexcenteſimo ſexageſimo quarto, qui fuit annus Oſvvini regis viceſimus ſecundus. Epiſcopatus autem Scottorum, quem geſſerunt in prouincia Anglorum, annus triceſimus. Siquidem Aidã decem & ſeptem annis, Finan decem, Colman tribus epiſcopatus tenuere. Reuerſo autẽ patriam Colmano, ſuſcepit pro illo epiſcopatum Nord Humbrorum famulus Chriſti Tuda, qui erat apud Scottos auſtrinos eruditus atque ordinatus epiſcopus, habens iuxta morem prouinciæ illius coronam tonſuræ eccleſiaſticæ, & catholicam temporis paſchalis regulam obſeruans. Vir quidem bonus ac religioſus, ſed permodico tempore eccleſiam regens. Venerat enim de Scottia tenente adhuc pontificatum Colmano, & diligenter ea quæ ad fidẽ ac veritatem pertinent, & verbo cunctos docebat & opere. Porro fratribus qui in Lindiſſarnenſi eccleſia Scottis abeuntibus remanere maluerunt, præpoſitus eſt abbatis iure vir reuerendiſsimus ac manſuetiſsimus Eata, qui erat abbas in monaſterio quod vocatur Mailros quod aiunt Colmanum abeuntem petiſſe & impetraſſe à rege Oſvvin, eo quód eſſet idem Eata vnus de duodecim pueris Aidani, quos primo epiſcopatus ſui tẽpore de natione Anglorum erudiendos in Chriſto accepit. Multum namque eundem epiſcopum Colmanum rex pro inſita illi prudentia diligebat. Ipſe eſt Eata, qui non multo poſt eidem eccleſiæ Lindiſfarnenſis epiſcopus factus eſt. Abiens autem domum Colmã aſſumpſit ſecum partẽ oſsium reuerendiſsimi patris Aidani. Partem vero in eccleſia cui præerat reliquit, & in ſecretario eius condi præcepit. Quantæ autẽ parcimoniæ, cuiusq; continentiæ fuerit, ipſe cum prædeceſſoribus ſuis teſtabatur, etiam locus ille quem regebat, vbi abeuntibus eis excepta eccleſia

paucíſsimè

paucisſimę domus repertæ ſunt. Hoc eſt illæ ſolúmodo ſine quibus conuerſatio ciuilis eſſe nullatenus poterat, nil pecuniarum abſq; pecoribus habebant. Si quid enim pecuniæ à diuitibus accipiebant, mox pauperibus dabant. Nam neque ad ſuſceptionem potentium ſeculi, vel pecunias colligi, vel domos prouidere neceſſe fuit. Qui nunquam ad eccleſiam, niſi orationis tantum & audiendi verbum Dei cauſa veniebant. Rex ipſe cùm opportunitas exegiſſet, cum quinque tantum aut ſex veniebat, & expleta in eccleſia oratione diſcedebat. Quod ſi forte eos ibi refici contingeret, ſimplici tantum & quotidiano fratrum cibo contenti, nil vltra quærebant. Tota enim tunc fuit ſollicitudo, doctoribus illis Deo ſeruiendi nō ſeculo, tota cura cordis excolendi, nō ventris. Vnde & in magna erat veneratione tēpore illo religionis habitus, ita vt vbicunq; clericus aliquis, aut monachus aduenirent gaudenter ab omnibus tanquam Dei famulus exciperetur. Et iam ſi in itinere pergens inueniretur, accurrebant, & flexo ceruice vel manu ſignari, vel ore illius ſe benedici gaudebant. Verbis quoque horum exhortatoriis diligenter auditum prębebant Sed & diebus dominicis ad eccleſiā ſiue ad monaſteria certatim non reficiendi corporis ſed erudiendi ſermonis dei gratia confluebant, & ſiquis ſacerdotum in vicum forte deueniret, mox congregati in vnum vicani verbum vitæ ab illo expetere curabant, Nam neque alia ipſis ſacerdotibus aut clericis vicos adeundi, quam prędicandi, baptizandi, infirmos viſitandi, & vt breuiter dicam, animas curandi cauſa fuit, qui in tantū erant ab omni auaritiæ peſte caſtigati vt ne territoria ac poſſeſsiones ad conſtruenda monaſteria, niſi à poteſtatibus ſeculi coacti acciperent. Quæ conſuetudo per omnia aliquanto poſt hęc tempore in eccleſiis Nord Humbrorum ſeruata eſt. Sed de his ſatis dictum.

Vt Egberecht vir ſanctus de natione Anglorum monachicam in Hybernia vitam duxerit.

CAP. XXVII.

35 EOdem anno dominicę incarnationis ſexcenteſimo ſexageſimo quarto facta eſt eclipſis Solis die tertio menſis Maii hora circiter decima diei. Quo

etiam

etiã anno ſubita peſtilentię lues, depopulatis prius auſtralibus Britanniæ plagis, Nord Humbrorum quoq; prouinciã corripiens, atque acerba clade diutius longè lateq́ue deſęuiens, magnam hominum multitudinem ſtrauit. Qua plaga præfatus domini ſacerdos Tuda raptus eſt de mundo, & in monaſterio, quod vocatur Pegnalech, honorificè ſepultus. Hæc autem plaga Hyberniam quoque inſulam pari clade premebat. Erant ibidem eo tempore multi nobilium ſimul & mediocrium de gente Anglorum, qui tempore Finani & Colmani epiſcoporum, relicta inſula patria, vel diuinæ lectionis, vel continẽtioris vitæ gratia illò ſeceſſerant. Et quidam quidem mox ſe monaſticæ conuerſationi fideliter mancipauerunt, alii magis circumeundo per cellas magiſtrorum lectioni operam dare gaudebant. Quos omnes Scoti libentiſsimè ſuſcipientes, victum eis quotidianum ſine precio, libros quoque ad legendum, & magiſterium gratuitum præbere curabant. Erant inter hos duo iuuenes magnæ indolis de nobilibus Anglorum Edelhun & Ecgbert, quorum prior frater fuit Edilhũ viri ęque Deo dilecti, qui & ipſe ęuo ſequente Hyberniam gratia legendi adiit, & bene inſtructus patriam rediit, atque epiſcopus in prouincia Lindiſſe factus, multo eccleſiam tempore nobiliſsimè rexit. Hi ergo quum eſſent in monaſterio, quod lingua Scotorum Rathmelſigi appellatur, & omnes ſocii ipſorum vel mortalitate de ſæculo rapti, vel per alia eſſent loca diſperſi, correpti ſunt ambo morbo eiuſdẽ mortalitatis, & grauiſsimè afflicti. E quibus Ecgbert (ſicut mihi referebat quidam veraciſsimus & venerandæ canitiei presbyter, qui ſe hęc ab ipſo audiſſe perhibebat) cùm ſe æſtimaret eſſe moriturum, egreſſus eſt tempore matutino de cubiculo, in quo infirmi quieſcebant, & reſidens ſolus in loco oportuno, cœpit ſedulus cogitare de actibus ſuis, & compunctus memoria peccatorum ſuorum faciem lachrymis abluebat, atque intimo ex corde Deũ precabatur, ne adhuc mori deberet, priuſquam vel præteritas negligentias, quas in pueritia ſiue infantia cõmiſerat, perfectius ex tẽpore caſtigaret, vel in bonis ſe operibus abũdãtius exerceret. Vouit etiã votũ, quia adeo peregrinus viuere vellet, vt nunquã in inſulã, in qua natus eſt, id eſt, Britanniã rediret:

Votũ.

rediret,quòd pręter ſolennem canonici temporis pſalmodiã (ſi non valitudo corporis obſiſteret,quotidie pſalterium totũ in memoriam diuinæ laudis decantaret,quòd in omni ſeptimana diem cum nocte ieiunus tranſiret. Cumq́ue finitis lachrimis pręcibus & votis domum rediret, inuenit ſodalem dormientem,& ipſe quoque lectulum conſcendens, cœpit in quietem membra laxare,& quum paululum quieſceret,expergefactus ſodalis reſpexit eũ,& ait:O frater Ecgberte,ò quid feciſti? Sperabam quia pariter ad vitam ęternam intraremus. Verumtamen ſcito,quia quæ poſtulaſti accipies. Didicerat enim per viſionem & quid ille petiſſet, & quia petita impetraſſet. Quid multa?Ipſe Edilhun proxima nocte defunctus eſt. At verò Ecgbert decuſſa moleſtia ægritudinis conualuit,ac multo pôſt tempore viuens, acceptumq́ue ſacerdotii gradum condignis ornans actibus,poſt multa virtutum bona vt ipſe deſiderabat nuper,id eſt anno dominicæ incarnationis ſeptingenteſimo viceſimo nono, cum eſſet ipſe annorum nonaginta migrauit ad regna cæleſtia.Duxit autem vitã in magna humilitatis, manſuetudinis,continentię,ſimplicitatis, & iuſtitiæ perfectione. Vnde & genti ſuę, & illis in quibus exulabat nationibus Scotorum ſiue Pictorum,& exemplo viuendi,& inſtantia docendi,& auctoritate corripiendi,& pietate largiendi de his quę à diuitibus acceperat multum profuit. Addidit autem votis quæ diximus,vt in quadrageſima ſemper non plus quam ſemel in die reficeretur, non aliud quã panem ac lac tenuiſsimum & hoc cum menſura guſtaret.Quod videlicet lac pridie nouum in fiala ponere ſolebat & poſt nõctem ablata ſuperficie craſsiore ipſe reſiduum cum modico (vt diximus)pane bibebat.Cuius modum continentię etiam quadraginta diebus ante natiuitatem domini, totidem quoque poſt peracta ſolennia penthecoſtes,hoc eſt,quinquageſimæ ſemper obſeruare curabat.

Vt defuncto Tuda Vilfrid in Gallia Leadda ,apud Occidentales Saxones in prouincia Nord Humbrorum ſint ordinati epiſcopi.

CAP. XXVIII.

INterea rex Alchfrid miſit Vvilfridum presbyterum ad regem Galliarũ, qui eum ſibi ſuiſq; conſecrari faceret epiſcopum. At ille miſit illum ordinandum ad Agilbertum, de quo ſuprà diximus, qui relicta Britannia Pariſiacę ciuitatis factus erat epiſcopus, & conſecratus eſt magno cum honore ab ipſo, conuenientibus plurimis epiſcopis in vico regio qui vocatur In compendio. Quo adhuc intranſmarinis partibus poſt ordinationem demorante, imitatus induſtriã filii regis Oſvvi, miſit Cantiam virum ſanctum, modeſtum moribus, ſcripturarum lectione ſufficienter inſtructum, & ea quæ agenda in ſcripturis didicerat operibus ſolerter exequentem, qui Eboracenſis eccleſię ordinaretur epiſcopus. Erat autem presbyter vocabulo Ceadda, frater reuerẽdiſsimi antiſtitis Ceddi cuius ſępius meminimus, & abbas monaſterii illius, quod vocatur Leſtingaheu. Miſitq; rex cum eo presbyterũ ſuum vocabulo Eadhedum, qui poſtea regnante Ecgfrido Rhypenſis eccleſię pręſul factus eſt. Verùm illi Cantiam peruenientes inuenerunt Archiepiſcopũ Deuſdedit iam migraſſe de ſæculo, & necdum alium pro eo conſtitutum fuiſſe pontificem. Vnde diuerterunt ad prouinciam Occidentalium Saxonum, vbi erat Vvini epiſcopus, & ab illo eſt vir pręfatus conſecratus antiſtes, aſſumptis in ſocietatem ordinationis duobus de Britonum gente epiſcopis, qui dominicum paſchæ diem, vt ſępius dictum eſt, ſecus morem canonicum à quarta decima vſque ad viceſimam primam lunam celebrant. Non enim erat tunc vllus, excepto illo Vvini, in tota Britannia canonicè ordinatus epiſcopus. Conſecratus ergo in epiſcopatũ Ceadda, maximam mox cœpit eccleſiaſticæ veritati & caſtitati curam impendere, humilitati, continentię, lectioni operã dare, oppida, rura, caſas, vicos, caſtella propter euangelizandum non equitando ſed apoſtolorum more pedibus incedendo peragrare. Erat enim diſcipulus Aidani, eiſdemque actibus ac moribus iuxta exemplum eius ac fratris ſui Ceddi ſuos inſtituere curauit auditores. Veniens quoque Britanniam Vvilfridus iam epiſcopus factus, & ipſe perplura catholicę obſeruationis moderamina eccleſiis Anglorum ſua doctrina contulit. Vnde factum eſt, vt creſcente per dies inſtitutione catholica, Scoti

omnes

omnes qui inter Anglos morabantur, aut his manus darent, aut ſuam redirent ad patriam.

Vt Vvighardus presbyter ordinandus in Archiepiſcopum de Britanniā ſit miſſus Romam, quem remiſſa mox ſcripta Papæ ibidem obiſſe narrauerunt.

CAP. XXIX.

HIs temporibus reges Anglorum nobiliſsimi, Oſvvi prouinciæ Nordan Humbrorum, & Ecgbert Cantuariorū, habito inter ſe conſilio, quid de ſtatu eccleſiæ Anglorum eſſet agendum: intellexerat enim veraciter Oſvvi, quāmuis educatus à Scotis, quia Romana eſſet catholica & apoſtolica eccleſia. Aſſumpſerunt cum electione & conſenſu ſanctæ eccleſiæ gentis Anglorum virum bonū & aptum epiſcopatu presbyterū, nomine Vvighardū, de clero Deuſdedit archiepiſcopi & hunc antiſtitē ordinādum Romā miſerunt, quatenus accepto ipſe gradu archiepiſcopatus, catholicis per oēm Britanniā eccleſiis Anglorū ordinare poſſet antiſtite. Verū Vvighardus Romā perueniēs, priuſquā conſecrari in epiſcopū poſſet, morte præreptus eſt, & huiuſmodi literæ regi Oſvvi Britanniam remiſſæ ſunt. ¶ Domino excellentiſsimo filio Oſvvio regi Saxonum Vitalianus epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei. Deſyderabiles literas excellentiæ veſtræ ſuſcepimus, quas relegentes, cognouimus eius piiſsimam deuotionem, feruentiſsimumque amorem, quem habet propter beatam vitam. Et quia dextera Domini protegente, ad veram & apoſtolicam fidem ſit conuerſus, ſperans, vt ſicut in ſua gente regnat, ita & cum Chriſto in futuro conregnare. Benedicta igitur gens quæ talē ſapientiſsimum & Dei cultorem promeruit habere regem. Quia nō ſolum ipſe Dei cultor exiſtit, ſed etiām omnes ſubiectos ſuos meditatur die ac nocte ad fidem catholicam atq; apoſtolicam pro ſuæ animæ redēptione conuerti. Quis enim audiens hęc ſuauia non lætetur? Quis non exultet & gaudeat in his piis operibus? Quia & gens veſtra chriſto omnipotenti Deo credidit, ſecundum diuinorum prophetarū voces, ſicut ſcriptum eſt in Eſaia: In die illa radix Ieſſe qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur. Et iterum: Audite

O inſulæ

inſulæ,& attendite populi de longè.Et poſt paululum:Parum inquit,eſt vt mihi ſis ſeruus ad ſuſcitãdas tribus Iacob,& fæces Iſraël conuertendas.Dedi te in lucẽ gentium , vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ.Et rurſum: Reges videbunt,& con-ſurgent principes,& adorabunt . Et poſt puſillum: Dedi te in fœdus populi,vt ſuſcitares terram,& poſsideres hȩreditates diſ ſipatas,& diceres his qui vincti ſunt,exite. Et his qui in tene-bris,reuelamini.Et rurſum:Ego dominus vocaui te in iuſtitia, & appræhendi manum tuam,& ſeruaui,& dedi te in lucem gẽ tium,& in fœdus populi,vt aperires oculos cȩcorũ,& educeres de concluſione vinctum de domo carceris ſedentẽ in tenebris. Ecce excellentiſsime fili,quàm luce clarius eſt,non ſolũ de vo bis,ſed etiam de omnibus prophetarũ gentibus,quòd ſint cre dituræ in Chriſto omnium conditore.Quamobrẽ oportet ve ſtram celſitudinẽ,vtpote membrum exiſtens Chriſti,in omni bus piam regulã ſequi perenniter principis apoſtolorũ,ſiue in paſcha celebrãdo,ſiue in omnibus quæ tradiderunt ſancti apo ſtoli Petrus & Paulus,qui vt duo luminaria cæli illuminãt mũ dum, ſic doctrina eorũ corda hominum quotidie illuſtrat cre dentium.Et poſt nonnulla quibus de celebrando per orbem totum vno vero paſcha loquitur,Hominẽ deniq;,inquit,doci bilẽ,& in omnibus ornatum antiſtitẽ ſecundum veſtrorũ ſcri ptorum tenorẽ minime valuimus nunc reperire,pro longin-quitate itineris. Profecto enim dũ huiuſmodi apta repertaq; perſona fuerit,eum inſtructum ad veſtrã dirigemus patriã, vt ipſe & viua voce & per diuina oracula omnem inimici ziza-niam ex omni veſtra inſula cum diuino nutu eradicet.Munu ſcula à veſtra celſitudine beato principi apoſtolorum directa, pro æterna eius memoria ſuſcepimus,gratiaſq; ei agimus , ac pro eius incolumitate iugiter Deum deprecamurcum Chriſti lero . Itaq; qui hæc obtulit munera de hac ſubtractus eſt luce ſituſq; ad limina apoſtolorũ,pro quo valde ſumus cõtriſtati cũ hic eſſet defunctus.Verũtamẽ gerulis harũ noſtrarũ literarũ ve ſtris miſsis & beneficia ſanctorũ martyrum,hoc eſt, reliquias beatorum apoſtolorum Petri & Pauli & ſanctorum martyrũ Laurentii,Iohannis, & Pauli, & Gregorii, atque Panchratii eis fecimus dari, veſtræ excellentiæ profecto omnes contra-dendas. Nam & coniugi veſtræ,noſtræ ſpirituali filiæ , di-

reximus

reximus per præfatos gerulos crucem clauem auream habentem, de ſacratiſsimis vinculis beatorum apoſtolorum Petri & Pauli. De cuius pio ſtudio cognoſcentes, tantum cuncta ſedes apoſtolica vna nobiſcum lętatur, quantum eius pia opera corã Deo flagrant & vernant. Feſtinet igitur quæſumus veſtra celſitudo (vt optamus) totã inſulam ſuã Deo Chriſto dicare. Habet enim profecto protectorem humani generis redemptorem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui ei cuncta proſpera impartiet, vti nouum Chriſti populum coaceruet, catholicam ibi & apoſtolicã conſtituens fidẽ. Scriptum eſt enim: Quærite primùm regnum Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Nimirum enim quærit & impetrabit, & ei omnes ſuæ inſulæ (vt optamus) ſubdentur. Paterno itaque affectu ſalutantes veſtram excellentiam, diuinam iugiter precamur clementiam, quæ vos veſtroſque omnes in omnibus bonis operibus auxiliari dignetur, vt cum Chriſto in futuro regnetis ſæculo. Incolumem excellentiam veſtram gratia ſuperna cuſtodiat. Quis ſane pro Vvighardo repertus ac dedicatus ſit antiſtes, libro ſequente oportunius dicetur.

Vt Orientales Saxones tempore mortalitatis ad idololatriã reuerſi, ſed per inſtantiam Iarumanni epiſcopi mox ſint ab errore correcti.

CAP. XXX.

Eodem tempore prouinciæ Orientalium Saxonum poſt Gvvidhelmũ (de quo ſuprà diximus) præfuere reges Sighere & Sebbi, quàmuis ipſi regi Merciorum Vulfhere ſubiecti. Quę videlicet prouincia cum præfatæ mortalitatis clade premeretur, Sighere cum ſua parte populi relictis Chriſtianæ fidei ſacramentis ad apoſtaſiam conuerſus eſt. Nam & ipſe rex & plurimi de plebe ſiue optimatibus diligentes hanc vitam & futuram nõ quęrentes, ſiue etiam non eſſe credentes, cœperunt fana quæ derelicta erant reſtaurare, & adorare ſimulachra, quaſi per hęc poſſent à mortalitate defendi. Porrò ſocius eius & coheres regni eiuſdem Sebbi magna fidem perceptam cum ſuis omnibus deuotione ſeruauit, & magna (vt in ſequentibus dicemus) vitam fidelem fœlicitate cõpleuit. Quod vbi rex Vvlfhere comperit, fidem videlicet prouincię ex parte profanatam, miſit ad corrigendum errorem reuocandamque ad fidem veritatis prouinciã Iarumannũ epiſcopum, qui ſucceſſor

erat Trumhere, qui multa agens ſolertia iuxta quod mihi preſbyter, qui comes itineris illi & cooperator verbi extiterat, referebat. Erat enim religioſus & bonus vir longè lateque omnia peruagatus, & populum & regem præfatum ad viam iuſtitiæ reduxit, adeò vt relictis ſiue deſtructis fanis ariſq; quas fecerant, aperirent eccleſias, ac nomen Chriſti cui contradixerant, confiteri gauderent, magis cum fide reſurrectionis in illo mori, quam inperfidiæ ſordibus inter idola viuere cupientes. Quibus ita geſtis, & ipſi ſacerdotes, doctoreſque eorum domum redière lætantes.

Eccleſiaſticæ hiſtorię gentis Anglorum
Libri tertii.

FINIS.

Eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorum Liber IIII.

Vt defuncto Deuſdedit wighart ad ſuſcipiendum epiſcopatum Romam ſit miſſus: ſed illo ibidem defuncto Theodorus Archiepiſcopus ordinatus, & cum Adriano abbate ſit Britanniam miſſus.

CAP. I.

ANNO memorato præfatæ eclipſis, & mox ſequentis peſtilentię, quo & Colman epiſcopus vnanima catholicorum intentione ſuperatus, ad ſuos reuerſus eſt, Deuſdedit ſextus eccleſiæ Do-rouernenſis epiſcopus obiit, pridie iduum Iuliarum. Sed & Erconbert rex Cantuariorũ eodem menſe ac die defunctus Ecgberto filio ſedem regni reliquit, quam ille ſuſceptam per nouem annos tenuit. Tunc ceſſante non pauco tempore epiſcopatu, miſſus eſt Romam ab ipſo ſimul & à rege Nordan Humbrorum Oſvvi (vt in præcedenti libro diximus) Vvighart presbyter, vir in eccleſiaſticis diſciplinis doctiſsimus de, genere Anglorum petentibus eccleſia Anglorum epiſcopum ordinari: miſsis pariter apoſtolico papę donariis & aureis atque argenteis vaſis non paucis. Qui vbi Romam peruenit, cui ſedi apoſtolicæ tempore illo Vitalianus præerat, poſtquam itineris ſui cauſam pręfato papæ apoſtolico patefecit, non multo poſt & ipſe & omnes penè qui cũ eo aduenerant ſocii, peſtilentia ſuperueniente, deleti ſunt. At apoſtolicus papa habito de his cõſilio quæſiuit ſedulus quem eccleſiis Anglorum Archiepiſcopum mitteret. Erat autem in monaſterio Niridano, quod eſt non longè à Neapoli Campaniæ abbas Adrianus vir natione Afer, ſacris literis diligenter imbutus, monaſterialibus ſimul & eccleſiaſticis diſciplinis inſtitutus, Gręcè pariter et latinè linguę peritiſsimus. Hũc ad ſe accitum papa iuſsit, epiſcopatu accepto, Britanniam venire. Qui indignum ſe tanto gradui reſpondens, oſtendere poſſe ſe dixit alium, cuius magis ad ſuſcipiendum epiſcopatum & eruditio conueniret & ætas. Cumq́; monachum quendam de vicino virginum monaſterio nomine Andream pontifici

offerret,hic ab omnibus, qui eum nouere,dignus epiſcopatu iudicatus eſt: verùm pondus corporeæ infirmitatis,ne epiſcopus fieri poſset,obſtitit.Et rurſum Adrianus ad ſuſcipiendum epiſcopatũ actus eſt. Qui petiit inducias,ſi forte aliũ,qui epiſcopus ordinaretur,ex tempore poſſet inuenire.Erat ipſo tẽpore Romæ monachus Adriano notus, nomine Theodorus,natus ex Tharſo Ciliciæ,vir & ſęculari & diuina literatura,Gręcè & Latinè inſtructus,probus moribus,& ætate venerandus, id eſt, annos habens ętatis .66. Hunc offerens Adrianus pontifici,vt epiſcopus ordinaretur,obtinuit,his tamen conditionibus interpoſitis, vt ipſe eum perduceret Britanniã,eo quòd iã bis partes Galliarũ diuerſis ex cauſis adiiſſet,& ob id maiorem huius itineris peragẽdi notitiã haberet,ſufficienſq; eſſet in poſſeſsione hominũ propriorũ.Et vt ei doctrinę cooperator exiſtens diligenter attenderet,ne quid ille contrariũ veritati fidei Grecorũ more in eccleſiã cui preęſſet introduceret.Qui ſubdiaconus ordinatus, quatuor expectauit menſes,donec illi coma creſceret,quo in coronã tonderi poſſet.Habuerat enim tonſurã more Orientalium ſancti Pauli apoſtoli. Qui ordinatus eſt à Vitaliano papa,anno dominicę incarnationis.668.ſub die.7 kalendarũ Apriliũ dominica,& ita vnã cum Adriano.6.kalendas Iunias Britanniã miſſus eſt. Qui cùm pariter per mare ad Maſſiliã, & deinde per terrã Arelatẽ perueniſſent,& tradidiſſent Ioanni archiepiſcopo ciuitatis illius ſcripta cõmendatitia Vitaliani pontificis, retenti ſunt ab eo,quouſq; Ebroinus maior domus regiæ copiam pergendi quoquo vellent tribuit eis. Qua acceptã Theodorus profectus eſt ad Agilbertum Pariſiorum epiſcopum,de quo ſuperiùs diximus,& ab eo benignè ſuſceptus,& multo tempore habitus eſt.Adrianus verò perrexit primũ ad Emmeſenonũ,& poſtea ad Faronẽ Meldorũ epiſcopos & bene cũ eis diutius fuit. Coëgerat enim eos imminens hyems,vt vbicunque potuiſſent quieti manerent.Quod cùm nuntii certi narraſſent regi Ecgberto adeſſe ſcilicet epiſcopum, quẽ petierant à Romano antiſtite,in regno Francorum, miſit illò continuò Redfridum præfectũ ſuum ad adducendũ eum. Quo cùm perueniſſet,aſſumpſit Theodorũ cũ Ebroini licentia, & perduxit eũ ad portum, cui nomen eſt Quentavvic,vbi fatigatus infirmitate aliquantiſper moratus eſt,& cùm conualeſcere

cere cœpiſſet, nauigauit Britanniã. Adrianum aũt Ebroinus retinuit, quoniã ſuſpicabatur eũ habere aliquã legationẽ imperatoris ad Britanniæ reges aduerſus regnũ, cuius tunc ipſe maximã curã gerebat. Sed cũ tale nihil illum habere vel habuiſſe veraciter cõperiſſet, abſoluit eũ, & poſt Theodorum ire permiſit. Qui ſtatim vt ad illum peruenit, dedit ei monaſteriũ beati Petri apoſtoli, vbi archiepiſcopi Cantiæ ſepeliri, vt pręfatus ſum, ſolent. Præceperat enim Theodoro abeunti dominus Papa apoſtolicus, vt in diœceſi ſua prouideret & daret ei locum, in quo cum ſuis aptè degere potuiſſet.

Vt Theodoro cuncta peragrante, Anglorum eccleſiæ cum catholica veritate literarum quoque ſanctarum cœperint ſtudiis imbui, & vt Putta pro Damiano Rhofenſis eccleſiæ ſit factus epiſcopus.

CAP. II.

PEruenit autem Theodorus ad eccleſiam ſuam ſecundo poſtquã conſecratus eſt anno, ſub die ſexto kalendarum Iuniarũ dominica, & fecit in ea annos viginti & vnum, menſes tres, dies viginti ſex. Moxq; peragrata inſula tota quaquauerſum Anglorum gentes morabantur (nam & libentiſsimè ab omnibus ſuſcipiebatur atq; audiebatur) rectũ viuendi ordinem, ritum celebrandi paſchæ canonicum, pér omnia comitante & cooperante Adriano diſſeminabat. Iſq; primus erat archiepiſcopus, cui omnis Anglorũ eccleſia manus dare conſentiret. Et quia literis ſacris ſimul & ſecularibus, vt diximus, abundanter ambo erant inſtructi, congregata diſcipulorũ caterua, ſcientiæ ſalutaris quotidie flumina in rigandis eorum cordibus emanabant. Ita vt etiam metricæ artis, aſtronomicæ, & arithmeticę, eccleſiaſticę diſciplinam inter ſacrorũ apicũ volumina ſuis auditoribus contraderent. Indicio eſt, quòd vſq; hodie ſuperſunt de eorũ diſcipulis, qui Latinã, Græcamq; linguã æque vt propriã in qua nati ſunt norũt. Neq; vnquã prorſus ex quo Britanniã petierũt Angli fœliciora fuere tẽpora, dũ & fortiſsimos chriſtianoſq; habẽtes reges cunctis barbaris nationibus eſſent terrori, & omnium vota ad nuper auditã cæleſtis regni gaudia penderent. Et quicunque lectionibus ſacris cuperent erudiri, haberent in promptu magiſtros qui docerent. Et ſonos cantandi in eccleſia, quos eatenus in Cantia tantũ nouerant,

da daretur. Qui tunc in monaſterio ſuo, quod eſt, in Leſtingahe quietam vitā agebat, Vvilfrido adminiſtrante epiſcopatū Eboracenſis eccleſiæ nec non & omniū Nordā Humbrorū, ſed & Pictorum, quouſque rex Oſvvi imperium protendere poterat. Et quia moris erat eidem reuerendiſsimo antiſtiti opus euangelii magis ambulando per loca quam equitando perficere, iuſsit eum Theodorus, vbicunque longius iter inſtaret equitare, multumque renitentem ſtudio & amore pii laboris, ipſe eum manu ſua leuauit in equum, quia nimirum ſanctum eſſe virum comperit, atque equo vehi quo eſſet neceſſe compulit. Suſceptum itaque epiſcopatum gentis Merciorum ſimul & Lindiſſarorum Ceadda iuxta exempla patrum antiquorum in magna vitę perfectione adminiſtrare curauit. Cui etiam rex Vulfhere donauit terram quinquaginta familiarum ad conſtruendum monaſterium in loco qui dicitur Etbearue, id eſt, ad nemus in prouincia Lindiſsi, in quo vſque hodie inſtituta ab ipſo regularis vitę veſtigia permanent. Habuit autem ſedem epiſcopalem, in loco qui vocatur Liccidfeld in quo & defunctus ac ſepultus eſt, vbi vſq; hodie ſequentium quoque prouinciæ illius epiſcoporum ſedes eſt. Fecerat verò ſibi manſionem non longè ab eccleſia remotiorem, in qua ſecretius cum paucis, id eſt, ſeptem ſiue octo fratribus quoties à labore & miniſterio verbi vacabat, orare ac legere ſolebat. Qui cùm in illa prouincia duobus annis ac dimidio eccleſiam glorioſiſsimè rexiſſet, adfuit ſuperno diſpenſante iudicio, tempus de quo loquitur Eccleſiaſtes. Quia tempus mittendi lapides & tempus colligendi. Superuenit namque clades diuinitus miſſa, quæ per mortem carnis viuos eccleſiæ lapides, de terrenis ſedibus ad ædificium cæleſte tranſferret. Cumque plurimis de eccleſia eiuſdem reuerendiſſimi antiſtitis de carne ſubtractis veniret hora ipſius, vt tranſiret ex hoc mundo ad dominū, contigit die quadam, vt in pręfata manſione fortè ipſe cum vno tantum fratre, cui vocabulum erat Ovvinus cōmoraretur, cęteris eius ſociis pro cauſa opportuna ad eccleſiam reuerſis. Erat autem idem Ovvinus monachus magni meriti & pura intentione ſupernæ retributionis mundum derelinquens, dignuſque per omnia, cui dominus ſpecialiter ſua reuelaret archana, dignus cui fidē narranti audientes

tes accommodarent. Venerat enim cum regina Edildride de prouincia Orientalium Anglorum, eratq; primus miniſtrorum, & princeps domus eius. Qui cùm creſcente fidei feruore ſęculo abrenunciare diſponeret, nõ hoc ſegniter fecit, ſed adeò ſe mũdi rebus exuit, vt relictis omnibus quæ habebat, ſimplici tantũ habitu indutus, & ſecurim, atq; aſciã in manu ferẽs, veniret ad monaſteriũ eiuſdẽ reuerendiſsimi patris, quod vocatur Leſtinghen. Non enim ad otiũ, vt quidã, ſed ad laborẽ ſe monaſterium intrare ſignabat, quod ipſum etiam facto monſtrauit: nam quo minus ſufficiebat meditationi ſcripturarum, eo amplius operi manuumſtudium impendebat. Denique cum epiſcopo in pręfata manſione pro ſuæ reuerẽtia deuotionis inter fratres habitus, cùm illi intus lectioni vacabant, ipſe foris, quæ opus eſſe videbantur, operabatur. Qui cùm die quadã tale aliquid foris ageret, digreſsis adeccleſiam ſociis, vt dicere cœperam, & epiſcopus ſolus in oratorio loci lectioni vel orationi operam daret, audiuit repente, vt poſtea referebat, vocem ſuauiſsimam cantantium atq; lętantiũ de cælo ad terras vſque deſcendere: quam videlicet vocem ab Euro auſtro, id eſt, ab alto brumalis exortam, primò ſe audiſſe dicebat, ac deinde paulatim eam ſibi appropinquare, donec ad tectum vſque oratorii in quo erat epiſcopus perueniret, quod ingreſſa totum impleuit atque in gyro circũdedit. At ille dum ſolicitus in ea quę audiebat animum intenderet, audiuit denuo tranſacto quaſi horę ſpatio aſcendere de tecto eiuſdẽ oratorii idem lętitiæ canticum, & ipſa qua venerat via ad cælos vſq; cum ineffabili dulcedine reuerti. Qui cùm aliquantulum horæ quaſi attonitus maneret, & quid hoc eſſet ſolerti animo ſcrutaretur, aperuit epiſcopus feneſtram oratorii, & ſonitum manu faciens, vt ſæpius conſueuit, ſiquis foris eſſet ad ſe intrare præcepit. Introiuit ille concitus. Cui dixit antiſtes: Vade cito ad eccleſiam, & hos ſeptem fratres huc venire facito, tu quoque ſimul adeſto. Qui cùm veniſſent, primò admonuit eos, vt virtutem dilectionis & pacis ad inuicem & ad omnes fideles ſeruarent. Inſtituta quoq; diſciplinæ regularis, quæ vel ab ipſo didiciſſent, & in ipſo vidiſſent, vel in patrum pręcedentium factis ſiue dictis inueniſſent, indeſeſſa inſtantia ſequerentur. Deinde ſubiunxit, diem ſui obitus iam proximè inſtare. Namq; hoſpes, inquit, ille

ab Euro austro.

Instituta disciplinae regularis.

niſſent, indefeſſa inſtãtia ſequerentur. Deinde ſubiunxit diem ſui obitus iam proximè inſtare. Namque hoſpes, inquit, ille amabilis, qui fratres noſtros viſitare ſolebat, ad me quoque hodie venire, meque de ſæculo euocare dignatus eſt. Propter quod reuertentes ad eccleſiam, dicite fratribus vt & meum exitum Domino precibus commendent, & ſuum quoque exitum (cuius hora incerta eſt) vigiliis, orationibus, bonis operibus prçuenire meminerint. Cumq; hæc & huiuſmodi plura loqueretur, atque illi percepta eius benedictione iam multum triſtes exiſſent, rediit ipſe ſolus qui carmen cæleſte audierat, & proſternens ſe in terram. Obſecro, inquit, pater licet ne aliquid interrogare? Interroga, inquit, quod vis. At ille: Obſecro, inquit, vt dicas quod erat canticum illud lætantium, quod audiui venientium de cælis ſuper oratorium hoc, & poſt tempus redeuntium ad cælos. Reſpondit ille, ſi vocem carminis audiuiſti, & cçleſtes ſuperuenire cœtus cognouiſti, prçcipio tibi in nomine Domini ne hoc cuiquam ante meum obitum dicas. Reuera autem angelorum fuere ſpiritus, qui me ad cæleſtia, quæ ſemper amabam ac deſyderabam, præmia vocare venerunt, & poſt dies ſeptem ſe redituros, ac me ſecum adducturos eſſe promiſerunt. Quod quidem, ita vt ei prædictum erat, opere completum eſt. Nam confeſtim languore corporis tactus eſt, & hoc per dies ingraueſcente, ſeptimo (vt promiſſum ei fuerat) die poſtquam obitum ſuum Dominici corporis, & ſanguinis perceptione muniuit, ſoluta ab ergaſtulo corporis anima ſancta ducentibus, vt credi faseſt, angelis comitibus æterna gaudia petiuit. Non autem mirum, ſi diem mortis vel potius diem Domini lætus aſpexit, quem ſemper vſque dum veniret ſolicitus expectare curauit. Namque inter plura continentiæ, humilitatis, doctrinæ, orationis, voluntariæ paupertatis, & cæterarum virtutum merita, intantum erat timori Domini ſubditus, intantum nouiſſimorum ſuorum in omnibus operibus ſuis memor, vt ſicut mihi quidam frater, de iis qui me in ſcripturis diuinis erudiebant, & erat in monaſterio ac magiſterio illius educatus vocabulo Trumbert, referre ſolebat, ſi fortè legente eo

vel

vel aliud quid agente, repente flatus venti maior aſſurgeret, continuò miſericordiam domini inuocaret, & eam generi humano propiciari rogaret. Si autem violentior aura inſiſteret, iam clauſo codice procideret in faciem, atq; obnixius orationi incumberet. At ſi procella fortior aut nimbus perurgeret, vel etiam coruſci ac tonitrua terras & aëra terrerent, tunc veniens ad eccleſiam ſollicitus orationibus ac pſalmis, donec ſerenitas aëris rediret, fixa mente vacaret. Cumque interrogaretur à ſuis, quare hoc faceret: reſpondebat, non legiſtis: Quia intonuit de cælo Dominus, & altiſsimus dedit vocem ſuam. Miſit ſagittas ſuas, & diſsipauit eos: fulgura multiplicauit, & conturbauit eos: Mouet enim aëra Dominus, ventos excitat, iaculatur fulgura, de cęlo intonat, vt terrigenas ad timendum ſe ſuſcitet, vt corda eorum in memoriam futuri iudicii reuocet, vt ſuperbiam eorum diſsipet, & conturbet audaciã, reducto ad mentẽ tremendo illo tempore quando ipſe cælis ac terris ardẽtibus venturus eſt in nubibus cũ poteſtate magna ac maieſtate, ad iudicandos viuos ac mortuos. Propter quod, inquit, oportet nos admonitioni eius cæleſti debito cum timore & amore reſpondere, vt quotiens aëre cõmoto, manumquaſi ad feriendũ minitans erexerit, nec adhuc tamen percutit, mox imploremus eius miſericordiam, & diſcuſsis penetralibus cordis noſtri, atque expurgatis vitiorum ruderibus, ſolliciti ne vnquam percuti mereamur, agamus. Conuenit autẽ reuelationi & relationi præfati fratris de obitu huius antiſtitis etiam ſermo reuerendiſsimi patris Ecgberti, de quo ſuprà diximus, qui dudum cum eodem Ceadda adoleſcente & ipſe adoleſcens in Hybernia monachicam in orationibus & continentia & meditatione diuinarum ſcripturarum vitam ſedulus agebat. Sed illo poſtmodum patriam reuerſo, ipſe peregrinus pro Domino vſque ad finem vitæ permanſit. Cùm ergo veniret ad eum longo poſt tempore gratia viſitationis de Britannia vir ſanctiſsimus & continentiſsimus vocabulo Higbald, qui erat abbas in prouincia Lindiſsi, & vt ſanctos decebat, de vita patrũ priorum ſermonem facerent, atque hanc æmulari gauderent, interuenit mentio reuerendiſsimi antiſtitis Ceadda. Dixitq; Ecgbert: Scio hominem in hac inſula adhuc in carne manentem, qui quum vir

ille

ille de mundo tranſiret, vidit animam Ceddi fratris ipſius cũ agmine angelorũ deſcendentiũ de cælo, & aſſumpta ſecum anima eius ad cæleſtia regna redire. Quod vtrum de ſe, an de alio aliquo diceret, nobis manet incertum: dum tamen hoc tantus vir dixit, quia verum ſit, eſſe non poſsit incertũ. Obiit autem Ceadda ſexto die nonarum Martiarum, & ſepultus eſt quidem primo iuxta eccleſiam ſanctæ Marię, ſed poſtmodũ ibidem conſtructa eccleſia beatiſsimi principis apoſtolorum Petri, in eandem ſunt eius oſſa tranſlata. In quo vtroq; loco ad indiciũ virtutis illius ſolent crebra ſanitatum miracula operari. Deniq; nuper phreneticus quidam dum per cuncta errando diſcurreret, deuenit ibi veſpere, neſcientibus ſiue non curantibus loci cuſtodibus, & ibi tota nocte requieſcens, mane ſanato ſenſu egreſſus, mirantibus & gaudentibus cunctis, quòd idem ibi ſanitatẽ domino largiente conſequeretur, oſtendit. Eſt autem locus ſepulchri tumba lignea in modum domunculi facta coopertus, habens foramen in pariete, per quod ſolent hi, qui cauſa deuotionis illò adueniunt, manum ſuam immittere, ac partem pulueris inde aſſumere. Quã cùm in aquas miſerint, atque has infirmantibus iumentis ſiue hominibus guſtandas dederint, mox infirmitatis ablata moleſtia ad cupitę ſoſpitatis gaudia redeunt. In cuius locum ordinauit Theodorus Vuinfridum virum bonũ & modeſtum, qui ſicut prædeceſſores eius prouinciis Merciorum & Mediterraneorum Anglorum & Lindiſſarorum epiſcopatus officio pręeſſet. In quibus cunctis Vulfhere (qui adhuc ſupererat) ſceptrum regni tenebat. Erat autem Vuinfridus de clero eius cui ipſe ſucceſſerat antiſtitis, & diaconatus officio ſub eo non pauco tempore fungebatur.

Vt Colmanus epiſcopus relicta Britannia duo monaſteria in Scotia, vnum Scotis alterum Anglis quos ſecum adduxerat, fecerit.

CAP. IIII.

INtereà Colmanus qui de Scotia erat epiſcopus, relinquens Britanniam tulit ſecũ omnes quos in Lindiſſarorum inſula congregauerat Scotos: ſed & de gente Anglorum viros circiter triginta

qui vtrique monachicæ conuerſationis erant ſtudiis imbuti. Et relictis in eccleſia ſua aliquot fratribus, primò venit ad inſulam Hu, vnde erat ad prędicandum verbum Dei Anglorum genti deſtinatus. Deinde ſeceſsit ad inſulam quandam paruã, quæ ad Occidentalem plagam ab Hybernia procul ſecreta ſermone Scotico Inhisbouinde, id eſt, inſula vitulæ albæ nuncupatur. In hanc ergo perueniens conſtruxit monaſterium, & monachos inibi, quos de vtraque natione collectos adduxerat, collocauit. Qui cùm inuicem concordare non poſſent, eo quòd Scoti tempore æſtatis quo fruges erant colligendę, relicto monaſterio per nota ſibi loca diſperſi vagarentur: at verò hyeme ſuccedente redirent, & his quæ Angli præparauerant, communiter vti deſyderabant, quæſiuit Colmannus huic diſſenſioni remedium, & circumiens omnia propè vel longè, inuenit locum in Hybernia inſula aptum monaſterio conſtruendo, qui lingua Scotorum Magio nominatur. Emitque partem eius nõ grandem ad conſtruendum ibi monaſterium à comite ad cuius poſſeſsionem pertinebat, ea conditione addita, vt pro ipſo etiam, qui eis locum commodaret conſiſtentes ibi monachi, Domino preces offerrēt. Et conſtructo ſtatim monaſterio, iuuante etiam comite & vicinis omnibus, Anglos ibidem collocauit, relictis in præfata inſula Scotis. Quod videlicet monaſterium vſq; hodie ab Anglis tenetur incolis: ipſum namque eſt quod nunc grande de modico effectum Iniugeo conſuetè vocatur. Et conuerſis iamdudum ad meliora inſtituta omnibus, egregium examen continet monachorum, qui de prouincia Anglorum ibidem collecti, ad exemplum venerabilium patrum ſub regula & abbate canonico in magna continentia & ſynceritate proprio labore manuum viuunt.

examen monachorum

De morte Oſwi & Egberti regum, & de ſynodo facta ad locum Herudford, cui præſidebat archiepiſcopus Theodorus.

CAP. V

An. 670.

ANno dominicæ incarnationis ſexcenteſimo ſeptuageſimo, qui eſt annus ſecundus ex quo Britanniam venit Theodorus, Oſvui rex Nordan Humbrorum preſſus eſt infirmitate qua & mortuus eſt, anno ætatis ſuæ. 58. Qui in tantum eo tẽpore tenebatur amore

Romanæ

Romanæ & apoſtolicę inſtitutionis, vt ſi ab infirmitate ſaluaretur, etiam Romam venire, ibique ad loca ſancta vitam finire diſponeret, Vuilfridumque epiſcopum ducem ſibi itineris fieri, promiſſa non parua pecuniarum donatione rogaret. Qui defunctus die decima quinta kalendarum Martiarum Egfridū filium regni hæredem reliquit. Cuius anno regni tertio Theodorus cogit concilium epiſcoporum, vnà cum eis, qui canonica patrum ſtatuta diligerent & noſſent, magiſtris eccleſiæ pluribus. Quibus pariter congregatis, diligenter ea quę vnitati pacis eccleſiaſticæ congruerent, eo quo pontificem decebat animo, cœpit obſeruanda docere. Cuius ſynodicæ actionis huiuſmodi textus eſt:

¶ In nomine domini Dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti regnante in perpetuum ac gubernante eccleſiā ſuam eodē domino noſtro Ieſu Chriſto, placuit conuenire nos iuxta morem canonū venerabiliū tractaturos de neceſſariis eccleſię negotiis. Conuenimus aūt die. 24. menſis Septēbris, indictione prima, in loco qui dicitur Herudford. Ego quidem Theodorus quàmuis indignus ab apoſtolica ſede deſtinatus Dorouernēſis eccleſię epiſcopus, & conſacerdos ac frater noſter reuerendiſsimus Biſi Orientalium Anglorum epiſcopus, quibus etiam frater & conſacerdos noſter Vuilfridus NordanHumbrorum gentis epiſcopus per proprios legatarios affuit. Affuerunt & fratres ac conſacerdotes noſtri Putta epiſcopus Caſtelli Cantuariorum, quod dicitur Rotſcheſter Leutherius epiſcopus Occidentaliū Saxonū, Vuinfridus epiſcopus prouinciæ Merciorum. Cumque in vnum conuenientes iuxta ordinem quique ſuum reſediſſemus: Rogo, inquàm, dilectiſsimi fratres propter timorem & amorem redemptoris noſtri, vt in commune omnes pro noſtra fide tractemus, vt quæque decreta ac diffinita ſunt à ſanctis ac probabilibus patribus incorruptè ab omnibus nobis ſeruentur. Hæc & alia quàm plura, quæ ad charitatem pertinebāt vnitatemque eccleſię conſeruandam, proſecutus ſum. Cumq; expleſſem prolocutionem, interrogaui vnumquemq; eorum per ordinem, ſi conſentirent, ea quæ à patribus canonicè ſunt antiquitus decreta, cuſtodire. Ad quod omnes conſacerdotes noſtri reſpondentes dixerunt: Optimè omnibus placet, quæque definierunt ſanctorum canones patrum, nos quoque om

nes alacri animo libentiſsimè ſeruare. Quibus ſtatim protuli eundem librum canonum, & ex eodem libro decem capitula, quæ per loca notaueram: quia maximè nobis neceſſaria ſciebam, illis coram oſtendi, & vt hæc diligentius ab omnibus ſuſciperentur, rogaui.

¶ Primum capitulum, vt ſanctum diem paſchæ in commune omnes ſeruemus dominica poſt decimamquartam lunam primi menſis. Secundum, vt nullus epiſcoporum parrochiam alterius inuadat, ſed contentus ſit gubernatione creditæ ſibi plebis. Tertium, vt quęque monaſteria Deo conſecrata nulli epiſcoporum liceat ea in aliquo inquietare, nec quicquam de eorum rebus violenter abſtrahere. Quartū, vt epiſcopi monachi non migrent, de loco ad locum, hoc eſt, de monaſterio ad monaſterium, niſi per dimiſsionem proprii abbatis, ſed in ea permaneant obedientia, quam tempore ſuæ conuerſionis promiſerunt. Quintum, vt nullus clericorum relinquens proprium epiſcopum paſsim quolibet diſcurrat, neque alicubi veniens abſque commendatitiis literis ſui præſulis ſuſcipiatur. Quòd ſi ſemel ſuſceptus eſt, & noluerit inuitatus redire, & ſuſceptor & is qui ſuſceptus eſt excōmunicationi ſubiacebit. Sextum, vt epiſcopi atque clerici peregrini contenti ſint hoſpitalitatis munere oblato, nullique eorum liceat vllum officium ſacerdotale abſque permiſſu epiſcopi, in cuius parrochia eſſe cognoſcitur, agere. Septimum, vt bis in anno ſynodus congregetur: ſed quia diuerſæ cauſæ impediunt, placuit omnibus in commune, vt kalendis Auguſti in loco qui appellatur Cloſeſhooh ſemel in anno congregetur. Octauum, vt nullus epiſcoporum ſe præferat alteri per ambitionem, ſed omnes agnoſcant tempus & ordinem conſecrationis ſuæ. Nonum capitulum in commune tractatum eſt, vt plures epiſcopi creſcente numero fidelium augerentur, ſed de hac re ad præſens ſilemus. Decimum pro coniugiis, vt nulli liceat niſi legitimum habere cōnubium. Nullus inceſtū faciat, nullus coniugem propriam, niſi vt ſanctum euangelium docet, fornicationis cauſa relinquat. Quòd ſi quiſquā propriam expulerit coniugem legitimo ſibi matrimonio coniunctam, ſi Chriſtianus eſſe rectè voluerit, nulli alteri copuletur: ſed ita

ita permaneat,aut propriȩ reconcilietur coniugi. His itaque capitulis in commune tractatis ac diffinitis, vt nullum deinceps ab aliquo noſtrum oriatur contentionis ſcandalum, aut alia prȩ aliis diuulgarentur,placuit vt quæque diffinita ſunt, vnuſquiſque noſtrum manus propriæ ſubſcriptione confirmaret.Quam ſententiam diffinitionis noſtrȩ Titillo notario ſcribendam dictaui,actum in menſe & indictione ſuprà ſcriptis. Quiſquis igitur contra hanc ſententiam iuxta decreta canonum,noſtra etiam conſenſione ac ſubſcriptione manus noſtræ confirmatam,quoquo modo venire, eamque infringere tentauerit,nouerit ſe ab omni officio ſacerdotali & noſtra ſocietate ſeparatum.Diuina nos gratia in vnitate ſanctæ eccleſiȩ ſuæ viuentes cuſtodiat incolumes.Facta autem eſt hæc ſynodus anno ab incarnatione Domini ſexcenteſimo ſeptuageſimo tertio, quo anno rex Cantuariorum Ecgbert menſe Iulio obierat,ſuccedente in regnum fratre Lothere,quod ipſe annos vndecim & menſes ſeptem tenuit.Biſi autem epiſcopus Orientalium Anglorum, qui in præfata ſynodo fuiſſe perhibetur, ipſe erat ſucceſſor Bonifacii,cuius ſuprà meminimus,vir multæ ſanctitatis & religionis.Nam Bonifacio poſt decem & ſeptem annos epiſcopatus ſui defuncto,epiſcopus pro eo Theodoro ordinante factus eſt. Quo adhuc ſuperſtite, ſed grauiſſima infirmitate ab adminiſtrando epiſcopatu prohibito, duo ſunt pro illo Aecci & Baduuine electi & conſecrati epiſcopi:ex quo vſque hodie prouincia illa duos habere ſolet epiſcopos.

Vt depoſito Vinfrido Sexuulfus epiſcopatum eius acceperit,& Earcanvvaldus Orientalibus Saxonibus ſit epiſcopus datus.

CAP. VI.

Non multo poſt hȩc elapſo tempore offenſus à Vinfrido Merciorum epiſcopo per meritum cuiuſdam inobedientiæ Theodorus archiepiſcopus depoſuit eum de epiſcopatu, poſt annos accepti epiſcopatus non multos,& in loco eius ordinauit epiſcopum Sexvvlfum, qui erat conſtructor & abbas monaſterii,quod dicitur Medeſhăſtedi in regione Giruiorũ. Depoſitus verò Vinfridus rediit ad monaſterium ſuum,quod dicitur Aetbearne,ibiq; in opti-

ma conuerſatione vitam finiuit. Tunc etiam Orientalibus Saxonibus, quibus eo tempore præfuerunt Sebbe & Sighere, quórum ſuprà meminimus, Earconvvaldum conſtituit epiſcopum in ciuitate Londonia. Cuius videlicet viri in epiſcopatu & ante epiſcopatum vita & conuerſatio fertur fuiſſe ſanctiſsima, ſicut etiam nunc cæleſtium ſigna virtutum indicio ſunt. Etenim vſque hodie feretrum eius caballarium, quo infirmus vehi ſolebat, ſeruatum à diſcipulis eius, multos febricitantes, vel alio quolibet incommodo feſſos ſanare non deſiſtit. Non ſolũ aũt ſuppoſiti eidẽ feretro vel appoſiti curantur ægroti, ſed & aſtulæ de illo abſciſę atque ad infirmos allatę, citam illis ſolent afferre medelam. Hic ſanè priuſquam epiſcopus factus eſſet, duo pręclara monaſteria vnum ſibi alterum ſorori ſuę Edilburgæ conſtruxerat, quod vtrumque regularibus diſciplinis optimè inſtituerat. Sibi quidem in regione Suthriona iuxta fluuium Tamyſam, in loco qui vocatur Ceoroteſei, id eſt, Ceoroti inſula. Sorori aũt in Orientalium Saxonũ prouincia, in loco qui nuncupatur in Berecingũ, in quo ipſa Deo deuotarum mater ac nutrix poſſet exiſtere fœminarum. Quæ ſuſcepto regimine monaſterii condignam ſe in omnibus epiſcopo fratre & ipſa rectè viuendo & ſubiectis regulariter ac piè conſulendo prębuit, vt etiam cæleſtia indicio fuere miracula.

Vt in monaſterio Berecingenſi vbi corpora ſanctimonialium fœminarum poni deberent, cæleſti ſit luce monſtratum.

CAP. VII.

IN hoc etenim monaſterio plura virtutum ſunt ſigna patrata, quæ & ad memoriam ædificationemque ſequentium ab his qui nouere deſcripta habẽtur à multis. E quibus & nos aliqua hiſtoriæ noſtræ eccleſiaſticę inſerere curauimus. Cùm tempeſtas ſæpe dictæ cladis latè cuncta depopulans, etiã partem monaſterii huius illã, qua viri tenebantur, inuaſiſſet, & paſsim quotidie raperentur ad Dominum, ſolicita mater cõgregationis, qua hora etiam monaſterii partem, qua ancillarũ Dei caterua à virorum erat ſecreta contubernio, eadem plaga tangeret, crebrius in conuentu ſororum perquirere cœpit, quo loco in monaſterio corpora ſua poni, & cœmiterium fieri vellent

lent, cùm eas eodem quo cęteros exterminio raptari è mundō contingeret. Cumq́ue nil certi reſponſi, tametſi ſæpius inquirens à ſororibus accepiſſet, accepit ipſa cum omnibus certiſſimum ſupernæ prouiſionis reſponſum. Cùm enim nocte quadam, expletis matutinę laudis pſalmodiis, egreſſę de oratorio famulæ Chriſti ad ſepulchra fratrū, qui eas ex hac luce pręceſſerant, ſolitas domino laudes decantarēt, ecce ſubito lux emiſſa cælitus veluti linteum magnum venit ſuper omnes, tantoq́; eas ſtupore perculit, vt etiam canticum quod canebant tremē factæ intermitterent. Ipſe autem ſplendor emiſſę lucis, in cuius comperatione ſol meridianus videri poſſet obſcurus, non multo poſt illo eleuatus de loco in meridianā monaſterii partem, hoc eſt, ad Occidentē oratorii ſeceſsit, ibiq́; aliquandiu remoratus, & ea loca operiens, ſic videntibus cunctis ad cęli ſe alta ſubduxit, vt nulli eſſet dubium, quin ipſa lux quæ animas famularum Chriſti eſſet ductura vel ſuſceptura in cælis, etiam corporibus earum locum, in quo requietura, & diem reſurrectionis eſſent expectatura, monſtraret. Cuius radius lucis tantus extitit, vt quidā de fratribus ſenior, qui in ipſa hora in oratorio eorū cū alio iuniore poſitus fuerat, referret, quod mane ingreſsi per rimas oſtiorum vel feneſtrarum radii lucis, omnē diurni luminis viderentur ſuperare fulgorem.

Vt in eodem monaſterio puerulus moriens virginem quæ ſe erat ſecutura vocauerit, vtq́ue alia de corpore egreſſura iam particulam futuræ lucis aſpexerit.

CAP. VIII.

Erat in eodē monaſterio pùer triū circiter non amplius annorū Eſica nomine, qui propter infantilē adhuc ætatem in virginū Deo dicatarū ſolebat cella nutriri, ibiq́; meditari. Hic præfata peſtilentiā tactus, vbi ad extrema peruenit, clamauit ter, vnam de conſecratis Chriſti virginibus proprio eam nomine quaſi pręſentē alloquens, Eadgit Eadgit Eadgit, & ſic terminans temporalē vitā intrauit æternā. At virgo illa quā moriēs vocabat, mox in loco quo erat eadē attacta infirmitate, ipſo quo vocata eſt die de hac luce ſubtracta, & illū qui ſe vocauit ad regnū cęleſte ſecuta eſt. ¶ Itē quędā ex eiſdē ancillis Dei cū præfato tacta morbo atq́; ad extrema eſſet perducta, cœpit ſubito circa mediam

noctem clamare his qui ſibi miniſtrabant,petens vt lucernam quę inibi accenſa erat extinguerent.Quod cum frequenti voce repeteret,nec tamen ei aliquis obtemperaret,ad extremum intulit:Scio quòd me hæc inſana mente loqui arbitramini, ſed iam nunc non ita eſſe cognoſcite.Nam verè dico vobis, quòd domum hanc tanta luce impletam eſſe perſpicio,vt veſtra illa lucerna mihi omnibus modis eſſe videatur obſcura.Et quum ne adhuc quidem illi talia loquenti quiſquam reſponderet, vel aſſenſum prębeet, iterum dixit, accendite ergo lucernam illam quamdiu vultis.Attamen ſcitote,quia non eſt mea lux, nam mea lux, incipiente aurora mihi aduentura eſt.Cœpitq́; narrare quia apparuerit ſibi vir Dei quidam,qui eodem anno fuerat defunctus, dicens, quod adueniente diluculo perennem eſſet exitura ad lucem. Cuius veritas viſionis ita circa exortum diei puellę morte probata eſt.

Quę ſint oſtenſa cęlitus ſigna cùm & ipſa mater congregationis illius è mundot ranſiret.

CAP.IX.

CVm autem & ipſa máter pia Dēo deuotæ congregationis Edilburga eſſet rapienda de mundo,apparuit viſio miranda cuidam de ſororibus,cui nomen erat Thorithgid, quę multis iam annis in eodem monaſterio commorata, & ipſa ſemper in omni humilitate ac ſynceritate Deo ſeruire ſatagebat, & adiutrix diſciplinę regularis eidem matri exiſtere, minores docendo vel caſtigãdo curabat.Cuius vt virtus iuxta apoſtolũ in infirmitate perficeretur, tacta eſt repentè grauiſsimo corporis morbo,& per annos nouem pia redemptoris noſtri prouiſione multũ fatigata,videlicet vt quicquid in ea vitii ſordidantis inter virtutes per ignorantiam vel incuriam diutinè reſediſſet,totũ hoc caminus diutinæ tribulationis excoqueret. Hæc autem quadam nocte,incipiente crepuſculo,egreſſa de cubiculo quo manebat,vidit manifeſtè quaſi corpus hominis,quod eſſet ſole clarius ſindone inuolutum in ſublime ferri, elatum videlicet de domo in qua ſorores pauſare ſolebant. Cumque diligentius intueretur quo trahente leuaretur ſurſum,hæc quã

contemplabatur

contemplabatur ſpecies corporis glorioſi, vidit quod quaſi funibus auro clarioribus in ſuperna tolleretur, donec cælis patentibus introducta amplius ab illa videri non potuit. Nec dubium remanſit cogitanti de viſione, quin aliquis de illa congregatione citius eſſet moriturus, cuius anima per bona quæ feciſſet opera quaſi per funes aureos leuanda eſſet ad cælos. Quod reuera ita contigit. Nam non multis interpoſitis diebus Deo dilecta mater congregationis ipſius ergaſtulo carnis educta eſt, cuius talem fuiſſe conſtat vitam, vt nemo qui eam nouerit dubitare debeat, quin ei exeunti de hac vita cæleſtis patriæ patuerit ingreſſus.

¶In eodem quoque monaſterio quædam erat fœmina ſanctimonialis, & ad ſęculi huius dignitatem nobilis, & in amore futuri ſæculi nobilior, quæ ita multis iam annis omni corporis fuerat officio deſtituta, vt ne vnum quidem mouere ipſa membrum valeret. Hæc vbi corpus abbatiſſæ venerabilis in eccleſiam delatum, donec ſepulturę daretur, cognouit, poſtulauit ſe afferri illò, & in modum orantium ad illud adinclinari. Quod dum fieret, quaſi viuentem allocuta rogauit, vt apud miſericordiam pii conditoris impetraret ſe, à tantis tanque diurnis cruciatibus abſolui, nec multo tardius exaudita eſt: nam poſt dies duodecim & ipſa ædučta ex carne temporales afflictiones æterna mercede mutauit. Cùm verò præfata Chriſti famula Thorithgid tres adhuc annos poſt obitum Domini in hac vita teneretur intantum ea, quam prædiximus, infirmitate decocta eſt, vt vix oſsibus hæreret, & ad vltimum cùm tempus iam reſolutionis eius inſtaret, non ſolum membrorum cæterorum, ſed & linguæ motu caruit. Quod dum tribus diebus ac totidem noctibus ageretur, ſubito viſione ſpiritali recreata os & oculos aperuit, aſpiciensque in cælum ſic ad eam quam intuebatur viſionem cœpit loqui: Gratus eſt mihi multum aduentus tuus, & bene veniſti. Et hoc dicto parumper reticuit, quaſi reſponſum eius quem videbat, & cui loquebatur, expectans. Rurſumque quaſi leuiter indignata ſubiunxit: Nequaquam hoc læta ferre queo. Rurſumque modicum ſilens tertiò dixit: Si nullatenus hodie fieri poteſt, obſecro ne ſit longum ſpatium in medio. Et ſicut antea parum ſilens, ita ſermonem

co nclusit.

concluſit: Si omnimodis ita definitum eſt, neque hanc ſententiam licet immutari, obſecro ne amplius quam hæc ſolummodo proxima nox interſit. Quibus dictis interrogata à circumſedentibus, cum quo loqueretur: Cum chariſsima, inquit, mea matre Edilburga. Ex quo intellexere, quod ipſa ei tempus tranſmigrationis ſuæ proximum nuntiare veniſſet. Nam & ita vt rogabat tranſacta vna die ac nocte ſoluta carnis ſimul & infirmitatis vinculis ad ęterna gaudia ſalutis intrauit.

Vt ad cœmiterium eiuſdem monaſterii orans cęca lumen receperit.

CAP. X

SVcceſsit autem Edelburgę in officio abbatiſſæ deuota Deo famula nomine Hildilhid, multiſque annis, id eſt, vſque ad vltimam ſenectutem, eidem monaſterio ſtrennuiſsimè, & in obſeruantia diſciplinæ regularis, & in earum quæ ad communes vſus pertinent rerum prouidentia, pręfuit. Cui quum propter anguſtiam loci, inquo monaſterium conſtructum eſt, placuiſſet vt oſſa famulorum famularumque Chriſti, quæ ibidem fuerant tumulata, tollerentur & trāſferrentur omnia in ecclesiam beatę Dei genetricis, vnoq́; conderentur in loco. Quoties ibi claritas luminis cæleſtis, quanta ſępe flagrantia mirandi apparuerint odoris, quę alia ſint ſigna oſtenſa, in ipſo libro de quo excerpſimus hęc quiſquis legerit, inueniet. Sane nullatenus prętereundū arbitror miraculū ſanitatis, quod ad ipſum cœmiterium Deo dicatę congregationis factum idem libellus refert. Erat quippe in proximo comes quidam, cuius vxor ingruente oculis caligine ſubito tantum per dies eadem moleſtia crebreſcente grauata eſt, vt ne minimam quidem lucis alicuius poſſet particulam videre. Cui dum aliquandiu cæcitatis huius nocte clauſa maneret, repente venit in mentem, quia ſi ad monaſterium delata virginum ſanctimonialium ad reliquias ſanctorum peteret, perditam poſſet recipere lucē. Nec diſtulit quin continuò quod mente conceperat expleret. Perducta namque à puellis ſuis in monaſterium (quia in proximo erat) vbi fidem ſuę ſanationis integrā ſe habere profeſſa eſt, introducta eſt in cœmiterium. Et cùm ibidē diutius flexis

genibus

genibus oraret, nihilo tardius meruit exaudiri. Nam exurgens ab oratione priuſquam exiret de loco, petitæ lucis gratiam recepit, & quæ famularũ manibus adducta fuerat, ipſa libero pedum inceſſu domum læta reuerſa eſt: quaſi ad hoc ſolummodo lucem amitteret temporalem, vt quanta ſanctos Chriſti lux in cælis, quę gratia virtutis poſſideret, ſua ſanatione demonſtraret.

Vt rex eiuſdem prouinciæ Sebbi in monachica conuerſatione vitam finierit.

CAP. XI

EO tempore præerat regno Orientaliũ Saxonũ, vt idem etiam libellus docet, vir multum Deo deuotus nomine Sebbi, cuius ſuprà meminimus. Erat enim religioſis actibus, crebris precibus piis eleemoſynarum fructibus plurimum intentus, vitam priuatam & monachicam cunctis regni diuitiis & honoribus pręferens, quam & olim iam, ſi non obſtinatus coniugis animus diuortium negaret, relicto regno ſubiiſſet. Vnde & multis viſum (vt ſæpe dictum eſt) quia talis animi virum epiſcopum magis quàm regem ordinari deceret. Cumq; annos triginta in regno, miles regni cæleſtis exegiſſet, correptus eſt corporis infirmitate permaxima, qua & mortuus eſt. Admonuitque coniugem, vt vel tunc diuino ſe ſeruitio pariter manciparent: cùm amplius pariter mundum amplecti, vel potius mundo ſeruire non poſſent. Quod dum ęgrè impetraret ab ea, venit ad antiſtitem Londoniæ ciuitatis vocabulo Valdhere, qui Erconualdo ſucceſſerat, & per eius benedictionem habitũ religionis, quẽ diu deſiderarat, accepit. Attulit aũt eidem & ſummã pecuniæ non paruam pauperibus erogandã, nil omnimodis ſibi reſeruãs, ſed pauper ſpiritu magis propter regnũ cælorũ manere deſyderãs. Qui cùm ingraueſcente præfata ęgritudine diẽ ſibi mortis imminere ſenſiſſet, timere cœpit homo animi regalis ne ad mortẽ veniens tanto affectus dolore aliquid indignũ ſuę perſonæ vel ore proferret vel aliorũ motu gereret membrorum. Vnde accito ad ſe præfatæ vrbis Londonię in qua tunc ipſe manebat epiſcopo, rogauit ne plures eo moriente quàm ipſe epiſcopus & duo ſui miniſtri adeſſent.

Quod

Quod dum epiſcopus libentiſsimè ſe facturum promitteret, non multo poſt idem vir Dei, cùm membra ſopori dediſſet, vidit viſionem conſolatoriam, quæ omnem ei anxietatem memoratę ſolicitudinis auferret. Inſuper & qua die eſſet hanc vitam terminaturus oſtenderet. Vidit enim (vt pòſt ipſe referebat) tres ad ſe veniſſe viros claro indutos habitu, quorum vnus reſidens ante lectulum eius, ſtantibus his qui ſecum aduenerũt comitibus, & interrogantibus de ſtatu eius quem languentem viſitare venerunt, dixit, quòd anima eius & ſine vllo dolore, & cum magno lucis ſplendore eſſet egreſſura de corpore. Sed & tertium exinde diem quo eſſet moriturus inſinuauit. Quod ita vtrunq; (vt ex viſione didici) completum eſt. Nam die de hinc tertio completa hora nona ſubito quaſi leuiter obdormiens ſine vllo ſenſu doloris emiſit ſpiritum. Cuius corpori tumulando præparauerãt ſarcophagũ lapideum, ſed cùm huic corpus imponere cœpiſſent, inuenerunt hoc menſura palmi longius eſſe ſarcophago. Dolantes ergo lapidem inquantũ valebant, addiderunt longitudini ſarcophagi quaſi duorũ mẽſuram digitorum, ſed nec ſic quidem corpus capiebat. Vnde facta difficultate tumulandi cogitabant, aut alium quęrere loculum, aut ipſum corpus ſi poſſent in genibus inflectendo breuiare, donec ipſo loculo caperetur. Sed mira res, & non niſi cęlitus facta, ne aliquid horum fieri deberet, prohibuit. Nam ſubito aſtante epiſcopo & filio regis eiuſdem ac monacho Sighardo, qui poſt illum cum fratre ſuo Fredo regnauit, & turba hominum non modica, inuentum eſt ſarcophagum illud congruæ longitudinis ad menſuram corporis, adeò vt à parte capitis etiam ceruical poſſet interponi: à parte verò pedum menſura quatuor digitorum in ſarcophago corpus excederet. Conditus eſt autem in eccleſia beati doctoris gentium, cuius edoctus monitis cæleſtia ſpirare didicerat.

Vt epiſcopatum Occidentalium Saxonum pro Eleutherio Headdi, epiſcopatum Rhofenſis eccleſiæ pro Putta Quichelmum & pro ipſo Gebmundum acceperit, & qui tunc Nordan Humbrorum fuerint epiſcopi.

CAP. XII.

QVartus Occidentalium Saxonum antiſtes Eleutherius fuit, ſiquidem primus Birinus, ſecundus Agilbertus, tertius extitit Vini. Cumque mortuus eſſet Convvalch, quo regnante idem Eleutherius epiſcopus factus eſt, acceperũt ſubreguli regnum gentis, & diuiſum inter ſe tenuerunt annis circiter decem. Ipſiſque regnantibus defunctus eſt ille, & epiſcopatu functus Hæddi pro eo cõſecratus eſt à Theodoro in ciuitate Londonia. Cuius epiſcopatus tempore deuictis atque amotis ſubregulis Ceadualla ſuſcepit imperium. Et cùm duobus annis hoc tenuiſſet, tandem ſuperni regni amore cõpunctus reliquit, eodem adhuc præſule eccleſiam gubernante, ac Romam abiens ibi vitam finiuit, vt in ſequentibus latius dicendum eſt. ¶ Anno autem dominicę incarnationis ſexcenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo, cùm Edilred rex Merciorum adducto maligno exercitu Cantiam vaſtaret, & eccleſias ac monaſteria ſine reſpectu pietatis vel diuini timoris fœdaret, ciuitatem quoque Rhofi, in qua erat Putta epiſcopus quàmuis eo tempore abſens, communi clade abſumpſit. Quod ille vbi cõperit, eccleſiam videlicet ſuam rebus ablatis omnibus depopulatam, diuertit ad Sexvvlſum Merciorum antiſtitem, & accepta ab eo poſſeſsione eccleſiæ cuiuſdam, & agelli non grandis, ibidem in pace vitam finiuit. Nil omnino de reſtaurando epiſcopatu ſuo agens, quia (ſicut & ſuprà diximus) magis in eccleſiaſticis quàm in mundanis rebus erat induſtrius. Sed in illa ſolum eccleſia Deo ſeruiens, & vbicumque rogabatur ad docenda eccleſiaſtica carmina diuertens. Pro quo Theodorus in ciuitate Rhofi Vvilhelmum conſecrauit epiſcopũ, ſed illo poſt non multum temporis prę inopia rerum ab epiſcopatu decedente, atque ad alia loca ſecedente, Gebmundũ pro eo ſubſtituit antiſtitem. Anno dominicę incarnationis ſexcẽteſimo ſeptuageſimo octauo, qui eſt annus imperii regis Ecgfridi octauus, apparuit menſe Auguſto ſtella quæ dicitur Cometa, & tribus menſibus permanens, matutinis horis oriebatur, excelſam radiantis flammæ quaſi columnam præferens. Quo etiam anno orta inter ipſum regẽ Ecgfridum & reuerendiſsimũ antiſtitem Vvilfridum diſſenſione, pulſus eſt idem antiſtes à ſede ſui epiſcopatus, & duo in locum eius ſubſtituti epi-

ſcopi,qui NordanHumbrorũ genti præeſſent, Boſa videlicet qui Deirorũ,& Eata qui Berniciorũ prouinciam gubernaret. Hic in ciuitate Eboraci,ille in Haguſtaldēſi ſiue Lindisfarnenſi eccleſia cathedram habens epiſcopalem: ambo de monachorum collegio in epiſcopatus gradum adſciti.Cum quibus & Eadhedus in prouincia Lindisſarorum ,quam nuperrimè rex Ecgfrid⁹ ſuperato in bello & fugato Vvlſhere obtinuerat, ordinatur epiſcopus:& hunc primùm eadem prouincia accepit proprium præſulem,ſecundum Ediluinum,tertium Eadgarum,quartum Cimberthum quē in præſenti habet.Habebat enim ante Eadhedum antiſtitem Sexvvlſum,qui etiam Merciorum & Mediterraneorum Anglorum ſimul epiſcopus fuit.Vnde & expulſus de Lindiſsi, in illarum prouinciarum regimine permanſit.Ordinati ſunt autē Eadhed⁹, Boſa, & Eata Eboraci ab archiepiſcopo Theodoro,qui etiam poſt tres abſceſsionis Vvilfridi annos, horum numero duos addidit antiſtites,Tumbertum ad eccleſiam Haguſtaldenſem, remanente Eata ad Lindisfarnenſem,&Trumuini ad prouinciam Pictorum,quæ tunc temporis Anglorum erat imperio ſubiecta.Eadhedum de Lindiſsi reuerſum, eo quòd Edilredus prouinciam recepiſſet, Rhipenſi eccleſiæ præfecit.

Vt Vvilfridus epiſcopus prouinciam Auſtralium Saxonum ad Chriſtum conuerterit.

CAP. XIII.

PVlſus eſt autē ab epiſcopatu ſuo Vvilfrid⁹ & multa diu loca peruagatus Romā adiit,Britanniā rediit.Et ſi propter inimicitias memorati regis in patriam ſiue parochiā ſuā recipi non potuit, nō tamē ab euangelizandi potuit miniſterio cohiberi. Siquidem diuertens ad prouinciā Auſtralium Saxonum,quæ poſt Cantuarios ad Auſtrũ & ad Occidentē vſq; ad Occidentales Saxones pertingit,habens terram familiarum ſeptem miliũ, & eo adhuc tempore paganis cultibus ſeruiebat,huic verbũ fidei & lauacrũ ſalutis miniſtrabat. Erat autē rex gentis illius Edilvalch nō multo antè baptizatus in prouincia Merciorũ,præſente ac ſuggerente rege Vvlfhere.A quo etiā egreſſus de fonte loco filii ſuſceptus eſt,in cuius ſignum adoptionis duas illi prouincias

uincias donauit, Vectā videlicet inſulam,& Meanuarorum prouinciam in gēte Occidentalium Saxonum. Itaque epiſcopus, concedente imo multum gaudente rege, primos prouinciç duces ac milites ſacroſancto fonte abluebat. Verū preſbyteri Eappa & Padda & Bruchelin & Oidda cæterā plebem vel tunc vel tempore ſequēte baptizabant. Porrò regina nomine Ebba in ſua inſula, id eſt, Vicciorum prouincia fuerat baptizata. Erat autē filia Eanfridi fratris Eanheri, qui ambo cum ſuo populo chriſtiani fuere. Cęterum tota prouincia Auſtralium Saxonum diuini nominis & fidei erat ignara. Erat autem ibi monachus quidam de natione Scotorum vocabulo Dicul, habens monaſteriolum permodicum in loco qui vocatur Boſanham ſyluis & mari circūdatum, & in eo fratres quinq; ſiue ſex in humili & paupere vita Domino famulantes. Sed prouiucialium nullus eorum vel vitam æmulari vel prędicationem curabat audire. Euangelizans autem genti epiſcopus Vuilfridus, nō ſolū eam ab ærumna perpetuę damnationis, verùm & à clade infanda temporalis interitus eripuit. Siquidem tribus annis ante aduentum eius in prouinciam nulla illis in locis pluuia ceciderat. Vnde & fames acerbiſſima plebem inuadens impia nece proſtrauit. Denique fertur, quia ſæpe quadraginta ſimul aut quinquaginta homines inędia macerati procederēt ad præcipitium aliquod ſiue ripam maris, & iunctis miſerè manibus pariter omnes aut ruina perituri, aut fluctibus abſorbendi deciderent. Verùm ipſa die quo baptiſma fidei gens ſuſcepit illa deſcendit pluuia ſerena & copioſa, refloruit terra, rediitque viridantibus aruis annus lętus & frugifer. Sicque abiecta priſca ſuperſtitione, exſufflatā idololatria, cor omniū & caro omniū exultauerūnt in Deum viuum, intelligentes eum, qui verus eſt Deus, & interioribus ſe bonis & exterioribus cæleſti gratia ditaſſe. Nam & antiſtes cùm veniſſet in prouinciam, tantamque ibi famis pœnā videret, docuit eos piſcando victum quęrere. Namque mare & flumina eorum piſcibus abundabant. Sed piſcandi peritia genti nulla niſi ad anguillas tantum inerat. Collectis ergo vndecūque retibus anguillaribus homines antiſtites miſerunt in mare, & diuina ſe iuuante gratia mox cepere piſces diuerſi generis trecentos. Quibus trifariam diuiſis, centum pauperibus de-

 derunt,

dederunt, centum his à quibus retia acceperunt, centum in ſuos vſus habebant. Quo beneficio multũ antiſtes cor omniũ in ſuũ diuertit amorẽ, & libentius eo prædicante cæleſtia ſperare cœperũt, cuius miniſterio tẽporalia bona ſumpſerunt. Quo tempore rex Edilvvalch donauit reuerendiſsimo antiſtiti Vvilfrido terram octoginta ſeptem familiarum, vbi ſuos homines qui exules vagabãtur recipere poſſet, vocabulo Seoleſeu, quod dicitur Latinè Inſula vituli marini. Eſt autẽ locus ille vndiq; mari circundatus præter ab Occidente, vnde habet ingreſſum amplitudinis quaſi iactus fundę: qualis locus à Latinis peninſula, à Græcis ſolet Cherroneſos vocari. Hunc ergo locũ cùm accepiſſet epiſcopus Vvilfridus, fundauit ibi monaſteriũ, ac regulari vita inſtituit, maximè ex his quos ſecum adduxerat fratribus, quod vſq; hodie ſucceſſores eius tenere noſcuntur. Nã ipſe illis in partibus annos quinq;, id eſt, vſq; ad mortẽ Ecgfridi regis merito omnibus honorabilis, officium epiſcopatus & verbo exercebat & opere. Et quoniam illi rex cum præfata loci poſſeſsione omnes quę ibidẽ erant facultates cũ agris & hominibus donauit, omnes fide Chriſti inſtitutos vnda baptiſmatis abluit. Inter quos ſeruos & ancillas ducentos quinquaginta, quos omnes non ſolum baptizando à ſeruitute dæmonica ſaluauit, ſed etiam libertatẽ donando humanæ iugo ſeruitutis abſoluit.

Vt interceſſione Oſvvaldi regis peſtifera mortalitas ſit ſublata. CAP. XIIII.

IN quo tunc monaſterio nonnulla cæleſtis gratiæ dona ſpiritualiter oſtenſa fuiſſe perhibent, vtpote vbi nuper expulſa diaboli tyrannide Chriſtus iam regnare cœperat. E quibus vnũ quod mihi reuerendiſsimus antiſtes Acca ſæpius referre, & à fideliſsimis eiuſdem monaſterii fratribus ſibi reuelatum aſſerere ſolebat, memoriæ mandare commodum duximus. Eodem fermè tempore quo ipſa prouincia nomen Chriſti ſuſceperat, multas Britanniæ prouincias mortalitas ſæua corripiebat. Quæ cùm præfatum quoque monaſterium, cui tunc regendo, reuerendiſsimus ac religioſiſsimus Chriſti ſacerdos vocabulo Eappa præfuit, nutu diuinæ diſpenſationis attingeret,

Multique ſiue de his qui cum antiſtite illò venerant, ſiue de illis qui de eadem prouincia Saxonum nuper ad fidem fuerant vocati, paſsim de hac vita raperentur, viſum eſt fratribus triduanũ ieiunium agere, & diuinã ſuppliciter obſecrare clementiam, vt miſericordiam ſibi dignaretur impendere, ſiue periclitantes hoc morbo à præſenti morte liberaret, ſeu raptos è mundo à perpetua animę damnatione ſeruaret. Erat tunc temporis in eodem monaſterio puerulus quidam de natione Saxonum nuper vocatus ad fidem, qui eadem tactus infirmitate non pauco temporę recubans in lectulo iacebat. Cùm ergo ſecunda memorati ieiunii ac ſupplicationũ dies ageretur, contigit fortè ipſum puerum hora fermè ſecunda diei in loco in quo ęger iacebat ſolum inueniri, cui diuina diſpenſatione ſubito beatiſsimi apoſtolorum principes dignati ſunt apparere. Erat enim puer multum ſimplicis ac manſueti animi, ſynceraque deuotione ſacramenta fidei quæ ſuſceperat ſeruans. Salutantes ergo illum verbis piiſsimis apoſtoli dicebant: Noli timere fili mortem pro qua ſolicitus es: nos enim te hodierna die ad cæleſtia regna ſumus perducturi. Sed primùm expectare habes donec miſſę celebrentur, ac viatico dominici corporis ac ſanguinis accepto, ſic infirmitate ſimul & morte abſolutus ad æterna in cælis gaudia ſubleueris. Clama ergo ad te presbyterum Eappan, & dicito illi, quia Dominus exaudiuit preces veſtras & deuotionem, ac ieiunia propitius aſpexit, neque aliquis de hoc monaſterio ſiue de adiacentibus ei poſſeſſiunculis hac clade vltra moriturus eſt. Sed omnes qui alicubi de veſtris hac ęgritudine laborãt, reſurrecturi à languore ad priſtinam ſunt ſoſpitatẽ recuperandi, præter te ſolum, qui hodierna es die liberandus à morte, & ad viſionem domini Chriſti, cui fideliter ſeruiſti, perducendus in cælum. Quod diuina vobis miſericordia, per interceſsionem religioſi ac Deo dilecti regis Oſvvaldi, qui quondam genti Nordan Humbrorum, & regni temporalis àuctoritate, & chriſtianæ pietatis quæ ad regnũ perenne ducit deuotione ſublimiter præfuit, conferre dignata eſt. Hac etenim die idem rex ab infidelibus in bello corporaliter extinctus, mox ad ſempiterna animarum gaudia aſſumptus in cælũ, & electorum eſt ſociatus agminibus. Quęrant in ſuis codicibus in quibus defunctorum eſt adnotata depoſitio,

& inuenient illum hac (vt diximus) die raptum eſſe de ſæculo. Celebrent ergo miſſas per cuncta monaſterii oratoria huius, ſiue pro gratiarum actione exauditæ ſuę deprecationis, ſiue etiam in memoriam præfati regis Oſvvaldi, qui quondam ipſorum genti præerat. Ideoque pro eis quaſi pro ſuæ gentis aduenis ſupplex orabat ad Dominum, & cunctis conuenientibus ad eccleſiam fratribus communicent omnes ſacrificiis cæleſtibus, & ita ſoluto ieiunio corpus quoque ſuis reficiant alimentis. Quę verba cùm omnia vocato ad ſe presbytero puer narraſſet, interrogauit eum ſolicitus, quales eſſent habitu vel ſpecie viri, qui ſibi apparuiſſent. Reſpondit, pręclari omnino habitu & vultu erant, lætiſsimi ac pulcherrimi quales nunquàm antè videram, neque aliquos hominum tanti decoris ac venuſtatis eſſe poſſe credebam. Vnus quidem attonſus erat vt clericus, alius barbam habebat prolixam. Dicebantq́ue quòd vnus eorum Petrus, alius vocaretur Paulus, & ipſi eſſent miniſtri Domini & ſaluatoris noſtri IESV CHRISTI, ad tuitionem noſtri monaſterii miſsi ab ipſo de cęlis. Credidit ergo verbis pueri presbyter, ac ſtatim egreſſus requiſiuit in annali ſuo &, inuenit eadem ipſa die Oſvvaldum regem fuiſſe peremptum. Vocatiſq́ue fratribus parare prandium, miſſas fieri, atque omnes communicare more ſolito pręcepit, ſimul & infirmanti puero de eodem ſacrificio dominicæ oblationis particulam deferri mandauit. Quibus ita geſtis, non multo pòſt eadem ipſa die puer defunctus eſt, ſuaq́ue morte probauit vera fuiſſe verba quæ ab apoſtolis Chriſti audierat. Sed & hoc verbis eius teſtimonium perhibuit, quòd nemo præter ipſum tempore illo ex eodem eſt monaſterio raptus de mundo. Ex qua nimirum viſione multi, qui hæc audire potuerunt, & ad exorandam in aduerſis diuinam clementiam, & ad ſalutaria ieiuniorum remedia ſubeunda, ſunt mirabiliter accenſi. Et ex eo tempore non ſolum in eodem monaſterio, ſed & in plerìſque locis aliis cœpit annuatim eiuſdem regis ac militis Chriſti natalitius dies miſſarum celebratione venerari.

Vt

Vt Ceadualla rex interfecto rege Geuiſſorum Edilvvalch prouinciam illam ſęua cæde ac depopulatione attriuerit.

CAP. XV.

INtéreà ſuperueniens cum exercitu Ceadualla iu uenis ſtrennuiſsimus de regio genere Geuiſſorum, cùm exularet à patria ſua, interfecit regem Edilvvalch, ac prouinciā illam ſęua cæde ac depopulatione attriuit. Sed mox expulſus eſt à du cibus regis Bertthuno & Anthuno, qui deinceps regnum prò uincię tenuerunt. Quorum prior poſtea ab eodem Ceadualla, cùm eſſet rex Geuiſſorum, occiſus eſt, & prouincia grauiore eſt ſeruitio ſubacta. Sed is qui poſt Ceaduallam regnauit ſimi li prouinciam illam afflictione plurimo annorum tempore mancipauit. Quare factū eſt, vt toto illo tempore Epiſcopum proprium habere nequiuerit: ſed reuocato domū Vvilfrido pri mo ſuo antiſtite, ipſi epiſcopo Geuiſſorum, id eſt, Occidentalium Saxonum, qui eſſent inuenti in ciuitate, ſubiacerent.

Vt Vecta inſula Chriſtianos incolas ſuſceperit, cuius regij duo pueri ſtatim poſt acceptum baptiſma ſint interempti.

CAP. XVI.

POſtquàm ergo Ceadualla regno potitus eſt Geuiſſorum, cepit & inſulam Vectam, quę eatenus erat tota idololatrię dedita, ac tragica cæde omnes indigenas exterminare, ac ſuę prouincię hó mines pro his ſubſtituere contendit. Voto ſe obligans, quàmuis nondū regeneratus (vt fertur) in Chriſto, quia ſi cepiſſet inſulam, quartā partem eius ſimul & prędę Domino daret. Quod ita ſoluit, vt hanc Vvilfrido epiſcopo, qui tunc forte de gente ſua ſuperueniens aderat, vtendam pro Domino offerret. Eſt autem menſura eiuſdem inſulæ iuxta ęſtimationem Anglorum mille ducentarum familiarum. Vnde data eſt epiſcopo poſſeſsio terræ trecentarum familiarum;

tragica cędes.

mensura insulae.

At ipſe partem quam accepit cõmendauit cuidam de clericis ſuis,cui nomen Bernvvini,& erat filius ſororis eius, dans illi presbyterum nomine Hildila, qui omnibus qui ſaluari vellent verbum ac lauacrum vitæ miniſtraret. Vbi ſilentio prætereundum non eſſe reor, quòd in primitias eorum qui de eadẽ inſula credendo ſaluati ſunt, duo regii pueri fratres videlicet Arualdi regis inſulæ ſpeciali ſunt Dei gratia coronati. Siquidem imminentibus inſulæ hoſtibus fuga lapſi ſunt de inſula, & in proximam Vitorum prouinciam tranſlati. Vbi cùm delati in locum qui vocatur Adlapidem occultandos ſe à facie regis victoris credidiſſent,proditi ſunt,atq; occidi iuſſi. Quod cùm audiſſet abbas quidam & presbyter vocabulo Cimberth habens non longè abinde monaſterium in loco qui vocatur Reodford,id eſt,vadũ arundinis,venit ad regem qui tunc eiſdẽ in partibus occultus curabatur à vulneribus,quæ ei inflicta fuerant prælianti in inſula Vecta,poſtulauitque ab eo vt ſi neceſſe eſſet pueros interfici,prius eos liceret fidei Chriſtianæ ſacramentis imbui. Conceſsit rex,& ipſe inſtructos eos verbo veritatis, ac fonte ſalutaris ablutos, de ingreſſu regni æterni certos reddidit. Moxque illi inſtante carnifice mortem lęti ſubiere temporalem,per quam ſe ad vitam animæ perpetuam non dubitabant eſſe tranſituros. Hoc ergo ordine poſtquam omnes Britanniarum prouinciæ fidem Chriſti ſuſceperant, ſuſcepit & inſula Vecta: in qua tamen ob ęrumnam externę ſubiectionis,nemo gradum miniſterii ac ſedis epiſcopalis ante Danielem, qui nunc Occidentaliũ Saxonum & Geuiſſorum eſt epiſcopus,accepit. Sita eſt autem hæc inſula contra medium Auſtralium Saxonum & Geuiſſorum,interpoſito pelago latitudinis trium milium,quod vocatur Solente: in quo videlicet pelago bini æſtus Oceani,qui circum Britanniam ex infinito Oceano Septentrionali erumpunt,ſibi met inuicem quotidie compugnantes occurrunt, vltra oſtium fluminis Homelea, quod per terras vitarum,quę ad regionem Geuiſſorum pertinent,præfatum pelagus intrat. Finitoque conflictu in Oceanum refuſi vnde venerant redeunt.

Abbas et p̃sbyter.

bini æstus Ocean[i] sibi met inuicem quotidie compugnantes occurrunt finitoque conflictu in Oceanum refusi unde venerant redeunt.

De ſynodo facta in campo Hedtfeld præſidente archiepiſcopo Theodoro.

CAP. XVII.

HIs tēporibus audiens Theodorus fidem eccleſię Conſtantinopoli per hęreſim Euthycetis multum eſſe turbatam, & eccleſias Anglorum quibus præerat ab huiuſmodi labe immunes perdurare deſyderans, collecto venerabilium ſacerdotum doctorumq; plurimorum cœtu, cuius eſſent fidei ſinguli ſedulus inquirebat, omniumq; vnanimem in fide catholica repperit conſenſum. Et hunc ſynodalibus litteris ad inſtructionem memoriamq; ſequentiū commendare curauit, quarum videlicet litterarum iſtud exordium eſt. ¶In nomine domini Ieſu Chriſti ſaluatoris, imperantibus dominis piiſſimis noſtris Ecgfrido rege Humbronenſium, anno decimo regni eius, ſub die qnta decima kalend. Octobris, indict. octaua, & Edilredo rege Mercinenſiū, anno ſexto regni eius, & Aldulfo rege Eſtranglorū, anno decimo ſeptimo regni eius, & Lodthario rege Cātuariorū, regni eius anno ſeptimo, pręſidēte ipſo Theodoro gratia Dei archiepiſcopo Britāniæ inſulæ, & ciuitatis Dorouernis, vnà cū eo ſedētibus cęteris epiſcopis Britānię inſulę, viris venerabilibus, prępoſitis ſacroſanctis euāgeliis in loco q Saxonico vocabulo Hedtfeld nominat, pariter tractātes fidē rectā & orthodoxā expoſuimus, ſicut dominus noſter Ieſus incarnatus tradidit diſcipulis ſuis, q pręſentialiter viderūt & audierūt ſermones eius, atq; ſanctorū patrū tradidit ſymbolū, & generaliter omnes ſancti & vniuerſales ſynodi, & omnis probabiliū catholicę eccleſię doctorum chorus. Hos itaq; ſequētes nos piè atque orthodoxè, iuxta diuinitus inſpiratā doctrinā eorū, profeſsi credimus, conſtanter & cōfitemur ſecundum ſanctos patres, propriè & veraciter patrem & filiū & ſpiritum ſanctum, trinitatem in vnitate conſubſtantialem, & vnitatem in trinitate, hoc eſt, vnum Deum in tribus ſubſiſtentiis vel perſonis conſubſtantialibus ęqualis gloriæ & honoris. Et poſt multa huiuſmodi quę ad rectę fidei confeſsionē pertinebant, hęc quoque ſancta ſynodus ſuis litteris addidit. Suſcepimus ſanctas & vniuerſales quinq; ſynodos beatorū & Deo acceptabiliū patrū, id eſt, qui in Nicena cōgregati fuerunt trecentorū decē & octo, contra Arriū impiiſsimū & eiuſdē dogmata. Et in Cōſtātinopoli centū quinquaginta cōtra veſaniā Macedonii & Eudoxii, & eorū dogmata. Et in Epheſo primo

ducentorum

ducentorum contra nequiſsimum Neſtorium & eiuſdem dogmata. Et in Calcedone ducẽtorum & triginta contra Euthicem & Neſtorium & eorum dogmata. Et iterum in Conſtantinopoli quinto congregati ſunt concilio, in tempore Iuſtiniani minoris contra Theodorum & Theodoretũ & Ibe epiſtolas & eorum dogmata. Contra Cirillum paulo poſt. Et ſynodum quæ facta eſt in vrbe Roma in tempore Martini papę beatiſsimi, indict. octaua, imperante Conſtantino piiſsimo anno nono. Suſcipimus & glorificamus dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſicut iſti glorificauerunt, nihil addentes vel ſubtrahentes, & anathematizamus corde & ore quos anathematizauerunt, & quos ſuſceperunt ſuſcipimus, glorificantes Deum patrem ſine initio, & filium eius vnigenitum ex patre generatum ante ſęcula, & ſpiritum ſanctum procedentem ex patre & filio inenarrabiliter, ſicut prędicauerunt hi, quos memorauimus ſuprà, ſancti Apoſtoli, & Prophetæ, & Doctores. Et nos omnes ſubſcribimus, qui cum Theodoro archiepiſcopo fidem catholicam expoſuimus.

De Iohanne cantore ſedis Apoſtolicæ, qui propter docendum venerat Britanniam.

CAP. XVIII.

INter erat huic ſynodo, pariterque catholicæ fidei decreta firmabat vir venerabilis Iohannes archicantor eccleſiæ ſancti Petri, & abbas monaſterii beati Martini, qui nuper venerat à Roma per iuſsionem papæ Agathonis, duce reuerendiſsimo abbate Biſcopo cognomine Benedicto, cuius ſuprà meminimus. Cùm autem idem Benedictus conſtruxiſſet monaſteriũ Britanniæ, in honorẽ beatiſsimi Apoſtolorum principis iuxta oſtium fluminis Vvyri, venit Romam cum cooperatore ac ſocio eiuſdẽ operis Ceolfrido, qui poſt ipſum eiuſdem monaſterii abbas fuit (quod & antè ſæpius facere conſueuerat) atque honorificè à beatę memoriæ papa Agathone ſuſceptus eſt: petiitque & accepit ab eo inmunimentũ libertatis monaſterii quod fecerat epiſtolam priuilegii ex auctoritate Apoſtolica firmatam, iuxta quod Ecgfridum regem voluiſſe ac licentiã dediſſe nouerat, quo concedente & poſſeſsionem terræ largiente ipſum monaſterium fecerat, accepit & præfatum Iohannem abbatem

tem Britanniā perducendū,quatenus in monaſterio ſuo curſum canēdi annuū,ſicut ad ſanctū Petrū Romę agebatur, edoceret.Egitq; abbas Ioannes vt iuſsionē acceperat pontificis,& ordinē videlicet ritūque canendi ac legendi viua voce pręfati monaſterii cātores edocēdo,& ea quæ totius anni circulus in celebratione dierum feſtorū poſcebat etiā litteris mandando: quę hactenus in eodē monaſterio ſeruata, & à multis iā ſunt circūquaq; tranſcripta.Nō ſolū aūt idē Ioannes ipſius monaſterii fratres docebat,verùm de omnibus penè eiuſdē prouinciæ monaſteriis ad audiendū eū, qui cantādi erāt periti cōfluebant.Sed & ipſum,per loca in quibus doceret, multi,inuitare curabāt.Ipſe aūt,excepto cantandi vel legēdi munere,& aliud in mandatis ab apoſtolico Papa acceperat,vt cuius eſſet fidei Anglorū eccleſia diligenter ediſceret,Romamq; rediens referret.Nā & ſynodū beati papę Martini centū quinq; epiſcoporū conſenſum,nō multo antè Romæ celebratā,contra eos maximè,qui vnam in Chriſto operationē & voluntatē prædicabant,ſecū veniens attulit,atq; in pręfato religioſiſsimi abbatis Benedicti monaſterio trāſcribendā cōmodauit.Tales nanq; eo tempore Cōſtantinopolitanæ eccleſiæ fidē multum turbauerant, ſed Domino donāte proditi iam tūc & victi ſunt.Vnde volens Agatho papa, ſicut in aliis prouinciis ita etiā in Britannia,qualis eſſet ſtatus eccleſiæ,quomō ab hæreticorū cōtagiis caſtus, ediſcere,hoc negotiū reuerendiſsimo abbati Ioanni Britanniā deſtinato iniunxit.Quamobrē collecto pro hoc in Britannia ſynodo,quam diximus,inuenta eſt in omnibus fides catholica inuiolata. Datumq; illi exemplar eius Romā perferendū,verùm ille patriā reuertens,nō multo poſtquam Oceanū trāſiit,arrept' infirmitate,ac defunctus eſt.Corpuſq; eius ab amicis propter amorē ſancti Martini, cuius monaſterio præerat,Turonis delatū atq; honorificè ſepultū eſt. Nā & benigno eccleſiæ illius hoſpitio cùm Britanniā iret exceptus eſt,rogatuſq; multū à fratribus vt Romā reuertens illo itinere reuerteretur,atq; ad eam diuerteret eccleſiam. Deniq; ibidem adiutores itineris & iniūcti operis accepit.Qui & ſi in itinere defunctus eſt, nihilominus exemplum catholicæ fidei Anglorum Romam perla tum eſt, atque ab apoſtolico Papa omnibusque qui audiere vel legere gratantiſsimè ſuſceptum.

Vt Edildrida regina virgo perpetua permanſerit, cuius nec corpus in monumento corrumpi potuerit.

CAP. XIX.

ACcepit autem rex Ecgfridus coniugẽ nomine Edildridam, filiam Annę regis Orientalium Anglorum, cuius ſæpius mentionem fecimus, viri bene religioſi ac per omnia mente & opere egregii. Quam & alter ante illum vir habuerat vxorem, princeps videlicet Auſtraliũ Giruiorum vocabulo Tonbert. Sed illo poſt modicum temporis ex quo eam accepit defuncto, data eſt regi præfato. Cuius conſortio cùm vteretur duodecim annis, perpetua tamen manſit virginitatis integritate glorioſa, ſicut mihimet ſciſcitanti (cùm hoc an ita eſſet quibuſdã veniſſet in dubiũ) beatæ memoriæ Vvilfridus epiſcopus referebat, dicẽs ſe teſtem virginitatis eius eſſe certiſsimũ, adeo vt Ecgfridus promiſerit ſe ei terras ac pecunias multas eſſe donaturum, ſi reginę poſſet perſuadere eius vti cõnubio, quia ſciebat illam nullum virorum plus illo diligere. Nec diffidendum eſt, noſtra etiam ętate fieri potuiſſe, quòd æuo præcedente aliquotiens factum fideles hiſtoriæ narrant, donante vno eodemque Domino, qui ſe nobiſcum vſque in finẽ ſæculi manere pollicetur. Nam etiam ſignũ diuini miraculi, quo eiuſdem fœminę ſepulta caro corrumpi nõ potuit, inditio eſt, quòd à virili contactu incorrupta perdurauerit. Quæ multum diu regem poſtulans, vt ſæculi curas relinquere, atque in monaſterio tantũ vero regi Chriſto ſeruire permitteret, quod vbi vix aliquando impetrauit, intrauit monaſterium Ebbe abbatiſſæ, quæ erat amica Ecgfridi regis, poſitum in loco quem Coludi vrbem nominant, accepto velamine ſanctimonialis habitus à præfato antiſtite Vvilfrido. Poſt annum verò ipſa facta eſt abbatiſſa in regione quæ vocatur Elge, vbi conſtructo monaſterio virginum Deo deuotarum perplurimũ mater virgo & exemplis vitæ cæleſtis eſſe cœpit & monitis. De qua ferunt, quia ex quo monaſterium petiit, nunquam lineis ſed ſolum laneis veſtimentis vti voluerit, raroque in calidis balneis præter imminentibus ſolenniis maioribus, verbi gratia, Paſchę, Penthecoſtes, Epiphaniæ, lauari voluerit, & tunc nouiſſima

ma omnium lotis prius ſuo ſuarumq́ue miniſtrarũ obſequio cæteris quæ ibi eſſent famulabus Chriſti. Rarò etiam præter maiora ſolennia vel arctiorẽ neceſsitatem, pluſquã ſemel per diem mãducauerit ſemper, ſi nõ infirmitas grauior prohibuiſſet. Ex tempore matutinæ ſynaxeos vſq; ad ortum diei in eccleſia precibus intẽta perſtiterit. Sunt etiã qui dicũt, quòd per prophetiæ ſpiritum, & peſtilẽtiam qua ipſa eſſet moritura, prædixerit, & numerũ quoque eorũ qui de ſuo monaſterio hoc eſſent de mundo rapiendi, palam cũctis præſentibus intimauerit. Rapta eſt autem ad Dominum in medio ſuorum poſt annos ſeptem, ex quo abbatiſſę gradum ſuſceperat. Et ęquè vt ipſa iuſſerat, non alibi quàm in medio eorum iuxta ordinem quo tranſierat ligneo in locello ſepulta. Cui ſucceſsit in miniſterium abbatiſſæ ſoror eius Sexburga, quã habuerat in cõiugẽ Earcombertus rex Cãtuariorũ. Et cùm ſedecim annos eſſet ſepulta, placuit eidẽ ſorori abbatiſſę leuari oſſa eius, & in locello nouo poſita in eccleſiam transferri. Iuſsitq́ue quoſdam è fratribus quęrere lapidẽ, de quo locellum in hoc facere poſſent. Qui aſcenſa naui (ipſa enim regio Elgie vndique eſt aquis & paludibus circundata, neque lapides maiores habet) venerunt ad ciuitatulam quandã deſolatam non procul inde ſitam, quę lingua Anglorum Grandaceſtir vocatur, & mox inuenerunt iuxta muros ciuitatis locellũ de marmore albo pulcherrimè factum, operculo quoque ſimilis lapidis aptiſsimè tectũ. Vnde intelligentes à Domino ſuum iter eſſe proſperatum, gratias agentes retulerunt ad monaſterium. Cumq́ue corpus ſacrę virginis ac ſpõſę Chriſti aperto ſepulchro eſſet prolatum in lucẽ, ita incorruptum inuentum eſt, ac ſi eodem die fuiſſet defuncta, ſiue humo condita, ſicut & præfatus antiſtes Vuilfrid', & multi alii, qui nouere, teſtantur. Sed certiori notitia medicus Cinfridus, qui & morienti illi & eleuatæ de tumulo affuit, referre erat ſolitus, quòd illa infirmata habuerat tumorẽ maximum ſub axilla, & iuſſerunt me, inquit, incidere tumorem illum, vt efflueret noxius humor qui inerat. Quod dum facerẽ, videbatur illa per biduum aliquanto leuius habere, ita vt multi putarent, quòd ſanari poſſet à languore. Tertia autem die prioribus aggrauata doloribus, & rapta confeſtim de mundo, dolorem omnem ac mortem perpetua ſalute ac vita mutauit.

R Cumq́ue

Cumque poſt tam multos annos eleuanda eſſent oſſa de ſepulchro,& extento deſuper papilione omnis cõgregatio hinc fratrum inde ſororum pſallens circunſtaret, ipſa autem abbatiſſa intus cum paucis oſſa eleuatura & delatura intraſſet, repẽte audiuimus abbatiſſam intus clara voce proclamare: Sit gloria nomini domini. Nec multo poſt clamauerunt me intro, reſerato oſtio papilionis, vndique eleuatum de tumulo & poſitum in lectulo corpus ſacræ Deo virginis quaſi dormientis ſimile. Sed & diſcooperto vultus indumento monſtrauerunt mihi etiam vulnus inciſuræ, quod feceram curatum, ita vt mirum in modum pro aperto & hiante vulnere cum quo ſepulta erat, tenuiſsima tunc cicatricis veſtigia apparerent. Sed & linteamina omnia, quibus inuolutum erat corpus, integra apparuerunt & ita noua, vt ipſo die viderentur caſtis eius membris eſſe circundata. Ferunt autem quia cùm præfato tumore ac dolore maxillę ſiue colli premeretur, multum delectata ſit hoc genere infirmitatis, ac ſolita dicere: Scio certiſsimè, quia merito in collo pondus languoris porto, in quo iuuenculam memini me ſuperuacua monilium pondera portare, & credo quòd ideo me ſuperna pietas dolore colli voluit grauari, vt ſic abſoluat reatu à ſuperuacuæ leuitatis, dũ mihi nunc pro auro & margaritis de collo rubor tumoris ardorque promineat. Contigit autem tactu indumentorum eorundem & dæmonia ab obſeſsis fugata corporibus, & infirmitates alias aliquotiens eſſe curatas. Et loculum in quo primo ſepulta eſt nõnullis oculos dolentibus ſaluti fuiſſe perhibent. Qui cùm ſuum caput eidem loculo apponentes oraſſent, mox doloris ſiue caliginis in cõmodum ab oculis amouerent. Lauerunt igitur virginis corpus, & nouis indutum veſtibus intulerunt in eccleſiam, atque in eo quod allatũ erat ſarcophago poſuerũt, vbi vſq; hodie in magna veneratione habetur. Mirũ verò in modũ ita aptũ corpori virginis ſarcophagũ inuentũ eſt, ac ſi ei ſpecialiter præparatũ fuiſſet, & locus quoq; capitis ſeorſum fabrefactus, ad menſuram capitis illius aptiſsimè figuratus apparuit. Eſt autẽ Elge in prouincia Orientaliũ Anglorũ regio familiarũ circiter ſexcentarũ, in ſimilitudinẽ inſulæ vel paludibus (vt diximus) circundata vel aquis, vnde & à copia anguillarum, quæ in eiſdẽ paludibus capiuntur, nomen accepit.

accepit. Vbi monaſteriũ habere deſiderauit memorata Chriſti famula, quoniam de prouincia eorundem Orientalium Anglorum ipſa, vt præfati ſumus, carnis originem duxerat.

Hymnus de illa.

CAP. XX.

Videtur oportunum huic hiſtoriæ etiam Hymnũ virginitatis inſerere, quem ante annos plurimos in laudem ac præconium eiuſdem reginæ ac ſpóſę Chriſti (& ideò veraciter reginę quia ſpóſa Chriſti) Elegiaco metro conſuimus: & imitari morem ſacrę ſcripturæ, cuius hiſtoriæ carmina plurima indita, & hæc metro ac verſibus conſtat eſſe compoſita.

Hymnus virginitatis

elegiacum metrum

Carmina metro, et versu composita.

Alma Deus trinitas, qui ſæcula cuncta gubernas,
Annue iam cœptis alma Deus trinitas.
Bella Maro reſonet, nos pacis dona canamus,
Munera nos Chriſti, bella Maro reſonet.
Carmina caſta mihi fœdæ non raptus Helenæ,
Luxus erit lubricis, carmina caſta mihi.
Dona ſuperna loquar, miſeræ nõ prælia Troiæ,
Terra quibus gaudet, dona ſuperna loquar.
En Deus altus adit venerandæ virginis aluum,
Liberet vt homines en Deus altus adit.
Fœmina virgo parit mundi deuota parentem,
Porta Maria Dei fœmina virgo parit.
Gaudet amica cohors de virgine matre tonãtis,
Virginitate micans gaudet amica cohors.
Huius honor genuit caſto de germine plures,
Virgineos flores huius honor genuit.
Ignibus vſta feris virgo non ceſſat Agathe,
Eulalia perfert ignibus vſta feris.
Caſta feras ſuperat mentis pro culmine Tecla,
Euſemia ſacra caſta feras ſuperat.
Læta ridet gladios ferro robuſtior Agnes,
Cecilia infeſtos læta ridet gladios.
Multus in orbe viget per ſobria corda triũphus,
Sobrietatis amor multus in orbe viget.

Noſtra quoq; egregia iam tẽpora virgo beauit,
Edildrida nitet noſtra quoque egregia.
Orta patre eximio regali & ſtemmate clara
Nobilior domino eſt,orta patre eximio.
Percipit inde decus reginæ & ſceptra ſub aſtris,
Plus ſupra aſtra manens,percipit inde decus.
Quid petis alma virũ ſponſo iã dedita ſummo?
Sponſus adeſt Chriſtus,quid petis alma virũ?
Regis vt ætherei matrem iam credo ſequaris,
Tu quoque ſis mater regis vt ętherei.
Sponſa dicata Deo bis ſex regnauerat annis,
Inq; monaſterio eſt ſponſa dicata Deo.
Tota ſacrata polo celſis vbi floruit actis,
Reddidit atq; animã tota ſacrata polo. (bres,
Virginis alma caro eſt tumulata bis octo Nouẽ-
Nec putet in tumulo virginis alma caro.
Chriſte tui eſt operis,q̃a veſtis in ipſa ſepulchro
Inuiolata nitet ,Chriſte tui eſt operis.
Hydros & ater abit ſacræ pro veſtis honore,
Morbi diffugiunt,hydros & ater abit.
Zelus in hoſte furit quondã qui vicerat Euam,
Virgo triumphat ouans zelus in hoſte furit.
Aſpice nupta Deo,quæ ſit tibi gloria terris,
Quæ maneat cælis,aſpice nupta Deo.
Munera læta capis feſtiuis fulgida tedis,
Ecce venit ſponſus munera læta capis.
Et noua dulciſono modularis carmina plectro,
Sponſa hymno exultas & noua dulci ſono.
Nullus ab altithroni comitatu ſegregat agni,
Quam affectu tulerat, nullus ab alti throni.

Vt Theodorus epiſcopus inter Ecgfridum & Edilredum reges pacem fecerit.

CAP. XXI.

Anno

ANno regni Ecgfridi nono conſerto graui pręlio inter ipſum & Edilredum regem Merciorũ iuxta fluuium Treanta, occiſus eſt Elbuini frater regis Ecgfridi iuuenis circiter decem & octo annorum, vtrique prouinciæ multum amabilis. Nam ſororem eius, quæ dicebatur Oſthridi, rex Edilred habebat vxorem. Cùmque materies belli acrioris & inimicitię lõgioris inter reges populoſq; feroces videretur exorta, Theodorus Deo dilectus antiſtes diuino fretus auxilio ſalutifera exhortatione cœptum tanti periculi funditus extinguit incendium, adeo vt pacatis alterutrum regibus ac populis nullius anima hominis pro interfecto regis fratre, ſed debita ſolummodo multa pecuniæ regi vltori daretur. Cuius fœdera pacis multo exinde tempore inter eoſdem reges eorùmque regna durarunt.

Vt vincula cuiuſdam captiui cum pro eo miſſę cantarentur ſoluta ſint.

CAP. XXII.

IN præfato autem prælio quo occiſus eſt rex Elbuini memorabile quoddam factum eſſe conſtat, quod nequaquam ſilentio prætereundum arbitror, ſed multorum ſaluti ſi referatur fore proficuum. Occiſus eſt ibi inter alios de militia eius iuuenis vocabulo Imma, qui cùm die illo & nocte ſequẽte inter cadauera occiſorum ſimilis mortuo iaceret, tandem recepto ſpiritu reuixit, ac reſidens ſua vulnera prout potuit ipſe alligauit. Deinde modicum requietus lęuauit ſe, & cœpit abire ſic, vbi amicos qui ſui curam agerent poſſet inuenire. Quod dum faceret, inuentus eſt & captus à viris hoſtilis exercitus, & ad dominum ipſorum cõmitem videlicet Edilredi regis adductus. A quo interrogatus quis eſſet, timuit ſe militẽ fuiſſe confiteri, ruſticum ſe potius & pauperem, atque vxoreo vinculo colligatum fuiſſe reſpondit, & propter victum militibus adferendum in expeditionẽ ſe cum ſui ſimilibus veniſſe teſtatus eſt. At ille ſuſcipiens eum, curam vulneribus egit, & vbi ſanari cœpit, noctu eum ne aufugeret vinciri pręcepit, nec

tamen vinciri potuit. Nam mox, vt abiere qui vincierant, eadem ſunt eius vincula ſoluta. Habebat enim germanũ fratrẽ, cui nomen erat Tunna, presbyterum & abbatẽ monaſterii in ciuitate quæ hactenus ab eius nomine Tunnaceſtir cognominatur. Qui cùm eum in pugna peremptum audiret, venit quęrere, ſi fortè corpus eius inuenire poſſet, inuentumq́; aliũ illi per omnia ſimilimum putauit ipſum eſſe, quem ad monaſterium ſuum deferens honorificè ſepeliuit, & pro abſolutione animæ eius ſępius miſſas facere curauit. Quarũ celebratione factum eſt quod dixi, vt nullus eum poſſet vincire quin cõtinuò ſolueretur. Interea comes qui eum tenebat mirari & interrogare cœpit, quare ligari non poſſet: an fortè litteras ſolutorias, de quibus fabulæ ferunt, apud ſe haberet, propter quas ligari non poſſet. At ille reſpondit nihil ſe talium artiũ noſſe: ſed habeo fratrem, inquit, presbyterũ in mea prouincia: & ſcio quia ille me interfectum putans pro me miſſas crebras facit, & ſi nunc in alia vita eſſem, ibi anima mea per interceſsiones eius ſolueretur à pœnis. Dumq́ue aliquanto tẽpore apud comitẽ teneretur, animaduerterunt qui eum diligentius conſyderabant ex vultu & habitu & ſermonibus eius, quia non erat de paupere vulgo (vt dixerat) ſed de nobilibus. Tùm ſecretè aduocans eum comes interrogauit intentius vnde eſſet, promittens ſe nihil ei mali futurum pro eo, ſi ſimpliciter ſibi quis eſſet proderet. Quòd dum ille faceret, miniſtrum ſe regis fuiſſe manifeſtans, reſpondit: & ego per ſingula tua reſpõſa cognoueram, ꝙ ruſticus non eras. Et nunc quidem dignus es morte, quia omnes fratres & cognati mei in illa ſunt pugna interempti, nec te tamen occidam, ne fidem mei promiſsi præuaricem. Vt ergo conualuit, vendidit eum Lundoniã Freſoni cuidã, ſed nec ab illo, nec cùm illuc duceretur vllatenus potuit alligari. Verùm cùm alia atque alia vinculorum genera ei hoſtes imponerent, diſſoluta ſunt. Cumq́ue videret qui emerat, eum vinculis nõ poſſe cohiberi, donauit ei facultatem ſeſe redimendi, ſi poſſet. A tertia enim hora quando miſſæ fieri ſolebant ſepiſsimè vincula ſoluebãtur. At ille dato iureiurando vt rediret vel pecuniam illi pro ſe mitteret, venit Cantiam ad regem Lodhere, qui erat filius ſororis Edildridæ reginæ, de qua ſuprà dictum eſt, qui & ipſe quondam eiuſdem reginæ miniſter fuerat, pe-

tiitq́ue

ſiitque & accepit ab eo pretium ſuę redemptionis, ac ſuo Domino pro ſe (vt promiſerat) miſit. Qui poſt hæc in patriam reuerſus, atque ad ſuum fratrem perueniens, replicauit ex ordine cūcta quę ſibi aduerſa, quęùe in aduerſis ſolatia prouenissent. Cognouitque referente eo illis maximè temporibus ſua fuiſſe vincula ſoluta, quibus pro ſe miſſarum fuerant celebrata ſolennia. Sed & alia quæ periclitanti ei commoda contigiſſent & proſpera, per interceſsionem fraternam & oblationem hoſtię ſalutaris cęlitus ſibi fuiſſe donata, intellexit. Multique hęc à præfato viro audientes, accenſi ſunt in fide ac deuotione pietatis ad orandū, vel ad eleemoſynas faciendas, vel ad offerendas Domino victimas ſacræ oblationis, pro ereptione ſuorū, qui de ſeculo migrauerunt. Intellexerunt enim, quòd ſacrificium ſalutare ad redemptionem valeret & animæ & corporis ſempiternam. Hanc mihi hiſtoriam etiam quidam eorū, qui ab ipſo viro in quo facta eſt audiere, narrarunt, vnde eam quā liquidò, comperi indubitanter hiſtoriæ noſtrę eccleſiaſticę inſerendam credidi.

De vita & obitu Hildæ abbatiſſę.
CAP. XXIII.

ANno poſt hunc ſequente, hoc eſt, anno dominicę incarnationis ſexcenteſimo octogeſimo religioſiſsima Chriſti famula Hilda abbatiſſa monaſterii, quod dicitur Streaneshalch (vt ſuprà retulimus) poſt multa quæ fecit in terris opera cęleſtia ad percipienda præmia vitæ cæleſtis de terris ablata tranſiuit, die quintadecima kalend. Decembrium, cùm eſſet annorum ſexaginta ſex, quibus æqua portione diuiſis, triginta tres primos in ſæculari habitu nobiliſsimè conuerſata compleuit, & tot idē ſequentes nobilius in monachica vita Domino cōſecrauit. Nā & nobilis natu erat, hoc, eſt filia nepotis Eduini regis vocabulo Herelrici, cū quo etiā rege ad prædicationē beatæ memorię Paulini primi Nordan Humbrorum epiſcopi fidem & ſacramenta Chriſti ſuſcepit, atque hæc vſque dum ad eius viſionem peruenire meruit, intemerata ſeruauit. Quæ cùm relicto habitu ſeculari illi ſoli ſeruire decreuiſſet, ſeceſsit ad prouinciam Orientalium Anglorum. Erat nanque propinqua regis illius, deſyderans exinde, ſi quo modo poſſet, derelicta patria, & omnibus quęcūq; habuerat, Galliam peruenire,

atque in monaſterio Cale peregrinam pro Domino vitam ducere, quo facilius perpetuam in cælis patriam poſſet mereri. Nam & in eodem monaſterio ſoror ipſius Hæreſuid mater Aldulfi regis Orientalium Anglorum regularibus ſubdita diſciplinis ipſo tempore coronam expectabat ęternam. Cuius ęmulata exemplum & ipſa propoſito peregrinandi annum totum in pręfata prouincia retēta eſt. Deinde ab Aidano epiſcopo in patriam reuocata, accepit locum vnius familię ad Septētrionalem plagam Vuiri fluminis, vbi ęque anno vno monachicam cum perpaucis ſociis vitam agebat. Poſt hæc facta eſt abbatiſſa in monaſterio quod vocatur Heortheu, quod videlicet monaſterium factum erat non multo ante, à religioſa Chriſti famula Heiu: quę prima fœminarum fertur in prouincia Nordan Humbrorū propoſitum, veſtemq; ſanctimonialis habitus conſecrante Aidano epiſcopo ſuſcepiſſe. Sed illa poſt non multum tempus facti monaſterii ſeceſsit ad ciuitatem Calcariam, quę à gente Anglorum Kalcaceſtir appellatur, ibique manſionem ſibi inſtituit. Prælata autem regimini monaſterii illius famula Chriſti Hilda mox hoc regulari vita per omnia, prout à doctis viris diſcere poterat, ordinare curabat. Nam & epiſcopus Aidan, & quique nouerant eam religioſi, pro inſita ei ſapientia & amore diuini famulatus, ſedulo eam viſitare, obnixè amare, diligenter erudire ſolebant. Cùm ergo aliquot annos huic monaſterio regularis vitę inſtitutioni multum intenta præeſſet, contigit eam ſuſcipere etiam conſtruendum ſiue ordinandum monaſterium in loco qui vocatur Streaneshalch, quod opus ſibi iniunctum nō ſegniter impleuit. Nam eiſdem quibus prius monaſteriū etiam hoc diſciplinis vitæ regularis inſtituit. Et quidem multā inibi quoque iuſticiæ, pietatis, & caſtimoniæ, cæterarumq; virtutū, ſed maximè pacis & caritatis cuſtodiam docuit, ita vt in exemplum primitiue eccleſiæ nullus ibi diues, nullus eſſet egēs, omnibus eſſent omnia communia, cùm nihil cuiuſquam eſſe videretur proprium. Tantæ enim erat ipſa prudentiæ, vt non ſolum mediocres quique in neceſsitatibus ſuis, ſed etiam reges ac principes nonnunquam ab ea conſilium quęrerent & inuenirent. Tantum lectioni diuinarum ſcripturarum ſuos vacare ſubditos, tantum operibus iuſtitiæ ſe exerce-

re

re faciebat,vt facillimè viderentur ibidem,qui eccleſiaſticum gradum,hoc eſt,altaris officium aptè ſubirent,plurimi poſſe reperiri.Denique quinque ex eodem monaſterio poſtea epiſcopos vidimus,& hos omnes ſingularis meriti ac ſanctitatis viros,quorum hæc ſunt nomina Boſa, Aeda, Oſtfor, Iohannes & Vvilfridus.De primo ſuprà diximus,quòd Eboraci fuerit conſecratus antiſtes.De ſecundo breuiter intimandum,quod in epiſcopatū Dorciſceſtre fuerit ordinatus. De vltimis infra dicendū eſt,quòd eorū primus Haguſtaldenſis,ſecundus Eboracenſis eccleſiæ ordinatus ſit epiſcopus.De medio nunc dicamus,quia cū in vtroq; Hildæ abbatiſſę monaſterio lectioni & obſeruationi ſcripturarū operā dediſſet,tandē perfectiora deſyderās,venit Cantiā ad archiepiſcopū beatę recordationis Theodorū, vbi poſteaq̃ aliquandiu lectionibus ſacris vacauit, etiā Romā adire curauit,quod eo tēporis magnę virtutis æſtimabatur.Et inde cū rediens,Britanniā adiiſſet,diuertit ad prouinciā Victiorū, cui tunc rex Oſric præfuit,ibique verbum fidei prædicans,ſimul & exemplū viuendi ſeſe videntibus atq; audientibus exhibens,multo tempore manſit.Quo tempore antiſtes prouinciæ illius vocabulo Boſelus tāta erat corporis infirmitate depreſſus,vt officium epiſcopatus per ſe implere nō poſſet. Propter quod omniū iuditio pręfatus vir in epiſcopatū pro eo electus,ac iubente Edilredo rege per Vvilfridum beatę memoriæ antiſtitem,qui tunc temporis Mediterraniorum Anglorū epiſcopatum gerebat,ordinatus eſt,pro eo quòd archiepiſcopus Theodorus iam defunctus erat,& nondū alius pro eo ordinatus epiſcopus.In qua videlicet prouincia paulo antè,hoc eſt, ante præfatum virū Dei Boſelum vir ſtrennuiſsimus & doctiſſimus atque excellentis ingenii vocabulo Tatfrid de eiuſdem abbatiſſę monaſterio electus eſt antiſtes : ſed priuſquam ordinari poſſet morte immatura præreptus eſt. Non ſolum autem præfata Chriſti ancilla & abbatiſſa Hilda, quam omnes qui nouerant ob inſigne pietatis & gratiæ matrem vocare cō ſueuerant,in ſuo monaſterio vitæ exemplo præſentibus extitit,ſed etiā in plurimis longius manentibus,ad quos fœlix induſtriæ ac virtutis eius rumor peruenit,occaſionē ſalutis & correctōis miniſtrauit.Oportebat nāq; impleri ſomniū,qđ mater eius

eius Bregoſuid in infantia eius vidit. Quę, cùm vir eius Heriric exularet ſub rege Britonum Cerdice, vbi & veneno periit, vidit per ſomnium, quaſi ſubito ſublatum eum quæſierit cum omni diligentia, nullumq́ue eius vſpiam veſtigium apparuerit. Verùm cùm ſolertiſsimè illum quæſiſſet, extemplo ſe reperire ſub veſte ſua monile precioſiſsimum, quod dum attentius conſideraret, tanti fulgore luminis refulgere videbatur, vt omnes Britanniæ fines illius gratia ſplendoris impleret. Quod nimirum ſomnium veraciter in filia eius, de qua loquimur, impletum eſt. Cuius vita non ſibi ſolummodo, ſed multis bene viuere volẽtibus, exempla operum lucis prębuit. Verùm illa cùm multis ãnis huic monaſterio pręeſſet, placuit pio prouiſori ſalutis noſtræ ſanctam eius animã longa etiam infirmitate carnis examinari, vt iuxta exemplum apoſtoli virtus eius in infirmitate perficeretur. Percuſſa etenim febribus acri cœpit ardore fatigari, & per ſex continuos annos eadem moleſtia laborare non ceſſabat, in quo toto tempore nunquã ipſa vel conditori ſuo gratias agere, vel commiſſum ſibi gregem & publicè & priuatim docere prætermittebat. Nam ſuo prędocta exemplo monebat omnes, & in ſalute accepta corporis Domino obtemperanter ſeruiendum, & in aduerſis rerum ſiue in infirmitatibus mẽbrorũ fideliter Domino eſſe gratias ſemper agendas. Septimo ergo ſuæ infirmitatis anno, conuerſo ad intranea dolore, ad diem peruenit vltimum, & circa gallicantum percepto viatico ſacroſanctæ cõmunionis, cùm accerſitis ancillis Chriſti quæ erant in eodem monaſterio, de ſeruanda eas inuicem, imò cum omni pace euangelica amoneret, inter verba exhortationis lęta mortem vidit, imò (& verbis Domini loquar) de morte tranſiuit ad vitam. Qua videlicet nocte Dominus omnipotens obitum ipſius in alio longius poſito monaſterio (quod ipſa eodem anno cõſtruxerat, & appellatur Hacanes) manifeſta viſione reuelare dignatᵘ eſt. Erat in eodem monaſterio quędam ſanctimonialis fœmina nomine Begu, quę triginta & amplius annos dedicata Domino virginitate in monachica conuerſatione ſeruiebat. Hæc tunc in dormitorio ſororum pauſans audiuit ſubito in aëre notum campanę ſonum, quo ad orationes excitari vel cõ

uocari

uocari ſolebant, eùm quis eorum de ſęculo fuiſſet euocatus, apertiſque (vt ſibi videbatur) oculis aſpexit detecto domus culmine fuſam deſuper lucem omnia repleuiſſe. Cui videlicet luci cùm ſolicita intenderet, vidit animam præfatę Dei famulę in ipſa luce comitantibus ac ducentibus eam angelis ad cælũ ferri. Cumq́; ſomno excuſſa videret cęteras pauſantes circa ſe ſorores, intellexit vel in ſomnio vel in viſione mẽtis oſtenſum ſibi eſſe quod viderat. Statimq́; exurgens nimio timore perterrita cucurrit ad virginem, quę tunc monaſterio abbatiſſę vice præfuit, cui nomẽ erat Frigit, fletuq́; ac lachrymis multũ perfuſa, ac ſuſpiria longa trahens, nunciauit matrem illarũ omniũ Hildã abbatiſſam iam migraſſe de ſęculo, & ſe aſpectante cum luce immenſa ducibus angelis ad æternæ limina lucis & ſupernorum conſortia ciuiũ aſcendiſſe. Quod cùm illa audiſſet, ſuſcitauit cunctas ſorores, & in eccleſiã conuocatas, orationibus ac pſalmis pro anima matris operã dare monuit. Quod cùm reſiduo noctis tempore diligenter agerent, venerunt primo diluculo fratres qui eius obitum nunciarent à loco vbi defuncta eſt. At illi reſpondentes dixerunt ſe prius eadem cognouiſſe, & cùm exponerent per ordinem quomodo hæc vel quando didiciſſent, inuentũ eſt eadem hora tranſitũ eius illis oſtenſum eſſe per viſionem, qua illam referebant exiſſe de mundo. Pulchraque rerum concordia procuratum eſt diuinitus, vt cùm illi exitum eius de hac vita viderent, tunc iſti introitum eius in perpetuam animarum vitam cognoſcerent. Diſtant autem inter ſe monaſteria hæc tredecim ferme milibus paſſuum. Ferunt autem quòd eadem nocte in ipſo quoque monaſterio vbi præfata Dei famula obiit, cuidã virginũ Deo deuotarũ quæ illam immenſo amore diligebat obitus illius in viſione apparuerit, quæ animam eius cum angelis ad cælũ ire conſpexerit, atq; hoc ipſa qua factũ eſt hora his quæ ſecum erant famulab' Chriſti manifeſtè narrauerit, eaſq́; ad orandũ pro anima eius, etiã priuſquàm cętera congregatio eius obitum cognouiſſet, excitauerit. Quod ita fuiſſe factum mox cõgregationi mane facto innotuit. Erat enim hæc ipſa hora cum aliis nõnullis Chriſti ancillis in extremis monaſterii locis ſeorſum poſita, vbi nuper venientes ad conuerſionẽ fœminę ſolebãt probari, donec regulariter inſtitutæ in ſocietatem cõgregationis ſuſciperẽtur.

Quod

Quod in monaſterio eius fratri cuidam canendi donum diuinitùs ſit conceſſum.

CAP. XXIIII.

IN huius monaſterio abbatiſſę fuit frater quidã diuina gratia ſpecialiter inſignis, qui carmina religioni & pietati apta facere ſolebat, ita vt quicquid ex diuinis literis per interpretes diſceret, hoc ipſe poſt puſillum verbis poëticis maxima ſuauitate & cõpunctione cõpoſitis in ſua, id eſt, Anglorũ lingua proferret. Cuius carminibus multorũ ſæpe animi ad contẽptũ ſęculi, & ad appetitũ ſunt vitæ cæleſtis accenſi. Et quidem & alii poſt illum in gente Anglorum religioſa poëmata facere tentabant, ſed nullus ei æquiparari potuit. Nãque ipſe non ab hominibus, neque per hominem inſtitutus canendi artem didicit, ſed diuinitus adiutus, gratis canendi donum accepit. Vnde nihil vnquam friuoli & ſuperuacui poëmatis facere potuit, ſed ea tantummodo quæ ad religionem pertinent, religioſam eius linguam decebant. Siquidem in habitu ſęculari vſque ad tempora prouectioris ętatis conſtitutus, nil carminum aliquando didicerat. Vnde nonnunquam in conuiuio cùm eſſet lætitiæ cauſa decretum, vt omnes per ordinem cantare deberent, ille vbi appropinquare ſibi citharam cernebat, ſurgebat à media cœna, & egreſſus ad ſuam domum repedabat. Quod dũ tempore quodam faceret, & relicta domo conuiuii egreſſus eſſet ad ſtabula iumentorum, quorũ ei cuſtodia nocte illa erat delegata, ibique hora iam competenti membra dediſſet ſopori, aſtitit ei quidam per ſomnium, eumque ſalutans ac ſuo appellans nomine Cednom, inquit, canta mihi aliquid. At ille reſpondit, neſcio, inquit, cantare. Nam & ideo de cõuiuio egreſſus, huc ſeceſsi, quia cantare non poteram. Rurſum ille qui cũ eo loquebatur. Attamẽ, ait, cantare mihi habes. Quid, inquit, debeo cantare? At ille: Canta, inquit, principium creaturarum. Quo accepto reſponſo ſtatim ipſe cœpit cantare in laudẽ Dei conditoris verſus quos nunquam audierat, quorũ iſte eſt ſenſus. Nunc laudare debemus auctorem regni cœleſtis, potentiam creatoris, & conſilium illius, facta patris gloriæ. Quomodo ille cùm ſit æternus Deus omnium miraculorum auctor

extitit,

extitit,qui primo filiis hominum cælum pro culmine tecti; de hinc terram cuſtos humani generis omnipotens creauit: hic eſt ſenſus non autem ordo ipſe verborum quæ dormiens ille canebat.Neque enim poſſunt carmina quamuis optimè compoſita ex alia in aliam linguam ad verbum ſine detrimẽto ſui decoris ac dignitatis transferri.Exurgens autẽ à ſomno cũcta quæ dormiens cãtauerat memoriter retinuit,& his mox plura in eundem modũ verba Deo digni carminis adiunxit. Veniensq́ue mane ad villicum qui ſibi præerat quid doni percepiſſet indicauit,atq; ad abbatiſſam perductus,iuſſus eſt multis doctioribus viris præſentibus indicare ſomnium,& dicere carmen,vt vniuerſorum iuditio quid vel vnde eſſet quod referebat,probaretur.Viſumq́ue eſt omnibus cęleſtem ei à Domino conceſſam eſſe gratiam.Exponebantq́ue illi quẽdam ſacrę hiſtoriæ ſiue doctrinę ſermonem , præcipientes ei ſi poſſet hunc in modulationem carminis trãsferre.At ille ſuſcepto negotio abiit,& mane rediens optimo carmine quod iubebatur cõpoſitum reddidit,vnde mox abbatiſſa amplexata gratiã Dei in viro ſęcularem,illum habitum relinquere & monachicum ſuſcipere propoſitum docuit. Suſceptumq́ue in monaſterium cum omnibus ſuis fratrum cohorti aſſociauit,iuſsitq; illum ſeriem ſacrę hiſtoriæ doceri.At ipſe cuncta quæ audiendo diſcere poterat, rememorando ſecum & quaſi mundũ animal ruminando in carmen dulciſsimũ conuertebat, ſuauiuſque reſonando doctores ſuos viciſsim auditores faciebat ſuos. Canebat autẽ de creatione mundi,& origine humani generis, & tota Geneſis hiſtoria,de egreſſu Iſraël ex Egypto,& ingreſſu in terram repromiſsionis.De aliis plurimis ſacrę ſcripturæ hiſtoriis , de incarnatione Domini,ac paſsione,& reſurrectiõe, & aſcenſione in cælũ,de aduentu ſpiritusſancti,& apoſtolorũ doctrina.Item de terrore futuri iuditii,& horrore pœnę gehẽnalis,ac dulcedine regni cæleſtis multa carmina faciebat. Sed & alia perplura,de beneficiis & iuditiis diuinis,in q̃bus cũctis homines ab amore ſcelerũ abſtrahere,ad dilectionẽ verò & ſolertiam bonę actionis excitare curabat.Erat enim vir multũ religioſus,& regularibus diſciplinis humiliter ſubditus.Aduerſum verò illos,qui aliter facere volebãt,zelo magni feruoris accenſus.Vnde & pulchro vitã ſuam fine cõcluſit.Nam propinquante

quante hora ſui diſceſſus,quatuordecim diebus præueniente corporea infirmitate preſſus eſt,adeò tamē moderatè, vt & loqui toto eo tēpore poſſet & ingredi. Erat autē in proxima caſa, in qua infirmiores & qui prope morituri eſſe videbantur induci ſolebant. Rogauit ergo miniſtrum ſuū veſpere incūbente nocte qua de ſæculo erat exiturus,vt in ea ſibi locum quieſcendi præpararet. Qui miratus cur hoc rogaret,qui nequaquam adhuc moriturus eſſe videbatur,fecit tamē quod dixerat. Cumque ibidē poſiti viciſsim aliqua gaudēte animo vnà cum eis qui ibidem antea inerant loquerentur ac iocarentur, & iam mediæ noctis tempus eſſet tranſcenſum, interrogauit omnes ſi Eucharıſtiā intus haberent. Reſpondebāt quid opus eſt Euchariſtia,neque enim mori adhuc habes,qui tam hilariter nobiſcum velut ſoſpes loqueris. Rurſus ille: Et tamen, ait, afferte mihi Euchariſtiam. Qua accepta in manu interrogauit, ſi omnes placidum erga ſe animū & ſine querela cōtrouerſiæ ac rancoris haberent. Reſpondebant omnes, placidiſsimā ſe mentem ad illum & ab omni ira remotā habere. Eumque viciſsim rogabant,an placidā erga ipſos mentē haberet. Qui cōſeſtim reſpōdit: Placidā ego mentē,filioli, erga omnes famulos Dei gero. Sicque ſe cæleſti muniēs viatico vitæ alterius ingreſſui parauit. Et interrogauit: Quàm prope eſſet hora qua fratres ad dicendas Domino laudes nocturnas excitari deberent. Reſpondebant: Non longè eſt. At ille: Bene ergo, expectemus horam illam. Et ſignans ſe ſigno ſanctę crucis reclinauit caput ad ceruical,modicumq; obdormiens ita cum ſilentio vitam finiuit. Sicq; factū eſt,vt quomodo ſimplici ac pura mente trãquillaque deuotione Domino ſeruierat,ita et iam tranquilla morte mundū relinquens ad eius viſionem veniret. Illaq; lingua quę tot ſalutaria verba in laudem conditoris cōpoſuerat, vltima quæq; verba in laudem ipſius ſignando ſeſe,& ſpiritū ſuum in manus eius commendando clauderet: qui etiam præſcius ſui obitus extitiſſe ex his quæ narrauimus videtur.

Qualis viſio cuidam viro Dei apparuerit priuſquam monaſterium Colodanę vrbis eſſet incendio conſumptum.

CAP. XXV

His

HIs temporibus monaſterium virginum, quod Coludiurbem cognominant,cuius & ſuprà meminimus,per culpam incuriæ flammis abſumptum eſt. Quod tamen à malitia inhabitantiũ in eo,& præcipuè illorũ, qui maiores eſſe videbantur,contigiſſe omnes qui nouere facilimè potuerunt aduertere.Sed non defuit puniendis admonitio diuinæ pietatis,qua correcti per ieiunia fletus & preces iram à ſe inſtar Niniuitarum iuſti iudicis auerterent.Erat nanque in eodem monaſterio vir de genere Scotorum Adamanus vocabulo,ducẽs vitam in continentia & orationibus multũ Deo deuotam,ita vt nil vnquam cibi vel potus,excepta die Dominica &quinta Sabbati, perciperet:ſæpe autẽ noctes integras peruigil in oratione tranſigeret.Quæ quidem illi diſtrictio vitæ arctioris primò ex neceſsitate emendandę ſuæ prauitatis obuenerat: ſed procedente tempore neceſsitatem in cõſuetudinem verterat. Siquidem in adoleſcentia ſua ſceleris aliquid cõmiſerat,quod commiſſum vbi ad cor ſuum rediit, grauiſsimè exhorruit, & ſe pro illo puniendum à diſtricto iudice timebat.Accedens ergo ad ſacerdotem à quo ſibi ſperabat iter ſalutis poſſe demonſtrari,confeſſus eſt reatum ſuum, petiitque vt conſiliũ ſibi daret,quo poſſet fugere à ventura Dei ira.Qui audito eius cõmiſſo dixit:Grande vulnus grandioris curam medelæ deſiderat, & ideo ieiuniis pſalmis & orationibus quantum vales inſiſte, quo prǫoccupando faciem Domini in cõfeſsiõne propitiũ eũ inuenire merearis.At ille quem nimius reę conſcientiæ tenebat dolor,& internis peccatorũ vinculis quibus grauabatur ocyus deſiderabat abſolui:Adoleſcentior ſum(inquit)ætate & vegetus corpore,quicquid mihi impoſueris agendũ,dummodo ſaluus fiam in die Domini,totum facilè feram, etiam ſi totam noctem ſtando in precibus peragere,& integrã ſeptimanam iubeas abſtinendo tranſigere.Qui dixit:Multũ eſt vt tota ſeptimana abſque alimento corporis perdures,ſed biduanũ vel triduanũ ſatis eſt obſeruare ieiuniũ. Hoc facito donec poſt modicum tempus rediens ad te,quid facere debeas,& quamdiu pœnitentiæ inſiſtere tibi plenius oſtendam.Quibus dictis & deſcripta illi menſura pœnitendi,abiit ſacerdos. Et ingruẽte cauſa ſubita ſeceſsit Hyberniam,vnde originẽ duxerat,neq;

vltra ad eum iuxta ſuum condictum rediit.At ipſe memor pręcepti eius ſimul & promiſsi ſui, totum ſe lachrymis,pœnitentiæ,vigiliis ſanctis,& cõtinentiæ mãcipauit,ita vt quinta ſolũ Sabbati & Dominica(ſicut prædixi) reficeret,cęteris ſeptimanę diebus ieiunus permaneret.Cumque ſacerdotem ſuũ Hyberniam ſeceſsiſſe, ibique defunctũ eſſe audiſſet,ſemper ex eo tẽpore,iuxta condictũ eius memoratũ,cõtinentię modum obſeruabat. Et quod cauſa diuini timoris ſemel ob reatum cõpunctus cœperat,iam cauſa diuini amoris delectatus præmiis indefeſſus agebat. Quod dum multo tẽpore ſedulus exequeretur,contigit eum die quadã de monaſterio illo lõgius egreſſum comitante ſecum vno de fratribus peracto itinere redire. Qui cùm monaſterio propinquarent,& ędificia illius ſublimiter erecta aſpicerent,ſolutus eſt in lachrymas vir Dei,& triſtitiam cordis vultu indice prodebat.Quod intuens comes quare faceret inquiſiuit.At ille:Cuncta,inquit,hæc quę cernis ędificia publica vel priuata in proximo eſt vt ignis abſumens in cinerem cõuertat.Quod ille audiens,mox vt intrauerunt monaſterium matri congregationis vocabulo Ebbę curauit indicare.At illa merito turbata de tali præſagio, vocauit ad ſe virum,& diligentius ab eo rem vel vnde hoc ipſe noſſet inquirebat.Qui ait:Nuper præoccupatus noctu vigiliis & pſalmis, vidi aſtantem mihi ſubito quendam incogniti vultus, cuius præſentia cùm eſſem exterritus:dixit mihi,ne timerẽ,& quaſi familiari me voce alloquens:Benefacis, inquit, qui tempore iſto nocturno quietis, non ſomno indulgere, ſed vigiliis & orationibus inſiſtere valuiſti.At ego: Noui,inquit, multum mihi eſſe neceſſe vigiliis ſalutaribus inſiſtere,& pro meis erratibus ſedulo Dominum deprecari.Qui adiiciens:Verum,inquit,dicis, quia tibi & multis opus eſt peccata ſua bonis operibus redimere, & cùm ceſſant à laboribus rerum temporalium,tunc pro appetitu æternorum bonorum liberius laborare:ſed hoc tamen pauciſsimi faciunt. Siquidem modo totum hoc monaſterium ex ordine perluſtrans ſingulorum caſas ac lectos inſpexi, & neminem ex omnibus præter te erga ſanitatẽ animæ ſuæ occupatum repperi:ſed omnes prorſus & viri & fœminæ aut ſomno torpent inerti,aut ad peccata vigilant.Nam & domunculę quæ ad orandum vel legendũ factę erant,

erant, nunc in comeſſationum, potationum, fabulationum; & cæterarũ ſunt illecebrarum cubilia cõuerſæ. Virgines quoque Deo dicatę, contempta reuerentia ſuæ profeſsionis, quotienſcunque vacant, texendis ſubtilioribus indumentis operam dant, quibus aut ſe ipſas ad vicem ſponſarum in periculum ſui ſtatus adornent, aut externorum ſibi virorum amicitiam comparẽt. Vnde merito loco huic & habitatoribus eius grauis de cælo vindicta flammis ſęuientibus præparata eſt. Dixit autem abbatiſſa. Et quare non citius hoc compertũ mihi reuelare voluiſti? Qui reſpondit: Timui propter reuerentiam tuam ne fortè nimium conturbareris: Et tamen hanc conſolationem habeas, quòd in diebus tuis hęc plaga nõ ſuperueniet. Qua diuulgata viſione aliquãtulum loci accolę paucis diebus timere, & ſe ipſos intermiſsis facinoribus caſtigare cœperunt. Verùm poſt obitũ ipſius abbatiſſę redierunt ad priſtinas ſordes, imo ſceleratiora fecerũt. Et cùm dicerent pax & ſecuritas, extemplo pręfatę vltionis ſunt pœna multati. Quæ mihi cũcta ſic eſſe facta reuerendiſsimus meus conpresbyter Edgils referebat: qui tunc in illo monaſterio degebat. Poſtea autem diſcedentibus inde ob deſolationem plurimis incolarum, in noſtro monaſterio plurimo tempore conuerſatus, ibidem que defunctus eſt. Hæc ideò noſtrę hiſtoriæ inſerenda credidimus, vt admoneremus lectorem operum Domini, quàm terribilis ſit in conſiliis ſuper filios hominum, ne fortè nos tẽpore aliquo carnis illecebris ſeruientes, minuſque Dei iuditium formidãtes, repentina ira eius corripiat, & vel temporalibus damnis iuſtè ſæuiens affligat, vel ad perpetuam perditionem diſtrictius exanimans tollat.

De morte Ecgfridi & Lotheri regum.

CAP. XXVI.

ANno dominicæ incarnationis ſexcenteſimo octogeſimo quarto Ecgfrid⁹ rex NordanHumbrorum miſſo Hyberniam cum exercitu duce Berto vaſtauit miſerè gentem innoxiam, & nationi Anglorum ſemper amiciſsimã, ita vt nec eccleſiis quidẽ aut monaſteriis manus parceret hoſtilis. At inſulani & quantũ valuere armis arma repellebant; & inuocantes diuinæ auxilium

pietatis cælitus ſe vindicari continuis diu imprecationibus poſtulabant.Et quàmuis maledici regnum Dei poſsidere nõ poſsint, creditum tamẽ eſt quod hi qui merito impietatis ſuæ maledicebantur,ocyus Domino vindice pœnas ſui reatus luerent.Siquidem anno poſt hunc proximo idem rex cùm temere exercitum ad vaſtandam Pictorum prouinciam duxiſſet, multum prohibentibus amicis, & maximè beatæ memorię Cutberto,qui nuper fuerat ordinatus epiſcopus, introductus eſt(ſimulantibus fugam hoſtibus) in anguſtias inacceſſorum montium,& cum maxima parte copiarum quas ſecum adduxerat extinctus, anno ætatis ſuæ quadrageſimo,regni autem quintodecimo,die tertio decimo kalendarum Iuniarum. Et quidem(vt dixi)prohibuerunt amici ne hoc bellum iniret,ſed quomodo anno præcedente noluerat audire reuerendiſsimũ patrem Ecgbertum,ne Scotiam nil ſe lędentem impugnaret, datum eſt illi ex pœna peccati illius, ne nunc eos qui ipſum ab interitu reuocare cupiebant,audiret.Ex quo tempore ſpes cœpit & virtus regni Anglorum fluere, ac retro ſublapſa referri. Nam & Picti terram poſſeſsionis ſuæ quam tenuerunt Angli & Scoti qui erant in Britannia,& Britonũ quoq; pars nõnulla,libertatem receperunt,quam & hactenus habent per annos circiter quadraginta ſex. Vbi inter plurimas gentes Anglorum vel interemptos gladio,vel ſeruitio addictos,vel de terra Pictorũ fuga lapſos, etiã reuerendiſsimus vir domini Trumvvini;qui in eos epiſcopatum acceperat,receſsit cum ſuis qui erãt in monaſterio Ebbercurni,poſito quidem in regione Anglorum,ſed in vicinia freti,quod Anglorum terras Pictorumque diſterminat.Eoſque vbicunq; poterat amicis per monaſteria cõmendans,ipſe in ſæpe dicto famulorum famularumq; Dei monaſterio,quod vocatur Streaneshalch,locũ manſionis elegit: ibique cũ paucis ſuorum in monachica diſtrictione vitam non ſibi ſolũmodo ſed & multis vtilẽ plurimo annorũ tempore duxit.Vbi etiam defunctus in eccleſia beati Petri apoſtoli iuxta honorem & vita & gradu eius condignũ conditus eſt. Præerat quidem tũc eidem monaſterio regia virgo Elflet, vnà cum matre Eanflede,quarum ſuprà fecimus mentionẽ. Sed adueniente illuc epiſcopo,maximum regendi auxiliũ ſimul & ſuæ vitæ ſolatium deuota Deo doctrix inuenit.Succeſ

ſit

ſit autẽ Ecgfrido in regnũ Alcfrit vir in ſcripturis doctiſsimus, qui frater eius & filius Oſuini regis eſſe dicebatur. Deſtructũque regni ſtatum, quàmuis intra fines anguſtiores, nobiliter recuperauit. Quo videlicet anno, qui eſt ab incarnatione dominica ſexcenteſimus octogeſimus quintus, Lothere Cantuariorum rex cùm poſt Ecgbertum fratrem ſuum, qui nouem annis regnauerat, ipſe duodecim annis regnaſſet, mortuus erat octauo dus Februarii Vulneratus nãque eſt in pugna Auſtraliſi, Saxonũ quam contra eũ Edric filius Ecgberti aggregarat, & inter medendũ defunctus eſt. Ac poſt eũ idem Edric anno vno ac dimidio regnauit. Quo defuncto regnum illud per aliquod temporis ſpatium reges dubii vel externi diſperdiderũt, donec legitimus rex Victred, id eſt, filius Ecgberti confortatus in regno, religione ſimul & induſtria gentem ſuam ab extranea inuaſione liberaret.

Vt vir domini Cudbertus ſit epiſcopus factus, vtque in monachica adhuc vita poſitus vixerit & docuerit.

CAP. XXVII.

IPſo etiam anno quo finem vitæ accepit rex Ecgfridus epiſcopũ (vt diximus) fecit ordinari Lindiſfarnenſiũ eccleſiæ virum ſanctum & venerabilem Cudbertum, qui in inſula permodica, quæ appellatur Farne, & ab eadem eccleſia nouem fermè milibus paſſuũ in Oceano procul abeſt, vitam ſolitariã per annos plures in magna corporis & mentis continentia duxerat. Qui quidem à prima ætate pueritiæ ſtudio religioſæ vitæ ſemper ardebat: ſed ab ineunte adoleſcentia monachicum & nomen aſſumpſit & habitum. Intrauit enim primo monaſteriũ Mailros, quod in ripa Tindi fluminis poſitum, tunc abbas Eata vir omniũ manſuetiſsimus regebat. Qui poſtea epiſcopus Haguſtaldenſis ſiue Lindiſfarnenſis eccleſiæ factus eſt, vt ſuprà memorauimus. Cui tempore illo præpoſitus Boiſil magnarum virtutũ & prophetici ſpiritus ſacerdos fuit. Huius diſcipulatui Cudbertꝰ humiliter ſubditus, & ſcientiam ab eo ſanctarum ſcripturarum, & bonorum operum ſumpſit exempla. Qui poſtquã migrauit ad Dominũ, Cudbertꝰ eidẽ monaſterio factus præpoſitus, plures & auctoritate magiſtri & exemplo ſuę actionis regularem inſtituebat ad vitam. Nec ſolũ ipſi

monaſterio regularis vitę monita ſimul & exempla præbebat, ſed & vulgus circumpoſitum longè lateque à vita ſtultę conſuetudinis ad cæleſtium gaudiorum conuertere curabat amorem. Nā & multi fidem quam habebant iniquis profanabant operibus, & aliqui etiam tempore mortalitatis neglectis fidei ſacramentis (quibus erāt imbuti) ad erratica idololatriæ medicamina concurrebant, quaſi miſſam à Deo conditore plagam per incantationes vel filacteria, vel alia quęlibet dęmoniacę artis arcana cohibere valerent. Ad vtrorumque ergo corrigendum errorem crebro ipſe de monaſterio egreſſus, ali quotiēs equo ſedens, ſed ſępius pedibus incedens, circumpoſitas veniebat ad villas, & viam veritatis prædicabat errantibus, quod ipſum etiam Boiſil ſuo tempore facere conſueuerat. Erat quippe moris eo tempore populis Anglorum, vt veniente in villam clerico vel presbytero cuncti ad eius imperium verbū auditurí confluerent, libenter ea quæ dicerentur audirent, libentius ea quæ audire & intelligere poterant operando ſequerentur. Porrò Cudberto tanta erat dicēdi peritia, tantus amor perſuadendi quæ docuerat, tale vultus angelici lumen, vt nullus præſentium latebras ei ſui cordis celare præſumeret, quin omnes palam quæ geſſerant confitendo proferrent: quia nimirum hæc eadem illum latere nullo modo putarent, & confeſſa dignis (vt imperabat) pœnitentiæ fructibus abſtergerent. Solebat autem ea maximè loca peragrare, & illis prædicare in viculis, qui in arduis aſperiſque montibus procul poſiti aliis horrori erant ad viſendū, & paupertate pariter ac ruſticitate ſua doctorum arcebant acceſſum. Quos tamen ille libenter pio mancipatus labori tanta doctrinę ſolertis excolebat induſtria, vt de monaſterio egreſſus ſępe hebdomada integra, aliquando duabus vel tribus, nonnunquam etiam menſe pleno domum non rediret. Sed demoratus in montanis plebem ruſticam verbo prædicationis ſimul & opere virtutis ad cæleſtia vocaret. Cùm ergo venerabilis Domini famulus multos in Mailroſenſi monaſterio degens annos, magnis virtutum ſignis effulgeret, tranſtulit eum reuerendiſsimus abbas ipſius Eata ad inſulam Lindisfarnenſium, vt ibi quoque fratribus cuſtodiam diſciplinę regularis & auctoritate prępoſiti intimaret, & propria actione præmonſtraret. Nam & ipſum locum

tunc

tunc idem reuerendiſsimus pater abbatis iure regebat. Siquidem à temporibus antiquis ibidem & epiſcopus cum clero, & abbas ſolebat manere cum monachis, qui tamen & ipſi ad curam epiſcopi familiariter pertinerēt. Quia nimirum Aidā, qui primus eius loci epiſcopus fuit, cum monachis illuc & ipſe monachus aduenīens, monachicam in eo conuerſationem inſtituit. Quomodo & prius beatus pater Auguſtinus in Cantia feciſſe noſcitur, ſcribente ei reuerendiſsimo papa Gregorio, quod & ſuprà poſuimus. Sed quia tua fraternitas, inquit, monaſterii regulis erudita ſeorſum fieri non debet à clericis ſuis in eccleſia Anglorum, quæ nuper auctore Deo ad fidem perducta eſt, hanc debet conuerſationē inſtituere, quę in initio naſcentis eccleſiæ fuit patribus noſtris, in quibus nullus eorum ex his qui poſsidebant aliquid ſuum eſſe dicebat: ſed erant eis omnia communia.

Vt idem in vita anachoreitca & fontem de ſaxo ſaterra orando produxerit, & ſegetem de labore manuum vltra tempus ſerendi acceperit.

CAP. XXVIII.

EXin Cudbertus creſcētibus meritis religioſę intentionis ad anachoreticæ quoque contemplationis (quæ diximus) ſilentia ſecreta peruenit. Verùm quia de vita illius & virtutibus ante annos plures ſufficienter & verſibus heroïcis & ſimplici oratione conſcripſimus, hoc tantum in præſenti commemorare ſatis ſit, quòd aditurus inſulam proteſtatus eſt fratribus dicens: Si mihi diuina gratia in loco illo donauerit, vt de opere manuum mearum viuere queam, libens ibi morabor, ſin aliàs ad vos citiſsimę Deo volente reuertar. Erat autem locus & aquę prorſus & frugis & arboris inops, ſed & ſpirituum malignorū frequentia humanæ habitationi minus accommodus: ſed ad votū viri Dei habitabilis per omnia factus eſt. Siquidē ad aduentū eius ſpiritus receſſerūt maligni. Cùm autē ipſe ſibi ibidē expulſis hoſtibus manſionē anguſtā circūuallante aggere & domos in ea neceſſarias iuuante fratrū manu, id eſt, oratorium & habitaculum cōmune cōſtruxiſſet, iuſſit fratres in eiuſdē habitaculi pauimento foueā facere, erat aūt tellus

anachoretica contemplatio.

versus heroici.

spirituum malignorum frequentia

tellus duriſsima & ſaxóſa,cui nulla omnino ſpecies venæ fontanę videretur ineſſe.Quod dū facerent ad fidem & preces famuli Dei,alio die aqua plena inuenta eſt,quæ vſque ad hanc diem ſufficientem cunctis illò aduenientibus gratiæ ſuæ cæleſtis copiam miniſtrat. ¶ Sed & ferramenta ſibi ruralia cum frumento afferri rogauit,quod dum præparata terra tempore congruo ſeminaret,nil omnino non dico ſpicarum,ſed ne herbę quidem ex eo germinari vſque ad æſtatis tempora cōtigit. Vnde viſitantibus ſe ex more fratribus hordeum iuſsit afferri, ſi forte vel natura ſoli illius,vel voluntas eſſet ſuperni largitoris,vt illius frugis ibi potius ſeges oriretur.Quod dum ſibi allatum vltra omne tempus ſerendi ,vltra omnem ſpem fructificandi eodem in agro ſereret,mox copioſa ſeges exorta deſideratam proprii laboris viroDei refectio nem præbebat.Cū ergo ibidem multis annis Deo ſolitarius ſeruiret(tanta autem erat altitudo aggeris quo manſio eius erat vallata, vt cælum tantum ex ea,cuius introitum ſitiebat,aſpicere poſſet) cōtigit vt congregata ſynodo non parua ſub præſentia regis Ecgfridi iuxta fluuium Alnę,in loco qui dicitur Adtvviforda,quod ſignificat ad duplex vadum,cui beatæ memoriæ Theodorus archiepiſcopus præſidebat,vno animo omniumq́ue cōſenſu ad epiſcopatum eccleſiæ Lindisfarnenſis eligeretur . Qui cùm multis legatariis ac litteris ad ſe præmiſsis nequaquā ſuo monaſterio poſſet erui,tandem rex ipſe præfatus vnà cum ſanctiſſimo antiſtite Trumvvini necnon & aliis religioſis ac potentibus viris in inſulam nauigauit . Conueniunt & de ipſa inſula Lindisfarnenſi in hoc ipſum multi de fratribus , genufle ctunt , omnes adiurant per Dominum, lachrymas fundunt, obſecrant,donec ipſum quoque lachrymis dulcibus plenum extrahunt latebris,atque in ſynodum pertrahunt . Quo dum perueniret,quàmuis multum renitens, vnanima cunctorum voluntate ſuperatur,atque ad ſuſcipiendum epiſcopatus officium collum ſubmittere compellitur.Eo maximè victus ſermone,quòd famulus Dei Boiſil(cùm mente prophetica cuncta quæ ei eſſent ſuperuentura patefaceret) antiſtitem quoque eum futurum eſſe prædixerat. Non tamen ſtatim ordinatio decreta,ſed peracta hyeme quæ imminebat in ipſa ſolennitate Paſchali completa eſt Eboraci,ſub præſentia præfati regis Ecg

fridi,

fridi,conuenientibus ad conſecrationem eius ſeptem epiſcopis,in quibus beatę memorięTheodorus primatum tenebat. Electus eſt autē primò in epiſcopatū Haguſtaldenſis eccleſiæ pro Trumberto,q ab epiſcopatu fuerat depoſitus.Sed quoniā ipſe plus Lindisfarnenſi eccleſiæ, in qua conuerſatus fuerat, dilexit pręfici,placuit vt Eata reuerſo ad ſedem eccleſię Haguſtaldenſis,cui regendæ primò fuerat ordinatus, Cudbertus eccleſiæ Lindisfarnenſis gubernacula ſuſciperet.Qui ſuſceptum epiſcopatus gradum, ad imitationem beatorum apoſtolorū, virtutum ornabat operibus. Cōmiſſam namq; ſibi plebem & orationibus protegebat aſsiduis, & admonitionibus ſaluberrimis ad cæleſtia vocabat.Et(quod maximè doctores iuuare ſolet)ea quę agenda docebat,ipſe prius agēdo pręmōſtrabat.Erat quippe ante omnia diuinæ charitatis igne feruidus, patientiæ virtute modeſtus, orationū deuotioni ſolertiſsimè intentus,affabilis omnibus,qui ad ſe conſolationis gratia veniebant.Hoc ipſum quoque orationis loco ducēs, ſi infirmis fratribus opem ſuæ exhortationis tribueret, ſciens quia qui dixit:Diliges dominum Deū tuū: dixit &: Diliges proximū tuū ſicut teipſum.Erat & abſtinētię caſtigatione inſignis,erat gratia cōpunctionis ſemper ad cæleſtia ſuſpenſus. Deniq; cū ſacrificium Deo victimę ſalutaris offerret,non eleuata in altū voce,ſed profuſis ex imo pectore lachrymis,Domino ſua vota cōmendabat.Duobus autē annis in epiſcopatu peractis, repetiit inſulam ac monaſteriū ſuum diuino admonitus oraculo, quia dies ſibi,mortis vel vitæ magis illius, quę ſola vita dicenda eſt,iam appropiaret introitus.Sicut ipſe quoq; tēpore eodem nonnullis,ſed verbis obſcurioribus,quæ tamen poſtmodum manifeſtè intelligerentur,ſolita ſibi ſimplicitate pandebat:quibuſdam autem hoc idem etiam manifeſtè reuelabat.

Vt idem iam epiſcopus obitum ſuum proximè futurum Hereberto prædixerit.

CAP. XXIX.

ERat enim quidā presbyter vitæ & morū probitate venerabilis nomine Herebertus iā dudū viro Dei ſpiritalis amicitię fœdere copulatus.Qui in inſula ſtagni illius pergrandis, de quo Dervventionis fluuii pri-

mordia erumpunt,vitã ducens ſolitariam,annis ſingulis eum viſitare,& monita perpetuę ab eo ſalutis audire ſolebat.Hic cũ audiret eum ad ciuitatem Lugubaliam deueniſſe,venit ex more cupiẽs ſalutaribus eius exhortationibus ad ſuperna deſyderia magis magiſque accendi. Qui dum ſeſe alterutrum cæleſtis vitæ poculis debriarent,dixit inter alia antiſtes: Memẽto, frater Hereberte,vt modo quicquid opus habes me interroges,mecũque loquaris: poſtquam enim ab inuicem digreſsi fuerimus,non vltra nos in hoc ſæculo carnis obtutibus inuicẽ aſpiciemus.Certus ſum namque,quia tempus meæ reſolutionis inſtat,& velox eſt depoſitio tabernaculi mei.Qui hæc audiens,prouolutus eſt eius veſtigiis,& fuſis cum gemitu lachrymis : Obſecro(inquit)per Dominũ ne me deſeras:ſed tui memor ſis fideliſsimi ſodalis, rogeſque ſupernam pietatẽ,vt cui ſimul in terris ſeruiuimus ad eius videndam gratiam ſimul tranſeamus ad cælos . Noſti enim quia ad tui oris imperium ſemper viuere ſtudui, & quicquid ignorantia vel fragilitate deliqui,ęquè ad tuæ voluntatis examen mox emendare curaui.Incubuit precibus Antiſtes ,ſtatimque edoctus in ſpiritu impetraſſe ſe quod petebat à Domino: Surge (inquit) frater mi,& noli plorare , ſed gaudio gaude, quia quod rogauimus ſuperna nobis clementia donauit.Cuius promiſsi & prophetiæ veritatẽ ſequens rerum aſtruxit euentus,quia & digredientes ab inuicem non ſe vltra corporaliter viderunt,ſed vno eodemque die,hoc eſt,kalendarũ Aprilium tertia decima egredientes è corpore ſpiritus eorum,mox beata inuicem viſione coniuncti ſunt,atque angelico miniſterio pariter ad regnum cæleſte translati.Sed Herebertus diutina prius infirmitatę decoquitur,illa vt credibile eſt diſpenſatione dominicę pietatis, vt ſi quid minus haberet meriti à beato Cudberto,ſuppleret hoc caſtigans longę ęgritudinis dolor,quatenus ęquatus gratia ſuo interceſſori,ſicut vno eodemque tempore cum eo de corpore egredi,ita etiam vna atque indiſsimili ſede perpetuę beatitudinis meruiſſet recipi.Obiit autem pater reuerendiſsimus in inſula Farne,multũ deprecatus fratres ,vt ibi quoque ſepeliretur,vbi nõ paruo tempore pro Domino militarat.At tamen tandem eorum precibus victus,aſſenſum dedit vt ad inſulam Lindiſfarnenſium relatus, in eccleſia deponeretur.

Quod

Quod dum factum eſſet, epiſcopatū eccleſiæ illius anno vno ſeruabat venerabilis antiſtes Vvilfridus, donec eligeretur qui pro Cudberto antiſtes ordinari deberet. Ordinatus eſt autem poſt hęc Eadbertus vir ſciētia ſcripturarum diuinarum, ſimul & præceptorum cæleſtium obſeruantia, ac maximè eleemoſynarum operatione inſignis, ita vt iuxta legem omnibus annis decimā non ſolum quadrupedum, verumetiam frugum omnium atque pomorum nec non & veſtimentorum partem pauperibus daret.

Vt corpus illius poſt vndecim annos ſepulturę ſit corruptionis immune repertum. Vtque non multo poſt ſucceſſor epiſcopatus eius de mundo tranſierit.

CAP. XXX.

VOlens autem latius demonſtrare diuina diſpenſatio quanta in gloria vir Domini Cudbertus poſt mortem viueret, cuius ante mortē vita ſublimis crebris etiam miraculorum patebat indiciis, tranſactis ſepulturę eius annis vndecim immiſit in animo fratrum, vt tollerent oſſa illius. Qui more mortuorū conſumpto iam & in puluerē redacto corpore reliquias ſicca inueniēda putabant, atq; in nouo recondita loculo in eodem quidem loco ſed ſupra pauimentum dignę venerationis gratia locarent. Quod dum ſibi placuiſſe Eadberto antiſtiti ſuo referrent, annuit conſilio eorum, iuſsitque vt die depoſitionis eius hoc facere meminiſſent. Fecerunt autem ita. Et aperientes ſepulchrū inuenerunt corpus totum quaſi adhuc viueret integrum, & flexibilibus artuum compagibus multo dormienti quam mortuo ſimilius. Sed & veſtimenta omnia quibus indutū erat nō ſolū intemerata, verumetiā priſca nouitate & claritudine miranda apparebāt. Quod vbi videre fratres nimio mox timore perculſi feſtinauerunt referre antiſtiti quę inuenerāt, qui tum forte in remotiori ab eccleſia loco refluis vndique pelagi fluctibus cincto, ſolitarius manebat. In hoc etenim ſemper Quadrageſimę tempus agere, in hoc quadraginta ante dominicū natale dies in magna continentiæ, orationis, & lachrymarum deuotione tranſigere ſolebat. In quo etiam venerabilis prædeceſſor eius Cudbertus priuſquam inſulā Farne peteret, aliquamdiu ſecretius Domino militabat.

Attulerunt autem ei & partem indumentorum, quæ corpus ſanctum ambierãt, quæ cũ ille & munera gratanter acciperet, & miracula libenter audiret nam & ipſa indumenta quaſi patris adhuc corpori circundata miro deoſculabatur affectu. Noua, inq̃t, indumenta corpori pro his quæ tuliſtis circundate, & ſic reponite in arcã quam paraſtis. Scio autẽ certiſsimè, quòd non diu vacuus remanebit locus ille, qui tanta miraculi cæleſtis gratia ſacratus eſt. Et quàm beatus eſt, cui in eo facultatem quieſcendi Dominus totius beatitudinis auctor atque largitor præſtare dignabitur. Hęc & huiuſmodi plura vbi multis cum lachrymis & magna cõpunctione antiſtes lingua etiã tremente cõpleuit, fecerunt fratres vt iuſſerat, & inuolutum nouo amictu corpus, nouaq; in theca reconditũ ſupra pauimentum ſanctuarii poſuerunt. Nec mora Deo dilectus antiſtes Eadbertus morbo correptus eſt acerbo, ac per dies creſcente multumq; ingraueſcente ardore languoris, nõ multo poſt, id eſt, pridie nonas Maias etiam ipſe migrauit ad Dominũ. Cuius etiam corpus in ſepulchro benedicti patris Cudberti ponẽtes, poſuerunt deſuper arcã in qua incorrupta eiuſdem patris membra locauerant. In quo etiã loco ſigna ſanitatum aliquoties facta meritis amborum teſtimoniũ ferunt. E quibus aliqua in libro vitæ illius olim memoriæ mandauimus. Sed & in hac hiſtoria quędam quæ nos nuper audiſſe contigit ſuperadiicere commodum duximus.

Vt quidam ad tumbam eius ſit à paralyſi curatus.

CAP. XXXI.

Erat in eodem monaſterio frater quidam nomine Beadvvegen tẽpore non pauco hoſpitum miniſterio deſeruiens, qui nunc vſq; ſupereſt, teſtimonium habens ab vniuerſis fratribus cunctiſque ſuperuenientibus hoſpitibus, quòd vir eſſet multę pietatis ac religionis. Iniunctoque ſibi officio ſupernæ tantum mercedis gratia ſubditus. Hic cùm quadam die lęnas ſiue ſaga quibus in hoſpitali vtebatur in mare lauiſſet, rediens domũ repẽtina medio itinere moleſtia corporali tactus eſt, ita vt corruẽs in terrã, & aliquãdiu pronus iacens, vix tandẽ reſurgeret. Reſurgens aũt ſenſit dimidiã corporis ſui partẽ à capite vſq; ad pedes paralyſis lãguore depreſſam, & maximo cũ labo

re

re baculo innitens domũ peruenit. Creſcebat morbus paulatim, & nocte ſuperueniente grauior effectus eſt, ita vt die redeunte vix ipſe per ſe exurgere aut incedere valeret. Quo affectus incõmodo cõcepit vtile mente cõſilium, vt ad eccleſiam quoquo modo poſſet perueniens, intraret ad tumbã reuerendiſsimi patris Cudberti, ibi que genibus flexis ſupplex ſupernã pietatem rogaret, vt vel ab huiuſcemodi languore, ſi hoc ſibi vtile eſſe, liberaretur, vel ſi ſe tali moleſtia diutius caſtigari diuina prouidente gratia oporteret, patienter dolorem ac placida mente ſuſtineret illatum. Fecit igitur vt animo diſpoſuerat, & imbecilles artus baculo ſuſtentãs intrauit eccleſiã, ac proſternens ſe ad corpus viri Dei, pia intentione per eius auxiliũ Dominũ ſibi fieri ꝓpitiũ precabatur. Atq; inter preces velut in ſoporẽ ſolutus, ſenſit (vt ipſe poſtea referre erat ſolitus) quaſi magnã latamq; manũ caput ſibi in parte qua dolebat tetigiſſe, eodemq; tactu totam illam, quæ languore preſſa fuerat, corporis ſui partẽ paulatim fugiente dolore ac ſanitate ſubſequente ad pedes vſque pertranſiſſe. Quo facto mox euigilans ſaniſsimus ſurrexit, ac pro ſua ſanitate Dño gratias denuo referens, qđ erga ſe actũ eſſet fratribus indicauit. Cunctiſq; cõgaudentibus, ad miniſteriũ quod ſolicitus exhibere ſolebat, quaſi flagello probante caſtigatior rediit. Sed & indumenta quibus Deo dicatum corpus Cudberti vel viuum antea vel poſteà defunctum veſtierant, etiam ipſa à gratia curandi non vacarunt: ſicut in volumine vitę & virtutũ eius, quiſq; legerit, inueniet.

Vt quidam ad reliquias eius nuper fuerit ab oculi languore curatus.

CAP. XXXII.

NEc ſilentio prætereundum, quod ante trienniũ per reliquias eius factum, nuper mihi per ipſum in quo factum eſt fratrem innotuit. Eſt autem factum in monaſterio, quod iuxta amnem Dacore conſtructum ab eo cognomen accepit, cui tunc vir religioſus Suidbertꝰ abbatis iure prefuit. Erat namque in eo quidã adoleſcẽs, cui tumor deformis palpebram oculi fœdauerat, qui cùm per dies creſcens oculo interitũ minaretur, curabant medici hũc appoſitis pigmentorum fomentis emollire, nec valebant: quidam abſcindendum eſſe dicebant, alii hoc fieri metu ma-

ioris periculi vetabant. Cumque tempore non pauco frater præfatus tali incommodo laboraret,neque imminens oculo exitium humana manus curare valeret,quin potius per dies augeſceret,contigit eum ſubito diuinę pietatis gratia perſanctiſsimi patris Cudberti reliquias ſanari. Nam quando fratres ſui corpus ipſius poſt multos ſepulturę annos incorruptũ repererũt, tulerunt partem de capillis,quam more reliquiarum rogantibus amicis dare vel oſtẽdere in ſignũ miraculi poſſent. Harum particulam reliquiarum eo tempore habebat penes ſe quidam de presbyteris eiuſdẽ monaſterii nomine Thridredus,qui nunc ipſius monaſterii abbas eſt. Qui cùm die quadã ingreſſus eccleſiam aperuiſſet thecam reliquiarum,vt portionem earum roganti amico præſtaret,contigit & ipſum adoleſcentem,cui oculus languebat,in eadem tunc eccleſia adeſſe. Cumque presbyter portionem (quantam voluit) amico dediſſet,reſiduum dedit adoleſcenti,vt ſuo in loco reponeret. At ille ſalubri inſtinctu admonitus,cùm accepiſſet capillos ſancti capitis appoſuit palpebrę languenti,& aliquamdiu tumorem illum infeſtum horum appoſitione comprimere ac mollire curabat. Quo facto reliquias vt iuſſerat ſua in theca recondidit,credens ſuum oculum capillis viri Dei,quibus attactus erat,ocyus eſſe ſanandum. Neque enim eum ſua fides fefellit. Erat enim,vt referre eſt ſolitus,tunc circiter horã ſecundã diei. Sed cùm alia quęque dies illa exigebat cogitaret & faceret, imminente hora ipſius diei ſexta,repentè cõtingens oculum ita ſanum cum palpebra inuenit, ac ſi nihil unquam in eo deformitatis ac tumoris apparuiſſet.

Eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorum libri quarti

FINIS.

Eccleſiaſticæ

Eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorum,

LIBER V.

Vt Aedilvvaldus ſucceſſor Cudberti in anatheorica vita laborans, in mari fratribus tempeſtatem orando ſedauerit.

CAP. I.

SVCCESSIT AVTEM VIRO DOmini Cudberto in exercenda vita ſolitaria, quã in inſula Farne ante epiſcopatus ſui tempora gerebat, vir venerabilis Aedilvvaldus, q multis annis in monaſterio quod dicitur Inripum acceptum presbyteratus officium condignis gradu ipſo conſecrabat actibus. Cuius vt meritum vel vita qualis fuerit clareſcat certius, vnum eius narro miraculum, quod mihi vnus è fratribus, propter quos & in quibus patratũ eſt, ipſe narrauit. Videlicet Gudfridus venerabilis Chriſti famulus & presbyter, qui etiam poſtea fratribus eiuſdem eccleſiæ Lindisfarnenſis, in qua educatus eſt, abbatis iure præfuit. Veni, inquit, cum duobus fratribus aliis ad inſulam Farne, loqui deſyderans cum reuerẽdiſsimo patre Aedilvvaldo. Cũq; allocutione eius refecti & benedictione petita domum rediremus, ecce ſubito poſitis nobis in medio mari interrupta eſt ſerenitas qua vehebamur, & tanta ingruit tamque fera tempeſtas hyemis, vt neque velo neque remigio quicquam proficere, neque aliud quàm mortem ſperare valeremus. Cumque diu multum cum vento pelagoque fruſtra certantes, tandem poſt terga reſpiceremus, ſi fortè vel ipſam de qua egreſsi eramus inſulam aliquo conamine repetere poſſemus, inuenimus nos vndiqueverſum pari tẽpeſtate præcluſos, nullamque ſpem nobis in nobis reſtare ſalutis. Vbi autem longius viſum leuauimus, vidimus in ipſa inſula Farne egreſſum de latibulis ſuis amantiſsimum Deo patrẽ Aedilvvaldum iter noſtrum inſpicere. Audito etenim fragore procellarum ac feruentis Oceani, exierat videre quid nobis accideret, cumque nos in labore ac deſperatione poſitos cerneret,

neret,flectebat genua ſua ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti,pro noſtra vita & ſalute deprecaturus. Et cũm orationẽ cõpleret,ſimul tumida æquora placauit, adeò vt ceſſante per omnia ſęuitia tempeſtatis,ſecundi nos venti ad terram vſque per plana maris terga comitarentur. Cumq́ue euadentes ad terram nauiculam quoque noſtrã ab vndis exportaremus, mox eadem quæ noſtri gratia modicum ſiluerat tempeſtas rediit,& toto illo die multum furere non ceſſauit,vt palam daretur intelligi,quòd modica illa quæ prouenerat intercapedo quietis ad viri Dei preces noſtræ euaſionis gratia cælitus donata eſſet.Manſit itaq; idẽ vir Dei in inſula Farne duodecim annis,ibidẽq́ue defunctus eſt:ſed in inſula Lindisfarnenſi iuxta præfatorum corpora epiſcoporum in eccleſia ſancti Petri apoſtoli ſepultus eſt.Geſta verò ſunt hæc temporibus Alfridi regis,qui poſt fratrem ſuum Ecgfridum genti Nordan Humbrorum decem & octo annis præfuit.

Vt epiſcopus Iohannes mutum benedicendo curauerit.

CAP. II.

HVius regni,principio,defuncto Eata epiſcopo, Iohannes vir ſanctus Haguſtaldenſis eccleſiæ præſulatum ſuſcepit,de quo plura virtutum miracula,qui eum familiariter nouerunt dicere ſolent,& maximè vir reuerendiſsimus ac veraciſſimus Berethun diaconus quondam eius,nunc autem abbas monaſterii quod vocatur Inderauuda,id eſt, inſylua Deirorũ. E qbus aliqua memorię tradere cõmodum duximus.Eſt autẽ manſio quędam ſecretior nemore raro & vallo circundata,non lõgẽ ab Haguſtaldenſi eccleſia,id eſt,vnius fermè miliarii & dimidii ſpatio interfluente Thino amne ſeparata, habens cœmiterium ſancti Michaëlis archangeli, in qua vir Dei ſępius,vbi oportunitas arridebat tẽporis,& maximè in Quadrageſima manere cum paucis, atque orationibus ac lectioni quietus operã dare conſueuerat.Cumq; tempore quodam incipiente Quadrageſima ibidẽ manſurus aduẽniret,iuſsit ſuis quęrere pauperem aliquẽ maiore infirmitate vel inopia grauatũ,quẽ ſecum habere illis diebus ad faciendã eleemoſynã poſſet.Sic enim ſemper facere ſolebat.Erat autẽ in villa non longè

gè poſita quidam adoleſcens mutus epiſcopo notus(nã ſepius ante illum percipiendæ eleemoſynę gratia venire cõſueuerat) qui ne vnũ quidem ſermonem vnquã profari pôterat. Sed & ſcabiem tantã & furfures habebat in capite,vt nil vnquam capillorũ ei in ſuperiori parte capitis naſci valeret,tantum incircuitu horridi crines ſtare videbantur.Hunc ergo adduci præcipit epiſcopus,& ei in conceptis eiuſdem manſionis paruũ tugurium fieri,in quo manens quotidianã ab eo ſtipem acciperet.Cumq́; vna Quadrageſimę eſſet impleta ſeptimana,ſequẽti dominica iuſsit ad ſe intrare pauperem.Ingreſſo linguã proferre ex ore,ac ſibi oſtẽdere iuſsit,& apprehendens eũ de mento,ſignũ ſanctæ crucis linguæ eius impreſsit,quam ſignatã reuocare in os,& loqui illũ præcepit:Dicito(inquiens)aliquod verbũ,dicito gea gea,quod eſt,lingua Anglorũ verbum affirmandi & cõſentiendi,id eſt,etiã.Dixit ille ſtatim ſoluto vinculo linguæ quod iuſſus erat.Addidit epiſcopus nomina litterarũ.Dicito a:dixit ille a:Dicito b:dixit ille b. Cumq́; ſingula litterarũ nomina dicente epiſcopo reſponderet,addidit & ſyllabas ac verba illi dicẽda ꝓponere.Et cũ in omnib⁹ cõſequenter reſponderet,præcepit eũ ſententias longiores dicere, & fecit.Neque vltra ceſſauit tota die illa & nocte ſequente,quantũ vigilare potuit(vt ferunt qui præſentes fuere) loqui aliquid,& arcana ſuæ cogitationis ac voluntatis quod nunquam antea potuit aliis oſtendere.In ſimilitudinem illius diu claudi,qui curatus ab apoſtolis Petro & Iohanne exiliens ſtetit & ambulabat,& intrauit cũ illis in templũ,ambulans & exiliẽs & laudans Dominũ: gaudens nimirũ vti officio pedum quo tanto tempore erat deſtitutus.Cuius ſanitati congaudens epiſcopus, præcepit medico etiam ſanandę ſcabredini capitis eius curam adhibere.Fecit vt iuſſerat,& iuuãte benedictione ac precibus antiſtitis,nata eſt cum ſanitate cutis venuſta ſpecies capillorũ. Factuſq́ue eſt iuuenis limpidus vultu, & loquela promptus, capillis pulcherrimè criſpis,qui antè fuerat deformis pauper & mutus.Sicq́ue de percepta lætatus ſoſpitate,offerente ei etiam epiſcopo, vt in ſua familia manendi locum acciperet, magis domum reuerſus eſt.

Vt idem puellam languentem orando ſanauerit.

CAP. III.

NArrauit idem Berechtus & aliud de præfato antiſtite miraculum.Quia cũ reuerendiſsimus vir Vvilfridus poſt longum exilium in epiſcopatum eſſet Haguſtaldenſis eccleſiæ receptus,& idem Iohannes defuncto Boſa viro multæ ſanctitatis & humilitatis epiſcopus pro eo Eboraci ſubſtitutus,venerit ipſe tempore quodam ad monaſterium virginum,in loco qui vocatur Vetadun,cui tũc Hereburg abbatiſſa præfuit. Vbi cùm veniſſemus, inquit,& magno vniuerſorum gaudio ſuſcepti eſſemus,indicauit nobis abbatiſſa,quòd quędam de numero virginum, quæ erat filia ipſius carnalis,grauiſsimo lãguore teneretur,q̃a phlebotomata eſt nuper in brachio,& cùm adhuc eſſet in ſtudio tacta eſt infirmitate repentini doloris.Quo mox increſcente magis grauatũ eſt brachium illud vulneratum,ac verſum in tumorem, adeò vt vix duabus manibus circumplecti poſſet, ipſaque iacens in lecto præ nimietate doloris iam moritura videretur. Rogauit ergo epiſcopũ abbatiſſa, vt intrare ad eam ac benedicere illam dignaretur,quia crederet eam ad benedictionem vel tactum illius mox melius habituram.Interrogans autem ille quando phlebotomata eſſet puella,& vt cognouit quia in luna quarta, Dixit:Multum inſipienter & indoctè feciſtis, in luna quarta phlebotomãdo.Memini enim beatæ memorię Theodorũ archiepiſcopũ dicere, q̃a periculoſa ſit ſatis illius tẽporis phlebotomia,quando & lumen lunę & reuma Oceani incremento eſt.Et quid ego poſſum puellę ſi moritura eſt facere?At illa inſtantius obſecrans pro filia,quam oppido diligebat (nã & abbatiſſam eam pro ſe facere diſpoſuerat)tandem obtinuit,vt ad languentem intraret.Intrauit ergo me ſecum aſſumpto ad virginem quæ iacebat multo,vt dixi, dolore cõſtricta,& brachio intantum groſſeſcente,vt nihil prorſus in cubitu flexionis haberet. Et aſtans dixit orationem ſuper illam,ac benedicens egreſſus eſt.Cumque poſt hæc hora competente cõſederemus ad menſam,adueniens quidam clamauit me,ducens foras & ait:Poſtulat Coenburg(hoc enim erat nomen virginis)vt ocyus regrediaris ad eam.Quod dum facerem repperi illam ingrediens vultu hilariorem,& velut ſoſpiti ſimilem. Et dum

aſsiderem

aſsiderē illi dixit: Vis petamus bibere? Et ego: Volo, inquam, & multum delector ſi potes. Cumque oblato poculo biberemus ambo, cœpit mihi dicere, quòd ex quo epiſcopus orationem pro me (benedictione completa) fecit & egreſſus eſt, ſtatim melius habere incipio. Et ſi necdū vires priſtinas recepi, dolor tamen omnis, & de brachio vbi ardentior inerat, & de toto meo corpore, velut ipſo epiſcopo foras eum exportante, funditus ablatus eſt, tametſi tumor adhuc in brachio manere videatur. Abeuntibus autē nobis inde, continuo fugatum dolorem membrorum, fuga quoque tumoris horrēdi ſecuta eſt, & erepta morti ac doloribus virgo laudes Domino ſaluatori vnà cum cæteris qui ibi erant ſeruis illius referebat.

Vt coniugem comitis infirmam aqua benedicta curauerit.

CAP. IIII.

ALiud quoque non multum huic diſsimile miraculum de præfato antiſtite narrauit idem abbas dicens: Villa erat comitis cuiuſdam, qui vocabatur Puch, non longè à monaſterio noſtro, id eſt, duorum fermè milium ſpatio ſeparata, cuius coniunx quadraginta fermè diebus erat acerbiſsimo languore detenta, ita vt tribus ſeptimanis non poſſet de cubiculo in quo iacebat foras efferri. Contigit autem eo tempore virum Dei illò ad dedicandā eccleſiam ab eodem comite vocari. Cumque dedicata eſſet eccleſia, rogauit comes eum ad prandendum domum ſuam ingredi, renuit epiſcopus dicens: ſe ad monaſterium quod proximè erat reuerti debere. At ille obnixius precibus inſtans, vouit etiam ſe eleemoſynas pauperibus daturum, dūmodo ille dignaretur ea die domū ſuā ingrediens, ieiunium ſoluere. Rogaui & ego vnà cum illo, promittens etiam me eleemoſynas in alimoniam inopum dare, dum ille domum comitis pranſurus ac benedictionem daturus intraret. Cumque hoc tardè ac difficulter impetraremus, intrauimus ad reficiendum. Miſerat autem epiſcopus mulieri, quę infirma iacebat, de aqua benedicta quam in dedicatione eccleſiæ conſecrauerat, per vnum de his qui mecū venerāt fratribus, præcipiēs vt guſtandā illi daret, & vbicunq; maximū ei dolorē ineſſe didiciſſet, de ipſa eā aqua lauaret. Qoud vt factū eſt, ſurrexit ſtatim mulier ſana, & nō ſolū ſe infirmitate

longa

longa carere,ſed & perditas dudum vires recepiſſe ſentiens, obtulit poculum epiſcopo,ac nobis.Cœptumque miniſteriū nobis omnibus propinandi vſque ad prandium completum non omiſit. Imitata ſocrum beati Petri, quæ cùm febrium fuiſſet ardoribus fatigata,ad tactū manus dominicæ ſurrexit, & ſanitate ſimul ac virtutę recepta miniſtrabat eis.

Vt puerum comitis orando à morte reuocauerit.

CAP. V.

ALio item tempore vocatus ad dedicandam eccleſiam comitis vocabulo Addi, cùm poſtulatum cóplesſet miniſterium, rogatus eſt ab eodē comite,intrare ad vnum de pueris eius qui acerrima ægritudine premebatur, ita vt deficiente penitus omnium membrorum officio iam iamque moriturus eſſe videretur.Cui etiam loculus iam tunc erat præparatus in quo defunctus condi deberet.Addidit autem vir etiam lachrymas precibus, diligenter obſecrans vt intraret oraturus pro illo,quia multum neceſſaria ſibi eſſet vita ipſius.Crederet verò quia ſi ille ei manum imponeret,atque eum benedicere voluiſſet, ſtatim melius haberet.Intrauit ergo illò epiſcopus, & vidit eum mœſtis omnibus iam morti proximū, poſitùmque loculum iuxta eum in quo ſepeliendus poni deberet. Dixitque orationem,ac benedixit eum,& egrediens dixit ſolito conſolantium ſermone:Bene conualeſcas, & cito. Cumque poſt hæc ſederent ad mēſam,miſit puer ad Dominum ſuum, rogans ſibi poculum vini mittere quia ſitiret. Gauiſus ille multum quòd bibere poſſet,miſit ei calicem vini benedictū ab epiſcopo.Quem vt bibit,ſurrexit continuo, & veterno infirmitatis diſcuſſo, induit ſe ipſe veſtimētis ſuis,& egreſſus inde intrauit & ſalutauit epiſcopum & conuiuas, dicens quòd ipſe quoque delectaretur manducare & bibere cum eis.Iuſſerunt eum ſedere ſecum ad epulas,multum gaudentes de ſoſpitate illius. Reſidebat,veſcebat̃,bibebat,lætabatur,quaſi vnus è conuiuis agebat. Et multis poſt hæc annis viuens, in eadem quam acceperat ſalute permanſit. Hoc autem miraculum memoratus abbas non ſe præſente factum, ſed ab his qui præſentes fuerunt ſibi perhibet eſſe relatum.

Vt

Vt clericum ſuum cadendo contritum orando ac benedicendo à morte reuocauerit,

CAP. VI.

NEq; hoc ſilentio prætereundũ arbitror, quòd famul⁹ Chriſti Herebald⁹ in ſe ipſo ab eo factũ ſolet narrare miraculũ. Qui tunc quidem in clero illius conuerſatus, nunc in monaſterio quod eſt iuxta hoſtiũ Vvinri fluminis abbatis iure præeſt. Vitam, inquit, illius (quantũ hominibus ęſtimare fas eſt) quam præſens optimè çognoui, per omnia epiſcopo dignam eſſe comperi. Sed & cuius meriti apud internum iudicem habitus ſit, & in multis aliis & in meipſo maximè expertus ſum. Quippe quẽ ab ipſo (vt ita dicam) mortis limite reuocans, ad viam vitæ ſua oratione ac benedictione reduxit. Nam cũ primęuo adoleſcentię meæ tẽpore in clero illius degerem, legendi quidem canendiq; ſtudiis traditus, ſed non adhuc animũ perfectè à iuuenilibus cohibẽs illecebris, contigit die quadã nos iter agentes cum illo deueniſſe in viam planã & amplam atq; curſui equorũ aptam. Cœperuntq́ue iuuenes qui cum ipſo erant maximè laici poſtulare epiſcopum, vt curſu maiore equos ſuos inuicem probare liceret. At ille primo negauit, ocioſum dicens eſſe quod deſiderabant. Sed ad vltimũ multorum vnanima intentione deuictus, facite, inquit, ſi vultis, ita tamen vt Herebaldus ab illo ſe certamine abſtineat. Porro ipſe diligentius obſecrans, vt & mihi certandi cum illis copia daretur (fidebam namq; equo, quẽ mihi ipſe optimum donauerat) nequaquam impetrare potui. At cùm ſepius huc atque illuc, ſpectante me & epiſcopo, concitatis in curſum equis reuerterentur, & ipſe laſciuo ſuperatus animo, non me potui cohibere, ſed (prohibente licet illo) ludentibus me miſcui, & ſimul curſu equi cõtendere cœpi. Quod dum agerem audiui illum poſt tergum mihi cum gemitu dicentem: O quàm magnum væ facis mihi ſic equitando. Et ego audiens nihilominus cœptis inſtiti vetitis. Nec mora, dum feruens equus quoddam itineris concauum valentiore impetu tranſiliret, lapſus decidi. Et mox velut emoriens ſenſum penitus motumq́ue omnem perdidi. Erat namque in loco illo lapis terræ æqualis obtectus ceſpite

tenui,

tenui, neque vllus alter in tota illa campi planitiæ lapis inueniri poterat. Caſuque euenit vel potius diuina prouiſione ad puniendam inobedientiæ meę culpam, vt hũc capite ac manu quam capiti ruens ſuppoſueram tangerem, atq; infracto pollice, capitis quoque iunctura ſolueretur, & ego, vt dixi, ſimillimus mortuo fierem. Et quia moueri non poterã, tetenderũt ibidem papilionem in quo iacerem. Erat autẽ circiter horã diei ſeptimã, à qua ad veſperam vſque quietus & quaſi mortuus permanens, tunc paulum reuiuiſco, ferorque domum à ſociis, ac tacitus tota nocte perduro. Vomebam autem ſanguinem, eo quòd & interanea eſſent ruendo conuulſa. At epiſcopus grauiſsimè de caſu & interitu meo dolebat, eo quòd me ſpeciali diligeret affectu. Nec voluit nocte illa iuxta morem cum clericis ſuis manere, verùm ſolus in oratione perſiſtẽs noctem ducebat peruigilem, pro mea (vt reor) ſoſpitate ſupernę pietati ſupplicans. Et mane primo ingreſſus ad me, & dicta ſuper me oratione, vocauit me nomine meo, & quaſi de graui ſomno excitatum interrogauit, ſi noſſem quis eſſet qui loqueretur ad me. At ego aperiens oculos aio, Etiam: Tu es antiſtes meus amatus. Potes, inquit, viuere? Et ego: Poſſum (inquam) per orationes veſtras, ſi voluerit Dominus. Qui imponens capiti meo manum cũm verbis benedictionis rediit ad orandum. Et poſt puſillum me reuiſens inuenit ſedentem & iam loqui valentem, cœpitq; me interrogare (diuino vt mox patuit ad monitus inſtinctu) an me eſſe baptizatum abſque ſcrupulo noſſem. Cui ego abſque vlla me hoc dubietate ſcire reſpondi, quòd ſalutari fonte in remiſsionem peccatorum eſſem ablutus, & nomen presbyteri à quo me baptizatum noueram, dixi. At ille. Si ab hoc, inquit, ſacerdote baptizatus es, non es rectè baptizatus. Noui namque eum, & quia cùm eſſet presbyter ordinatus, nullatenus propter ingenii tarditatẽ potuit catechizandi vel baptizandi miniſterium diſcere. Propter quod & ipſe illum ab huius præſumptione miniſterii, quod regulariter implere nequibat, omnino ceſſare præcepi. Quibus dictis eadem hora me catechizare ipſe curauit. Factũmque, eſt vt exufflante illo in faciem meam confeſtim me melius habere ſentirem. Vocauit autem medicum, & diſſolutam mei cranij iuncturam componere atque alligare iuſsit. Tan-

tumq;

tumque mox accepta eius benedictione conualui, vt in craſtinum aſcendens equum cū ipſo iter in alium locum facerem. Nec multo poſt plenè curatus, vitali etiā vnda perfuſus ſum. Manſit autē in epiſcopatu annis triginta tribus, & ſic cæleſtia regna conſcendens, ſepultus eſt in porticu ſancti Petri, in monaſterio ſuo quod dicitur In ſylua Deirorum, anno ab incarnatione Domini ſeptingēteſimo viceſimo primo. Nam cùm prę maiore ſenectute minus epiſcopatui adminiſtrando ſufficeret, ordinato in epiſcopum Eboracenſis eccleſiæ Vuilfrido presbytero ſuo, ſeceſsit ad monaſterium præfatum, ibique vitam Deo digna conuerſatione compleuit.

An. 721.

ꝑ maiore senectute episcopatui administrando non sufficiebat.

Vt Ceadualla rex Occidentalium Saxonum baptizandus Romam venerit, & vt ſucceſſor eius ad in eadem beatorum Apoſtolorum limina deuotus adiit.

CAP. VII.

ANno autem regni Aldfridi tertio Ceadualla rex Occidentalium Saxonum cùm genti ſuæ duobus annis ſtrennuiſsimè præeſſet, relicto imperio propter Dominum regnumque perpetuum venit Romam. Hoc ſibi gloriæ ſingularis deſiderans adipiſci, vt ad limina beatorum apoſtolorum fonte baptiſmatis ablueretur, in quo ſolo didicerat generi humano patere vitæ cęleſtis introitum. Simul etiam ſperans, quia mox baptizatus carne ſolutus ad æterna gaudia iā mundus tranſiret. Quod vtrumque vt mente diſpoſuerat Domino adiuuante completum eſt. Etenim illò perueniens pontificatum agente Sergio, baptizatus eſt die ſancto ſabbati Paſchalis, anno ab incarnatione Domini ſexcenteſimo octuageſimonono, & in albis adhuc poſitus, languore correptus duodecimo kalendarū Maiarū die ſolutus eſt à carne, & beatorū eſt cōſortio ſociatus in cælis. Cui etiam tempore baptiſmatis Papa memoratus Petri nomen impoſuerat, vt beatiſsimi apoſtolorū principis (ad cuius ſacratiſsimum corpus per longa locorū interualla pio ductus amore venerat) etiā ſanctiſsimum nomē referret. Qui in eius quoque eccleſia ſepultus eſt. Et iubente pontifice Epitaphium in eius monumento ſcriptum eſt, vt & memoria deuotionis ipſius fixa per ſęcula maneret, & legentes quoq; vel

Sergio Papa. die sabbati Paschalis Romæ baptizatus

An. 689.

Papa tempore baptismatis nomen imposuit

Epitaphium iubente Papa scriptum.

V audiētes

audientes exemplum facti ad ſtudium religionis accenderet.

Scriptum eſt ergo hoc modo:

Culmen opus ſobolem pollentia regna triumphos,
Exuuias proceres mœnia caſtra lares.
Quęque patrum virtus & quæ congeſſerat ipſe,
Ceadual armipotens liquit amore Dei.
Vt Petrum ſedemque Petri rex cerneret hoſpes,
Cuius fonte meras ſumeret almus aquas.
Splendificumque iubar radianti carperet hauſtu,
Ex quo viuificus fulgor vbique fluit.
Percipiensque alacer rediuiuę præmia vitæ,
Barbaricam rabiem nomen & inde ſuum.
Conuerſus conuertit ouans Petrumque vocari,
Sergius antiſtes iuſsit vt ipſe pater.
Fonte renaſcentis, quem Chriſti gratia purgans,
Protinus ablatum vexit in arce poli.
Mira fides regis, clementia maxima Chriſti,
Cuius conſilium nullus adire poteſt.
Soſpes enim veniens ſupremo ex orbe Britanni,
Per varias gentes, per freta, perque vias,
Vrbem Romuleam vidit templumque verendum,
Aſpexit Petri myſtica dona gerens.
Candidus inter oues Chriſti ſociabilis ibit,
Corpore nam tumulum mente ſuperna tenet.
Commutaſſe magis ſceptrorum inſignia credas,
Quem regnum Chriſti promeruiſſe vides.

Hic depoſitus eſt Ceadualla, qui & Petrus, rex Saxonũ ſub die duodecimo kalendarum Maiarũ, indictione ſecũda, qui vixit annos plus minus triginta, imperante dño Iuſtiniano piiſsimo auguſto, anno eius cõſulatus quarto pontificãte apoſtolico viro dño Sergio Papa anno ſecundo. Abeunte autem Romam Ceadualla ſucceſsit in regnum Huu, de ſtirpe regia, qui cùm triginta & ſeptem annis imperium tenuiſſet gentis illius, & ipſe relicto regno ac iunioribus cõmendato, ad limina beatorũ Apoſtolorũ Gregorio põtificatũ tenente, profectus eſt. Cupiens in vicinia locorũ ſanctorum ad tẽpus peregrinari in terris,

terris, quo familiarius à ſanctis recipi mereretur in cęlis. Quod his temporibus plures de gente Anglorum nobiles ignobileſque, laici & clerici, viri ac fœminæ certatim facere conſueuerunt.

De obitu Theodori archiepiſcopi.

CAP. VIII.

ANno autem poſt hunc quo Ceadualla Romæ defunctus eſt proximo, id eſt, ſexcenteſimo nonageſimo incarnationis dominicæ Theodorus beatæ memorię archiepiſcopus ſenex & plenus dierum, id eſt, annorum octoginta & octo, defunctus eſt. Quē ſe numerum annorum fuiſſe habiturū, ipſe iam dudum ſomnii reuelatione edoctus, ſuis prædicere ſolebat. Manſit autem in epiſcopatu annis viginti duobus, ſepultusq; eſt in eccleſia ſancti Petri, in qua omniū epiſcoporū Dorouernenſium ſunt corpora depoſita. De quo vnà cū cōſortibus eiuſdem ſui gradus rectè & veraciter dici poteſt, qa corpora ipſorū in pace ſepulta ſunt, & nomen eorū viuet in generatione & generationes. Vt enim breuiter dicam, tantum profectus ſpiritalis tempore præſulatus illius Anglorum eccleſiæ, quantū nunquam antea potuere, ceperūt. Cuius perſonā, vitam, ætatem, & obitū epitaphium quoq; monumenti ipſius verſibus Heroicis triginta & quatuor palā ac lucidè cūctis illò venientibus pandit. Quorum primi ſunt hi:

Hic ſacer in tumba pauſat cum corpore præſul,
Quem nunc Theodorum lingua pelaſga vocat.
Princeps pontificum, fœlix ſummusq́ue ſacerdos,
Limpida diſcipulis dogmata diſſeruit.

Vltimi autem hi:

Namq; diem nonam decimam September habebat,
Cùm carnis clauſtra ſpiritus egreditur.
Alma nouæ ſcandens fœlix conſortia vitæ,
Ciuibus angelicis iunctus in arce poli.

Vt Theodoro defuncto archiepiſcopatus gradum Berechvvaldus ſuſceperit, & inter plurimos quos ordinauit etiam Tobiam virum doctiſſimum Rhofenſis eccleſiæ fecerit antiſtitem.

CAP. IX.

SVcceſsit autẽ Theodoro in epiſcopatu Berechtvvaldus, qui erat abbas in monaſterio quodam iuxta oſtium aquilonare fluminis Genlade poſitũ, quod Racvvlf nuncupatur. Vir & ipſe ſcientia ſcripturarũ imbutus, & eccleſiaſticis ſimul ac monaſterialibus diſciplinis ſummè inſtructus, tametſi præ deceſſori ſuo minimè cõparandus. Qui electus eſt quidem in epiſcopatum anno dominicæ incarnationis ſexcenteſimo nonageſimo ſecundo, die primo menſis Iulii, regnantibus in Cantia Vvichtredo & Suebhardo. Ordinatus autem anno ſequente, tertio die kalendarum Iuliarum dominica, à Godvvino metropolitano epiſcopo Galliarũ, & ſedit in ſede ſua pridie kalendarũ Septembriũ dominica. Qui inter multos quos ordinauit antiſtites etiam Gebmundo Rhofenſis eccleſię prę ſule defuncto, Tobiam pro illo conſecrauit, virum Latina, Græca & Saxonica lingua, atque eruditione multiplici inſtructum.

Vt Ecgbertus vir ſanctus ad prædicandum in Germaniam venire voluerit, nec valuerit: & vt Victbertus adierit quidem, ſed quia nec ipſe aliquid profeciſſet, rurſus in Hyberniam vnde venerat redierit.

CAP. X.

EO tempore venerabilis & cum omni honorificentia nominandus famulus Chriſti & ſacerdos Ecgbertus, quem in Hybernia inſula peregrinã ducere vitam pro adipiſcenda in cælis patria retulimus, propoſuit animo pluribus prodeſſe, id eſt, inito opere apoſtolico verbum Dei aliquibus earum quę nondum audierant gentibus euangelizando committere. Quarum in Germania plurimas nouerat eſſe nationes, à quibus Angli vel Saxones, qui nunc Britanniam incolunt, genus & originem duxiſſe noſcuntur. Vnde hactenus à vicina gente Britonũ corruptè Germani nuncupantur. Sunt autẽ Freſones, Rugini, Dani, Huni, antiq; Saxones, Boruchtuarii. Sũt etiam alii perplures iiſdem in partibus populi, paganis adhuc ritibus ſeruientes, ad quos venire præfatus Chriſti miles circũ

nauigata

nauigata Britannia diſpoſuit,ſi quos fortè ex illis ereptos ſathanę ad Chriſtum transferre valeret. Vel ſi hoc fieri non poſſet,Romam venire ad videnda atque adoranda beatorũ apoſtolorum ac martyrum Chriſti limina cogitauit. Sed ne aliquid horum perficeret,ſuperna illi oracula ſimul & opera reſtiterunt.Siquidem electis ſociis ſtrennuiſsimis, & ad prædicandum verbum idoneis,vtpote actione ſimul & eruditione preclaris,præparatiſque omnibus quæ nauigantibus eſſe neceſſaria videbantur,venit die quadam mane primo ad eum vnus de fratribus,diſcipulus quõdam in Britannia & miniſter Deo dilecti ſacerdotis Boiſili. Cùm eſſet idem Boiſil præpoſitus monaſterii Mailroſenſis ſub abbate Eata,vt ſuprà narrauimus, referens ei viſionem quæ ſibi eadem nocte apparuiſſet.Cùm expletis(inquiens) hymnis matutinalibus in lecto mẽbra depoſuiſſem,ac leuis mihi ſomnus obrepſiſſet, apparuit magiſter quondã meus & nutritor amantiſsimus Boiſil, interrogauitq; me an eum cognoſcere poſſem, aio Eti: tu es enim Boiſil.At ille:Ad hoc,inqt,veni vt reſponſum Domini ſaluatoris Ecgberto afferam,quod te tamen referente oportet ad illum venire.Dic ergo illi,quia non valet iter quod propoſuit implere.Dei enim voluntas eſt, vt ad Columbæ monaſteria magis docenda pergat. Erat autem Columba primus doctor fidei chriſtianę transmontanis Pictis ad Aquilonem, primusq; fundator monaſterii,quod in Hu inſula multis diu Scotorum Pictorumque populis venerabile manſit. Qui videlicet Colũba nũc à nõnullis,compoſito à cella & Columba nomine,Colũcelli vocatur.Audiẽs autem verba viſionis Ecgbertus,præcepit fratri qui retulerat,ne cuiquã hæc alteri referret,ne fortè illuſoria eſſet viſio.Ipſe autem tacitus rem conſiderans veracem eſſe timebat. Nec tamen à parando itinere, quo ad gentes docendas iret,ceſſare volebat. At poſt paucos dies rurſum venit ad eum præfatus frater dicens,quia & ea nocte ſibi poſt expletas matutinas Boiſil per viſum apparuerit dicens:Quare tam negligenter ac tepidè dixiſti Ecgberto,quę tibi dicenda precepi.At nũc,vade & dic illi:Quia velit nolit debet ad monaſteria Columbæ venire,quia aratra eorum non rectè incedunt.Oportet autem eum ad rectum hæc tramitem reuocare. Qui hæc audiens denuo præcepit fratri,ne hæc cui-

quam pateſaceret. Ipſe verò tametſi certus eſt factus de viſione, nihilominus tentauit iter diſpoſitum cum fratribus memoratis incipere. Cumque iam naui impoſuiſſent quæ tanti itineris neceſsitas poſcebat, atque oportunos aliquot diebus ventos expectarent, facta eſt nocte quadam tam ſæua tempeſtas, quæ perditis nonnulla ex parte his quæ in naui erant rebus, ipſam in latus iacentem inter vndas relinqueret. Saluata ſunt tamen omnia quę erant Ecgberti & ſociorum eius. Tum ille quaſi propheticum illud dicens, quia propter me eſt tempeſtas hæc, ſubtraxit ſe illi profectioni, & remanere domi paſſus eſt. At verò vnus de ſociis eius vocabulo Victbertus, cùm eſſet & ipſe cōtemptu mundi, ac doctrinæ ſcientia inſignis (nã multos annos in Hybernia peregrinus anachoreticam in magna perfectione vitam egerat) aſcendit nauem, & Freſiã perueniens, duobus annis continuis genti illi ac regi illius Radbedo verbum ſalutis prædicabat. Neque aliquem tanti laboris fructum apud barbaros inuenit auditores. Tunc reuerſus ad dilectæ locum peregrinationis, ſolito in ſilentio Domino vacare cœpit. Et quoniam externis prodeſſe ad fidẽ non poterat, ſuis amplius ex virtutum exemplis prodeſſe curabat.

Anachoretica vita

Vt Vuilbrordus in Freſia prædicans multos ad Chriſtum conuerterit, & vt ſocij eius Heuvvaldi ſint martyrium paſſi.

CAP. XI.

VT autem vidit vir Domini Ecgbertus, quia nec ipſe ad prędicandum gentibus venire permittebatur, retentus ob aliã ſanctæ eccleſiæ vtilitatẽ, de qua oraculo fuerat præmonitus, nec Vvitbertus illas deueniens in partes quicquam proficiebat, tentauit adhuc in opus verbi mittere viros ſanctos & induſtrios, in quibus eximius Vuilbrordus presbyterii gradu & merito pręfulgebat. Qui cùm illò adueniſſent (erant autem numero duodecim) diuertentes ad Pipinum ducem Francorum gratanter ab illo ſuſcepti ſunt. Et quia nuper citeriorem Freſiam, expulſo inde Radbedo rege, ceperat, illò eos ad prędicandum miſit. Ipſe quoque imperiali auctoritate iuuans, ne quis prędicantibus quicquam moleſtiæ inferret, multiſque eos qui fidem ſuſcipere vellent beneficiis attollens. Vnde factum

Pipinus dux Francorum.

Imperialis eius auctoritas.

factũ eſt opitulante gratia diuina, vt multos in breui ab idololatria ad fidem conuerterent Chriſti. Horum ſecuti exempla duo quidam presbyteri de natione Anglorum, qui in Hybernia multo tempore pro ęterna patria exulauerant, venerunt ad prouinciam antiquorum Saxonum, ſi forte aliquos ibidẽ prædicando Chriſto acquirere poſſent. Erãt autem vnius ambo ſicut deuotionis, ſic etiam vocabuli. Nam vterque eorum appellabatur Heuvvaldus: ea tamen diſtinctione, vt pro diuerſa capillorũ ſpecie, vnus niger, alter albus Heuvvaldꝰ diceretur. Quorũ vterque pietate religionis imbutus, ſed niger Heuvvaldus magis ſacrarũ literarum erat ſcientia inſtructus. Qui venientes in prouinciam intrauerunt hoſpitiũ cuiuſdam villici, petieruntque ab eo vt tranſmitterentur ad ſatrapam, qui ſuper eos erat, eò quòd haberent aliquid legationis & cauſæ vtilitatis, quod deberent ad illum perferre. Non enim habent regem iidem antiqui Saxones, ſed ſatrapas plurimos ſuę genti præpoſitos, qui ingruente belli articulo mittunt æqualiter ſortes, & quęcunque ſors oſtenderit, hunc tempore belli ducẽ omnes ſequuntur, & huic obtemperant. Peracto autem bello, rurſum æqualis potentiæ omnes fiunt ſatrapæ. Suſcepit ergo eos villicus, & promittens ſe mittere eos ad ſatrapam qui ſuper ſe erat (vt petebant) aliquot diebus ſecum retinuit. Qui cùm cogniti eſſent à barbaris, quòd eſſent alterius religionis (nam hymnis & pſalmis ſemper & orationibus vacabant) & quotidie ſacrificium Deo victimę ſalutaris offerebant, habentes ſecum vaſcula ſacra, & tabulam altaris vice dedicatam, ſuſpecti ſunt habiti, quia ſi peruenirent ad ſatrapam & loquerentur cum illo, auerterent illum à diis ſuis, & ad nouam chriſtianæ fidei religionem transferrent. Sicque paulatim omnis eorum prouincia veterem cogeretur in nouam mutare culturam. Itaque rapuerunt eos ſubito, & interemerunt album quidem Heuvvaldũ veloci occiſione gladii. Nigellum autem lõgo ſuppliciorum cruciatu, & horrenda membrorum omniũ diſcerptione, quos interemptos in Rhenum proiecerunt. Quod cùm ſatrapa ille, quem videre volebant audiſſet, iratus eſt valde, quòd ad ſe venire volentes peregrini non permitterentur. Et mittens occidit vicanos illos omnes, vicumq́ue incendio conſumpſit. Paſſi ſunt autem præfati ſacerdotes & fa-

muli Chriſti quinto nonarum Octobrium die. Nec martyrio eorum cęleſtia defuere miracula. Nam cùm perempta eorum corpora, amni (vt diximus) à paganis eſſent iniecta, contigit vt hæc contra impetum fluuii decurrentis per quadraginta ferè milia paſſuum ad ea vſque loca vbi illorum eſſent ſocii, tranſferrentur. Sed & radius lucis permaximus, atque ad cælum vſque altus, omni nocte ſupra locum fulgebat illum, vbicumq; ea perueniſſe contingeret. Et hoc etiã paganis qui eos occiderant intuentibus. Sed & vnus ex eis in viſione nocturna apparuit cuidam de ſociis ſuis, cui nomen erat Tilmon, viro illuſtri, & ad ſęculũ quoq; nobili, q̃ de milite factus fuerat monachus, indicans quòd eo loci corpora eorũ poſſet inuenire, vbi lucẽ de cælo terris radiaſſe cõſpiceret. Quod ita cõpletum eſt Inuenta namq; eorum corpora iuxta honorẽ martyribus cõdignũ, recondita ſunt. Et dies paſsionis vel inuentionis eorũ cõgrua illis in locis veneratione celebrat̃. Deniq; glorioſiſsimus dux Francorũ Pipinus vbi hęc comperit, adducta ad ſe eorum corpora condidit cum multa gloria in eccleſia Coloniæ ciuitatis iuxta Rhenum. Fertur autẽ quia in loco in quòd occiſi ſunt fons ebullierit, qui in eodem loco vſque hodie copioſa fluenti ſui dona perfundat.

Vt viri venerabiles Sujdbertus in Britannia, Vvilbrordus Romæ in Freſiam ſint ordinati epiſcopi.

CAP. XII.

PRimis ſanè temporibus aduentus eorũ in Freſiam, mox vt comperit Vvilbrordus datam ſibi à principe licentiam ibidem prędicandi, accelerauit venire Romam, cuius ſedi apoſtolicę tunc Sergius papa præerat, vt cum eius licentia & benedictione deſideratum euangelizandi gentibus opus iniret: ſimul & reliquias beatorum apoſtolorum ac martyrum Chriſti ab eo ſe ſperans accipere, vt dum in gente cui prædicaret deſtructis idolis eccleſias inſtitueret, haberet in promptu reliquias ſanctorum quas ibi introduceret, quibuſque ibidem depoſitis conſequenter in eorum honorem quorum eſſent illa ſingula quæque loca dedicaret. Sed & alia perplura quæ tanti operis negotium quęrebat vel ibi diſcere, vel inde accipere cupiebat,

cupiebat.In quibus omnibus cùm ſui voti compos eſſet effectus,ad prædicandum rediit. Quo tempore fratres qui erant in Freſia verbi miniſterio Mácipati,elegerunt ex ſuo numero virum modeſtum moribus & manſueto corde Suidbertum, qui eis ordinaretur antiſtes.Quem Britanniam deſtinatū ad petitionem eorum ordinauit reuerendiſsimus Vvilfridus epiſcopus,qui tunc fortè patria pulſus in Merciorum regionibus exulabat.Non enim eo tempore habebat epiſcopum Cantia. Defuncto quidem Theodoro, ſed necdum Berthvvaldo ſucceſſore eius,qui trans mare ordinandus ierat,ad ſedem epiſcopatus ſui reuerſo.Qui videlicet Suidbertus accepto epiſcopatu de Britannia regreſſus, non multo pòſt ad gentē Boruchtuariorum ſeceſsit,ac multos eorum prædicando ad viam veritatis perduxit.Sed expugnatis non longo pòſt tempore Boruchtuariis,à gente antiquorum Saxonum, diſperſi ſunt quolibet hi qui verbum receperant.Ipſeque antiſtes cum quibuſdam Pipinum petiit, qui interpellante Slichildedride coniuge ſua dedit ei locum manſionis in inſula quadam Rheni, quæ lingua eorū vocatur in litore.In qua ipſe cōſtructo monaſterio, quod hactenus hęredes eius poſsident,aliquādiu continentiſſimā geſsit vitā,ibiq; diem clauſit vltimū. Poſtquam verò per annos aliquot in Freſia qui aduenerant docuerūt,miſit Pipinus,fauente omniū conſenſu,virū venerabilem Vvilbrordum Romā,cuius adhuc pontificatū Sergius habebat,poſtulās vt eidē Freſonum genti archiepiſcopus ordinaretur.Quod ita vt petierat impletū eſt,anno ab incarnatione Domini ſexcenteſimo nonageſimo ſexto.Ordinatus eſt autem in eccleſia ſanctæ martyris Ceciliæ die natalis eius,impoſito ſibi à Papa memorato nomine Clementis , ac mox remiſſus ad ſedem epiſcopatus ſui,id eſt,poſt dies quatuordecim,ex quo in vrbē venerat. Donauit autē ei Pipinus locum cathedrę epiſcopalis in caſtello ſuo illuſtri,quod antiquo gentiū illarum vocabulo Vviltaburg, id eſt, oppidum Vviltorū,lingua autē Gallica Traiectū vocatur.In quo ędificata eccleſia, reuerendiſsimus pōtifex lōgè lateq; verbū fidei prædicans, multosq; ab errore reuocans, plures per illas regiones eccleſias & monaſteria nonnulla cōſtruxit.Nam nō multo pòſt alios quoq; illis in regionibus cō

ſtituit

ſtituit ipſe antiſtites, ex eorum numero fratrum, qui vel ſecum vel poſt ſe illò ad prædicandum venerant, ex quibus aliquanti iam dormierunt in Domino. Ipſe autē Vvilbrordus cognomento Clemens adhuc ſupereſt, longa iam venerabilis ętate, vtpote triceſimum & ſextum in epiſcopatu habens annum, & poſt multiplices militię cęleſtis agones ad pręmia remunerationis ſupernę tota mente ſuſpirans.

Vt quidam in prouincia Nordan Humbrorum à mortuis reſurgens multa & tremenda & deſideranda quę viderat narrauerit.

CAP. XIII.

HIs temporibus miraculum memorabilē & antiquorum ſimile in Britannia factū eſt. Namque ad excitationē viuentiū de morte animæ, quidam aliquādiu mortuus ad vitā reſurrexit corporis, & multa memoratu digna quæ viderat narrauit. E qbus hic aliqua breuiter perſtringenda eſſe putaui. Erat aūt paterfamilias in regione Nordā Humbrorū, quę vocatur Incuningum, religioſam cum domo ſua gerens vitā. Qui infirmitate corporis tactus, & hac creſcente per dies, ad extrema perductus primo tempore noctis defunctus eſt. Sed diluculo reuiuiſcens ac repentę reſidens, omnes qui corpori flentes aſſederant timore immenſo perculſos in fugam conuertit, Vxor tantum quæ eum amplius amabat (quàmuis multum tremens & pauida) remanſit. Quam ille conſolatus: Noli, inquit, timere, quia iam verè reſurrexi à morte qua tenebar, & apud homines ſum iterum viuere permiſſus. Non tamen ea mihí qua ante conſueueram conuerſatione, ſed multum diſsimili ex hoc tempore viuendum eſt. Statimq́ue ſurgens abiit ad villulę oratorium, & vſque ad diem in oratione perſiſtens, mox omnem quam poſſederat ſubſtantiam in tres diuiſit portiones. E quibus vnam coniugi, alteram filiis tradidit, tertiam ſibiipſi retentās, ſtatim pauperibus diſtribuit. Nec multo pòſt ſæculi curis abſolutus ad monaſterium Mailros, quod Tuidi fluminis circunflexu maxima ex parte clauditur, peruenit. Acceptaq́ue tonſura, locū ſecretę manſionis quā præ

uiderat

uiderat abbas intrauit, & ibi vſque ad diē mortis in tanta mētis & corporis cōtritione durauit, vt multa illū quę alios laterēt vel horrenda vel deſideranda vidiſſe (etiā ſi lingua ſileret) vita loquerēt. Narrabat enim hoc modo quod viderat: Lucidus, inquit, aſpectu & clarus erat indumento, qui me ducebat, incedebamus autē tacentes (vt videbat̄ mihi) cōtra ortum ſolis ſolſticialem, cumque ambularemus deuenimus ad vallem multę latitudinis ac profunditatis, infinite autem longitudinis, quæ ad leuam nobis ſita vnum latus flammis feruentibus nimium terribile, alterum furenti grandine ac frigore niuium omnia perflante atq; verrente non minus intolerabile præferebat. Vtrumque autem erat animabus hominum plenum, quæ viciſsim hincinde videbantur quaſi tempeſtatis impetu iactari. Cùm enim vim feruoris immenſi tolerare nō poſſent, proſiliebant miſerę in medium frigoris infeſti. Et cùm neque ibi quippiam requiei inuenire valerent, reſiliebant rurſus vrendę in medium flammarum inextinguibiliū. Cumque hac infœlici viciſsitudine lōgè lateque, prout aſpicere poteram, ſine vlla quietis intercapedine innumerabilis ſpirituū deformiū multitudo torqueretur, cogitare cœpi quòd hic fortaſſe eſſet infernus, de cuius tormentis intolerabilibus narrare ſępius audiui. Reſpondit cogitationi meæ ductor qui me præcedebat. Non hoc, inquiens, ſuſpiceris, nō enim hic infernus eſt ille quem putas. At cùm me hoc ſpectaculo tam horrendo perterritum paulatim in vlteriora produceret, vidi ſubito ante nos obſcurari incipere loca, & tenebris omnia repleri. Quas cùm intraremus intantum pauliſper condenſatę ſunt, vt nihil pręter ipſas aſpicerem, excepta dumtaxat ſpecie & veſte eius qui me ducebat. Et cùm progrederēmur ſola ſub nocte per vmbras, ecce ſubito apparent ante nos crebri flammarum terrarū globi aſcendentes quaſi de puteo magno, rurſumq; decidentes in eundem. Quo cùm perductus eſſem, repente ductor meus diſparuit, ac me ſolū reliquit in medio tenebrarum & horrendę viſionis. At cùm eidem globi ignium ſine intermiſſione modo alta peterent, modo ima barathri repeterent, cerno omnia quæ aſcendebant faſtigia flammarum plena eſſe ſpiritibus hominum, qui inſtar fauillarum cum fumo aſcendentium, nunc ad ſublimiora proiicerentur, nunc retra-

ctis

ctis ignium vaporibus relaberentur in profundum. Sed & fœtor incomparabilis cum eiſdem vaporibus ebulliens, omnia illa tenebrarum loca replebat. Et cùm diutius ibi pauidus cõſiſterem, vtpote incertus quid agerem, quo verterem greſſum, quiue mihi finis maneret, audio ſubito poſt terga ſonitum immaniſsimi fletus ac miſerrimi, ſimul & cachinnum crepitantem, quaſi vulgi indocti captis hoſtibus inſultantis. Vt autem ſonitus idem clarior redditus ad me vſque peruenit, conſydero turbam malignorum ſpirituum, quæ animas hominũ mœrentes eiulantesque, ipſa verò multum exultans & cachinnans, medias illas trahebat in tenebras. E quibus videlicet hominibus, vt dignoſcere potui, quidã erat attonſus vt clericus quidam laicus, quædam fœmina. Trahentes autem eos maligni ſpiritus deſcenderunt in medium barathri illius ardentis. Factumque eſt, vt cùm longius ſubeuntibus eis, fletum hominum & riſum dæmoniorum clarè diſcernere nequirem, ſonũ tamen adhuc promiſcuum in auribus haberem. Interea aſcẽderunt quidam ſpirituum obſcurorum de abyſſo illa flammiuoma, & accurrentes circundederunt me, atque oculis flammantibus, & de ore ac naribus ignem putidum efflantes, angebant. Forcipibus quoque igneis quos tenebant in manibus minitabantur me comprehendere, nec tamen me vllatenus contingere, tametſi terrere præſumebant. Qui cùm vndique verſum hoſtibus & cęcitate tenebrarum concluſus, huc illucq; oculos circumferrem, ſi fortè alicunde quid auxilii quo ſaluarer aduenirét, apparuit retro viam qua veneram quaſi fulgor ſtellę micantis inter tenebras, qui paulatim creſcens & ad me ocyus feſtinãs, vbi appropinquauit diſperſi ſunt, & aufugerũt omnes qui me forcipibus rapere quęrebant ſpiritus infeſti. Ille autem qui adueniens eos fugauit, erat ipſe qui me antè ducebat. Qui mox conuerſus ad dexterum iter quaſi contra ortũ ſolis brumalem me ducere cœpit. Nec mora exemptum tenebris in auras me ſerenę lucis eduxit. Cùmque me in luce aperta duceret, vidi ante nos murum permaximum, cuius neque longitudini hinc vel inde neque altitudini vllus eſſe terminus videretur. Cœpi autem mirari, quare ad murum accederemus, cum in eo nullam ianuam vel feneſtram vel aſcenſum alicubi conſpicerem. Cùm ergo perueniſſemus ad murum, ſta

tim neſcio quo ordine fuimus in ſummitate eius. Et ecce ibi erat campus latiſsimus ac lętiſsimus, tantaque fragrantia vernantium floſculorum plenus, vt omnem mox fœtorem tenebroſi fornacis qui me paruaſerat effugaret admirandi huius ſuauitas odoris. Tanta autem lux cuncta ea loca perſuderat, vt omni ſplendore diei ſiue ſolis meridiani radiis videretur eſſe præclarior. Erantque in hoc campo innumera hominum albatorum conuenticula, ſedeſque plurimę agminum lætantiũ. Cumque inter choros fœlicium incolarum medios me duceret, cogitare cœpi quòd hoc fortaſſe eſſet regnum cęlorum, de quo prædicari ſępius audiui. Reſpondit ille cogitatui meo: Non, inquiens, hoc eſt regnum cælorum quod autumas. Cũque procedentes tranſiſſemus & has beatorum mãſiones ſpirituum, aſpicio ante nos multo maiorẽ luminis gratiã quàm prius, in qua etiam vocem cantantium dulciſsimam audiui, & odoris fragrantia miri tanta de loco effundebatur, vt is quem antea deguſtans quaſi maximum rebar, iam permodicus mihi odor videretur. Sicut etiam lux illa campi florentis eximia, in comparatione eius quæ nunc apparuit lucis, tenuiſſima prorſus videbatur & parua. In cuius amœnitatẽ loci cùm nos intraturos ſperarem, repentè ductor ſubſtitit, nec mora greſſum retorquens, ipſa me via qua venimus reduxit. Cumq́; reuerſi perueniremus ad manſiones illas lætas ſpirituum candidatorum dixit mihi: Scis quę ſint iſta omnia quæ vidiſti? Reſpondi ego, Non, & ait. Vallis illa quam aſpexiſti flammis feruentibus & frigoribus horrenda rigidis, ipſe eſt locus in quo examinandę & caſtigandę ſunt animæ illorum, qui differentes confiteri & emendare ſcelera ſua quæ fecerunt, in ipſo tandem mortis articulo ad pœnitentiam confugiunt, & ſic de corpore exeunt, qui tamen quia cõfeſsionem & pœnitentiam vel in morte habuerunt, omnes in die iudicii ad regnum cælorum peruenient. Multos autem preces viuentium, & eleemoſynę, & ieiunia, & maxime celebratio miſſarum, vt etiam ante diem iudicii liberentur adiuuant. Porro puteus ille flammiuomus ac putidus quem vidiſti, ipſum eſt os gehennę, in quo quicunque ſemel inciderit, nunq̃ inde liberabitur in æuũ. Locus verò ille florifer, in quo pulcherrimam hanc iuuentutẽ iocundari ac fulgere cõſpicis, ipſe eſt in quo recipiuntur animæ

eorum,qui in bonis quidem operibus de corpore exeunt, nõ tamen ſunt tantę perfectionis,vt in regnum cælorum ſtatim mereantur introduci: qui tamen omnes in die iudicii ad viſionem Chriſti & gaudia regni cæleſtis intrabunt. Nam quicunque in omni verbo & opere & cogitatione perfecti ſunt, mox de corpore egreſsi ad regnum cæleſte perueniunt. Ad cuius vicinia pertinet locus ille, vbi ſonum cãtilenę dulcis cũ odore ſuauitatis ac ſplendore lucis audiſti. Tu autem quia nũc ad corpus reuerti,& rurſum inter homines viuere debes, ſi actus tuos curioſius diſcutere,& mores ſermoneſque tuos in rectitudine ac ſimplicitate ſeruare ſtudueris,accipies & ipſe poſt mortem locum manſionis inter hæc,quæ cernis, agmina lętabunda ſpirituum beatorum. Namque ego cùm ad tempus abſceſsiſſem abs te,ad hoc feci,vt q̃d de te fieri deberet agnoſcerem. Hæc mihi cùm dixiſſet,multum deteſtatus ſum reuerti ad corpus,delectatus nimirum ſuauitate ac decore loci illius,quem intuebar,ſimul & conſortio eorum quos in illo eſſe videbam. Nec tamen ductorem meum aliquid rogare audebã. Sed inter hæc neſcio quo ordine repentè inter homines me viuere cerno. Hæc & alia quæ viderat idẽ vir Domini non omnibus paſsim deſidioſis ac vitę ſuæ incurioſis referre volebat,ſed illis ſolummodo qui vel tormentorũ metu perterriti, vel ſpe gaudiorum perennium delectati,profectum pietatis ex eius verbis haurire volebant. Deniq; in vicinia cellę illius habitabat quidã monachus nomine Henigils,presbyteratus etiã (quẽ bonis operibus adornabat) gradu pręminens,qui adhuc ſupereſt, & in Hybernia inſula ſolitarius vltimam vitę ętatem pane cibario & frigida aqua ſuſtentat. Hic ſæpius ad eundẽ virum ingrediens,audiuit ab eo repetita interrogatione,quæ & qualia eſſent quæ exutus corpore viderat. Per cuius relationẽ ad noſtrã quoq; agnitionem peruenere,quę de his pauca perſtrinximus. Narrabat autẽ viſiones ſuas etiã regi Alfrido viro vndecunque doctiſsimo,& tam libenter tamq; ſtudioſè ab illo auditus eſt, vt eius rogatu in monaſterio ſuprà memorato inditus,ac monachica ſit tonſura coronatus,atque ad eum audiendum ſępiſsimè cũ illas in partes deueniſſet accederet. Cui videlicet monaſterio tempore illo religioſę ac modeſtę vitæ abbas & presbyter Ediluualdus præerat, qui nunc epiſcopalem

lem Lindiſfarnenſis eccleſiæ cathedram condignis gradu actibus tenet. Accepit autem in eodem monaſterio locum manſionis ſecretiorem, vbi liberius continuis in orationibus famulatui ſui conditoris vacaret. Et quia locus ipſe ſuper ripam fluminis erat ſitus, ſolebat hūc creber ob magnum caſtigandi corporis affectum ingredi, ac ſępius in eo ſupermeantibus vndis immergi, ſicque ibidē quamdiu ſuſtinere poſſe videbatur, pſalmis vel precibus inſiſtere fixuſque manere, aſcendente aqua fluminis, vſque ad lumbos, aliquando & vſque ad collū; atque inde egrediens ad terram, nunquam ipſa veſtimenta vda vel algida deponere curabat, donec ex ſuo corpore calefierent & ſiccarentur. Cumque tempore hyemali defluentibus circa eum ſemifractarū cruſtis glacierum, quas & ipſe aliquando contriuerat, quò haberet locum ſtandi ſiue immergendi ſe in fluuio dicerentq; qui videbant: Mirū frater Drithelme (hoc enim erat viro nomen) quòd tantā frigoris aſperitatem vlla ratione tolerare pręuales? Reſpondebat ille ſimpliciter (erat nāque homo ſimplicis ingenii ac moderatę naturæ) frigidiora ego vidi. Et cùm dicerent, mirū quòd tam auſterā tenere continentiam velis? Reſpondebat: Auſteriora ego vidi. Sicque vſque ad diem ſuæ vocationis infatigabili cæleſtium bonorum deſyderio corpus ſenile inter quotidiana ieiunia domabat; multiſque & verbo & conuerſatione ſaluti fuit.

Vt econtra alter ad mortem veniens, in oblato ſibi à dæmonibus codice omnia ſua inuenerit peccata.

CAP. XIIII.

AT contra fuit quidam in prouincia Merciorū, cuius viſiones ac verba & conuerſatio plurimis, ſed non ſibimetipſi profuit. Fuit autem quidam temporibus Coenredi, qui poſt Edilredum regnauit, vir in laico habitu atque officio militari poſitus, ſed quantum pro induſtria exteriori regi placens, tantum pro interna ſuimet negligentia diſplicens. Admonebat ergo illum ſedulo, vt confiteretur & emendaret ac relinqueret ſcelera ſua, priuſquam ſubito mortis ſuperuentu tempus omne pœnitendi & emendandi perderet. Verùm ille licet frequē-

audientes exemplum facti ad ſtudium religionis accenderet.

Scriptum eſt ergo hoc modo:

Culmen opus ſobolem pollentia regna triumphos,
Exuuias proceres mœnia caſtra lares.
Quęque patrum virtus & quæ congeſſerat ipſe,
Ceadual armipotens liquit amore Dei.
Vt Petrum ſedemque Petri rex cerneret hoſpes,
Cuius fonte meras ſumeret almus aquas.
Splendificumque iubar radianti carperet hauſtu,
Ex quo viuificus fulgor vbique fluit.
Percipienſque alacer rediuiuę præmia vitæ,
Barbaricam rabiem nomen & inde ſuum.
Conuerſus conuertit ouans Petrumque vocari,
Sergius antiſtes iuſsit vt ipſe pater.
Fonte renaſcentis, quem Chriſti gratia purgans,
Protinus ablatum vexit in arce poli.
Mira fides regis, clementia maxima Chriſti,
Cuius conſilium nullus adire poteſt.
Soſpes enim veniens ſupremo ex orbe Britanni,
Per varias gentes, per freta, perque vias,
Vrbem Romuleam vidit templumque verendum,
Aſpexit Petri myſtica dona gerens.
Candidus inter oues Chriſti ſociabilis ibit,
Corpore nam tumulum mente ſuperna tenet.
Commutaſſe magis ſceptrorum inſignia credas,
Quem regnum Chriſti promeruiſſe vides.

Hic depoſitus eſt Ceadualla, qui & Petrus, rex Saxonū ſub die duodecimo kalendarum Maiarū, indictione ſecūda, qui vixit annos plus minus triginta, imperante dño Iuſtiniano piiſsimo auguſto, anno eius cōſulatus quarto pontificāte apoſtolico viro dño Sergio Papa anno ſecundo. Abeunte autem Romam Ceadualla ſucceſsit in regnum Huu, de ſtirpe regia, qui cùm triginta & ſeptem annis imperium tenuiſſet gentis illius, & ipſe relicto regno ac iuniorib' cōmendato, ad limina beatorū Apoſtolorū Gregorio pōtificatū tenente ꝓfectus eſt. Cupiens in vicinia locorū ſanctorum ad tēpus peregrinari in terris,

terris,quo familiarius à ſanctis recipi mereretur in cęlis.Quod his temporibus plures de gente Anglorum nobiles ignobileſque, laici & clerici,viri ac fœminæ certatim facere conſueuerunt.

De obitu Theodori archiepiſcopi.

CAP. VIII.

ANno autem poſt hunc quo Ceadualla Romæ defunctus eſt proximo,id eſt,ſexcenteſimo nonageſimo incarnationis dominicæ Theodorus beatæ memorię archiepiſcopus ſenex & plenus dierum,id eſt,annorum octoginta & octo, defunctus eſt.Quē ſe numerum annorum fuiſſe habiturū,ipſe iam dudum ſomnii reuelatione edoctus, ſuis prædicere ſolebat.Manſit autem in epiſcopatu annis viginti duobus, ſepultusq; eſt in eccleſia ſancti Petri,in qua omniū epiſcoporū Dorouernenſium ſunt corpora depoſita. De quo vnà cū cōſortibus eiuſdem ſui gradus rectè & veraciter dici poteſt, qa corpora ipſorū in pace ſepulta ſunt,& nomen eorū viuet in generatione & generationes.Vt enim breuiter dicam,tantum profectus ſpiritalis tempore præſulatus illius Anglorum eccleſiæ,quantū nunquam antea potuere, ceperunt. Cuius perſonā, vitam, ætatem,& obitū epitaphium quoq; monumenti ipſius verſibus Heroicis triginta & quatuor palā ac lucidè cūctis illò venientibus pandit. Quorum primi ſunt hi:

Hic ſacer in tumba pauſat cum corpore præſul,
Quem nunc Theodorum lingua pelaſga vocat.
Princeps pontificum, fœlix ſummuſque ſacerdos,
Limpida diſcipulis dogmata diſſeruit.

Vltimi autem hi:

Namq; diem nonam decimam September habebat,
Cùm carnis clauſtra ſpiritus egreditur.
Alma nouæ ſcandens fœlix conſortia vitæ,
Ciuibus angelicis iunctus in arce poli.

Vt Theodoro defuncto archiepiſcopatus gradum Berechtvvaldus ſuſceperit, & inter plurimos quos ordinauit etiam Tobiam virum doctiſsimum Rhofenſis eccleſiæ fecerit antiſtitem.

CAP. IX.

SVcceſsit autẽ Theodoro in epiſcopatu Berechtvvaldus, qui erat abbas in monaſterio quodam iuxta oſtium aquilonare fluminis Genlade poſitũ, quod Racvvlfnuncupatur. Vir & ipſe ſcientia ſcripturarũ imbutus, & eccleſiaſticis ſimul ac monaſterialibus diſciplinis ſummè inſtructus, tametſi prædeceſſori ſuo minimè cõparandus. Qui electus eſt quidem in epiſcopatum anno dominicæ incarnationis ſexcenteſimo nonageſimo ſecundo, die primo menſis Iulii, regnantibus in Cantia Vvichtredo & Suebhardo. Ordinatus autem anno ſequente, tertio die kalendarum Iuliarum dominica, à Godvvino metropolitano epiſcopo Galliarũ, & ſedit in ſede ſua pridie kalendarũ Septembriũ dominica. Qui inter multos quos ordinauit antiſtites etiam Gebmundo Rhofenſis eccleſię prę ſule defuncto, Tobiam pro illo conſecrauit, virum Latina, Græca & Saxonica lingua, atque eruditione multiplici inſtructum.

Vt Ecgbertus vir ſanctus ad prædicandum in Germaniam venire voluerit, nec valuerit: & vt Victbertus adierit quidem, ſed quia nec ipſe aliquid profeciſſet, rurſus in Hyberniam vnde venerat redierit.

CAP. X.

EO tempore venerabilis & cum omni honorificentia nominandus famulus Chriſti & ſacerdos Ecgbertus, quem in Hybernia inſula peregrinã ducere vitam pro adipiſcenda in cælis patria retulimus, propoſuit animo pluribus prodeſſe, id eſt, inito opere apoſtolico verbum Dei aliquibus earum quę nondum audierant gentibus euangelizando committere. Quarum in Germania plurimas nouerat eſſe nationes, à quibus Angli vel Saxones, qui nunc Britanniam incolunt, genus & originem duxiſſe noſcuntur. Vnde hactenus à vicina gente Britonũ corruptè Germani nuncupantur. Sunt autẽ Freſones, Rugini, Dani, Huni, antiq; Saxones, Boruchtuarii, Sũt etiam alii perplures iiſdem in partibus populi, paganis adhuc ritibus ſeruientes, ad quos venire præfatus Chriſti miles circũ

nauigata Britannia diſpoſuit, ſi quos fortè ex illis ereptos ſathanę ad Chriſtum transferre valeret. Vel ſi hoc fieri non poſſet, Romam venire ad videnda atque adoranda beatorũ apoſtolorum ac martyrum Chriſti limina cogitauit. Sed ne aliquid horum perficeret, ſuperna illi oracula ſimul & opera reſtiterunt. Siquidem electis ſociis ſtrennuiſsimis, & ad prædicandum verbum idoneis, vtpote actione ſimul & eruditione pręclaris, præparatiſque omnibus quæ nauigantibus eſſe neceſſaria videbantur, venit die quadam mane primo ad eum vnus de fratribus, diſcipulus quõdam in Britannia & miniſter Deo dilecti ſacerdotis Boiſili. Cùm eſſet idem Boiſil præpoſitus monaſterii Mailroſenſis ſub abbate Eata, vt ſuprà narrauimus, referens ei viſionem quæ ſibi eadem nocte apparuiſſet. Cùm expletis (inquiens) hymnis matutinalibus in lecto mẽbra depoſuiſſem, ac leuis mihi ſomnus obrepſiſſet, apparuit magiſter quondã meus & nutritor amantiſsimus Boiſil, interrogauitq́; me an eum cognoſcere poſſem, aio Eti: tu es enim Boiſil. At ille: Ad hoc, inqt, veni vt reſponſum Domini ſaluatoris Ecgberto afferam, quod te tamen referente oportet ad illum venire. Dic ergo illi, quia non valet iter quod propoſuit implere. Dei enim voluntas eſt, vt ad Columbæ monaſteria magis docenda pergat. Erat autem Columba primus doctor fidei chriſtianę tranſmontanis Pictis ad Aquilonem, primusq́; fundator monaſterii, quod in Hu inſula multis diu Scotorum Pictorumq́ue populis venerabile manſit. Qui videlicet Colũba nũc à nõnullis, compoſito à cella & Columba nomine, Colũcelli vocatur. Audiẽs autem verba viſionis Ecgbertus, præcepit fratri qui retulerat, ne cuiquã hæc alteri referret, ne fortè illuſoria eſſet viſio. Ipſe autem tacitus rem conſiderans veracem eſſe timebat. Nec tamen à parando itinere, quo ad gentes docendas iret, ceſſare volebat. At poſt paucos dies rurſum venit ad eum præfatus frater dicens, quia & ea nocte ſibi poſt expletas matutinas Boiſil per viſum apparuerit dicens: Quare tam negligenter ac tepidè dixiſti Ecgberto, quę tibi dicenda pręcepi. At nũc, vade & dic illi: Quia velit nolit debet ad monaſteria Columbæ venire, quia aratra eorum non rectè incedunt. Oportet autem eum ad rectum hæc tramitem reuocare. Qui hæc audiens denuo præcepit fratri, ne hæc cui-

ſupra oracula.

expletis hymnis matutinalibus in lecto membra depoſuit.

illuſoria viſio.

factū eſt opitulante gratia diuina, vt multos in breui ab idololatria ad fidem conuerterent Chriſti. Horum ſecuti exempla duo quidam presbyteri de natione Anglorum, qui in Hybernia multo tempore pro ęterna patria exulauerant, venerunt ad prouinciam antiquorum Saxonum, ſi forte aliquos ibidē prædicando Chriſto acquirere poſſent. Erāt autem vnius ambo ſicut deuotionis, ſic etiam vocabuli. Nam vterque eorum appellabatur Heuvvaldus: ea tamen diſtinctione, vt pro diuerſa capillorū ſpecie, vnus niger, alter albus Heuvvaldꝰ diceretur. Quorū vterque pietate religionis imbutus, ſed niger Heuvvaldus magis ſacrarū literarum erat ſcientia inſtructus. Qui venientes in prouinciam intrauerunt hoſpitiū cuiuſdam villici, petieruntque ab eo vt tranſmitterentur ad ſatrapam, qui ſuper eos erat, eò quòd haberent aliquid legationis & cauſæ vtilitatis, quod deberent ad illum perferre. Non enim habent regem iidem antiqui Saxones, ſed ſatrapas plurimos ſuę genti præpoſitos, qui ingruente belli articulo mittunt æqualiter ſortes, & quęcunque ſors oſtenderit, hunc tempore belli ducē omnes ſequuntur, & huic obtemperant. Peracto autem bello, rurſum æqualis potentiæ omnes fiunt ſatrapæ. Suſcepit ergo eos villicus, & promittens ſe mittere eos ad ſatrapam qui ſuper ſe erat (vt petebant) aliquot diebus ſecum retinuit. Qui cùm cogniti eſſent à barbaris, quòd eſſent alterius religionis (nam hymnis & pſalmis ſemper & orationibus vacabant) & quotidie ſacrificium Deo victimę ſalutaris offerebant, habentes ſecum vaſcula ſacra, & tabulam altaris vice dedicatam, ſuſpecti ſunt habiti, quia ſi peruenirent ad ſatrapam & loquerentur cum illo, auerterent illum à diis ſuis, & ad nouam chriſtianæ fidei religionem transferrent. Sicque paulatim omnis eorum prouincia veterem cogeretur in nouam mutare culturam. Itaque rapuerunt eos ſubito, & interemerunt album quidem Heuvvaldū veloci occiſione gladii. Nigellum autem lōgo ſuppliciorum cruciatu, & horrenda membrorum omniū diſcerptione, quos interemptos in Rhenum proiecerunt. Quod cùm ſatrapa ille, quem videre volebant audiſſet, iratus eſt valde, quòd ad ſe venire volentes peregrini non permitterentur. Et mittens occidit vicanos illos omnes, vicumque incendio conſumpſit. Paſſi ſunt autem præfati ſacerdotes & fa-

muli Chriſti quinto nonarum Octobrium die. Nec martyrio eorum cęleſtia defuere miracula. Nam cùm perempta eorum corpora, amni (vt diximus) à paganis eſſent iniecta, contigit vt hæc contra impetum fluuii decurrentis per quadraginta ferè milia paſſuum ad ea vſque loca vbi illorum eſſent ſocii, tranſferrentur. Sed & radius lucis permaximus, atque ad cælum vſque altus, omni nocte ſupra locum fulgebat illum, vbicumq; ea perueniſſe contingeret. Et hoc etiã paganis qui eos occiderant intuentibus. Sed & vnus ex eis in viſione nocturna apparuit cuidam de ſociis ſuis, cui nomen erat Tilmon, viro illuſtri, & ad ſęculũ quoq; nobili, q de milite factus fuerat monachus, indicans quòd eo loci corpora eorũ poſſet inuenire, vbi lucẽ de cælo terris radiaſſe cõſpiceret. Quod ita cõpletum eſt. Inuenta namq; eorum corpora iuxta honorẽ martyribus cõdignũ, recondita ſunt. Et dies paſsionis vel inuentionis eorũ cõgrua illis in locis veneratione celebratᷓ. Deniq; glorioſiſsimus dux Francorũ Pipinus vbi hęc comperit, adducta ad ſe eorum corpora condidit cum multa gloria in eccleſia Coloniæ ciuitatis iuxta Rhenum. Fertur autẽ quia in loco in quòd occiſi ſunt fons ebullierit, qui in eodem loco vſque hodie copioſa fluenti ſui dona perfundat.

miracula

Colonia civitas iuxta Rhenum.

Vt viri venerabiles Suidbertus in Britannia, Vvilbrordus Romæ in Freſiam ſint ordinati epiſcopi.

CAP. XII.

PRimis ſanè temporibus aduentus eorũ in Freſiam, mox vt comperit Vvilbrordus datam ſibi à principe licentiam ibidem prędicandi, accelerauit venire Romam, cuius ſedi apoſtolicę tunc Sergius papa præerat, vt cum eius licentia & benedictione deſideratum euangelizandi gentibus opus iniret: ſimul & reliquias beatorum apoſtolorum ac martyrum Chriſti ab eo ſe ſperans accipere, vt dum in gente cui prædicaret deſtructis idolis eccleſias inſtitueret, haberet in promptu reliquias ſanctorum quas ibi introduceret, quibuſque ibidem depoſitis conſequenter in eorum honorem quorum eſſent illa ſingula quæque loca dedicaret. Sed & alia perplura quæ tanti operis negotium quęrebat vel ibi diſcere, vel inde accipere cupiebat,

Sergius Papa

Reliquiæ Aplor. ac martyr.

cupiebat.In quibus omnibus cùm ſui voti compos eſſet effe-ctus,ad prædicandum rediit. Quo tempore fratres qui erant in Freſia verbi miniſterio Mācipati,elegerunt ex ſuo numero virum modeſtum moribus & manſueto corde Suidbertum, qui eis ordinaretur antiſtes.Quem Britanniam deſtinatū ad petitionem eorum ordinauit reuerendiſsimus Vvilfridus epi ſcopus,qui tunc fortè patria pulſus in Merciorum regionibus exulabat.Non enim eo tempore habebat epiſcopum Cantia. Defuncto quidem Theodoro, ſed necdum Berthvvaldo ſucceſſore eius,qui trans mare ordinandus ierat,ad ſedem epiſcopatus ſui reuerſo.Qui videlicet Suidbert⁹ accepto epiſcopatu de Britannia regreſſus, non multo pòſt ad gentē Boruchtuariorum ſeceſsit,ac multos eorum prædicando ad viam veritatis perduxit.Sed expugnatis non longo pòſt tempore Boruchtuariis,à gente antiquorum Saxonum, diſperſi ſunt quolibet hi qui verbum receperant.Ipſeque antiſtes cum quibuſdam Pipinum petiit, qui interpellante Slichildedride coniuge ſua dedit ei locum manſionis in inſula quadam Rheni,quæ lingua eorū vocatur in litore.In qua ipſe cōſtructo monaſterio, quod hactenus hęredes eius poſsident,aliquādiu continentiſſimā geſsit vitā,ibiq; diem clauſit vltimū. Poſtquam verò per annos aliquot in Freſia qui aduenerant docuerūt,miſit Pipinus,fauente omniū conſenſu,virū venerabilem Vvilbrordum Romā,cuius adhuc pontificatū Sergius habebat,poſtulās vt eidē Freſonum genti archiepiſcopus ordinaretur.Quod ita vt petierat impletū eſt,anno ab incarnatione Domini ſexcenteſimo nonageſimo ſexto.Ordinatus eſt autem in eccleſia ſanctæ martyris Ceciliæ die natalis eius,impoſito ſibi à Papa memorato nomine Clementis, ac mox remiſſus ad ſedem epiſcopatus ſui,id eſt,poſt dies quatuordecim,ex quo in vrbē venerat. Donauit autē ei Pipinus locum cathedrę epiſcopalis in caſtello ſuo illuſtri,quod antiquo gentiū illarum vocabulo Vviltaburg, id eſt, oppidum Vviltorū,lingua autē Gallica Traiectū vocatur.In quo ędificata eccleſia, reuerendiſsimus pōtifex lōgè lateq; verbū fidei prædicans, multosq; ab errore reuocans, plures per illas regiones eccleſias & monaſteria nonnulla cōſtruxit.Nam nō multo pòſt alios quoq; illis in regionibus cō-

ſtituit ipſe antiſtites,ex eorum numero fratrum,qui vel ſecum vel poſt ſe illò ad prædicandum venerant, ex quibus aliquanti iam dormierunt in Domino.Ipſe autē Vuilbrordus cognomento Clemens adhuc ſupereſt,longa iam venerabilis ętate, vtpote triceſimum & ſextum in epiſcopatu habens annum,& poſt multiplices militię cęleſtis agones ad pręmia remunerationis ſupernę tota mente ſuſpirans.

Vt quidam in prouincia Nordan Humbrorum à mortuis reſurgens multa & tremenda & deſideranda quę viderat narrauerit.

CAP. XIII.

HIs temporibus miraculum memorabilē & antiquorum ſimile in Britannia factū eſt. Namque ad excitationē viuentiū de morte animæ, quidam aliquādiu mortuus ad vitā reſurrexit corporis,& multa memoratu digna quæ viderat narrauit.E qbus hic aliqua breuiter perſtringenda eſſe putaui.Erat aūt paterfamilias in regione Nordā Humbrorū,quę vocatur Incuningum,religioſam cum domo ſua gerens vitā. Qui infirmitate corporis tactus,& hac creſcente per dies, ad extrema perductus primo tempore noctis defunctus eſt. Sed diluculo reuiuiſcens ac repentę reſidens, omnes qui corpori flentes aſſederant timore immenſo perculſos in fugam conuertit,Vxor tantum quæ eum amplius amabat (quàmuis multum tremens & pauida)remanſit.Quam ille conſolatus: Noli,inquit,timere,quia iam verè reſurrexi à morte qua tenebar, & apud homines ſum iterum viuere permiſſus. Non tamen ea mihi qua ante conſueueram conuerſatione, ſed multum diſsimili ex hoc tempore viuendum eſt. Statimq́ue ſurgens abiit ad villulę oratorium,& vſque ad diem in oratione perſiſtens,mox omnem quam poſſederat ſubſtantiam in tres diuiſit portiones.E quibus vnam coniugi, alteram filiis tradidit,tertiam ſibiipſi retentās,ſtatim pauperibus diſtribuit.Nec multo pòſt ſæculi curis abſolutus ad monaſterium Mailros, quod Tuidi fluminis circunflexu maxima ex parte clauditur, peruenit.Acceptaq́ue tonſura,locū ſecretę manſionis quā præ

uiderat

uiderat abbas intrauit, & ibi vſque ad diẽ mortis in tanta mẽtis & corporis cõtritione durauit, vt multa illũ quę alios laterẽt vel horrenda vel deſideranda vidiſſe (etiã ſi lingua ſileret) vita loqueret̃. Narrabat enim hoc modo quod viderat: Lucidus, inquit, aſpectu & clarus erat indumento, qui me ducebat, incedebamus autẽ tacentes (vt videbat̃ mihi) cõtra ortum ſolis ſolſticialem, cumque ambularemus deuenimus ad vallem multę latitudinis ac profunditatis, infinite autem longitudinis, quæ ad leuam nobis ſita vnum latus flammis feruentibus nimium terribile, alterum furenti grandine ac frigore niuium omnia perflante atq; verrente non minus intolerabile præferebat. Vtrumque autem erat animabus hominum plenum, quæ viciſsim hincinde videbantur quaſi tempeſtatis impetu iactari. Cùm enim vim feruoris immenſi tolerare nõ poſſent, proſiliebant miſerę in medium frigoris infeſti. Et cùm neque ibi quippiam requiei inuenire valerent, reſiliebant rurſus vrendę in medium flammarum inextinguibiliũ. Cumque hac infœlici viciſsitudine lõgè lateque, prout aſpicere poteram, ſine vlla quietis intercapedine innumerabilis ſpirituũ deformiũ multitudo torqueretur, cogitare cœpi quòd hic fortaſſe eſſet infernus, de cuius tormentis intolerabilibus narrare ſępius audiui. Reſpondit cogitationi meæ ductor qui me præcedebat. Non hoc, inquiens, ſuſpiceris, nõ enim hic infernus eſt ille quem putas. At cùm me hoc ſpectaculo tam horrendo perterritum paulatim in vlteriora produceret, vidi ſubito ante nos obſcurari incipere loca, & tenebris omnia repleri. Quas cùm intraremus intantum pauliſper condenſatę ſunt, vt nihil pręter ipſas aſpicerem, excepta dumtaxat ſpecie & veſte eius qui me ducebat. Et cùm progrederémur ſola ſub nocte per vmbras, ecce ſubito apparent ante nos crebri flammarum terrarũ globi aſcendentes quaſi de puteo magno, rurſumq; decidentes in eundem. Quo cùm perductus eſſem, repente ductor meus diſparuit, ac me ſolũ reliquit in medio tenebrarum & horrendę viſionis. At cùm eidem globi ignium ſine intermiſſione modo alta peterent, modo ima barathri repeterent, cerno omnia quæ aſcendebant faſtigia flammarum plena eſſe ſpiritibus hominum, qui inſtar fauillarum cum fumo aſcendentium, nunc ad ſublimiora proiicerentur, nunc retra-

ctis

ctis ignium vaporibus relaberentur in profundum. Sed & fœtor incomparabilis cum eiſdem vaporibus ebulliens, omnia illa tenebrarum loca replebat. Et cùm diutius ibi pauidus cõſiſterem, vtpote incertus quid agerem, quo verterem greſſum, quiue mihi finis maneret, audio ſubito poſt terga ſonitum immaniſsimi fletus ac miſerrimi, ſimul & cachinnum crepitantem, quaſi vulgi indocti captis hoſtibus inſultantis. Vt autem ſonitus idem clarior redditus ad me vſque peruenit, conſydero turbam malignorum ſpirituum, quæ animas hominũ mœrentes eiulantesque, ipſa verò multum exultans & cachinnans, medias illas trahebat in tenebras. E quibus videlicet hominibus, vt dignoſcere potui, quidã erat attonſus vt clericus quidam laicus, quædam fœmina. Trahentes autem eos maligni ſpiritus deſcenderunt in medium barathri illius ardentis. Factumque eſt, vt cùm longius ſubeuntibus eis, fletum hominum & riſum dęmoniorum clarè diſcernere nequirem, ſonũ tamen adhuc promiſcuum in auribus haberem. Interea aſcẽderunt quidam ſpirituum obſcurorum de abyſſo illa flammiuoma, & accurrentes circundederunt me, atque oculis flammantibus, & de ore ac naribus ignem putidum efflantes, angebant. Forcipibus quoque igneis quos tenebant in manibus minitabantur me comprehendere, nec tamen me vllatenus contingere, tametſi terrere præſumebant. Qui cùm vndique verſum hoſtibus & cęcitate tenebrarum concluſus, huc illucq; oculos circumferrem, ſi fortè alicunde quid auxilii quo ſaluarer adueniret, apparuit retro viam qua veneram quaſi fulgor ſtellę micantis inter tenebras, qui paulatim creſcens & ad me ocyus feſtinãs, vbi appropinquauit diſperſi ſunt, & aufugerũt omnes qui me forcipibus rapere querebant ſpiritus infeſti. Ille autem qui adueniens eos fugauit, erat ipſe qui me antè ducebat. Qui mox conuerſus ad dexterum iter quaſi contra ortũ ſolis brumalem me ducere cœpit. Nec mora exemptum tenebris in auras me ſerenę lucis eduxit. Cùmque me in luce aperta duceret, vidi ante nos murum permaximum, cuius neque longitudini hinc vel inde neque altitudini vllus eſſe terminus videretur. Cœpi autem mirari, quare ad murum accederemus, cum in eo nullam ianuam vel feneſtram vel aſcenſum alicubi conſpicerem. Cùm ergo perueniſſemus ad murum, ſta

tim neſcio quo ordine fuimus in ſummitate eius. Et ecce ibi erat campus latiſsimus ac lętiſsimus, tantaque fragrantia vernantium floſculorum plenus, vt omnem mox fœtorem tenebroſi fornacis qui me paruaſcerat effugaret admirandi huius ſuauitas odoris. Tanta autem lux cuncta ea loca perfuderat, vt omni ſplendore diei ſiue ſolis meridiani radiis videretur eſſe præclarior. Erantque in hoc campo innumera hominum albatorum conuenticula, ſedeſque plurimę agminum lætantiũ. Cumque inter choros fœlicium incolarum medios me duceret, cogitare cœpi quòd hoc fortaſſe eſſet regnum cęlorum, de quo prædicari ſępius audiui. Reſpondit ille cogitatui meo: Non, inquiens, hoc eſt regnum cælorum quod autumas. Cũque procedentes tranſiſſemus & has beatorum mãſiones ſpirituum, aſpicio ante nos multo maiorẽ luminis gratiã quàm prius, in qua etiam vocem cantantium dulciſsimam audiui, & odoris fragrantia miri tanta de loco effundebatur, vt is quem antea deguſtans quaſi maximum rebar, iam permodicus mihi odor videretur. Sicut etiam lux illa campi florentis eximia, in comparatione eius quæ nunc apparuit lucis, tenuiſſima prorſus videbatur & parua. In cuius amœnitatẽ loci cùm nos intraturos ſperarem, repentè ductor ſubſtitit, nec mora greſſum retorquens, ipſa me via qua venimus reduxit. Cumq́; reuerſi perueniremus ad manſiones illas lætas ſpirituum candidatorum dixit mihi: Scis quę ſint iſta omnia quæ vidiſti? Reſpondi ego, Non, & ait. Vallis illa quam aſpexiſti flammis feruentibus & frigoribus horrenda rigidis, ipſe eſt locus in quo examinandę & caſtigandę ſunt animæ illorum, qui differentes confiteri & emendare ſcelera ſua quæ fecerunt, in ipſo tandem mortis articulo ad pœnitentiam confugiunt, & ſic de corpore exeunt, qui tamen quia cõfeſsionem & pœnitentiam vel in morte habuerunt, omnes in die iudicii ad regnum cælorum peruenient. Multos autem preces viuentium, & eleemoſynę, & ieiunia, & maxime celebratio miſſarum, vt etiam ante diem iudicii liberentur adiuuant. Porro puteus ille flammiuomus ac putidus quem vidiſti, ipſum eſt os gehennę, in quo quicunque ſemel inciderit, nunq̃ inde liberabitur in æuũ. Locus verò ille florifer, in quo pulcherrimam hanc iuuentutẽ iocundari ac fulgere cõſpicis, ipſe eſt in quo recipiuntur animæ

eorum, qui in bonis quidem operibus de corpore exeunt, nō tamen ſunt tantę perfectionis, vt in regnum cælorum ſtatim mereantur introduci: qui tamen omnes in die iudicii ad viſionem Chriſti & gaudia regni cæleſtis intrabunt. Nam quicunque in omni verbo & opere & cogitatione perfecti ſunt, mox de corpore egreſsi ad regnum cæleſte perueniunt. Ad cuius vicinia pertinet locus ille, vbi ſonum cātilenę dulcis cū odore ſuauitatis ac ſplendore lucis audiſti. Tu autem quia nūc ad corpus reuerti, & rurſum inter homines viuere debes, ſi actus tuos curioſius diſcutere, & mores ſermoneſque tuos in rectitudine ac ſimplicitate ſeruare ſtudueris, accipies & ipſe poſt mortem locum manſionis inter hæc, quæ cernis, agmina lętabunda ſpirituum beatorum. Namque ego cùm ad tempus abſceſsiſſem abs te, ad hoc feci, vt qd de te fieri deberet agnoſcerem. Hæc mihi cùm dixiſſet, multum deteſtatus ſum reuerti ad corpus, delectatus nimirum ſuauitate ac decore loci illius, quem intuebar, ſimul & conſortio eorum quos in illo eſſe videbam. Nec tamen ductorem meum aliquid rogare audebā. Sed inter hæc neſcio quo ordine repentè inter homines me viuere cerno. Hæc & alia quæ viderat idē vir Domini non omnibus paſsim deſidioſis ac vitę ſuæ incurioſis referre volebat, ſed illis ſolummodo qui vel tormentorū metu perterriti, vel ſpe gaudiorum perennium delectati, profectum pietatis ex eius verbis haurire volebant. Deniq; in vicinia cellę illius habitabat quidā monachus nomine Henigils, presbyteratus etiā (quē bonis operibus adornabat) gradu pręminens, qui adhuc ſupereſt, & in Hybernia inſula ſolitarius vltimam vitę ętatem pane cibario & frigida aqua ſuſtentat. Hic ſæpius ad eundē virum ingrediens, audiuit ab eo repetita interrogatiōne, quæ & qualia eſſent quæ exutus corpore viderat. Per cuius relationē ad noſtrā quoq; agnitionem peruenere, quę de his pauca perſtrinximus. Narrabat autē viſiones ſuas etiā regi Alfrido viro vndecunque doctiſsimo, & tam libenter tamq; ſtudioſè ab illo auditus eſt, vt eius rogatu in monaſterio ſuprà memorato inditus, ac monachica ſit tonſura coronatus, atque ad eum audiendum ſępiſsimè cū illas in partes deueniſſet accederet. Cui videlicet monaſterio tempore illo religioſę ac modeſtę vitæ abbas & presbyter Edilualdus præerat, qui nunc epiſcopalem

lem Lindiſfarnenſis eccleſiæ cathedram condignis gradu actibus tenet. Accepit autem in eodem monaſterio locum manſionis ſecretiorem, vbi liberius continuis in orationibus famulatui ſui conditoris vacaret. Et quia locus ipſe ſuper ripam fluminis erat ſitus, ſolebat hũc creber ob magnum caſtigandi corporis affectum ingredi, ac ſępius in eo ſupermeantibus vndis immergi, ſicq́ue ibidẽ quamdiu ſuſtinere poſſe videbatur, pſalmis vel precibus inſiſtere fixusq́ue manere, aſcendente aqua fluminis, vſque ad lumbos, aliquando & vſque ad collũ; atque inde egrediens ad terram, nunquam ipſa veſtimenta vda vel algida deponere curabat, donec ex ſuo corpore calefierent & ſiccarentur. Cumq́ue tempore hyemali defluentibus circa eum ſemifractarũ cruſtis glacierum, quas & ipſe aliquando contriuerat, quò haberet locum ſtandi ſiue immergendi ſe in fluuio dicerentq́; qui videbant: Mirũ frater Drithelme (hoc enim erat viro nomen) quòd tantã frigoris aſperitatem vlla ratione tolerare pręuales? Reſpondebat ille ſimpliciter (erat nãque homo ſimplicis ingenii ac moderatę naturæ) frigidiora ego vidi. Et cùm dicerent, mirũ quòd tam auſterã tenere continentiam velis? Reſpondebat: Auſteriora ego vidi. Sicq́ue vſque ad diem ſuæ vocationis infatigabili cæleſtium bonorum deſyderio corpus ſenile inter quotidiana ieiunia domabat; multiſq́ue & verbo & conuerſatione ſaluti fuit.

Vt econtra alter ad mortem veniens, in oblato ſibi à dæmonibus codice omnia ſua inuenerit peccata.

CAP. XIIII.

AT contra fuit quidam in prouincia Merciorũ, cuius viſiones ac verba & conuerſatio plurimis, ſed non ſibimetipſi profuit. Fuit autem quidam temporibus Coenredi, qui poſt Edilredum regnauit, vir in laico habitu atque officio militari poſitus, ſed quantum pro induſtria exteriori regi placens, tantum pro interna ſuimet negligentia diſplicens. Admonebat ergo illum ſedulo, vt confiteretur & emendaret ac relinqueret ſcelera ſua, priuſquam ſubito mortis ſuperuentu tempus omne pœnitendi & emendandi perderet. Verùm ille licet frequẽ

ter admonitus ſpernebat verba ſalutis, ſeſeq́; tempore ſequenti pœnitentiam acturum eſſe promittebat. Inter hęc tactus infirmitate decidit in lectum, atque acri cœpit dolore torqueri. Ad quem ingreſſus rex (diligebat enim eum) multum hortabatur, vt vel tunc antequàm moreretur pœnitentiam ageret cõmiſſorum. At ille reſpondebat: Non ſe tunc velle cõfiteri peccata ſua, ſed cùm ab infirmitate reſurgeret, ne fortè exprobrarent ſibi ſodales, quòd timore mortis faceret ea quæ ſoſpes facere noluerat. Fortiter quidem vt ſibi videbatur locutus, ſed miſerabiliter vt poſteà patuit dæmoniaca fraude ſeductus eſt. Cumque morbo ingraueſcente denuo ad eum viſitandum ac docendum rex intraret, clamauit ſtatim miſerabili voce: Quid vis modo? Quid huc veniſti? Non enim mihi aliquid vtilitatis aut ſalutis potes vltra conferre. At ille. Noli, inquit, ita loqui, vide vt ſanum ſapias: Non, inquit, inſanio, ſed peſsimam mihi conſcientiã certus præ oculis habeo. Et quid, inquit, hoc eſt. Paulo antè, inquit, intrauerunt domum hanc duo pulcherrimi iuuenes, & reſederunt circa me, vnus ad caput, & vnus ad pedes. Protulitq́; vnus libellum perpulchrũ, ſed vehementer modicum, ac mihi ad legendum dedit, in quo omnia quæ vnquàm bona feceram intuens ſcripta repperi, & hæc erant nimium pauca & modica. Receperunt codicem neque aliquid mihi dicebant. Tunc ſubito ſuperuenit exercitus malignorum & horrendorum vultu ſpirituum, domumq́; hanc & exterius obſedit, & intus maxima ex parte reſidens impleuit. Tunc ille, qui & obſcuritate tenebroſæ faciei & primatu ſedis maior eſſe videbatur eorum, proferens codicem horrendę viſionis, & magnitudinis enormis, & ponderis penè importabilis, iuſsit vni ex ſatellitibus ſuis mihi ad legendum deferri. Quẽ cùm legiſſem, inueni omnia ſcelera, non ſolum quę opere vel verbo, ſed etiam quę tenuiſsima cogitatione peccaui, manifeſtiſsimè in eo tetris eſſe deſcripta litteris. Dicebatque ad illos, qui mihi aſſederant viros albatos & pręclaros: Quid hic ſedetis, ſcientes certiſsimè, quia noſter eſt iſte? Reſponderũt: Verum dicitis, accipite & in cumulũ damnationis veſtræ ducite. Quo dicto, ſtatim diſparuerunt. Surgentesque duo nequiſsimi ſpiritus habentes in manibus furcas percuſſerunt me, vnus in capite, & alius in pede. Qui videlicet modo cum magno tormento

to irrepunt mea viſcera in interiora corporis mei, mòx que vt ad inuicem peruenient, moriar, & paratis ad rapiendũ me dęmonibus in inferni clauſtra pertrahar. Sic loquebatur miſer deſperans, & non multo pòſt defunctus pœnitentiã quam ad breue tempus cum fructu venię facere ſuperſedit, in æternum ſine fructu pœnis ſubditus facit. De quo conſtat, quia (ſicut beatus papa Gregorius de quibuſdam ſcribit) non pro ſe iſta, cui non profuere, ſed pro aliis viderit, qui eius interitum cognoſcentes, differre tempus pœnitentiæ dũ vacat timerent, ne improuiſo mortis articulo præuenti, impœnitẽtes perirẽt. Quòd autem codices diuerſos per bonos ſiue malos ſpiritus ſibi vidit offerri, ob id ſuperna diſpenſatione factum eſt, vt meminerimus facta & cogitationes noſtras non in ventum diffluere, ſed ad examen ſummi iudicis cuncta ſeruari, & ſiue per amicos angelos in fine nobis oſtendẽda ſiue per hoſtes. Quòd verò prius candidum codicem protulerũt angeli, deinde atrũ dęmones, illi perparuum, iſti enormen, animaduertendũ eſt, quòd in prima ętate bona aliqua fecit, quę tamen vniuerſa prauè agendo iuuenis obnubilauit. Qui ſi econtrario errores pueritię corrigere in adoleſcentia ac benefaciendo à Dei oculis abſcondere curaſſet, poſſet eorum numero ſociari, de quibus ait Pſalmus: Beati quorum remiſsæ ſunt iniquitates, & quorũ tẽcta ſunt peccata. Hanc hiſtoriã ſicut à venerabili antiſtitę Pechtelmo didici, ſimpliciter ob ſalutem legentium ſiue audientium, narrandam eſſe putaui.

Vt item alius moriturus deputatum ſibi apud inferos locum pœnarum viderit.

CAP. XV.

NOui autem ipſe fratrem, quem vtinam nõ noſſem, cuius etiam nomen ſi hoc aliquid prodeſſet dicere poſſem, poſitũ in monaſterio nobili, ſed ipſum ignobiliter viuentem. Corripiebatur quidẽ ſedulo à fratribus ac maioribus loci, atque ad caſtigatiorem vitam cõuerti admonebatur. Et quàmuis eos audire noluiſſet, tolerabatur tamen ab eis longanimiter ob neceſsitatem operũ ipſius exteriorum: erat enim fabrili arte ſingularis. Seruiebat autem multum ebrietati, & cæteris vitæ remiſsioris illecebris, magiſque in officina ſua die noctuque reſidere, quàm ad pſallen-

dum atque orandum in eccleſia audiendumq́; cum fratribus verbum vitæ concurrere conſueuerat. Vnde accidit illi(quod ſolent dicere quidã)quia qui non vult eccleſiæ ianuam ſpontè humiliatus ingredi, neceſſe habet in ianuam inferni non ſpontè damnatus introduci. Percuſſus enim languore, atque ad extrema perductus, vocauit fratres, & multum mœrens ac damnato ſimilis cœpit narrare, quia videret inferos apertos & ſatanam immerſum in profundum tartari. Caiphan quoque cum cæteris qui occiderunt Dominum iuxta eum flammis vltricibus contraditum. In quorum vicinia, inquit, heu miſero mihi locum aſpicio æternæ perditionis eſſe præparatum. Audientes hæc fratres, cœperunt diligenter exhortari, vt vel tunc poſitus adhuc in corpore pœnitentiam ageret. Reſpondebat ille deſperans: Non eſt mihi modo tempus vitam mutandi, cùm ipſe viderim iuditium meum iam eſſe completum. Talia dicẽs ſine viatico ſalutis obiit, & corpus eius in vltimis eſt monaſterii locis humatum, neque aliquis pro eo vel miſſas facere, vel pſalmos cantare, vel ſaltẽ orare præſumebat. O quàm grandi diſtantia diuiſit Dominus lucem & tenebras. Beatus protomartyr Stephanus paſſurus mortem pro veritate vidit cælos apertos, vidit gloriam Dei, & Ieſum ſtantem à dextris Dei. Et vbi erat futurus ipſe poſt mortem, ibi oculos mentis ante mortem, quò lętior occumberet, miſit. At contrà faber ille tenebroſę mentis & actionis imminente morte vidit aperta tartara, vidit damnationem diaboli & ſequacium eius. Vidit etiam ſuum infœlix inter tales carcerem, quo miſerabilius ipſe deſperata ſalute periret, ſed viuentibus qui hæc cognouiſſent cauſam ſalutis ſua perditione relinqueret. Factum eſt hoc nuper in prouincia Berniciorum, ac longè lateq́ue diffamatũ, multosq́; ad agendam & non differendam ſcelerum ſuorum pœnitudinem prouocauit. Quod vtinã exhinc etiam noſtrarum fiat lectione litterarum.

Vt plurimæ Scotorum eccleſiæ inſtante Adamnano catholicum paſcha ſuſceperint, vtque idem librum de locis ſanctis ſcripſerit.

CAP. XVI.

QVo tempore plurima pars Scotorum in Hybernia & nonnulla etiam de Britonibus in Britannia rationabile & eccleſiaſticum paſchalis obſeruantiæ tempus, Domino donãte ſuſcepit. Siquidem Adãnanus, presbyter & abbas monachorũ qui erant in inſula Hu, cùm legationis gratia miſſus à ſua gente veniſſet ad Alfridum regem Anglorum, & aliquandiu in ea prouincia moratus videret ritus eccleſiæ canonicos, & à pluribus qui erant eruditiores eſſet ſolerter admonitus, ne contra vniuerſalem eccleſiæ morem, vel in obſeruantia paſchali, vel in aliis quibuſq; decretis cum ſuis paucisſimis & in extremo mundi angulo poſitis viuere præſumeret, mutatus mente eſt: ita vt ea quæ viderat & audierat in eccleſiis Anglorum, ſuę ſuorumq; conſuetudini libentisſimè præferret. Erat enim vir bonus & ſapiens & ſciẽtia ſcripturarũ nobilisſimè inſtructus. Qui cùm domũ rediiſſet, curauit ſuos qui erant in Hu, quíve eidem erant ſubditi monaſterio ad eum, quẽ cognouerat quẽ que ipſe ex toto corde ſuſceperat, veritatis callem perducere, nec valuit. Nauigauit itaq; Hyberniam, & prędicãs eis ac modeſta exhortatione declarans legitimũ paſchæ tempus, plurimos eorum & penè omnes, qui ab Hiienſium erant dominio liberi, ab errore correctos, ad vnitatem reduxit catholicam, ac legitimum paſchæ tempus obſeruare perdocuit. Qui cùm celebrato in Hybernia canonico paſcha, ad ſuam inſulam reuertisſet, ſuisque in monaſterio catholicam temporis paſchalis obſeruantiam inſtantisſimè prædicaret, nec tamẽ perficere quod conabatur poſſet, contigit eum ante expletum anni circulum migraſſe de ſæculo, diuina vtiq; gratia diſponente, vt vir vnitatis & pacis ſtudioſisſimus antè ad vitam raperetur ęternam, quàm redeunte tẽpore paſchali grauiorẽ cum eis, qui eum ad veritatẽ ſequi nolebant, cogeretur habere diſcordiam. ¶Scripſit idem vir de locis ſanctis librũ legentibus multũ vtillimũ, cuius auctor erat docendo ac dictãdo Galliarum epiſcopus Arcuulfus, q locorũ gratia ſanctorũ venerat Hieroſolymã. Et luſtrata omni terra repromisſionis, Damaſcũ quoq;, Cõſtantinopolim, Alexandriã, multaſq; maris inſulas adierat, patriã que nauigio reuertens vi tẽpeſtatis in Occidentalia Britannię litora delatus eſt. Ac poſt multa ad memoratũ Chriſti famulũ

Adamnanus presbyter et Abbas.

scripsit librum de locis sanctis

Adamnanum perueniens, vbi doctus in ſcripturis ſanctorum que locorum gnarus eſſe compertus eſt, libentiſsimè eſt ab illo ſuſceptus, libentius auditus, adeo vt quæque ille ſe in locis ſanctis memoratu digna vidiſſe teſtabatur, cuncta mox ille literis mādare curauerit. Fecitque opus (vt dixi) multis vtile, & maximè illis qui longius ab eis locis in quibus Patriarchæ & Apoſtoli erant, ſecreti, ea tantū de his quę lectione didicerint norunt. Porrexit autem librū hunc Adamnanus Alfrido regi, ac per eius eſt largitionem etiam minoribus ad legendū contraditus. Scriptor quoque ipſe multis ab eo muneribus donatus, in patriā remiſſus eſt. De cuius ſcriptis aliqua decerpere, ac noſtræ huic hiſtoriæ inſerere commodùm fore legentibus reor.

Quæ in eodem libro de loco dominicæ natiuitatis, paſſionis, & reſurrectionis commemorauerit.

CAP. XVII.

SCripſit ergo de loco dominicæ natiuitatis in hunc modum: Bethleem ciuitas Dauid in dorſo ſita eſt anguſto, ex omni parte vallibus circū data, ab occidente in orientē mille paſsibus lōga, humilis ſine turribus muro per extręma plani verticis inſtructo. In cuius orientali angulo quaſi quoddā naturale ſemiantrū eſt, cuius exterior pars natiuitatis dominicæ fuiſſe dicitur locus, interior præſepe Domini nominatur. Hæc ſpelunca tota interius precioſo marmore tecta, ſupra locum vbi Dominus natus ſpecialius traditur, ſanctæ Marię grādem geſtat eccleſiam. Scripſit item hoc modo de loco paſſionis & reſurrectionis illius: Ingreſſus à ſeptentrionali parte vrbem Hieroſolymam, primùm de locis ſanctis pro conditione platearum diuertendum eſt ad eccleſiam Conſtantinianā, quæ Martyrium appellatur. Hāc Conſtantinus impetator, eo quòd ibi crux Domini ab Helena eius matre reperta ſit, magnifico & regio cultu conſtruxit. De hinc ab occaſu Golgotana videtur eccleſia, in qua etiam rupis illa apparet, quę quondam ipſa infixo Domini corpore crucem Domini tulit argēteam, modo pergrandem ſuſtinens crucem, pendente magna deſuper ęrea rota cum lampadibus. Infra ipſum verò locum

dominicę

dominicæ crucis exciſa in petra crypta eſt, in qua ſuper altare pro defunctis honoratis ſacrificium ſolet offerri, poſitis interim in platea corporibus. Huius quoque ad occaſum eccleſiæ anaſtaſis, hoc eſt, reſurrectionis dominicæ rotunda eccleſia tribus cincta parietibus duodecim columnis ſuſtentatur, inter parietes ſingulos latum habens ſpatium viæ, quæ tria altaria in tribus locis parietis medii cõtinet, hoc eſt, auſtrali, aquilonali, & occidentali. Hæc bis quaternas portas, id eſt, introitus, per tres eregione parietes habet, è quibus quatuor ad Vulturnũ, & quatuor ad Eurum ſpectant. Huius in medio monumentum Domini rotundum petra exciſum eſt, cuius culmẽ intrinſecus ſtans homo manu contingere poteſt, ab oriente habens introitum, cui lapis ille magnus appoſitus eſt, quod intrinſecus ferramentorum veſtigia vſque in preſens oſtẽdit. Nam extrinſecus vſque ad culminis ſummitatẽ totum marmore tectum eſt: ſummum verò culmen auro ornatum, auream magnam geſtat crucem. In huius ergo monumẽti abuilonari parte ſepulchrum Domini in eadẽ petra exciſum eſt, longitudinis ſeptem pedum, trium menſura palmarum pauimento altius eminet. Introitum habens à latere meridiano, vbi die noctuque duodecim lampades ardent, quatuor intra ſepulchrum, octo ſupra in margine dextro. Lapis qui ad oſtiũ monumenti poſitus erat nunc fiſſus eſt, cuius pars minor quadratum altare ante oſtium nihilominus eiuſdem monumenti ſtat, maior verò pars, in orientali eiuſdem eccleſiæ loco, quadrangulum aliud altare ſub linteaminibus extat. Color autẽ eiuſdem monumenti & ſepulchri, albo & rubicundo permixtus videtur.

Quæ item de loco aſcenſionis dominicę, & ſepulchris patriarcharum.

CAP. XVIII.

DE loco quoq; aſcenſionis dominicę præfatus autor hoc modo refert: Mons Oliuarum altitudine monti Sion par eſt, ſed latitudine & longitudine præſtat, exceptis vitibus & oliuis, rarę ferax arboris, frumẽti quoq; & hordei fertilis. Neque enim brucoſa, ſed herboſa & florida ſoli illi⁹ eſt qualitas.

In

In cuius ſummo vertice, vbi Dominus ad cęlos aſcendit, eccleſia rotunda grandis ternas per circuitum cameratas habet porticus deſuper tectas. Interior namque domus propter dominici corporis meatum camerari & tegi non potuit, altare ad Orientem habens auguſto culmine protectum. In cuius medio vltima Domini veſtigia cælo deſuper patente vbi aſcendit viſuntur. Quæ cùm quotidie à credentibus terra tollatur, nihilo minus manet, eandemq́ue adhuc ſpeciem veluti impreſsis ſignatam veſtigiis ſeruat. Hæc circa ærea rota iacet, vſque ad ceruicem alta, ab Occaſu habens introitum, pendente deſuper in trochleis magna lampade, totaque die ac nocte lucente. In Occidentali eiuſdem eccleſiæ parte ſunt feneſtrę octo, totidemq́; è regione lampades in funibus pendentes, vſque Hieroſolymam per vitrum fulgent, quarum lux corda intuentium cum quadam alacritate & cõpunctione pauefacere dicitur. In die aſcenſionis dominicæ per annos ſingulos miſſa peracta validi flaminis procella deſurſum venire conſueuit, & omnes qui in eccleſia adfuerint terræ proſternere. De ſitu etiam Hebron & monumentis patrum ita ſcribit: Hebron quõdam ciuitas & metropolis regni Dauid, nunc ruinis tantum quid tunc fuerit oſtendens, vno ad Orientem ſtadio ſpeluncam duplicẽ in valle habet, vbi ſepulchra patriarcharum quadrato muro circundantur, capitibus verſis ad Aquilonem. Et hæc ſingula ſingulis tecta lapidibus inſtar baſilicæ dolatis trium patriarcharũ candidis. Adam obſcurioris & vilioris operis, qui haud longè ab illis ad Borealem extremamq́ue muri illius partem pauſat. Trium quoque fœminarum viliores & minores memoriæ cernuntur. Mambre etiam collis mille paſsibus eſt à monumentis his ad Boream herboſus valde & floridus, campeſtrẽ habens in vertice planiciem. In cuius Aquilonari parte quercus Abrahæ duorum hominum altitudinis truncus, eccleſia circundata eſt. Hæc de opuſculis excerpta præfati ſcriptoris ad ſenſum quidem verborum illius, ſed breuioribus ſtrictisq́; comprehenſa ſermonibus noſtris, ad vtilitatem legentium hiſtoriis indere placuit. Plura voluminis illius, ſi quem ſcire delectat, vel in ipſo illo volumine, vel in eo, quod de illo dudũ ſtrictim excerpſimus, epitomate, requirat.

lampas in trochleis
lampades in funib.

libri de locis sanctis
epitoma inscribit author.

Vt Auſtrales Saxones epiſcopos acceperint Eadbertum & Eollan, Occidentales Danielem & Aldhelmum, & de ſcriptis eiuſdem Aldhelmi.

CAP. XIX.

ANno dominicæ incarnationis ſeptingẽteſimo quinto Alfrid' rex Nordã Humbrorũ defunctus eſt, anno regni ſui viceſimo necdum impleto. Cui ſuccedens in imperium filius ſuus Oſred' puer octo circiter annorum, regnauit annis vndecim. Huius regni principio antiſtes occidentalium Saxonum Heddi cęleſtem migrauit ad vitam. Bonus quippe erat vir ac iuſtus, & epiſcopalem vitam ſiue doctrinam magis inſito ſibi virtutum amore, quàm lectionibus inſtitutus exercebat. Deniq; reuerendiſsimus antiſtes Pecthelm', de quo in ſequentibus loco ſuo dicendum eſt, qui cum ſucceſſore eius Aldhelmo multo tempore adhuc diaconus ſiue monachus fuit, referre eſt ſolitus, quod in loco quo defunctus eſt, ob meritum ſanctitatis eius, multa ſanitatum ſint patrata miracula, hominesq́ue prouinciæ illius ſolitos, ablatũ inde puluerem propter languẽtes in aquam mittere, atque huius guſtum ſiue aſperſionem multis ſanitatem egrotis & hominibus & pecoribus conferre. Propter quod, frequẽti ablatione pulueris ſacri, foſſa ſit ibidem facta non minima. Quo defuncto epiſcopatus prouinciæ illius in duas parochias diuiſus eſt: vna data eſt Danieli, quam vſque hodie regit altera Aldhelmo, cui annis quatuor ſtrẽnuiſsimè præfuit: ambo & in rebus eccleſiaſticis & in ſciẽtia ſcripturarũ ſufficienter instructi'. Deniq; Aldhelmus cùm eſſet adhuc presbyter & abbas monaſterii, quod Mailduiurbẽ nominãt, ſcripſit iubente ſynodo ſuæ gentis librũ egregiũ aduerſus errorẽ Britonũ, quo vel Paſcha nõ ſuo tẽpore celebrãt, vel alia perplura eccleſiaſticæ caſtitati & paci contraria gerunt. Multosq́ue eorum, qui occidẽtalibus Saxonibus ſubditi erant Britones, ad catholicam dominici Paſchæ celebrationem huius lectione perduxit. Scripſit & de virginitate librum eximium, quem in exemplum Sedulii geminato opere & verſibus hexametris & proſa compoſuit. Scripſit & alia nonnulla vtpote vir vndecunque doctiſsimus, nam & ſermone nitidus, & ſcripturarũ (vt dixi) tam liberaliũ quàm eccleſi-

eccleſiaſticarum erat eruditione mirandus. Quo defuncto pō tificatum pro eo ſuſcepit Forthere, qui vſq; hodie ſupereſt, vir & ipſe in ſcripturis ſanctis multum eruditus. Quibus epiſcopatum adminiſtrantibus ſtatutum eſt ſynodali decreto, vt prouincia Auſtralium Saxonum, quę eatenus ad ciuitatis Ventanę, cui tunc Daniel præerat, parrochiam pertinebat, & ipſa ſedem epiſcopalem ac proprium haberet epiſcopum. Conſecratuſque eſt eis primus antiſtes Eadbertus, qui erat abbas in monaſterio beatæ memoriæ Vvilfridi epiſcopi quod dicitur Seleſeu. Quo defuncto Ceolla ſuſcepit officium pontificatus. Ipſo autem ante aliquot annos ex hac luce ſubtracto, epiſcopatus vſque hodie ceſſauit.

Vt Coenredus Merciorum, & Offa Orientalium Saxonum rex in monachico habitu Romæ vitam finierint, & de vita vel obitu Vvilfridi epiſcopi.

CAP. XX.

ANno autē imperii Hoſredi quarto Coenredus, qui regno Merciorum nobiliſsimè tempore aliquanto præfuerat, nobilius multo ſceptra regni reliquit. Nam venit Romam, ibique attonſus, pontificatum habente Conſtantino, ac monachus factus ad limina Apoſtolorū in precibus, ieiuniis, & eleemoſynis vſque ad diem permanſit vltimum. Succedente in regnum Coenredo filio Edilredi, qui ante ipſum Coenredum idem regnum tenebat. Venit autem cum illo. & filius Sigheri regis Orientalium Saxonū, cuius ſuprà meminimus, vocabulo Offa, iuuenis amantiſsimę ętatis & venuſtatis, totæque ſuæ genti ad tenenda ſeruandaque regni ſceptra exoptatiſsimus. Qui pari ductus deuotione mentis reliquit vxorem, agros, cognatos, & patriam propter Chriſtum & propter Euāgelium, vt in hac vita centuplum acciperet, & in ſæculo venturo vitam æternam. Et ipſe ergo, vbi ad loca ſancta Romā peruenerunt, attonſus, & in monachico vitam habitu complens, ad viſionem beatorum Apoſtolorum in cælis diu deſideratam peruenit. Eodem ſanè anno quo hi Britanniam reliquere, antiſtes eximius Vvilfridus poſt quadraginta & quinq; annos accepti epiſcopatus diem clauſit extremum, in prouincia

Conſtantinus Papa.

cia quæ vocatur Inundalum,corpuſque eius loculo inditum perlatum eſt in monaſterium ipſius, quod dicitur Inrhypū, & iuxta honorē tanto pontifici cōgruum in eccleſia beati apoſtoli Petri ſepultum.De cuius ſtatu vitæ (vt ad priora repedātes)paucis quę ſunt geſta memoremus.Cùm eſſet puer bonę indolis,atq; vitā in ꝓbis moribus tranſigēs, ita ſe modeſtè & circūſpectè in omnibus gerebat,vt merito à maioribus quaſi vnus ex ipſis amaretur & veneraretur. Vbi quartumdecimū ętatis contigit annū,monaſticam ſęculari vitā prætulit.Quod vbi patri ſuo narrauit(iam enim mater obierat) libenter eius votis ac deſideriis cęleſtibus annuit,eumq; cœptis inſiſtere ſalutaribus iuſsit.Venit ergo ad inſulam Lindisfarnenſem, ibique monachorū famulatui ſe contradens,diligenter ea quæ monaſticę caſtitatis ac pietatis erant,& diſcere curabat & agere.Et quia acris erat ingenii,didicit citiſsimè pſalmos & aliquot codices,nec dum quidem attonſus: verùm his qui tonſura maiores ſunt virtutibus,id eſt,humilitatis & obedientiæ non mediocriter inſignitus.Propter quod & à ſenioribus & coetaneis ſuis iuſto colebatur affectu.In quo videlicet monaſterio cū aliquot annos Deo ſeruiret, animaduertit paulatim adoleſcens animi ſagacis,minimè perfectam eſſe virtutis viā quæ tradebatur à Scotis,propoſuitq; animo venire Romam, & qui ad ſedem apoſtolicam ritus eccleſiaſtici ſiue monaſteriales ſeruarentur,videre.Quod cùm fratribus referret, laudauerunt eius propoſitum,eumq; id quod mente diſpoſuit, perficere ſuadebant.At ille confeſtim veniens ad reginam Eanfledam,cui notus erat,eiuſque conſilio & ſuffragiis præfato fuerat monaſterio ſociatus,indicauit ei deſideriū ſibi ineſſe beatorum Apoſtolorū limina viſitandi.Quæ delectata bono adoleſcentis propoſito , miſit eum Cantiam ad regem Erconbertum,qui erat filius auunculi ſui,poſtulans vt eū honorificè Romā tranſmitteret.Quo tempore ibi gradum archiepiſcopatus Honorius vnus ex diſcipulis beati papæ Gregorii,vir in rebus eccleſiaſticis ſublimiter inſtitutus,ſeruabat. Vbi cùm aliquamdiu demoratus adoleſcens animi viuacis diligenter his quæ inſpiciebat diſcendis operam daret, ſuperuenit illò alius adoleſcens nomine Biſcop, cognomento Benedictus, de nobilibus Anglorū,cupiēs & ipſe Romā venire,cuius ſuprà me-

minimus.Huius ergo comitatui rex ſociauit Vuilfridū, atque illum ſecum Romā perducere iuſsit. Qui cū Lugdunū peruenîſſent,Vuilfridus à Dalfino ciuitatis epiſcopo ibi retētus eſt, Benedictus cœptum iter gnauiter Romam vſque compleuit. Delectabatur enim antiſtes prudentia verborū iuuenis,gratia venuſti vultus,alacritate actionis,& cōſtantia ac maturitate cogitationis.Vnde & omnia quæ neceſſe habebat abundanter ipſi cū ſociis ſuis(quādiu ſecū erāt)donabat.Et inſuper offerebat,vt ſi vellet partem Galliarū non minimā illi regendā cōmitteret,ac filiā fratris ſui vir ginem illi coniugē daret,cumq; ipſe loco adoptiui haberet.At ille gratias agens pietati,quam erga eū(cū eſſet peregrinus)habere dignaretur,reſpondit,propoſitū ſe magis alterius conuerſationis habere, & ideo patria relicta Romā iter agere cœpiſſe.Quibus auditis antiſtes miſit eū Romam,dato duce itineris,& cunctis ſimul quæ neceſsitas poſcebat itineris largiter ſubminiſtratis, obſecrans ſedulo, vt cùm in patriā reuerteretur,per ſe iter facere meminiſſet.Veniēs verò Vuilfridꝰ Romā,& orationibus ac meditationi rerū eccleſiaſticarū (vt animo propoſuerat) quotidiana mancipatus inſtantia,peruenit ad amicitiam viri ſanctiſsimi ac doctiſſimi Bonifacii videlicet archidiaconi,qui etiā cōſiliarius erat apoſtolici Papæ.Cuius magiſterio quatuor Euangeliorum libros ex ordine didicit,cōputū Paſchæ rationabilē,& alia multa,quę in patria nequerat,eccleſiaſticis diſciplinis accommoda eodē magiſtro tradente percepit.Et cū menſes aliquot ibi ſtudiis occupatus fœlicibus exegiſſet,rediit ad Dalfinū in Galliā, & tres annos apud ipſum cōmoratus, attonſus eſt ab eo, & in tāto habitus amore, vt hæredē ſibi illū facere cogitaret.Sed ne hoc fieri poſſet,antiſtes crudeli morte pręreptus eſt,& Vuilfridus ad ſuę potius,hoc eſt,Anglorum gentis epiſcopatū reſeruatus.Nam Brunechilda regina miſsis militibus epiſcopum iuſſit interfici,quē ad locū quidē quo decollādus erat ſecutus eſt Vuilfridus clericus illius,deſiderans cū eo(tametſi ipſo multū ꝓhibente)pariter occūbere.Sed hūc vbi peregrinū atq; oriundū de natione Anglorū cognouere,carnifices pepercere illi,neque eū trucidare cū ſuo voluere pōtifice.At ille Britanniā veniēs,cōiunctus eſt amicitiis Aldfridi regis,ꝗ catholicas eccleſię regulas ſequi ſemꝑ & amare didicerat.Vnde & illi,quia catholicū eū eſſe cōperit, mox donauit terrā decē familiarū, in loco

qui

ſiæ regulas ſequi ſemper & amarẽ didicerat. Vnde & illi, quia catholicum eum eſſe comperit, mox donauit terram decẽ familiarum, in loco qui dicitur Stanford: & non multo pòſt monaſterium triginta familiarũ, in loco qui vocatᷣ Inrhypũ. Quẽ videlicet locũ dederat pridem ad cõſtruendũ inibi monaſterium his, qui Scotos ſequebantur. Verùm quia illi poſtmodũ optione data maluerunt loco cedere, quàm Paſcha catholicũ, cęterosq́ue ritus canonicos iuxta Romanę & Apoſtolicę eccleſiæ cõſuetudinem recipere, dedit hoc illi quẽ melioribus imbutum diſciplinis ac moribus vidit. Quo in tẽpore ad iuſsionem præfati regis presbyter ordinatus eſt in eodẽ monaſterio ab Agilberto epiſcopo Geuiſſorum, cuius ſuprà meminimus, deſiderãte rege, vt vir tantę eruditionis ac religionis ſibi ſpecialiter indiuiduo comitatu ſacerdos eſſet ac doctor. Quem non multo pòſt, detecta & eliminata (vt ſuprà docuimus) Scotorũ ſecta, Galliam mittens cum conſilio atque conſenſu patris ſui Oſvvi, epiſcopũ ſibi rogauit ordinari, cũ eſſet annorũ circiter triginta, eodem Agilberto tunc epiſcopatũ agente Pariſiacæ ciuitatis, cum quo & alii vndecim epiſcopi ad dedicationem antiſtitis conuenientes, multũ honorificè miniſterium impleuerunt. Quo adhuc in tranſmarinis partibus demorante, conſecratus eſt in epiſcopatum Eboraci iubente rege Oſvvi Ceadda vir ſanctus, vt ſuprà memoratũ eſt, & tribus annis eccleſiam ſublimiter regens, dehinc ad monaſterii ſui quod eſt in Leſtingari curã ſeceſsit, accipiente VVilfrido epiſcopatum totius Nordan Humbrorũ prouincię. Qui deinde regnante Ecgfrido pulſus eſt epiſcopatu, & alii pro illo conſecrati antiſtites, quorum ſuprà meminimus, Romamq́; iturus, & coram apoſtolico Papa cauſam dicturus, vbi nauem cõſcendit, flante Fauonio pulſus eſt Freſiam, & honorificè ſuſceptus à barbaris ac rege illorum Aldgiſlo, pręedicabat eis Chriſtum, & multa eorum milia verbo veritatis inſtituens à peccatorũ ſuorum ſordibus fonte ſaluatoris abluit. Et quod poſtmodũ VVilbrord⁹ reuerendiſsimus Chriſti pontifex in magna deuotione cõpleuit, ipſe primus ibi opus Euangelicũ cœpit. Ibi ergo hyemem cũ noua Dei plebe fœliciter exigens, ſic Romã veniendi iter repetiit, & vbi cauſa eius ventilata eſt præſente Agathone papa & pluribus epiſcopis, vniuerſorũ iudicio abſque crimine accu

rius apoſtolici papę,& alii perplures,qui eum tẽporibus Agathonis papę ibi viderunt,dicebant ipſum eſſe epiſcopum, qui nuper Romam accuſatus à ſuis,atque ab apoſtolica ſede iudicandus,aduenerat.Qui iamdudum, inquiunt,ęquè accuſatus huc adueniens, mox audita ac diiudicata cauſa & cõtrouerſia vtriuſq; partis, à beatę memorię papa Agathone probatus eſt, contra fas à ſuo epiſcopatu repulſus:& tanto apud eum habitus eſt honore,vt ipſum in concilio quod congregarat epiſcoporum, quaſi virum incorruptę fidei & animi probi reſidere pręciperet.Quibus auditis dicebant omnes vnà cũ ipſo põtifice,virum tantæ autoritatis,qui per quadraginta prope annos epiſcopatu fungebatur,nequaquam damnari debere:ſed ad integrum culpis accuſationum abſolutum,patriam cum honore reuerti.Qui cùm Britanniam remeans in Galliarum partes deueniſſet,tactus eſt infirmitate repentina, & ea creſcẽte adeò preſſus,vt neque equo vehi poſſet, ſed manibus miniſtrorum portaretur in grabato.Sic delatus in ciuitatem Meldum Galliæ quatuor diebus ac noctibus quaſi mortuus iacebat, halitu tantum pertenui quia viueret demonſtrans. Cumque ita ſine cibo & potu,ſine voce & auditu quatriduo perſeueraret,quinta demum illuceſcente die quaſi de graui experrectus ſomno exurgens reſedit,apertiſque oculis vidit circa ſe choros pſallentium ſimul & flentium fratrum, ac modicum ſuſpirans interrogauit vbi eſſet Acca presbyter. Qui ſtatim vocatus intrauit, & videns eum melius habentem ac loqui iam valentem, flexis genibus gratias egit Deo cum omnibus qui aderant fratribus.Et cùm parũ conſediſſent,ac deſupernis iudiciis trepidi aliquantum fabulari cœpiſſent,iuſſit pontifex cæteros ad horã egredi,& ad Accan presbyterũ ita loqui exorſus eſt. Viſio mihi modò tremenda apparuit, quam te audire ac ſilẽtio tegere volo,donec ſciã quid de me fieri velit Deus. Aſtitit enim mihi quidam candido pręclarus habitu,dicens ſe Michaëlem eſſe archangelum,& ob hoc,inquit,miſſus ſum,vt te à morte reuocem.Donauit enim tibi Dominus vitam per orationes ac lachrymas diſcipulorum & fratrum tuorum,& per interceſsionem ſuæ beatæ genetricis ſemperque virginis Mariæ.Quapropter dico tibi,quia modo quidẽ ab infirmitate hac ſanaberis: ſed paratus eſto, quia poſt quadrienniũ reuertens viſitabo te.

Patriam verò perueniens maximam poſſeſsionum tuarũ quæ tibi ablatæ ſunt portionem recipies, atque in pace tranquilla vitam terminabis. Conualuit igitur epiſcopus cunctis gaudentibus & Deo gratias agentibus, cœptoque itinere Britanniã venit. Lectis autẽ epiſtolis quas ab Apoſtolico Papa aduexerat, Bertvvaldus archiepiſcopus & Edilredus quondã rex tunc autem abbas, libentiſsimè fauerunt. Qui videlicet Edilredꝰ accitum ad ſe Conredum, quem pro ſe regem fecerat, amicum epiſcopo fieri petiit & impetrauit. Sed Aldfridus Nordan Hũbrorum rex eum ſuſcipere contempſit, nec longo tempore ſuperfuit. Vnde factum eſt, vt regnante Oſredo filio eius, mox ſynodo facta iuxta fluuium Nidd, poſt aliquantum vtriuſque partis conflictũ, tandẽ cunctis fauentibus in præſulatũ ſit ſue receptus eccleſiæ. Sicq; quatuor annis, id eſt, vſq; addiẽ obitus ſui vitam duxit in pace. Defunctus eſt aũt quarto Idus Octobris in monaſterio ſuo, quod habebat in prouincia Vndalũ, ſub regimine Cudbaldi abbatis, & miniſterio fratrũ perlatꝰ in primũ ſuum monaſterium, quod dicitur Inrhipum, poſituſque eſt in eccleſia beati Apoſtoli Petri iuxta altare ad Auſtrum, vt & ſuprà docuimus, & hoc de illo Epitaphium eſt ſcriptum.

Vvilfridus hic magnus requieſcit corpore præſul,
Hanc Domino qui aulam ductus pietatis amore
Fecit, & eximio ſacrauit nomine Petri,
Cui claues cæli Chriſtus dedit arbiter orbis.
Atque auro ac tyrio deuotus veſtiit oſtro,
Quin etiam ſublime crucis radiante metallo:
Hic poſuit trophæum, necnon & quatuor auro
Scribi euangelii præcepit in ordinem libros.
Ac thecam è rutilo his condignam condidit auro:
Paſchalis qui etiam ſolennia tempora curſus.
Catholici ad iuſtum correxit dogma canonis,
Quem ſtatuere patres, dubioque errore remoto
Certa ſuæ genti oſtendit moderamina ritus.
Inque locis iſtis monachorum examina crebra:
Colligit, ac monitis cauit quæ regula patrum
Sedulus inſtituit, multiſque domique foriſque

Iactatus

Iactatus nimium per tempora longa periclis,
Quindecies ternos poſtquàm egit epiſcopus annos,
Tranſiit,& gaudens cæleſtia regna petiuit,
Dona Ieſu vt grex paſtoris calle ſequatur.

Vt religioſo abbati Adriano Albinus, Vvilfrido in epiſcopatum Acca ſucceſſerit.

CAP. XXI.

ANno poſt obitum præfati patris proximo, id eſt, q̄nto Oſredi regis, reuerendiſsimus pater Adrianus abbas cooperator in verbo Dei Theodori beatę memorię epiſcopi defunctus eſt,& in monaſterio ſuo in eccleſia beatæ Dei genitricis ſepultus. Qui eſt annus quadrageſimusprimus, ex quo à Vitaliano papa directus eſt cum Theodoro: ex quo autem Britanniam venit triceſimusnonus. Cuius doctrinę ſimul & Theodori inter alia teſtimoniū perhibet, quòd Albinus diſcipulus eius, qui monaſterio ipſius in regimine ſucceſsit, in tantum ſtudiis ſcripturarum inſtitutus eſt, vt Gręcam quidem linguā nō parua ex parte, Latinam verò non minus quàm Anglorū, quæ ſibi naturalis eſt, nouerit. Suſcepit verò pro Vvilfrido epiſcopatum Haguſtaldenſis eccleſiæ Acca presbyter eius, vir & ipſe ſtrennuiſsimus,& corā Deo & hominibus magnificus, qui & ipſius eccleſiæ ſuæ, quæ in beati Andreæ Apoſtoli honorem conſecrata eſt, ædificium multifario decore ac mirificis ampliauit operibus. Dedit namque operam(quod & hodie facit)vt ac q̄ſitis vndecūq; reliquiis beatorū Apoſtolorū & martyrū Chriſti, in venerationem illorū poneret altaria, diſtinctis porticibus in hoc ipſum intra muros eiuſdem eccleſię. Sed & hiſtorias paſsionum eorum vnà cum cęteris eccleſiaſticis voluminibus ſumma induſtria congregans, ampliſsimam ibi ac nobiliſsimam bibliothecam fecit. Necnon & vaſa ſancta & luminaria aliaque huiuſmodi quæ ad ornatum domus Dei pertinent, ſtudioſiſsimæ parauit. Cantorem quoque egregium nomine Maban, qui à ſucceſſoribus diſcipulorum beati papæ Gregorii in Cantia fuerat cantandi ſonos edoctus, ad ſe ſuoſque inſtituendos accerſiit, ac per annos duodecim tenuit, quatenus & ea quæ illi non no-

uerant, carmina eccleſiaſtica doceret, & ea quæ quondam cognita longo vſu vel negligentia inueterare cœperant, huius doctrina in priſcum renouarentur ſtatum. Nam & ipſe epiſcopus Acca cantator erat peritiſsimus, quomodo etiam in literis ſanctis doctiſsimus, & in catholicę fidei cōfeſsione caſtiſsimus, in eccleſiaſticæ quoq; inſtitutionis regulis ſolertiſsimus extiterat, & vſq; dū ſua præmia piæ deuotionis acciperet exiſtere nō deſtitit. Vtpote qui à pueritia in clero ſanctiſsimi ac Deo dilecti Boſa Eboracenſis epiſcopi nutritus atque eruditus eſt. Deinde ad Vuilfridum epiſcopum ſpe melioris propoſiti adueniens, omnem in eius obſequio vſque ad obitum illius expleuit ętatem. Cum quo etiam Romam veniens, multa illic quę in patria nequiuerat eccleſię ſanctę inſtitutionis, vtilia didicit.

Vt Ceolfridus abbas regi Pictorum architectos eccleſiæ, ſimul & epiſtolam de catholico Paſcha, & tonſura miſerit.

CAP. XXII.

EO tempore Naitanus rex Pictorū (qui Septentrionales Britanniæ plagas inhabitant) admonitus eccleſiaſticarum frequenti meditatione ſcripturarum, abrenunciauit errori quo eatenus in obſeruatione Paſchæ cum ſua gente tenebatur, & ſe ſuoſque omnes ad catholicam obſeruantiam, dominicæ reſurrectionis tempus celebrandum perduxit. Quod vt facilius & maiori autoritate perficeret, quæſiuit auxilium de gente Anglorum, quos iamdudum ad exēplum ſanctæ Romanæ & Apoſtolicæ eccleſiæ ſuam religionem inſtituiſſe cognouit. Siquidem miſit legatarios ad virum venerabilem Ceolfridū abbatem monaſterii beatorum apoſtolorū Petri & Pauli, quod eſt ad oſtium Vuyri amnis, & iuxta amnem Tinam, in loco qui vocatur Ingriuum, cui ipſe poſt Benedictum (de quo ſuprà diximus) glorioſiſsimè præfuit, poſtulans vt exhortatorias ſibi litteras mitteret, quibus potētius confutare poſſet eos, qui Paſcha nō ſuo tēpore obſeruare præſumerent, ſimul & de tonſuræ modo vel ratione qua clericos inſigniri deceret. Excepto quòd etiam ipſe in his non parua ex parte eſſet imbutus. Et architectos ſibi mitti petiit, qui iuxta morem Romanorum eccleſiam de lapide ingente ipſius facerent, promittens hanc

in

in honorem beati apoſtolorum principis dedicandã: ſe quoque ipſum cum ſuis omnibus morem ſanctæ Romanæ & Apoſtolicæ eccleſiæ ſemper imitaturum, inquantum dumtaxat tam longè à Romanorum loquela & natione ſegregati hunc ediſcere poſſent. Cuius religioſis votis ac precibus fauens reuerendiſsimus abbas Ceolfridus, miſit architectos quos petebat & literas ſcriptas in hunc modum. ¶Domino excellentiſsimo & glorioſiſsimo regi Naitano Ceolfridus abbas in Domino ſalutem. Catholicam ſancti Paſchæ obſeruantiam, quã à nobis rex Deo deuote religioſo ſtudio quæſiſti, promptiſsimè ac libentiſsimè tuo deſiderio, iuxta quod ab apoſtolica ſede didicimus, patefacere ſatagimus. Scimus nãq; cęlitus ſanctę eccleſiæ donatum, quotiens ipſi rerum Domini diſcendę, docendę, cuſtodiendę veritati operam impendunt. Nam & verè omnino dixit quidam ſeculariũ ſcriptorũ, quòd fœliciſsimo mundi ſtatu ageretur, ſi vel reges philoſopharentur, vel regnarent philoſophi. Quòd ſi de philoſophia huius mundi, vere intelligere de ſtatu huius mundi, merito diligere potuit homo hunc mundum: quanto magis ciuibus patriæ cæleſtis in hoc mundo peregrinantibus optandũ eſt, & totis animi viribus ſupplicandum, vt quo plus in mundo quiq; valẽt, eò amplius eius, qui ſuper omnia eſt, iudicis mandatis auſcultare cõtendant, atq; ad hæc obſeruanda ſecum eos quoq; qui ſibi cõmiſsi ſunt, & exẽplis ſimul & autoritate inſtituãt. Tres ſunt ergo regulę ſacris inditę literis, quibus Paſchę celebrandi tẽpus nobis præfinitum nulla prorſus humana licet autoritate mutari: quibus duę in lege Moyſi diuinitus ſtatutę, tertia in Euãgelio per effectum dominicæ paſsionis & reſurrectionis adiuncta eſt. Præcepit enim lex, vt Paſcha primo menſe anni & tertia eiuſdẽ menſis ſeptimana, id eſt, à quinta decima die vſq; ad viceſimã primã fieri deberet. Additumq́; eſt per inſtitutionem apoſtolicã ex Euangelio, vt in ipſa tertia ſeptimana diem dominicã expectare, atq; in ea tẽporis Paſchalis initiũ tenere debeamus. Quam videlicet regulam triformem ſi quis ritè cuſtodierit, nunquàm in adnotatione feſti Paſchalis errabit. Verùm ſi de his ſingulis enucleatius ac latius audire deſideras, ſcriptum eſt in Exodo, vbi liberandus de Aegypto populus Iſraël primum Paſcha facere iubetur: quia dixerit Do-

minus

minus ad Moyſen & Aaron: Menſis iſte vobis principiũ mẽſiũ primus erit in menſibus anni. Loqmini ad vniuerſum cœtum filiorum Iſraël, & dicite eis: Decima die menſis huius tollat vnuſquiſque agnum per familias & domos ſuas. Et paulo pòſt: Et ſeruabitis eum vſque ad quartamdecimam diem mẽſis huius. Immolabitque eum vniuerſa multitudo filiorum Iſraël ad veſperã. Quibus verbis maniſeſtiſsimè conſtat, quòd ita in obſeruatione Paſchali mentio fit diei quartędecimę, vt non tamen in ipſa die quartadecima Paſcha fieri præcipiatur, ſed adueniente tandem veſpera diei quartędecimę, id eſt, quintadecima luna, quæ initium tertiæ ſeptimanę faciat, in cæli faciẽ prodeunte, agnus immolari iubeatur. Et quòd ipſa ſit nox quintędecimę lunæ, in qua percuſsis Aegyptiis, Iſraël eſt à lõga ſeruitute redemptus: Septẽ, inquit, diebus azyma comedetis. Quibus iterum verbis tota tertia ſeptimana eiuſdem primi menſis decernitur ſolennis eſſe debere. Sed ne putaremus eaſdem ſeptem dies à quarta decima vſque ad viceſimam eſſe cõputandas, continuo ſubiecit: In die primo non erit fermentũ in domibus veſtris. Quicunque comederit fermentum in domibus veſtris, peribit anima illa de Iſraël. A die primo vſque ad diem ſeptimum, & cætera, vſque dum ait: In eadem enim ipſa die educam exercitum veſtrũ de terra Aegypti. Primũ ergo diem azymorum appellat eũ, in quo exercitum eorũ eſſet educturus de Aegypto. Conſtat autem, quia nõ quartadecima die, in cuius veſpera agnus eſt immolatus, & quæ propriè Paſcha ſiue Phaſe dicitur, ſed quintadecima ſunt educti ex Aegypto, ſicut in libro Numerorum apertiſsimè ſcribitur. Profecti igitur de Rameſſe quintadecima die menſis primi, altera die fecerunt Phaſe filii Iſraël in manu excelſa. Septẽ ergo dies azymorũ, in quarum prima eductus eſt populus Domini ex Aegypto, ab initio (vt diximus) tertiæ ſeptimanę, hoc eſt, à q̃ntadecima die menſis primi vſque ad viceſimam primam eiuſdem menſis diem completam computari oportet. Porro dies quartus decimus extra hunc numerum ſeparatum, ſub Paſchę titulo prænotatur, ſicut Exodi ſequentia patenter edocent. Vbi cùm dictum eſſet: In eadem enim ipſa die educam exercitum veſtrum de terra Aegypti, protinus additũ eſt: Et cuſtodietis diem iſtum in generationes veſtras ritu perpetuo. Primo

Pascha, siue Phase, propriè

mo menſe quartadecima die menſis comedetis azyma vſque ad diem viceſimã primã eiuſdem menſis ad veſperã. Septem diebus fermentatũ nõ inuenietur in domibus veſtris. Quis enim nõ videat, à quartadecima vſque ad viceſimã primam, non ſeptem ſolũmodo, ſed octo potius eſſe dies, ſi & ipſa quartadecima annumeretur? Sin autem (vt diligentius explorata ſcripturę veritas docet) à veſpera diei quartędecimæ vſque ad veſperam viceſimæ primæ cõputauerimus, videbimus profectò, quòd ita dies quartãdecimã veſperã ſuam feſti Paſchalis initiũ porrigat, vt non amplius tota ſacra ſolennitas quàm ſeptem tantũmodo noctes cũ totidem diebus cõprehendat. Vnde vera eſſe probatur noſtra diffinitio, qua tempus Paſchale primo menſe anni & tertia eius hebdomada celebrandum eſſe diximus. Veraciter enim tertia agiť hebdomada, quod à veſpera quartędecimę diei incipit, & in veſpera viceſimęprimę cõpletur. Poſt quàm verò Paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus, dieq́; nobis dominicã, quę apud antiquos vna vel prima Sabbati ſiue Sabbotorũ vocatur, gaudio ſuæ reſurrectionis fecit eſſe ſolennẽ, ita hanc nunc apoſtolica traditio feſtis Paſchalibus inſeruit, vt nihil omnino tempore Paſchæ legalis præoccupandum nihil minuendum eſſe decerneret, quin potius, ſtatuit vt expectaretur iuxta pręceptum legis idẽ primus anni menſis, expectaretur quartadecima dies illius, expectaretur veſpera eiuſdẽ. Et cùm hæc dies in ſabbatum fortè incideret, tolleret vnuſquiſque agnum per familias & domos ſuas, & immolarẽt eum ad veſperam, id eſt, prępararent omnes eccleſiæ per orbem, quæ vnam catholicã faciunt, panẽ & vinum in myſterium carnis & ſanguinis agni immaculati, qui abſtulit peccata mundi, & præcedente congrua lectionum orationum & cęremoniarum Paſchalium ſolennitate, offerrent hæc Domino in ſpem futuræ ſuæ redemptionis. Ipſa eſt enim eadem nox in qua de Aegypto per ſanguinem agni Iſraëliticã plebs erepta eſt, ipſa eſt in qua per reſurrectionẽ Chriſti liberatus eſt à morte æterna omnis Dei populus. Mane autem illuceſcente die dominica, primã Paſchalis feſti diem celebrarent. Ipſa eſt enim dies, in qua reſurrectionis ſuæ gloriam Dominus multifario pię reuelationis gaudio diſcipulis patefecit. Ipſa prima dies azymorum, de qua multum diſtinctè in Leuitico ſcriptum eſt. Menſe

Menſe primo quartadecima die menſis huius ad veſperam Phaſe Domini eſt,& quintadecima die menſis huius ſolennitas azymorũ Domini eſt. Septem diebus azyma comedetis, dies primus erit celeberrimus ſanctusque. Si ergo fieri poſſet, vt ſemper in diem quintumdecimum primi menſis,id eſt, in lunã quintamdecimã dominica dies incurreret, vno ſemper eodemq; tẽpore cũ antiquo Dei populo, quãquàm ſacramentorum genere diſcreto,ſicut vna eademque fide Paſcha celebrare poſſemus. Quia verò dies ſeptimanę non ęquali cum luna tramite procurrit,decreuit apoſtolica traditio,quę per beatum Petrum Romæ prædicata,per Marcum euangeliſtam & interpretem ipſius Alexandriæ confirmata eſt,vt adueniente primo menſe,adueniente in eo veſpera diei quartędecimę, exſpectetur etiam dies dominica à quintadecima vſque ad viceſimam primam diem eiuſdem menſis. In quacunque enim harum inuenta fuerit,merito in ea Paſcha celebrabitur: quia nimirum hęc ad numerum pertinet illarum ſeptem dierum,quibus azyma!celebrari iubetur. Itaque fit vt nũquam Paſcha noſtrum à ſeptimana menſis primi tertia in vtramuis partem declinet,ſed vel totam eam,id eſt,omnes ſeptem legalium azymorum dies,vel certe aliquos de illis teneat. Nam & ſi ſaltem vnum ex eis,hoc eſt,ipſum ſeptimum apprehenderit,quẽ tam excellenter ſcriptura commendat: Dies autem,inquiens,ſeptimus erit celebrior & ſanctior,nullumque ſeruile opus fiet in eo,nullus arguere nos poterit, quòd non rectè dominicum Paſchæ diem,quem de euangelio ſuſcepimus, in ipſa quam lex ſtatuit tertia primi menſis hebdomada celebremus. Cuius obſeruantiæ catholica ratione patefacta patet è contrario error irrationabilis eorum,qui præfixos in lege terminos nulla cogente neceſsitate vel anticipare vel tranſcendere prçſumũt. Namque ſine ratione neceſsitatis alicuius anticipant illi tempus in lege præſcriptum,qui dominicum Paſchæ diem à quartadecima menſis primi vſque ad viceſimam putant lunam eſſe ſeruandum. Cùm enim à veſpera diei tertiędecimæ vigilias ſanctæ noctis celebrare incipiunt,claret quod illũ in exordio ſui Paſchę diem ſtatuunt,cuius nullam omnino mentionem in decreto legis inueniunt. Et cù m viceſima prima die menſi Paſcha dominicum celebrare refugiunt,patet profectò quòd illam

illam per omnia diem à ſua ſolennitate ſecernunt, quam lex maiore præ cæteris feſtiuitate memorabilem ſæpenumerò commendat. Sicque diem Paſchæ ordine peruerſo & aliquãdo in ſecunda hebdomada totam compleant, & nunquam in hebdomadę tertiæ die ſeptimo ponant. Rurſumque qui à ſextadecima die menſis ſępe dicti vſque ad viceſimamſecundã Paſcha celebrandum magis autumant, non minore vtique errore (tametſi altero latere) à recto veritatis tramite diuertũt, & veluti naufragia ſcyllæ fugientes in charybdis voraginẽ ſub mergendi decidunt. Nam cùm à luna decimaſexta primi mẽſis oriente, id eſt, à veſpera diei quintędecimæ Paſcha incipiendum doceant, nimirum conſtat quòd quartamdecimam diẽ menſis eiuſdẽ, quã lex primitus & præcipuè cõmendat, à ſuã prorſus ſolennitate ſecludunt, ita vt quintędecimę, in qua populus Dei ab Aegyptiaca ſeruitute redemptus eſt, & in quã Dominus ſuo mundum ſanguine à peccatorum tenebris liberauit, in qua etiam ſepultus ſpem nobis poſt mortem beatæ quietis tribuit, vix veſperam tangant. Idemque pœnam erroris ſui in ſemetipſos recipientes, cùm in viceſimaſecunda die menſis Paſchę diem ſtatuunt dominicum, legitimos vtique terminos Paſchæ aperta tranſgreſsione violant, vtpote qui ab illius diei veſpera Paſcha incipiunt, in qua hoc lex conſummari & perfici debere decreuit. Illam in Paſcha diem aſsignent primã, cuius in lege mentio nulla vſquã reperitur, id eſt, quartę primam ſeptimanę. Qui vtrique nõ ſolum in diffinitione & computo lunaris ętatis, ſed & in menſis primi nonnunquã inuentione falluntur. Quæ diſputatio maior eſt, quàm epiſtola hac vel valeat comprehendi vel debeat. Tantum hoc dicã, quòd per ęquinoctium vernale ſemper inerrabiliter poſſet inueniri, qui menſis iuxta computum lunæ primus anni, qui eſſe debeat vltimus. Aequinoctium autem iuxta ſententiam omnium Orientalium, & maximè Aegyptiorum, qui prę cæteris doctoribus calculandi palmam tenent, duodecimo kalendarum Aprilium die prouenire conſueuit, vt etiam ipſi horologica inſpectione probauimus. Quæcunque ergo luna ante ęquinoctium plena eſt, quartadecima videlicet vel quintadecima exiſtens, hæc ad præcedentis anni nouiſsimum pertinet menſem, ideoque Paſchæ celebrando habilis non eſt. Quæ

Z verò

verò poſt ęquinoctium vel in ipſo æquinoctio ſuum plenilunium habet, in hac abſque vlla dubietate, quia primi menſis eſt, & antiquos Paſcha celebrare ſolitos, & nos vbi dominica dies aduenerit celebrare debere, noſcendũ eſt. Quod ita fieri oportere illa nimirum ratio cogit, quia in Geneſi ſcriptũ eſt, quòd Deus fecit duo magna luminaria, luminare maius vt præeſſet diei, & luminare minus vt præeſſet nocti. Vel ſicut alia dicit ęditio, luminare maius in inchoationẽ diei, & luminare minus in inchoationẽ noctis. Sicut ergo prius ſol à medio procedens oriẽtis ęquinoctiũ vernale ſuo præfixit exortu, deinde luna ſole ad veſperam occidente, & ipſa plena à medio ſecuta eſt orientis, ita omnibus annis idem primus lunę menſis eodem neceſſe eſt ordine reſeruari, vt non ante ęquinoctium, ſed vel ipſo ęquinoctii die (ſicut in principio factum eſt) vel eo tranſcenſo plenilunium habere debeat. At ſi vno ſaltem die plenilunium tempus ęquinoctii præceſſerit, non hanc primo menſi anni incipientis, ſed vltimo potius præteriti, lunam eſſe aſſcribendã, & ideo feſtis Paſchalibus inhabilem, memorata ratio probat. Quòd ſi myſticam quoque vos in his rationem audire delectat, primo menſe anni, qui etiam menſis nouorum dictus eſt, Paſcha facere iubemur: quia renouato ad amorem cæleſtium ſpiritu mentis noſtrę, ſacramenta dominicę reſurrectionis & ereptionis noſtrę celebrare debemus. Tertia eiuſdem menſis ſeptimana facere pręcipimur, quia ante legem & ſub lege promiſſus tertio tempore ſęculi cum gratia venit ipſe, qui Paſcha noſtrum immolaretur Chriſtus: quia tertia poſt immolationem ſuæ paſſionis die reſurgens à mortuis, hanc dominicam vocari & in ea nos annuatim Paſchalia eiuſdem reſurrectionis voluit feſta celebrare. Quia nos quoque ita ſolum veraciter eius ſolennia celebramus, ſi per fidem ſpem & charitatem Paſcha, id eſt, tranſitum de hoc mundo ad patrem cum illo facere curamus. Poſt æquinoctium veris plenilunium menſis præcipimur obſeruare Paſchalis, vt videlicet primo ſol longiorem nocte faciat diem, deinde luna plenum ſuæ lucis orbem mundo præſentet: quia primo quidem ſol iuſtitiæ, in cuius pennis eſt ſanitas, id eſt, Dominus Ieſus per reſurrectionis ſuæ triumphum cunctas

mortis

mortis tenebras ſuperauit, ac ſic aſcendens in cælos, miſſo deſuper ſpiritu, eccleſiã ſuã, quę ſępe lunæ vocabulo deſignatur, internæ gratiæ luce repleuit. Quem videlicet ordinem noſtræ ſalutis propheta contemplatus aiebat: Eleuatus eſt ſol, & luna ſtetit in ordine ſuo. Qui ergo plenitudinem lunę Paſchalis ante æquinoctium prouenire poſſe cõtenderit, talis in myſteriorum celebratione maximorum à ſanctarum quidem ſcripturarum doctrina diſcordat, concordat autem eis qui ſine præueniẽte gratia Chriſti ſe ſaluari poſſe confidunt. Qui & ſi verá lux tenebras mundi moriẽdo ac reſurgendo nunquã viciſſet, perfectam ſe habere poſſe iuſtitiam dogmatizare præſumunt. Itaque per ęquinoctialem ſolis exortum poſt plenilunium primi menſis hunc ex ordine ſubſequens, id eſt, poſt completam diem eiuſdem menſis quartamdecimam, quæ cuncta ex lege obſeruanda accepimus, expectamus adhuc, monente Euangelio, in ipſa hebdomada tertia tempus diei dominicæ, & ſic demũ votiua Paſchæ noſtri feſta celebramus. Vt indicemus nos non cum antiquis excuſſum Aegyptię ſeruitutis iugum venerari, ſed redemptionem totius mundi, quæ in antiqui Dei populi liberatione præfigurata, in Chriſti autem reſurrectione completa eſt, deuota fide ac dilectione colere, vt de reſurrectionis etiam noſtræ, quam eadem die dominica futuram credimus, ſpe nos certiſsima gaudere ſignemus. Hic autem, quem vobis ſequendum monſtramus, computus Paſchę decennouenali circulo continetur, qui dudum quidem, hoc eſt, ipſis Apoſtolorum temporibus iam ſeruari in eccleſia cœpit, maximè Romæ & Aegypti, vt ſuprà iam diximus. Sed per induſtriam Euſebii, qui à beato martyre Pamphilo cognomen habet, diſtinctius in ordinem compoſitus eſt, vt quòd eatenus per Alexandriæ pontificem ſingulis annis per omnes eccleſias mandari conſueuerat, iam deinde cõgeſta in ordinẽ ſerie lunæ quartędecimę, facillimè poſſet ab omnibus ſciri. Cuius cõputũ Paſchalis Theophilus Alexandriæ præſul in centũ annorum tempus Theodoſio imperatori compoſuit. Item ſucceſſor eius Cyrillus ſeriem nonaginta & quinque annorum in quinque decennouenalibus circulis comprehendit. Poſt quem Dionyſius exiguus totidẽ alios ex ordine pari ſchemã

te ſubnéxuit,qui ad noſtra vſquè tempora pertingebant.Quibus termino appropinquantibus tanta hodie calculatorum exuberat copia,vt etiam in noſtris per Britanniã eccleſiis plures ſint,qui mandatis memorię veteribus illis Aegyptiorum argumentis facilimè poſsint in quotlibet ſpatia temporũ Paſchales protendere circulos,etiã ſi ad quingentos vſq; & triginta duos voluerint annos.Quibus expletis,omnia quæ ad ſolis & lunæ,menſis & ſeptimanę conſequentiam ſpectant,eodem quo prius ordine recurrunt.Ideo autẽ circulos eoſdem temporum inſtantiũ vobis mittere ſuperſedimus,quia de ratione tantum temporis Paſchalis inſtrui quęrentes,ipſos vobis circulos Paſchæ catholicos abundare probaſtis. Verùm his de Paſcha ſuccinctè,vt petiſtis,ſtrictimque commemoratis,tonſurã quoque (de qua pariter vobis literas fieri voluiſtis) hortor vt eccleſiaſticã & chriſtianę fidei congruam habere curetis.Et quidem ſcimus,quia neque Apoſtoli omnes vno eodemq; ſunt modo attonſi,neque nũc eccleſia catholica ſicut vna fide, ſpe, & charitate in Deum conſentit,ita & iam vna atque indiſsimili totum per orbem tonſurę ſibi forma congruit. Denique vt ſuperiora,id eſt, patriarcharum tempora reſpiciamus, Iob exemplar patientiæ ingruente tribulationum articulo caput totondit: probauit vtique,quia tempore fœlicitatis capillos nutrire conſueuerat.At Ioſeph & ipſe caſtitatis, humilitatis,pietatis,cæterarumque virtutum executor ac doctor eximius,cũ eſſet ſeruitio abſoluendus attonſus eſſe legitur : patet profectò,quia tempore ſeruitutis intonſis in carcere crinibus manére ſolebat. Ecce vterque vir Dei diuerſum ab altero vultus habitum foris præmonſtrabat,quorum tamen intus cõſcientia in parili virtutum ſibi gratia concordabat. Verùm ſi profiteri nobis liberum eſt, quia tonſuræ diſcrimen non noceat quibus pura in Deum fides & charitas in proximum ſyncera eſt,maximè cùm nunquam patribus catholicis ſicut de Paſchæ vel fidei diuerſitate conflictus, ita etiam de tonſurę differentia legatur aliqua fuiſſe cõtrouerſia.Inter omnes tamẽ quas vel in eccleſia vel in vniuerſo hominũ genere repe-rimus tonſuras,nullam magis ſequendã nobis amplectendãque iure dixerim ea,quam in capite ſuo geſtabat ille,cui ſe cõfitenti

tenti Dominus ait:Tu es, Petrus & ſuper hanc petram ędificabo eccleſiā meam,& portę inferi non præualebunt aduerſus eā,& tibi dabo claues regni cælorū. Nullā verò magis abominandam deteſtandamque merito cunctis fidelibus crediderim ea quam habebat ille, cui gratiam ſanctiſpiritųs comparare volenti dicit idem Petrus:Pecunia tua tecum ſit in perditionem:quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſsideri. Nō enim eſt tibi pars neque ſors in ſermone hoc. Neque verò ob id tantum in coronā attondimur,quia Petrus ita attonſus eſt: ſed quia Petrus in memoriam dominicæ paſsionis ita attonſus eſt,idcirco & nos,qui per eādem paſsionem ſaluari deſideramus,ipſius paſsionis ſignum cum illo in vertice,ſumma videlicet corporis noſtri parte, geſtamus. Sicut enim omnis eccleſia,quæ per mortem ſui viuificatoris eccleſia facta eſt, ſignū ſanctæ crucis eius in fronte portare conſueuit,vt crebro vexilli huius munimine à malignorum ſpirituum defendatur incurſibus,crebra huius admonitione doceatur,ſe quoque carnem ſuam cum vitiis & concupiſcentiis crucifigere debere, ita etiā oportet eos,qui vel monachi votum , vel gradum clericatus habentes,artioribus ſe neceſſe habent pro Domino continentiæ frenis aſtringere. Formam quoq; coronæ,quā ipſe in paſſione ſua ſpineā portauit in capite,vt ſpinas ac tribulos peccatorum noſtrorū portaret,id eſt,exportaret & auferret à nobis, ſuo quemque in capite per tonſuram præferre. Vt ſe etiam irriſiones & opprobria pro illo libenter ac prompto animo ſufferre ipſo etiam frontiſpicio doceant. Vt coronā vitę æternæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe, ſe ſemper expectare, proque huius perceptione & aduerſa ſe mundi & proſpera cōtemnere deſignent. Cæterum tonſuram eam quam Magum ferunt habuiſſe Simonem,quis rogo fideliū nō ſtatim cū ipſa magia primo deteſtetur & merito exufflet? Quę aſpectu in frontis quidem ſuperficie coronæ videtur ſpeciē præferre, ſed vbi ad ceruicem conſiderando perueneris, decurtatam eam quam te videre putabas inuenies coronam. Vt merito talem ſimoniacis & non Chriſtianis habitū conuenire cognoſcas, qui in pręſenti quidem vita à deceptis hominibus putabantur digni perpetuę gloria coronę,ſed in ea quæ hanc ſequitur vitam non ſolum omni ſpe coronę priuati, ſed æterna inſu-

per ſunt pœna damnati. Neque verò me hæc ita proſecutum ęſtimes, quaſi eos qui hanc tonſuram habent condemnandos iudicem, ſi fide & operibus vnitati catholicæ fauerint, imò cõfidenter profiteor plurimos ex eis ſanctos ac Deo dignos extitiſſe. Ex quibus eſt Adamnanis abbas & ſacerdos Colũbienſium egregius, qui cùm legatus ſuæ gentis ad Aldfridum regem miſſus, noſtrum quoque monaſterium videre voluiſſet, miramque in moribus ac verbis prudentiam, humilitatem, religionem oſtenderet, dixi illi inter alia colloquens: Obſecro ſancte frater, qui ad coronam te vitæ quæ terminum neſciat tendere credis, quid contrario tuæ fidei habitu terminatã in capite coronæ imaginem portas? Et ſi conſortium beati Petri quęris, cur eius quem ille anathematizauit tonſurę imaginem imitaris, & non potius eius cum quo in æternum beatus viuere cupis, etiam nunc habitum te, quantum potes, diligere mõſtras? Reſpondit ille: Scias pro certo frater mi dilecte, quia & ſi Simonis tõſuram ex conſuetudine patriæ habeam, ſimoniacam tamen perfidiam tota mente deteſtor ac reſpuo: beatiſsimi autem Apoſtolorum principis, quantum mea paruitas ſufficit, veſtigia ſequi deſidero. At ego: Credo, inquã, verè quòd ita ſit, ſed tamen indicio ſit, quòd ea quæ Apoſtoli ſunt Petri, in abdito cordis amplectimini ſi quę eius eſſe noſtis etiam in facie tenetis. Namque prudentiam tuam facilimè diiudicare reor, quòd aptius multo ſit eius, quem toto corde abominaris, cuiuſque horrendam faciem videre refugis, habitum vultus à tuo vultu Deo iam dicato ſeparare: & ecõtra eius, quem apud Deum patrem habere patronum quęris, ſicut facta vel monita cupis ſequi, ſic etiam morem habitus te imitari condeceat. Hæc tunc Adamnano dixi, qui quidem quantum conſpectis eccleſiarum noſtrarum ſtatutis profeciſſet probauit, cùm reuerſus ad Scotiam multas poſtea gentis eiuſdem turbas ad catholicam temporis Paſchalis obſeruantiam ſua prædicatione correxit. Tametſi eos qui in Hii inſula morabantur monachos, quibuſque ſpeciali rectoris iure præerat, nec dum ad viam ſtatuti melioris reducere valebat. Tonſuram quoque ſi tantum ſibi autoritatis ſubeſſet emendare meminiſſet. Sed & nunc tuam prudentiam rex admoneo, vt ea quæ vnitati catholicæ & apoſtolicę eccleſię concinunt, vna cum gente cui te rex regum

gum & Dominus dominorum præfecit,in omnibus ſeruare contendas. Sic enim,fit vt poſt acceptam temporalis regni potentiam ipſe beatiſsimus Apoſtolorum princeps cœleſtis quoque regni tibi tuiſque cum cæteris electis libens pandat introitum. Gratia te regis æterni longiori tempore regnantē ad noſtram omnium pacem cuſtodiat incolumem,dilectiſsime in Chriſto fili. Hæc epiſtola cùm præſente rege Naitano multisque viris doctioribus eſſet lecta,ac diligenter ab his qui intelligere poterant in linguam eius propriam interpretata, multū de eius exhortatione gauiſus eſſe perhibetur, ita vt ſurgens de medio optimatum ſuorum conſeſſu genua flecteret in terram,Deo gratias agens,quòd tale munuſculum de terra Anglorū mereretur accipere. Et quidem & antea noui, inquit,quia hæc erat vera Paſchæ celebratio,ſed in tantum modo rationem huius temporis obſeruandam cognoſco,vt parū mihi omnino videar de his antea intellexiſſe. Vnde palam profiteor,vobisque qui aſsidetis præſentibus proteſtor, quia hoc obſeruare tempus Paſchæ cum vniuerſa mea gente perpetuo volo,& hanc accipere debere tonſuram,quam plenā eſſe rationis audiuimus,omnes qui in meo regno ſunt clericos decerno. Nec mora quæ dixerat regia autoritate perfecit. Statim namque iuſſu publico mittebantur ad tranſcribendum, diſcendum,obſeruandum per vniuerſas Pictorum prouincias circuli Paſchæ decennouenales, obliteratis per omnia erroneis octoginta & quatuor annorum circulis. Attondebantur omnes in coronam miniſtri altaris ac monachi. Et quaſi nouo ſe diſcipulatui beatiſsimi apoſtolorum principis Petri ſubditam eiuſque tutandam patrocinio gens correcta gaudebat.

circuli pasche decennovenales. octoginta et quatuor circul. errone.

Vt Hiſenſes monachi cum ſubiectis ſibi monaſterijs canonicum,prædicante Ecgberto, celebrare Paſcha cœperint.

CAP. XXIII.

NEc multo pòſt illi quoque qui inſulam Hii incolebant monachi Scoticæ nationis, cum his quę ſibi erant ſubdita monaſterijs ad ritum Paſchæ ac tonſurę canonicum,Domino procurante,perducti ſunt. Siqui-

idipſum celebrare ſine fine non deſinit. Mira autẽ diuinę diſpenſatio prouiſionis erat, quòd venerabilis vir non ſolum in Paſcha tranſiuit de hoc mundo ad patrem, verùm etiam cùm eo die Paſcha celebraretur, quo nunquam prius in eis locis celebrari ſolebat. Gaudebant ergo fratres de cognitione certa & catholica temporis Paſchalis, lętabantur de patrocinio pergentis ad Dominũ patris, ꝑ quem fuerant correcti. Gratulabatur ille quòd eatenus in carne ſeruatus eſt, donec illum in Paſcha diẽ ſuos auditores, quem ſemper antea vitabant, ſuſcipere ac ſecum agere videret. Sicq; certus de illorum correctione reuerendiſsimus pater exultauit vt videret diem Domini, vidit, & gauiſus eſt.

Quis ſit in præſenti ſtatus gentis Anglorum vel Britanniæ totius, cum recapitulatione chronica totius operis.

CAP. XXIIII.

ANno dominicę incarnationis ſeptingenteſimo viceſimo quinto) qui erat annus ſeptimus Oſrici regis Nordan Humbrorũ qui Coenredo ſucceſſerat) Victredꝰ filius Ecgberti rex Cantuariorum defunctus eſt, nono die kalendarũ Maiarũ: & regni quod ꝑ triginta quatuor & ſemis annos tenebat, filios tres Edilbertum, Eadbertum & Aldricũ reliquit hęredes. Anno poſt quem proximo Tobias Rhofenſis eccleſiæ præſul defunctus eſt, vir (vt ſuprà meminimus) doctiſsimus. Erat enim diſcipulus beatæ memorię magiſtrorum Theodori archiepiſcopi & abbatis Adriani, vnde (vt dictum eſt) cum eruditione literarum vel eccleſiaſticarum vel generalium, ita Græcã quoque cum Latina didicit linguam, vt tam notas & familiares ſibi eas quàm natiuitatis ſuæ loquelã haberet. Sepultus verò eſt in porticu ſancti Pauli apoſtoli, quam intro eccleſiam ſancti Andreæ ſibiipſi in locum ſepulchri fecerat. Poſt quem epiſcopatus officiũ Alduulf Bertvvaldo archiepiſcopo cõſecrante ſuſcepit. Anno dominicę incarnationis ſeptingẽteſimo viceſimo nono apparuerunt cometę duę circa ſolem, multũ intuentibus terrorem incutientes. Vna quippe ſolem pręcedebat mane Orientem, altera veſperè ſequebatur Occidentẽ, quaſi Orienti ſimul & Occidenti dirę cladis præſagæ: vel certè vna diei altera noctis præcurrebat exortum, vt vtroque tempore mala

mala mortalibus imminere ſignarent. Portabant autem facē ignis contra aquilonē quaſi ad accendendum accliuem. Apparebantque menſe Ianuario, & duabus fermè ſeptimanis permanebant. Quo tempore grauiſsima Sarracenorum lues Gallias miſera cęde vaſtabat, & ipſi non multo pòſt in eadem prouincia dignas ſuæ pèrfidię pœnas luebant. Quo anno ſanctus vir Domini Ecgbertus, vt ſuprà commemorauimus, ipſo die Paſchæ migrauit ad Dominum: & mox peracto Paſcha, hoc eſt, ſeptimo Iduum Maiarum die Oſric rex Nordan Humbrorum vita deceſsit, cùm ipſe regni, quod vndecim annis gubernabat, ſucceſſorem fore Ceolvvlfum decreuiſſet, fratrem illius q ante ſe regnauerat Coenredi regis. Cuius regni & principia & proceſſus tot ac tantis redundauere rerum aduerſantium motibus, vt quid de his ſcribi debeat, quē ve habitura ſint finem ſingula necdum ſciri valeat. Anno dominicæ incarnationis ſeptingētesimo triceſimo primo Bertvvald' archiepiſcopus longa conſumptus ętate defunctus eſt, die quinto Iduum Ianuariarum, qui ſedit annos triginta ſeptem, menſes ſex, dies quatuordecim. Pro quo anno eodem factus eſt archiepiſcopus vocabulo Tacuine de prouincia Merciorū, cùm fuiſſet presbyter in monaſterio quod vocatur Bruidum. Conſecratus eſt autem in Dorouernenſi ciuitate à viris venerabilibus Daniele Ventano & Ingualdo Londonienſi & Alduino Lucidfeldenſi & Alduulfo Rhofenſi antiſtitibus die decima Iunii menſis dominica, vir religione & prudentia inſignis ſacris quoque literis nobiliter inſtructus. Itaque in præſenti eccleſiis Cantuariorum Tacuine & Alduulfus epiſcopi præſunt. Porro prouinciæ Orietalium Saxonum Ingualdus epiſcopus, prouinciæ Orientalium Anglorum Eadbertus & Hadulacus epiſcopi, prouinciæ Occidentalium Saxonum Daniel & Forthere epiſcopi, prouinciæ Merciorum Alduinus epiſcopus. Et eis populis qui vltra amnem Sabrinam ad Occidentem habitant Vvalſtodus epiſcopus: Prouincię Huicciorum Vvilfridus epiſcopus, prouinciæ Lindisfarorum Cymbertus epiſcopus præeſt, epiſcopatus Vectæ inſulę ad Danielē pertinet epiſcopū Ventæ ciuitatis. Prouincia Auſtralium Saxonum iam aliquot annis abſque epiſcopo manens miniſterium ſibi epiſcopale ab Occidentalium Saxonū antiſtite quærit. Et hæ omnes prouin-

prouinciæ cęterǫque Auſtrales ad confinium vſque Humbre fluminis cum ſuis quoque regibus Merciorum regi Edilbaldo ſubiectę ſunt. At verò prouincię Nordan Humbrorum, cui rex Ceoluuf præeſt, quatuor nunc epiſcopi præſulatum tenēt: Vvilſrid⁹ in Eboracēſi eccleſia, Edilvvald⁹ in Lindisfaronenſi eccleſia, Acca in Haguſtaldenſi eccleſia, Pecthelmus in ea quę Candida caſa vocatur, quæ nuper multiplicatis fidelium plebibus, in ſedem pontificatus addita, ipſum primum habet antiſtitem. Pictorum quoque natio tempore hoc & fœdus pacis cum gente habet Anglorum, & catholicæ pacis & veritatis cū vniuerſali eccleſia particeps exiſtere gaudet. Scoti qui Britanniam incolunt ſuis contenti finibus, nihil cōtra gentē Anglorum inſidiarum moliuntur aut fraudium. Britones quàmuis & maxima ex parte domeſtico ſibi odio gentem Anglorum, & totius catholicæ eccleſiæ ſtatutū Paſcha, minus rectè moribusque improbis impugnent, tamen & diuina ſibi & humana prorſus reſiſtente virtute in neutro cupitum poſſunt obtinere propoſitum. Quippe qui quàmuis ex parte ſui ſint iuris, nonnulla tamen ex parte Anglorum ſunt ſeruitio mancipati. Et arridente pace ac ſerenitate temporum, plures in gente Nordan Humbrorum tam nobiles quàm priuati ſe ſuoſq; liberos depoſitis armis ſatagunt magis accepta tonſura monaſterialibus aſſcribere votis, quàm bellicis exercere ſtudiis. Quę res quem ſit habitura finem poſterior ætas videbit. Hic eſt in præſentiarū vniuerſę ſtatus Britanniæ, anno aduentus Anglorum in Britanniam circiter ducēteſimo octogeſimoquinto, dominicæ autē incarnationis anno ſeptingenteſimo triceſimo primo. An. 731

In cuius regno perpetuo exultet terra, & congratulante in fide eius Britannia, lętentur inſulę multæ, & confiteantur memorię ſanctitatis eius.

Eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorum libri quinti

FINIS.

EPITOME SIVE BREVIARIVM TOTIVS PRAECEDENTIS HISTORIAE Anglorum per eundem venerabilem Bedam Angloſaxonem, cum auctario cuiuſdam alterius.

VERVM EA QVAE TEMPORVM DISTINCTIOne latinus digeſta ſunt, ob memoriam conſeruandam breuiter recapitulari placuit.

Anno igitur ante incarnationē dominicam ſexageſimo Caius Iulius cęſar primus Romanorum Britanniam bello pulſauit, & vicit, nec tamen ibi potuit regnum obtinere.

Anno ab incarnatione Domini quadrageſimo ſexto Claudius ſecundus Romanorum Britannias adiens, plurimam inſulæ partem in deditionem recepit, & Orchadas quoque inſulas Romano adiecit imperio.

Anno ab incarnatione Domini centeſimo ſexageſimo ſeptimo Eleutherius Romæ præſul factus quindecim annos eccleſiam glorioſiſsimè rexit, cui literas rex Britanniç Lucius mittens, vt Chriſtianus efficeretur petiit & impetrauit.

Anno ab incarnatione Domini centeſimo octogeſimo nono Seuerus imperator factus decem & ſeptem annis regnauit, qui Britanniā vallo à mari vſque ad mare præcinxit.

Anno trecenteſimo octogeſimo primo Maximus in Britannia creatus imperator, in Galliam tranſiit, & Gratianum interfecit.

Anno quadringenteſimo nono Roma à Gotthis fracta eſt, ex quo tempore Romani in Britannia regnare ceſſarunt.

Anno quadringenteſimo triceſimo Palladius ad Scotos in Chriſtum credentes à Cæleſtino Papa primus mittitur epiſcopus.

Anno quadringenteſimo quadrageſimo nono Martianus cum Valentiniano imperium ſuſcipiens ſeptem annis tenuit. Quorum tempore Angli à Britonibus accerſiti, Britanniam adierunt.

Anno quingenteſimo viceſimo octauo eclipſis ſolis facta eſt decimo quarto Calendarum Martiarum ab hora prima vſque ad tertiam.

Anno quingenteſimo quadrageſimo eclipſis ſolis facta eſt duodecimo kalendas Iulii, & apparuerunt ſtellæ pene hora dimidia ab hora diei tertia.

Anno quingenteſimo quadrageſimo ſeptimo Ida regnare cœpit, à quo regalis Nordan Humbrorum proſapia originem tenet, & duodecim annis in regno permanſit.

Anno quingenteſimo ſexageſimo quinto Columba preſbyter de Scotia venit Britanniam ad docendos Pictos, & in inſula Hii monaſterium fecit.

Anno quingenteſimo nonageſimo ſexto Gregorius papa miſit Britanniam Auguſtinum cum monachis, qui verbum Dei genti Anglorum euangelizarent.

Anno quingenteſimo nonageſimo ſeptimo venere Britãniam præfati doctores, qui fuit annus plus minus cẽteſimus quinquageſimus aduentus Anglorum in Britanniam.

Anno ſexcenteſimo primo miſit papa Gregorius pallium Britanniam Auguſtino epiſcopo iam facto, & plures verbi miniſtros cum quibus & Paulinum.

Anno ſexcenteſimo tertio pugnatum eſt Addeglaſtane.

Anno ſexcenteſimo quarto Orientales Saxones fidem Chriſti perceperunt ſub rege Geberto & antiſtite Mellito.

Anno ſexcenteſimo quinto Gregorius papa obiit.

Anno ſexcẽteſimo decimo ſexto Edilbertus rex Cantuariorum defunctus eſt.

Anno ſexcenteſimo viceſimo ſecundo Paulinus à Iuſto archiepiſcopo ordinatur genti Nordan Humbrorum antiſtes.

Anno ſexcenteſimo viceſimo ſexto Eandfleda filia Eduini regis baptizata eſt cum duodecim in ſabbato Penthecoſtes.

Anno ſexcenteſimo viceſimo ſeptimo Eduinus rex baptizatus eſt cum ſua gente in Paſcha.

Anno ſexcenteſimo triceſimo tertio Eduino rege perempto Paulinus Cantiam rediit.

Anno ſexcenteſimo quadrageſimo Eadbaldus rex Cantuariorum obiit.

Anno

Anno ſexcenteſimo quadrageſimo ſecundo Oſvvaldus rex occiſus eſt.

Anno ſexcenteſimo quadrageſimo quarto Paulinus quondam Eboraci,ſed nunc Rhofenſis ciuitatis epiſcopus migrauit ad Dominum.

Anno ſexcenteſimo quinquageſimo primo Oſvvine rex occiſus,& Aidan epiſcopus defunctus eſt.

Anno ſexcenteſimo quinquageſimo tertio Middilangli ſub principe Penda fidei myſteriis ſunt imbuti.

Anno ſexcenteſimo quinquageſimo quinto periit Penda, & Mercii facti ſunt Chriſtiani.

Anno ſexcenteſimo ſexageſimo quarto eclipſis ſolis facta Earcombertus rex Cantuariorum defunctus & Colmanus cum ſuis ad Scotos reuerſus eſt,& peſtilentia venit.Et Ceadda ac Vvilfridus Nordan Humbrorum ordinantur epiſcopi.

Anno ſexcenteſimo ſexageſimo octauo Theodorus ordinatur epiſcopus.

Anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo Oſvvi rex Nordan Hũbrorum obiit.

Anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo tertio,Ecgbertus rex Cãtuariorum obiit.Et ſynodus facta eſt ad Herudforda præſente Ecgfrido rege,præſidente verò Theodoro archiepiſcopo,vtilima decem capitulorum.

Anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo quinto Vvlfhere rex Merciorum poſtquam ſeptendecim annis regnauerat defunctus, Edilredo fratri reliquit imperium.

Anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo ſexto Edilredus vaſtauit Cantiam.

Anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo octauo cometa apparuit, Vvilfridus epiſcopus à ſede ſua pulſus eſt ab Ecgfrido rege, & pro eo Boſa Eata & Eadhedus conſecrati antiſtites.

Anno ſexcẽteſimo ſeptuageſimo nono Elfvvini occiſus eſt.

Anno ſexcenteſimo octogeſimo facta eſt ſynodus in campo Hedfelda de fide catholica præſidente archiepiſcopo Theodoro,in quo adfuit & Iohannes abbas Romanus, quo anno Hilda abbatiſſa in Streaneshale obiit.

Anno ſexcenteſimo octogeſimo quinto Ecgfridus rex Nordan Humbrorum occiſus eſt.

Anno eodem Lotheri rex Cantuariorum obiit.

Anno ſexcenteſimo octogeſimo octauo Ceadualla rex Occidentalium Saxonum Romam de Britannia pergit.

Anno ſexcenteſimo nonageſimo Theodorus archiepiſcopus obiit.

Anno ſexcenteſimo nonageſimo ſeptimo Oſtrida regina à ſuis,id eſt,Merciorum primatibus interempta eſt.

Anno ſexcenteſimo nonageſimo octauo Berthred' dux regius Nordan Humbrorum à Pictis interfectus eſt.

Anno ſeptingenteſimo quarto Edilred' poſtquam triginta & vnum annos genti Merciorum præfuit,monachus factus, Conredo regnum dedit.

Anno ſeptingenteſimo quinto Aldfridus rex Nordã Humbrorum defunctus eſt.

Anno ſeptingenteſimo nono Conred' rex Merciorum poſtquam ſex annos regnauit Romam pergit.

Anno ſeptingenteſimo vndecimo Berthfridus præfectus cum Pictis pugnauit.

Anno ſeptingenteſimo decimoſexto Oſredus rex Nordan Humbrorum interfectus eſt.Et rex Merciorum Ceolredus defunctus eſt.Et vir Domini Echbertus Hienſes monachos ad catholicum Paſcha,& eccleſiaſticam correxit tonſuram.

Anno ſeptingenteſimo viceſimo quinto Vvichtred' rex Cãtuariorum obiit.

Anno ſeptingenteſimo viceſimo nono cometæ apparuerunt,ſanctus Ecgbertus tranſiit, Oſrichus mortuus eſt.

Anno ſeptingenteſimo triceſimo primo Berthvvaldus archiepiſcopus obiit.

Anno eodem Tarvvini conſecratus eſt archiepiſcopus.

Anno ab incarnatione Domini ſeptingenteſimo triceſimo ſecundo Ecgbertus pro Vvilfrido Eboraci epiſcopus factus, Cymbertus epiſcopus Lindisfarorum obiit.

Anno ſeptingenteſimo triceſimo tertio eclipſis facta eſt ſolis decimo octauo kalendas Septembris circa horã diei tertiã, ita vt penè totus orbis ſolis quaſi nigerrimo & horrendo ſcuto videretur eſſe coopertus.

Anno ab incarnatione Domini ſeptingenteſimo triceſimo tertio Tarvvini archiepiſcop', accepto ab apoſtolica authorita

te pallio, ordinauit Alvvich & Sigfridum epiſcopos.

Anno ſeptingenteſimo triceſimo quarto luna ſanguineo rubore perfuſa quaſi hora integra ſecunda kalendarũ Februariarum circa gallicantum, dehinc nigredine ſubſequente ad lucem propriam reuerſa.

Anno ab incarnatione Chriſti ſeptingenteſimo triceſimo quarto Tarvvini epiſcopus obiit.

Anno ab incarnatione Domini ſeptingenteſimo triceſimo quinto Nothelm⁹ archiepiſcopus ordinatur, & Ecgbertus epiſcopus, accepto ab apoſtolica ſede pallio, primus poſt Paulinũ in archiepiſcopatum confirmatus eſt, ordinauitque Fruidbertum & Fruidvvaldum epiſcopos, & Beda presbyter obiit.

Anno ſeptingenteſimo triceſimo ſeptimo nimia ſiccitas terram fecit infœcundam, & Ceoluulfus ſua voluntate attonſus regnum Eadberto reliquit.

Anno ab incarnatione Chriſti ſeptingenteſimo triceſimo nono Edilhartus Occidentalium Saxonum rex obiit, & Nothelmus archiepiſcopus.

Anno ab incarnatione Domini ſeptingenteſimo quadrageſimo Cudbertus pro Nothelmo conſecratus eſt. Edilvvaldus rex Merciorum per impiam fraudem vaſtabat partem Nordan Humbrorum, eratque rex eorum Eadbertus occupatus cum ſuo exercitu contra Pictos. Edilvvaldus quoque epiſcopus obiit, & pro eo Convvulfus ordinatur antiſtes. Aruvvini & Eadbertus interempti.

Anno ſeptingenteſimo quadrageſimo primo ſiccitas magna terram occupauit. Carolus rex Francorum obiit, & pro eo filii Caroloman & Pippin regnum acceperunt.

Anno ſeptingenteſimo quadrageſimo quinto Vvilfridus epiſcopus & Ingualdus Lundoniæ epiſcopus migrauerunt ad Dominum.

Anno ſeptingenteſimo quadrageſimo ſeptimo Hereſrid⁹ vir Dei obiit.

Anno ſeptingenteſimo quinquageſimo Cudretus rex Occidentalium Saxonum ſurrexit contra Edilvvaldum regem & Oenguſum. Theneor⁹ atque Eanred⁹ obiit. Eadbertus campũ Cyil cum aliis regionibus ſuo regno addidit.

Anno ſeptingenteſimo quinquageſimo ſexto, anno

regis Eadberti quinto Idus Ianuarias eclipſis ſolis facta eſt, Poſtea eodem anno & menſe, hoc eſt, nono kalendarum Februarium Iuna eclipſim pertulit horrendo & nigerrimo ſcuto.

Anno ſeptingenteſimo quinquageſimo quarto Bonifacius qui & Vvinfridus Francorum epiſcopus cum quinquaginta tribus martyrio coronatus eſt,& pro eo Redgerus conſecratur archiepiſcopus à Stephano papa.

Anno ſeptingenteſimo quinquageſimo ſeptimo Edilbald' rex Merciorum à ſuis tutoribus noctu morte fraudulenta miſerabiliter peremptus occubuit,Beonred'regnare cœpit,Cymvvulfus rex Occidentalium Saxonum obiit.Eodem etiam anno Offa fugato Beonredo Merciorum regnum ſanguinolento quęſiuit gladio.

Anno ſeptingenteſimo quinquageſimo octauo Eadbertus rex Nordan Humbrorum Dei amoris cauſa & cęleſtis patrię, violentia accepta ſancti Petri tonſura, filio ſuo Oſvvulſo regnum reliquit.

Anno ſeptingenteſimo quinquageſimo nono Oſvvulſus à ſuis miniſtris facinoroſè occiſus eſt.Et Edilvvaldus anno eodem à ſua plebe electus,intrauit in regnum:cuius ſecundo anno magna tribulatio mortalitatis venit,& duobus fermè annis permanſit,populantibus duris ac diuerſis ęgritudinibus, maximè tamen dyſenterię languore.

Anno ſeptingenteſimo ſexageſimo primo Oengus Pictorum rex obiit.Qui regni ſui principium vſque ad finem facinore cruento tyrannus perduxit carnifex, & Oſvvini occiſus eſt.

Anno ſeptingenteſimo ſexageſimo quinto Aluchredus rex ſuſceptus eſt in regnum.

Anno ſeptingenteſimo ſexageſimo ſexto Ecgbertus archiepiſcopus proſapia regali ditatus, ac diuina ſcientia imbutus,& Erithubertus verè fideles epiſcopi ad Dominum migrauerunt.

Hæc

HAEC de hiſtoria eccleſiaſtica Britannorum, & maximè gẽtis Anglorum, prout vel ex literis antiquorũ, vel ex traditione maiorum, vel ex mea ipſe cognitione ſcire potui, Domino adiuuante, digeſsi Beda Dei famulus & presbyter monaſterii beatorum apoſtolorum Petri & Pauli, quod eſt ad Vvirimudam & Ingiruum. Qui natus in territorio eiuſdem monaſterii, cùm eſſem annorum ſeptem cura propinquorum datus ſum educandus reuerendiſsimo abbati Benedicto ac deinde Ceolfrido, cunctumq́ue ex eo tempus vitę in eiuſdem monaſterii habitatione peragens, omnem meditandis ſcripturis operam dedi, atque inter obſeruantiam diſciplinę regularis & quotidianam cantandi in eccleſia curam ſemper aut diſcere, aut docere, aut ſcribere dulce habui. Decimo nono autẽ vitę meę anno diaconatum, triceſimo gradum presbyteratus, vtrumq; ꝑ miniſteriũ reuerendiſsimi epiſcopi Ioannis, iubente Ceolfrido abbate, ſuſcepi. Ex quo tẽpore accepti presbyteratus vſque ad annum ætatis meæ quinquageſimum nonum hæc in ſcripturam ſanctam meæ meorumq́ue neceſsitati ex opuſculis venerabilium patrum breuiter annotare ſiue etiam ad formam ſenſus & interpretationis eorum ſuperadiicere curaui.

In principium Geneſis vſque ad natiuitatem Iſaac, & electionem Iſraëlis, & Iſmahelis reprobationem libros tres.

De tabernaculo & vaſis eius ac veſtibus ſacerdotum libros tres.

Item in primam partem Samuhelis, id eſt, vſque ad mortem Saulis libros quatuor.

De ędificatione templi allegoricæ expoſitionis, ſicut & cętera libros duos.

Item in Regum librum triginta quęſtionum.

In Prouerbia Salomonis libros tres.

In Cantica canticorum libros ſex.

In Iſaiam, Danielem, duodecim prophetas, & partem Ieremiæ, diſtinctiones capitulorum ex tractatu beati Ieronymi excerptas.

In Eſdram & Neemiam libros tres.

In canticum Abacuch librum vnum.
In librum beati patris Tobie explanationis allegoricæ de Chriſto & eccleſia librum vnum.
Item capitula lectionum in pentateuchum Moyſi, Ioſue, Iudicum.
In libros Regum & verba dierum.
In librum beati patris Iob.
In parabolas, Eccleſiaſten, & Cantica canticorum.
In Iſaiam prophetam.
In Eſdram quoque & Neemiam.
In euangelium Marci libros quatuor.
In euangelium Lucæ libros ſex.
Homiliarum euangelii libros duos.
In apoſtolum, quęcunque in opuſculis ſancti Auguſtini expoſita inueni, cuncta per ordinem tranſſcribere curaui.
In Actus apoſtolorum libros duos.
In epiſtolas ſeptem canonicas libros ſingulos.
In Apocalypſim ſancti Ioannis libros tres.
Item capitula lectionum in totum nouum teſtamentum excepto Euangelio.
Item librum Epiſtolarum ad diuerſos videlicet, De ſex ætatibus ſęculi vna eſt. De manſionibus filiorum Iſraël, vna. De eo quod ait Iſaias, Et claudentur ibi in carcere, & poſt dies multos viſitabuntur, vna. De ratione biſexti, & de æquinoctio iuxta Anatholium, vna.
Item de hiſtoriis ſanctorum. Librum vitæ & paſsionis ſancti Fœlicis confeſſoris, de metrico Paulini opere, in proſam tranſtuli.
Librum vitæ & paſsionis ſancti Anaſtaſii, malè de Græco translatum, & peius à quodam imperito emendatum, prout ad ſenſum correxi.
Vitam ſancti patris monachi ſimul & antiſtitis Cudberti, & prius heroico metro, & poſtmodum plano ſermone deſcripſi.
Hiſtoriam abbatum monaſterii huius, in quo ſupernę pietati deſeruire gaudeo, Benedicti, Ceolfridi, & Vvertberti, in libellis duobus.
Hiſtoriam quoq; Eccleſiaſticã gentis noſtrę, in quinq; libros.

Marty-

Martyrilogium de nataliciis ſanctorum martyrum diebus; in quo omnes, quos inuenire potui, non ſolum qua die, verùm etiam quo genere certaminis vel ſub quo iudice mundum vicerint, diligenter annotare ſtudui.
Librum Hymnorum diuerſo metro ſiue rhythmo.
Librum Epigrammatum heroico metro ſiue elegiaco.
De natura rerum & de temporibus libros ſingulos.
Item de temporibus librum vnum maiorem.
Librum etiam de orthographia alphabeti ordine diſtinctum.
Item librum de metrica arte & huic adiunctum alium.
De ſchematibus & tropis libellum, hoc eſt, de figuris modisq; locutionum, quibus ſcriptura ſancta contexta eſt.

ORATIO BEDAE AD CHRISTVM.

TE deprecor bone IESV, vt cui propitius donaſti verba tuę ſapientiæ vel ſcientiæ dulciter haurire, dones etiam benignus aliquando ad te omnis ſapientiæ fontem peruenire, & apparere ſemper ante faciem tuam, qui viuis & regnas Deus per omnia ſęcula ſęculorum, Amen.

EPITAPHIVM DE EODEM.

Beda Dei famulus monachorum nobile ſydus
Finibus è terræ, profuit eccleſiæ.
Soles iſte patrum ſcrutando per omnia ſenſum,
Eloquio viguit, plurima compoſuit.
Annos in hac vita ter duxit vitæ triginta,
Presbyter officio, vtilis ingenio.
Iunii ſeptenis viduatus carne kalendis
Angligena, angelicam commeruit patriam.

Obiit anno ab incarnatione ſeptingenteſimo triceſimo quinto, ab obitu verò beati Gregorii papę centeſimo viceſimo ſeptimo.

Omnes

BEDA AD LECTOREM.

OMNES ad quos hæc hiſtoria peruenire poterit noſtræ nationis legentes ſiue audientes ſuppliciter precor, vt pro meis infirmitatibus & mẽtis & corporis apud ſupernam clementiam ſæpius interuenire meminerint: & in ſuis quique prouinciis hanc mihi ſuæ remunerationis vicem rependant, vt qui de ſingulis prouinciis ſiue locis ſublimioribus, quæ me moratu digna atque incolis grata crediderim, diligenter adnotare curaui, apud omnes fructũ piæ interceſsionis inueniam.

Vale.

ANTVERPIAE.

Excudebat Ioannes Grauius Typographus.

Anno, M. D. L.

A01 1470304